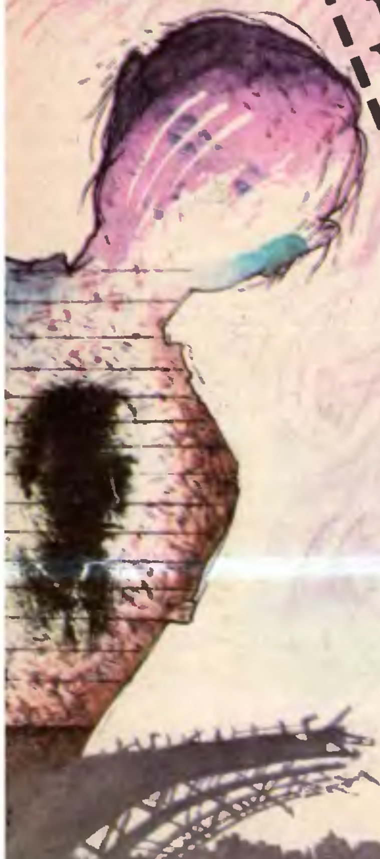
PETER HÄRTLING

FELIX GUTTMANN

OGLINZI ALE IUBIRII

univers

PETER HÄRTLING

OGLINZI ALE IUBIRII
FELIX GUTTMANN

Coperta de *Nicolae Mocanu*

PETER HÄRTLING

Oglinzi ale iubirii Felix Guttmann

Traducere de
ONDINE-CRISTINA DASCĂLIȚA

Editura UNIVERS
București, 1986

OGLINZI ALE IUBIRII

Copiilor mei

In der Luft, da bleibt Wurzel, da,
in der Luft.

În aer, acolo-i rădăcina ta, acolo,
în aer.

PAUL CELAN

De la tata mi-au rămas o pereche de ochelari cu ramă din sîrmă, un ceas de buzunar cu capace de aur și un carnet de însemnări, pe care și-l făcuse din hîrtie cenușie și în care nu notase decît o poezie a lui Eichendorff, cîteva remarci caustice ale lui Nestroy și adresele unor oameni necunoscuți mie. Mi-a lăsat o poveste pe care de treizeci de ani mă străduiesc s-o termin de scris. Am scris despre el, dar n-am putut nicicînd să vorbesc despre el.

Am cinci ani și tocmai am pornit într-o mare călătorie. Am o destinație, așa cum am învățat de la cei mari, care pleacă în călătorie știind de la bun început unde vor să ajungă. Altminteri, cînd pornesc cu tricicleta, o iau pe urma zgomotelor, descopăr grădini, drumuri și curți, mă las dus de cîte un cîine vagabond și-mi abandonez uneori vehiculul, mă strecor prin desișul unui gard viu sau mă cațăr peste uluci ca să întărît un curcan ori să mîn în cerc un miel legat de un țăruș. De data aceasta știu încotro mă-ndrept: Cu tricicleta spre Burgstädt, pe drumul ce trece prin fața casei noastre, străjuit de plopi și care, din cîte pot să văd, arată de-a dreptul, ca o linie, spre Burgstädt. Cînd atmosfera este limpede, orașul se profilează în zare, poate doar, fiindcă știu că ar trebui să fie acolo, ca un nume pe care mătușa Ella, care se pricepe la toate, l-a așezat undeva la marginea cerului. Mă îngrijesc de toate, îmi îndes o chiflă și un măr în tașca pe care mi-o atîrn de gît și pornesc cu tricicleta la drum. Nici un strigăt care să mă oprească. Mama nu-i acasă.

E zăpușeală. Drumul e acum drum, ridică cocoașe în calea roților, amenință cu găuri și șanțuri, mă umple de praf, nu mai e banda strălucitoare, ci un peisaj pleșuv

și plin de crăpături, mult prea lat și mereu prea apropiat. Praful îmi lipește nările, mă gîdilă în gît. Cînd mă depășește cîte o mașină, opresc, mă salt în sus și ridic și tricicleta între picioarele desfăcute, fac cîțiva pași pînă la buza șanțului de pe margine, mijesc ochii, îmi apăs buzele una de alta, iar cînd respir din nou, praful se prinde de cerul gurii. N-are gust de pămînt și nici de aer. Mă uit în sus spre vîrfurile plopilor unde vîntul ciufulește frunzele și mă mir că aici jos nu se mișcă nimic, că vîntul nu-i peste tot.

Pînă la răspîntia spre moșie și pînă la iazul cu rațe din vale am fost într-o duminică, pe jos, într-o plimbare prea lungă și prea obositoare pentru mine. Aici aș mai putea să-ntorc și să pornesc spre casă pe cealaltă parte a drumului.

Trebuie să mă grăbesc. Altfel ajung prea tîrziu și nu-i mai pot face tatei nici o surpriză. Cînd pleacă la tribunal la Burgstädt, tata își scoate mantia din dulap, roba, pe care a îmbrăcat-o o dată și pentru mine, în joacă, prefăcîndu-se într-un turn negru cu falduri, și spune : Astăzi trebuie să mă duc la tribunal. Îmi închipui tribunalul ca pe o clădire cu o mulțime de colțuri peste care se ridică turnuri și turnulețe, cu ziduri pline de ornamente, cu brîuri și ghirlande de piatră. Se află într-o piață mare și-ți inspiră spaimă și respect.

Am cinci ani. Am pornit-o la drum cu tricicleta de la Hartmannnsdorf spre Burgstädt, dar imaginația mea nu mai cutează să se depărteze. Aș vrea să fiu mîngîiat și îmbrățișat.

Aud mașina, claxonul mă izbește în spate, mă alungă la marginea drumului.

De obicei purta un costum cenușiu la două rînduri, cu umerii vătuiți, care-l făceau să apară și mai mare decît era. Coboară din mașină într-un costum cenușiu, se îndreaptă de spate, pornește spre copilul care s-a aplecat peste ghidon, nu scoate nici un cuvînt, îl prinde ca pe un iepure de ceafă, îl saltă în sus, îl duce cu tricicletă cu tot înapoi la mașină. Îl pune împreună cu tricicleta pe bancheta din spate, se așează lîngă șofer, nu rostește nici un cuvînt, nu dă din cap, nu bombăne, nu-l ceartă.

Cînd mașina oprește în fața casei se întoarce în sfîrșit. Chipul lui e mai mare și mai rotund ca de obicei. Spune : Coboară și cere-ți iertare de la mama. Și din nou îi întoarce copilului spatele, o cută cenușie, plină de reproș sub ceafa întunecată și părul negru pieptănat lins.

Nu-mi pot explica severitatea aceea mută, tată. De ce nu m-ai certat ? De ce nu ți-ai arătat supărarea sau bucuria de a mă fi găsit ? De ce n-ai spus : Mama și cu mine ne-am făcut griji din pricina ta, și de ce n-ai întrebat : Încotro voiai să te duci cu tricicleta ? De ce te-ai cufundat de atunci în tăcerea pe care n-ai mai rupt-o de fapt nicicînd ?

În 1932, după ce-și făcuse studiile la Praga și Leipzig, tata se stabilise ca avocat la Chemnitz. Avea douăzeci și șase de ani. În același an s-a căsătorit cu Erika Häntzschel, o fată cu cinci ani mai tînără decît el, fiica unui fabricant falit din Dresda. Părinții lui au privit această căsătorie ca pe o mezalianță, căci pretindeau chiar și la necaz o anumită soliditate și nu aveau nici un fel de înțelegere pentru o boemă ușuratecă, ce ignora sărăcia. Tatăl tatălui meu se impusese ca fabricant de indigo, și timp de două decenii condusese o întreprindere din Brno. În 1930 bunicii se mutaseră la Hartmannsdorf, lîngă Chemnitz, și tot acolo și-a mutat și tata biroul. În 1933 m-am născut eu, în 1936 sora mea Lore. Între nașterea mea și moartea tatei n-au trecut decît doisprezece ani. N-am avut prea mult timp la dispoziție noi doi.

Drumul de acasă pînă la locuința bunicilor e plin de atracții. Nicicînd n-am mai văzut atîtea garduri și atîtea grădini, garduri albe, verzi și negre, din scîndură sau fier forjat. Apoi, zidulețe scunde, ce-ți ajungeau pînă la burtă, sau ziduri înalte cît doi bărbați și împănate cu cioburi verzi de sticlă. Fiecare grădină se apără în felul ei și mă ține la distanță.

La brutărie îmi cumpăr de cele mai multe ori colțucuri de prăjitură de cinci pfenigi. Le aleg cu băgare de seamă. Cele întunecate, cu coaja arsă, sînt amare și nu fac

banii. La bomboneria din colț admir baloanele imense de sticlă în care acadelele se amestecă într-o paletă de culori amețitoare.

Probabil că lîncezesc atît de mult pe drum fiindcă mă tem de locuința mohorîtă a bunicilor, de coridorul fără ferestre și de nenumăratele dulapuri.

Tata s-a zidit între dulapuri. Numai în biroul lui se află vreo patru sau cinci ; pe coridor, încă trei. Dulapurile se înalță în jurul lui, negre sau maro închis, arătări cu uși de sticlă în spatele cărora se înșiră cărți, sau șifoniere cu ornamente așezate pe deasupra ca niște coroane, cu baghete și ancadramente greoaie. Dulapuri ca niște case, în care vrafuri de acte îmbătrînesc necitite, dulapuri în care miroase a coniac și care, dacă stai să asculți cu atenție, gem, scrîșnesc, pîrîie. Tata trăiește cu ele, deși nu le deschide aproape niciodată. Parcă s-ar înrudi cu ele, făcut dintr-un lemn întunecat ca ele. De fapt, familia noastră se trage din Ungaria, mi-a spus el odată ; un cuvînt-dulap pentru copilul care eram eu, mult prea întunecat.

Deschid ușa spre biroul lui. Clanța de alamă e foarte sus, se apasă greu. După ce m-am prins de ea, mîinile îmi miros a Sidol. Tata stă în spatele biroului, într-o semiobscuritate perpetuă, dulapurile îl înconjoară ca niște paznici. Și iată-ne vorbind, dar memoria n-a reținut glasurile.

Ai venit să mă vezi ?

Întotdeauna îmi pune aceeași întrebare, niciodată n-ar începe conversația în alt fel.

Da.

Vrei să te joci puțin aici ?

Da.

Dar după aceea o să vină oameni. Atunci trebuie să pleci.

Da.

Te duc la bunicul. O să-l ajuți să vadă de cactuși.

În fața ferestrei a fost așezată o masă rotundă și joasă, pe tăblia căreia se perindă în trap de la o margine la alta, incrustați în lemn deschis, căluți slabi cu călăreții lor. Deși nimeni n-a stat la ea ca să fumeze o pipă sau țigară, i se spune măsuța de fumat. Este de

fapt masa mea de joacă. Mă aşez la ea pe un scaun capitonat prea înalt şi aştept ca tata să-mi aducă: hîrtie şi creioane de colorat ascuţite cu grijă sau unul din volumele Marii Enciclopedii Meyer, în care caut poze. O dată am şi găsit una care se mai şi modifica, o poză multiplă. Omul reprezentat acolo putea fi deschis, ceea ce m-a umplut de nelinişte, căci pozele, ale căror culori străluceau strident, îmi erau cu siguranţă interzise. Un om gol care se dezbrăca. Dacă dădeam foaia, se dezbrăca mai întîi de piele, lăsînd vederii o împletitură de tuburi albastre şi roşii sub care se căscau spaţii roşu închis, în care atîrnau tot felul de pungi, şi dacă dădeam şi această foaie, mi se înfăţişa un schelet. Probabil că tata a observat cît de liniştit stau studiind cartea. Priveşte peste capul meu, nu-mi dă nici o explicaţie, smulge lexiconul de pe masă, îl închide cu un pocnet, se duce cu el la dulapul cu cărţi, îl încuie acolo, mă trage de pe scaun şi mă împinge cu un gest de trist dezgust spre uşă, peste pragul înalt şi lăcuit, de-a lungul coridorului, mă prinde de umeri şi mă pune în nişa dintre două dulapuri, îmi ordonă să stau acolo pînă ce va veni bunicul să mă ia.

Să nu te mişti din loc!

A uitat pesemne că surghiunindu-mă aici nu mă pedepseşte. Chiar dacă nu arde nici un bec şi nu există nici o uşă întredeschisă prin care să intre o rază de lumină, coridorul îmi este îndeajuns de cunoscut. Pot să umblu prin beznă fără să mă lovesc de lucruri. Întunericul e moale, cald şi mă ocroteşte. Mi l-am însuşit, nu mai reprezintă un pericol. Mama mi-a permis acest refugiu cînd n-a mai ştiut cum să-mi astîmpere spaima, acea nelinişte care îşi întinde tentaculele după tine, vîrtejul de aer care-ţi apasă pieptul. Mama are chiar şi o explicaţie pentru stările mele. O să pornească deîndată furtuna, spune ea, copilul e sensibil, reacţionează.

Se poartă ca o cîrpă.

Ai azvîrlit acest cuvînt, mai l-ai lipit de obraji, un cuvînt umilitor, josnic. N-ai luat în serios spaimele mele. Ce înţelegeai tu oare prin curaj, tocmai tu care-ai fost în stare să ne înăbuşi cu lipsa ta de curaj?

Basmul tău preferat era cel despre regele broscoi. Mi-l povesteai cîteodată, prescurtat într-un chip ciudat. Că prințul fusese fermecat și transformat în broască și că prințesa l-a dezlegat nu prezenta nici un fel de importanță pentru tine. Toată atenția ta se concentra asupra lui Heinrich, servitorul credincios, care și-a încins pieptul în cercuri, în trei cercuri de fier, să nu-i plesnească de jale cît timp prințul a stat în fîntînă, preschimbat într-un „sărman brotan".

Tata ședea pe marginea patului, cu mîinile pe genunchi, și dintr-o clipă într-alta, cum bine știam, ochii aveau să i se închidă. Chipul i se îmblînzea de cum venea vorba de Heinrich. Cu glasul ridicat îl punea pe prinț să întrebe : Heinrich, s-a rupt oare trăsura ?

În cartea mea de basme exista o poză cu această scenă : într-o caleașcă mică și împodobită, trasă de un cal murg și unul bălan, stau prințul și prințesa. Trupurile lor mititele plutesc deasupra marginii ferestrei. În spate, pe un soi de capră, se află Heinrich, în picioare, ținînd hățurile. Poartă o cămașă albă, umflată de vînt, pantaloni negri pînă sub genunchi și pantofi de lac cu catarame. Mă întreb de ce nu se văd cercurile din jurul pieptului. Mi le-am închipuit întotdeauna ca pe niște cercuri negre de fier, din cele care strîng butoaiele. Poate că sînt totuși invizibile ? Dar atunci, cum pot să plesnească cu atîta zgomot ?

Tata se transforma în credinciosul Heinrich. Se îndrepta de spate, zîmbea, ridica mîna la inimă, și cu o voce, a cărei jale mă emoționa de fiecare dată, răspundea : Nu, stăpîne, nu-i trăsura ! / E cercul de pe inima mea, / Ce chinuri grele a îndurat, / Cît voi în fîntînă ați stat, / Și un sărman brotan erați.

N-ai continuat basmul, tată. Nu mă credeai capabil să fiu Heinrich cel credincios, iar pe prinț îl disprețuiai. Poate că în cei cîțiva ani ai vieții noastre comune n-ai așteptat decît mîntuirea ta și a lui, căci eu nu l-am aflat decît pe Heinrich, căruia cercurile îi strîngeau atît de tare pieptul încît se ferea de orice sentiment exploziv, cruțîndu-se pe sine și pe ceilalți.

Mătușa Ella povestea basmele altfel, nu-i păsa cîtuși de puțin de individualitatea personajelor, le amesteca, o confunda pe Albă-ca-Zăpada cu Albă-ca-Nalba, pe băiețelul din „Pasărea găsită“ cu Hänsel. Vrăjitoarele și magicienii se iveau oricum după bunul ei plac în timp ce la capitolul zîne bune făcea în mod vădit economie. Mătușa Ella locuia la Tetschen-Bodenbach. Și cînd eu am bolit cîteva săptămîni din cauza unei septicemii a venit la noi să mă îngrijească și să mă distreze. Înainte de asta și după aceea n-a mai jucat nici un rol în conversațiile mamei și ale tatei. Poate că era ea însăși un spiriduș din poveste care se transforma într-o bătrînă și venea atunci cînd un copil avea febră mare și aiura. Mama cărase cu ajutorul ei patul meu din camera copiilor într-o odăiță îngustă de lîngă dormitorul părinților, în care îndesau de obicei fel de fel de vechituri. Fereastra fusese acoperită cu o pătură. Lumina ardea însă în ochii mei, încît îi percepeam pe toți cei care se apropiau și se aplecau peste mine doar ca pe niște umbre. Umbra mătușii Ella devenea pe zi ce trece mai limpede și am observat că era mică și uscățivă, că își machia violent fața umflată și că avea părul roșu vîlvoi. Părul era, cum am aflat de la mama, după plecarea mătușii Ella, vopsit cu Henna. Pentru mine a rămas, deși vopsit, natural ; la fel de natural ca și masca pe care și-o întindea pe față cu cremă, pudră și tot felul de creioane.

Vorbea gros ca un bărbat. Glasul ei mă adormea, mă răcorea cînd aveam febră și mă încălzea cînd mi-era frig.

Mătușa Ella împletea toate basmele și legendele într-o poveste fără de sfîrșit, pe care o întrerupea la intervale regulate cu un „Ei ei ei“, un refren fără înțeles, care însă îmi plăcea : alunecam prin el ca printr-un tunel.

Uneori o auzeam și pe mama. Se așeza pe marginea patului, îmi trecea mîna pe sub spate și o lăsa acolo ca și cum ar fi vrut să mă ridice.

M-am trezit din cauza unui zgomot pe care nu-l mai aud, care a rămas undeva în somnul meu. Dar păstrez amintirea unui suspin. Mă ridic în capul oaselor, întunericul nu cedează privirilor mele speriate. Îi aud pe

tata și pe mama vorbind alături. Nu vorbesc ca de obicei. Tata murmură întruna, fără să ridice glasul. Mama în schimb susură cuvinte care nu există. Dintr-o dată cei doi devin mai zgomotoși, mai violenți, par să lupte unul cu celălalt. Cu siguranță că mama nu va face față puterii și greutății tatei. E sprintenă, e adevărat, dar mult prea mică. Vreau să cobor din pat, să ajung măcar pînă la ușă, să-i sar în ajutor mamei dacă tata nu va da înapoi.

În clipa aceea brațul mătușii Ella se lasă ca o barieră peste pieptul meu. Stai acolo, îmi șoptește. Psst! Încetișor. Întins pe spate, pot să aud și mai bine zgomotele din spatele ușii. Mătușa Ella stă nemișcată pe scaunul de lîngă pat. Mi-a luat mîna și mi-o mîngîie. Tata nu mai zice nimic acum, în timp ce mama vorbește, se contrazice întruna, la un moment dat se apără cu un „Nununu!“ și se supără ca imediat să aprobe cu un „Dadada!“. Ce fel de luptă să fie aceasta care poate fi atît de grea și atît de frumoasă în același timp? Dintr-o dată se face liniște. Nu chiar de tot. Cîteodată mai suspină, iar jocul îi înveselește atît de mult că încep să sară împreună în pat, iar mie îmi vine să rîd tare de nedumerire.

Dar la țipătul mamei nu mă așteptasem. Mătușa Ella m-a salvat. Mi-a strîns o clipă mîna, a îngenuncheat lîngă pat, și-a aplecat capul lîngă al meu și mi-a șoptit la ureche: Nu te speria, copilaș. Se iubesc. S-au iubit. Înțelegi. S-au iubit. Iubirea e frumoasă și te face să și suferi. Înțelegi. Părinții tăi se iubesc. Mi-a încălzit obrajii vorbind și m-a adormit.

N-am putut nicicînd să stăm de vorbă de la bărbat la bărbat, să ne împărtășim experiențele, să le comparăm. N-am putut nicicînd să-ți spun: Știi, copilul... Lipsea între noi acel „de atunci“. Întotdeauna am privit spre tine în sus, privirea mea n-a ajuns nicicînd la înălțimea ta. Acum, cînd te rechem, cînd după multă vreme te ivești din nou în visele mele, prinzi viață, simt un amestec ciudat de încăpățînare copilărească și superioritate de adult: Mă aplec peste umbra ta. Mă uimește că între timp am ajuns cu șase ani mai bătrîn decît ai fost tu

vreodată. Am adunat mai mult timp decît tine, îți sînt, fără voie și din întîmplare, superior. Există lucruri pe care n-ai putut să le afli ; multe lucruri nici n-ai fi vrut să le înveți. Pentru tine contau alte cuvinte, alte noțiuni. Pedeapsa era un astfel de cuvînt. Una din pedepsele tale a fost mai rea ca toate celelalte. Ți-am purtat pică pentru ea pînă astăzi. Atît de precise pot fi cuvintele, tată : ți-am purtat pică.

Muzicuța costa o marcă douăzeci. Era tare mică, la fel ca cea a clovnului.

Fusesem duminică la plimbare la Limbach, ieșisem cu barca pe lac, băusem într-o cafenea șocolată fierbinte și fiindcă Lore spusese „Vreau să merg la muzică!“, i-am făcut pe plac, am luat-o pe urma muzicii, o melodie tristă cîntată de un saxofon, și am descoperit un cort mizer, pe jumătate deschis într-o parte, unde cîțiva oameni așezați pe bănci se uitau la un domn îmbrăcat în frac care mîna un cal vînăt rotat prin manej, pocnind din bici. Ne-am așezat și noi. Tata, neobișnuit de vesel, a luat-o pe surioară în brațe, iar eu m-am vîrît între el și mama. În timp ce scriu simt din nou căldura trupurilor lor. Nu-mi amintesc cine s-a mai produs în afara fetiței care se agăța de cal ca o maimuțică. Pe clovn însă, nu l-am uitat. A intrat în manej tîrșîindu-și papucii prea mari, înotînd în costumul prea larg, purtînd o pălărie prea mică, și neavînd la el decît o muzicuță de mărimea degetului gros. S-a jucat cu ea înainte de-a cînta la ea. O scotea la iveală, ea se pierdea în buzunarele lui, aluneca printr-un crac al pantalonilor și cînd, după multe strădanii, a reușit s-o ducă la gura sa, mare și albă, a înghițit-o. A început să se strîmbe ; și puteai urmări drumul pe care îl luase muzicuța ; cum, mai întîi, s-a înțepenit în gîtlej făcîndu-l pe clovn să icnească îngrozitor, cum apoi, înghițind în sec, a trimis-o pe esofag în jos și cum ea a aterizat în cele din urmă cu un plescăit în stomac. Dar clovnul nu s-a mulțumit cu atît, fiindcă el voia să cînte. De aceea s-a pornit să-și frămînte burta ca o dansatoare și în chipul cel mai minunat muzicuța a început să cînte în burta lui August Prostu'. Mai întîi încet apoi însă tot mai răsunător. Aceasta e muzica trupului și stomacului meu, a spus

el la sfîrșit, a făcut o reverență adîncă, a sughițat tare de tot, iar muzicuța i-a căzut din gură. L-am aplaudat.

Tata zicea că clovnul ne-a dus de nas, că tot timpul ținuse muzicuța între buze și ne-a înșelat atenția cu schimonoselile lui. Eu nu l-am crezut. Nu, nu, a cîntat din burtă. Dar așa ceva nu se poate, a spus și mama. Eu însă am insistat că clovnul, clovnul acesta, poate.

Pe drumul spre casă tata ne-a promis un circ adevărat. Curînd avea să sosească la Chemnitz circul Sarrasani ; acolo nu aveau doar cai și clovni, ci și lei, și vrăjitori, și oameni zburători.

Muzicuța am descoperit-o într-o vitrină. Zăcea uitată printre jucării și nu sărea cu siguranță nimănui în ochi. Semăna, îmi ziceam eu, leit cu cea a clovnului. Nu-mi doream nimic mai mult ca această muzicuță, dar nu îndrăzneam s-o rog pe mama să-mi dea banii. Tatei nici măcar nu îndrăzneam să mă gîndesc să-i cer. Uneori se arăta generos, era, cum spunea el însuși, mînă spartă, alteori socotea orice pfenig. În nici un caz nu admitea să-i se cerșească bani.

Eu însă tînjeam după muzicuță, o visam. Dorința de-a o avea devenea tot mai mare. Atunci am furat banii. Exact o marcă și douăzeci. Speram ca mama să nu le observe lipsa. În sertarul de la masa din bucătărie erau întotdeauna bani. De fapt, n-avea cum să știe cîți erau. Am cumpărat muzicuța. Negustorul mi-a lăsat-o cu douăzeci de pfenigi mai ieftin : s-ar fi putut ca, stînd în vitrină, să fi avut puțin de suferit. Restul de douăzeci de pfenigi i-am pus la loc în sertar.

De cum am ieșit din magazin și am dat colțul, am încercat instrumentul, dar acesta nu scotea decît sunete țipătoare și nu s-a supus nici după mai multe încercări furioase. Cine, în afara clovnului, putea să mă învețe cum se cîntă cu adevărat la muzicuță ? Eram foarte necăjit, ba trebuia să și ascund muzicuța, nu mă puteam lăuda cu ea, nici măcar surorii mele nu i-o puteam arăta.

În plus, s-a dovedit că mama știa foarte bine de cîți bani dispunea. Numai eu ori sora mea am fi putut fura marca. Ne-a luat la întrebări. Eu am mințit, am negat, am jurat, am plîns. Mama nu ne-a dat însă pace pînă cînd nu mi-am recunoscut vina. Mi-a spus să mă duc

în camera noastră și să-l aștept pe tata. O să aibă el grijă să mă pedepsească așa cum meritam.

Și el mă pedepsește; altfel decît mă așteptam. Nu mă ia în seamă, mă exclude pur și simplu. La masă nici nu exist pentru el, nici seara în camera unde ne-am adunat cu toții, nici la bunici. Stă vizavi de mine și nu mă vede. Ceilalți se molipsesc de la el, chiar și surioara mai mică. Eu îi aud, dar cînd vorbesc eu, ei nu mă aud. Eu îi văd, dar pentru ei eu nu sînt de față. Poate că vor să mă înnebunească? Poate că vor să mă alunge din lume cu tăcerea lor? Nimic nu-i poate mișca. Inventez cuvinte, fac pozne, mă dau de-a berbeleacul, îmi sucesc mîinile și picioarele, pun întrebări și îmi răspund tot eu. Pentru ei nu mai sînt prezent. Doar mama vine seara, cînd stau culcat în pat, și mă mîngîie fără să spună un cuvînt; mîinile ei vorbesc și ea murmură: De ce-ai făcut asta?

Visez că m-am făcut mic cît un șoarece. Împreună cu muzicuța care îmi ia foarte mult loc locuiesc într-o gaură din parchet. Nimeni nu știe de transformarea mea. Îi aud strigînd. Sînt bucuros că am scăpat de ei. Dar, în mod nelămurit, tata mi-a descoperit ascunzișul. Mă ițesc din gaură, îl văd, uriaș, pășind spre ea, văd talpa lui plutind deasupra mea. Acoperă gaura, o astupă, îmi ia lumina, aerul. Din lipsă de aer încep să mă umflu, umplu gaura, știu că, deîndată, are să pocnească, și am să zac fără aer, fără glas, fără suflet sub pantoful negru de lac al tatei.

A menținut pedeapsa mai mult de-o săptămînă. Tăcerea a devenit vizibilă. S-a așternut pe podea, pe mobile, pe noi. Ne mișcam mai încet, cu precauție, să nu tulburăm liniștea aceea apăsătoare. Deși ședeam lîngă el, am aflat ca printr-un mesager, că a doua zi avea să se ducă cu Lore la Sarrasani. Așa cum promisese; dar fără băiat! Era ca și cum cel respins de el s-ar afla pe cealaltă parte a globului.

Stăteam în spatele perdelelor și-i urmăream: tata o luase pe sora mea de mînă și vorbea cu ea în timp ce traversau grădina din fața casei.

Se-ntîmplă uneori, tată, ca vorbele să-și recapete semnificația lor trăită. De cînd am fost tratat cu muțenie,

nu mai pot să văd sau să scriu o expresie ca „a-l ucide cu tăcerea" fără să mă cutremur. Tu n-ai înțeles, firește, în acest fel tăcerea. Ai fost doar în stare să nu vorbești nici cu mama, zile, săptămîni de-a rîndul. Nu pedepseai doar prin tăcere, ci te și retrăgeai. Și nu știu dacă ai înțeles că această tăcere a devenit un fel de zestre. Căci astăzi cînd mă lupt cu spaiemle mele și-mi vorbesc mie însumi, nu aud decît vocea mea și deseori tăcerea ta.

Nu cunosc pe nimeni care ar putea să-mi dea informații despre primii ani de avocatură ai tatei, cum își găsea clienții și cine erau aceștia. Și nici nu știu dacă s-a mutat de la Chemnitz la Hartmannsdorf în primul rînd de dragul părinților sau fiindcă spera să găsească o clientelă mai numeroasă în tîrgușorul acela dintre Limbach și Burgstädt. Își putea amenaja biroul în casa părintească și să economisească chiria. Locuința noastră din Burgstädter Strasse nu era mare și nici prea elegantă. Tata gospodărea banii. Nu și-a luat mașină. Se ducea la Burgstädt, la judecătorie, fie cu autobuzul, fie cu taxiul. Și nu pot decît să presupun că, de dragul carierei, s-a prefăcut și i-a slujit pe mai-marii partidului nazist. Trebuie să fi fost și membru în *Reichsanwaltskammer* *. Dar am și acum sentimentul că în cei nouă ani petrecuți la Hartmannsdorf a rămas un străin, n-a avut încredere în puterile sale, iar teama și prudența l-au inhibat. A trăit, ținîndu-și respirația.

Petrecerile în schimb erau ale mamei. Știa să strălucească, să se etaleze, veselia ei atrăgea, ordona. Înainte să iasă, mai venea o dată la noi, în camera copiilor, făcea cîteva piruete în rochia ei lungă, ne lăsa să-i adulmecăm parfumul, ne strîngea la piept ; noi îi spuneam cît de mult ne place, cît de frumoasă e, în negru, toată în negru, părul negru, ochii negri, rochia neagră, pantofii negri, și chiar și mantoul de blană, în care își afundă fața, e negru.

Are ceva de țigancă, spunea bunicul.

---

* Organizație a avocaților acreditați la tribunalele celui de-al treilea Reich.

Dar admirația se poate schimba în invidie și suspiciune, poate deveni periculoasă. Băgăm capul între umeri, fără să știm de ce, cînd tata se apără furios de zvonuri : Ce-nseamnă tip iudaic, trăsături semite ! Te porți altfel decît ei. Ești prea frumoasă, prea liberă pentru ei. Cum pot vorbi așa, fără să se gîndească, prostii. Din temător devine viclean, ascunde și inventează, schimbă sîngele și stabilește origini. Nu e, ca în familia lui, Ungaria, ci Italia : temperamentul italian, părul, ochii, fără să intrăm în amănunte fiindcă asta n-ar duce decît la complicații neplăcute, nu-i așa ? Îl ascult, nu-i înțeleg tulburarea, simt însă amenințarea, o uit din nou cînd mamă se face frumoasă, se învîrte prin cameră și iese afară, în seara unde s-au aprins luminile, unde se rîde și unde ea are loc să danseze.

La o petrecere, care nici măcar n-a fost petrecere, ci o invitație dictată de interese profesionale, am avut voie să participăm și noi, copiii. A avut loc într-o duminică după-amiază în casa bunicilor, care, fiind mai spațioasă decît a noastră, era mai potrivită pentru o primire. Tata chemase oameni care pentru el erau importanți, oameni cu influență în localitate și chiar mai sus.

Cu o săptămînă înainte încep deja frecușurile, certurile.

Ce să servim ?

Ce să îmbrăcăm ?

Despre ce să vorbim ?

Despre ce să nu vorbim în nici un caz ?

Pe noi ne îmbracă în haine de sărbătoare, pe mine în nesuferita jachetă Bleyle cu guler de marinar, indiferent cît de cald are să-mi fie pe vremea asta caniculară. De fapt, e de presupus că vor transpira cu toții, dar la ei transpirația va avea cauze diferite. Broboane de transpirație pe frunte și pe buza de sus, semn că tată e speriat.

Bunicii ne prezintă pe noi, copiii.

Tata e ocupat.

Mama trebuie să se ocupe.

Apoi însă îmi dau drumul, adun biscuiți, mă servesc de pe bufet. Tot timpul simt mîini mari și pufoase care

mă mîngîie pe cap, mă apasă, mă împing între pantaloni bufanți vîrîți în cizme, pantaloni călcați la dungă, picioare în ciorapi de mătase, cîteodată se mai apleacă cîte unul spre mine, își umflă obrajii, gîngăvește ceva ce eu nu înțeleg. Mă așez pe un scaun sub fereastră, căutîndu-i din ochi pe mama și pe tata, nu-i găsesc, îi descopăr, îi pierd iarăși ; toți se învîrt de colo-colo, se salută, își iau rămas-bun, își declină rolurile, domnul *Kreisleiter**, domnul *Ortsgruppenleiter**, domnul *Hauptsturmführer***, domnul colonel. Toți sînt ceva, chiar dacă nu poartă uniforme ; probabil că se recunosc după anumite semne drept domnul doctor, domnul primar, domnul director.

Privesc în sus spre tata. Vorbește și zîmbește. Zîmbetul lui mă doare fiindcă nu e zîmbetul lui. Cîteodată se înclină ușor, și eu mă înclin odată cu el, ca să-l ajut și să nu-l jignesc.

Nu l-am auzit niciodată vorbind așa. Poate că își preface vocea pentru astfel de serbări. Poate că a exersat în taină în fața oglinzii cum să-și încrețească fața, cum să aprobe cu un „Aha“ și „Mda“, cum s-o facă pe lacheul, cum să fie atît de înspăimîntător de amabil.

Vă rog acum, după ce ați dereticat în casă și din cînd în cînd v-ați dus, fiecare în parte, la fereastră, să luați puțin aer care — cald și înăbușitor — nu aduce nici o împrospătare, vă rog, așadar, ca un regizor destul de nesigur, să vă ocupați locurile în jurul mesei rotunde din camera de zi. Cum presupun că bunicul s-a arătat cel mai puțin impresionat de zarva acelei zile, îl las pe el să înceapă.

Bătrînul gras se apleacă înainte, își proptește burta în picioarele scurte, își întinde mîinile pe masă și spune :

Ei, n-a fost chiar așa de rău.

Nu-i așa ? îi dă dreptate nevasta lui.

Sînt oameni destul de cumsecade, constată el, ca și cum n-ar fi prea sigur că n-a avut totuși de-a face cu o adunătură de nătărăi, mincinoși și șmecheri.

---

* Funcții în cadrul partidului național-socialist ; conducător raional, resp. conducător local.

** Funcție în cadrul SS-ului.

Dar tu ? îl întreabă el pe fiul său, pentru care a aranjat toată petrecerea, întocmind lista invitaților cu multă bătaie de cap.

Mulțumesc, răspunde acesta încet. Sînt mulțumit.

Ciudat cît de ușor inventez discuția celorlați, incitat de personaje, pentru tine însă aleg cu greu cuvintele. Cuvinte pline de prudență.

De acum înainte nu mai participi la conversație, stai cu ochii închiși, îi asculți pe ceilalați care în sfîrșit își dau drumul.

Dacă poți să spui despre cineva că e un bădăran, atunci despre el.

Te referi la *Kreisleiter* ?

E un ticălos.

Nu e-n stare să formuleze o propoziție.

Un parvenit.

Vă spun eu că oamenii ăștia sînt periculoși.

Și ce dacă.

Mai bine să fim cu băgare de seamă.

Cel mai mult mi-a plăcut nevasta doctorului. Cum îl cheamă ?

Schmähling.

Te-nșeli. Așa-l cheamă pe directorul școlii.

Nu, nu.

Da, nu e din alea care se umflă în pene.

Nu-i așa ?

Dacă stau să mă gîndesc la nevasta *Ortsgruppenleiter*-ului.

Te străduiești să nu-i asculți.

O doamne, e doar tîmpită.

Pînă ce bunicul se ridică icnind : Doar a fost spre binele nostru, zice el, și tot tabloul acela amenințător devine ridicol, iar eu te invit să ieși, împreună cu mama și cu noi, din scenă.

Ne cheamă mama.

Ia-o tu cu copiii înainte, spui tu. Vin și eu după voi ; vreau să mai rezolv niște hîrtii.

Cei doi băieți nu erau prietenii potriviți pentru mine, provencau din familii nepotrivite, nu mergeau la școlile potrivite, își făceau de cap.

De ce-ți găsești întotdeauna astfel de prieteni!

Reproșurile mamei erau nedrepte. Ea și tata nu erau întru totul nevinovați că ajunsesem în compania unor „astfel" de băieți; măcar în privința lor totul era limpede. Își purtau cu mîndrie uniformele de *Jungvolk* *, se pregăteau pentru o viață de eroi și sperau să se poată înrola ca voluntari. Se străduiau să devină de timpuriu bărbați: își îngroșau glasul, slujeau cu devotament, trăgeau cu puști de calibru mic, nu ascultau de părinți, ci numai de ordinele și profețiile *Fähnleinführer* **-ului lor, care, din povestirile lor, îmi apăreau ca sinteza eroică a tuturor dascălilor mei, mai presus chiar decît învățătorul Kutzschebauch, primul bărbat din Hartmannsdorf care căzuse pe „cîmpul de onoare".

M-am refugiat în lumea lor soldățească, unde nu aveai voie să verși lacrimi fără vreo explicație anume, unde nimeni nu asista neputincios la marele reviriment, cum făceau părinții care stăteau îmbrățișați pe canapea lîngă radio și răspundeau suspinînd la știrile despre victorii, care rămăseseră singuri cu spaima lor și se purtau altfel decît toți ceilalți, iar eu nu voiam să mă molipsesc de suferința lor, care mi se părea din ce în ce mai nepotrivită, o izbucnire regretabilă de slăbiciune și lașitate.

Oare tata se prefăcuse că e mîndru cînd, la serbarea de sfîrșit de an din clasa întîi, am recitat în fața părinților și a colegilor de școală „Sfatul German", invocînd plin de patos virtuțile bărbătești, iar el mi-a zîmbit încurajator? De ce nu se purta și el așa cum scria în poezie și cum ne explicase directorul în cuvîntarea sa? De ce spunea despre soldați că sînt niște amărîți, iar Führerului nu-i zicea niciodată Führer, ci întotdeauna Hitler?

---

* Grupare subordonată organizației de tineret hitleriste (Hitlerjugend), cuprinzînd băieți între 10 și 14 ani.

** Conducător al unei grupe a tineretului hitlerist.

Cu toate acestea m-am lăudat cu el la noii mei prieteni. L-am făcut puternic și strălucitor, i-am dăruit acea bărbăție în fața căreia noi ne plecam. La urma urmelor purta și el o uniformă, roba, care-l făcea stăpîn peste oameni și lege.

Simțeam însă că lăudăroșenia nu-mi era de nici un folos, că mai degrabă mă depărtam de tata. Voiam să plec, să-mi dovedesc puterile. De aceea nu mi-a fost greu să mint cînd băieții m-au întrebat dacă aveam într-adevăr voie să-i însoțesc în „excursia de noapte". Părinții mei n-au nimic împotrivă, ba chiar erau dornici să mă obișnuiesc cu astfel de lucruri încă înainte de-a mă înscrie la *Jungvolk*. Mințeam și nu mă simțeam defel vinovat.

Eram probabil în vacanță.

M-am pregătit cu grijă, lucrurile pe care trebuia să le iau cu mine, și care, după părerea băieților, erau necesare pentru excursie, le-am dosit în șopronul din grădină unde mama nu intra niciodată fiindcă acolo nu erau doar găuri de șoareci, ci văzuse chipurile și un șobolan care-i tăiase calea. Cel mai greu a fost să șterpelesc o pătură, fără să se observe. De pătură însă aveam neapărat nevoie, fiindcă noaptea în cort se făcea frig.

În cort !

Lîngă lac !

Cu pluta !

În pădure !

Cînd trupa noastră s-a pornit în sfîrșit la drum, nu mai puteam de bucurie. M-am luat după camarazii mei, vorbeam puțin și cumpătat și le îndeplineam ordinele. Tot bagajul, ranițe, pături, unelte, vase, fusese încărcat într-un căruț cu loitre, care putea fi tras fără greutate de cîte doi din noi. Băieții cei mari, în număr de trei, se schimbau unul pe altul. Fiind cel mai nou și ordonanța lor, mie-mi venea mai des rîndul, iar cînd drumul a început să urce spre Penig, cînd împingeam și trăgeam oricum cu toții, pe mine m-au părăsit puterile. Imediat mi-au ținut o morală. Nu trebuia să-l luăm cu noi pe slăbănogul ăsta. Uite cu cine ne-am încurcat. Ăsta o să ne facă mereu bucata. Mai bine îl trimitem

acasă. Da, de ce nu? Doar n-o să stăm să-l dădăcim pe el.

Am promis să mă-ndrept, am strîns din dinți, m-am gîndit la nenumăratele fapte de vitejie care se petreceau chiar atunci pe cîmpul de luptă și am refuzat să dau drumul la oiște. Se înșelau și ei și tata, eram hotărît să le arăt cît de puternic și de rezistent puteam fi.

Am părăsit șoseaua și am luat-o pe un drum de țară, de-a lungul unui gard dincolo de care se vedeau niște cai păscînd. Nu mai simțeam nici spaimă, nici slăbiciune, cărutul își pierduse greutatea. Mai iute! Haide! Acuși am ajuns.

Ascunzătoarea depășea orice închipuire. Un loc de tabără atît de potrivit, atît de sălbatic și de izolat nu mi-aș fi putut imagina niciodată. Ne-am ridicat cortul într-un luminiș mititel, înconjurat de hățiș și tufișuri de mure.

Aici nu ne mai găsește nimeni.

N-au decît să ne —

Nimic nu s-a schimbat, ia uitați-vă, pînă și vatra mai există.

Cît ei se ocupă de cort, stau și privesc; cu cîtă pricepere leagă pînza cu sfori, cum taie și potrivesc bețele de cort. Îmi dau și mie voie să ascut cu cuțitul țărușii de ancorare și să adun lemne pentru foc. Ne-am aranjat atît de repede, încît ne rămîne timp să mergem pînă la lac, să vedem dacă pluta n-a fost cumva furată.

Pe drum încep să-și bată joc de mine, să mă șicaneze. Ia zi, cine-ți coase pantalonașii ăștia — mămica? Ia mută buturuga aia din drum și n-o mai face pe obositu'. Hai! Hai! O, a căzut copilașul și și-a făcut buba. Dumnezeule mare! Îmi ascund furia și neputința. Sînt la fel de bun ca ei. E adevărat, n-am încă uniformă, nici nu cunosc pe vreunul din *Fähnleinführer*-ii aceia măreți și atoateștiutori, nu mă pricep la noduri și n-am nici cuțit, dar în cel mult doi ani o să fiu și eu ca ei.

Lacul e aproape rotund, apa maronie și tulbure. În mijloc se înalță o insulă mică. Acolo își făcuseră încă anul trecut o colibă, ca și regulatorii din Arkansas. Cu-

vîntul regulatori * nu-mi spune nimic, n-apucasem să citesc povestea lui Gerstäcker.

Pluta e intactă. Putem să pornim deîndată în larg, numai cei mari, pentru mine nu mai e loc. Dacă vreau s-ajung și eu la insulă, n-am decît să intru în apă, am însă voie să mă țin de plută. Doar știi să înoți ? Da, spun eu. Altfel iar m-ar fi luat peste picior. Apa e rece și miroase a putregai. Pluta înaintează încet, simt cum îmi pătrunde răceala pînă la oase. E bine, prichindelule ? Da da. Unul din ei spune : Să sperăm că nu se duce la fund, și ca să-l contrazic fac cîteva mișcări fără să mă țin de bușteni.

Coliba s-a prăbușit. Băieții înjură, n-au însă chef să înceapă chiar acum s-o repare și hotărăsc să părăsească blestemata de insulă. De frig îmi clănțăne dinții în gură. Prea puțină carne pe oase. Las' că mai ai timp. Dar nici prin gînd nu le trece să mă ia și pe mine pe plută. Sînt sigur că m-ar fi dus și pe mine! Am impresia că nu mai am decît cap și brațe și că restul corpului s-a rupt ca un țurțure de gheață și s-a dus la fundul lacului.

Pentru mine, seara aceasta, pe care o așteptam cu atîta bucurie, s-a terminat.

Își bat joc de mine fiindcă tremur neîntrerupt, mă aleargă încolo și încoace, mă pun să fac fel de fel de lucruri fără rost. Nici măcar focul de tabără și supa de mazăre nu mă mai pot încălzi.

A fost o greșeală să-l luăm cu noi.

O idee tîmpită.

Să sperăm că nu face febră.

Îngrijorați, discută acum despre mine, eu însă sînt atît de obosit că mi-e totuna, nu vreau decît să mă învelesc în pătură, să mă bag într-un pat și să uit de frigurile care mă scutură.

Ești obosit ?

Da.

Du-te și te culcă. Bagă-te în cort. Dar în față, de-a curmezișul intrării, ordonanță !

* Din engl. *regulators* — denumire a membrilor unei asociații justițiare a fermierilor din sudul Statelor Unite (Arkansas, Texas, Missouri) de la începutul secolului al XIX-lea.

Mă trezesc voci, lumini. În spatele fasciculului unei lanterne se mișcă umbre, se adună amenințătoare. Mă sperii, am impresia că am fost atacați, închid iarăși ochii, mă prefac că dorm. Pînă cînd disting printre murmure vocea tatei, sînt scos din cort și ridicat, pînă ce-o aud pe mama suspinînd și-i simt mîinile alunecîndu-mi peste față. Oameni care îi ceartă pe tovarășii mei de excursie, le reproșează că au pus în pericol un copil. Au acționat fără pic de răspundere! Iar bieții părinți, care erau să se prăpădească de spaimă.

Ce-a fost în capul tău? întreabă tata. Eu tac, deși aș fi putut să-i răspund: Voi nu sînteți ca ceilalți, tu și cu mama, nu faceți ca ei, vă retrageți, sînteți speriați și mici. Vă bateți joc de eroii pe care noi îi slăvim la școală și în care eu cred. Nu vorbiți cu mine și aveți secrete care pe mine mă intimidează.

Dar nu rostesc nici un cuvînt. N-am să le explic nici mai tîrziu de ce am alergat după o libertate, o bucurie pe care ei mi-au stricat-o.

Între timp mi-a venit și mie mintea la cap, tată, deși, pînă astăzi, există în mine o dorință nebună de-a porni în lume, de-a mă despărți de toți și toate. Aș fi la fel de speriat dacă ar trebui să plec în căutarea unuia din copiii mei și durerea mea ar fi la fel de mare ca și a ta dacă ei nu mi-ar vorbi, mi-ar ascunde motivul plecării lor. E prima oară cînd sînt în stare să te repet, să fiu o parte din tine. Îmi pot imagina spaima voastră. Ați încercat să vă liniștiți unul pe altul. Cînd s-a dus să înalțe zmee, a întîrziat și atunci foarte mult. Și cînd a stat să-l ajute pe țăran la grajduri. Și cînd s-a ascuns în șopron după ce l-ai bătut. Dar atunci a avut un motiv.

Vă las să vorbiți despre mine, așa cum vorbesc și eu despre copiii mei, dar totuși altfel. Voi priveați de sus la „copilul" care eram eu.

Nu știu cu precizie cînd a murit bunicul. Probabil, prin 1940, în cel de-al doilea an al războiului. Firește că aș putea să aflu, să le întreb pe surorile tatei. Dar nu vreau să fixez memoria copilului din mintea mea. Nu vreau să mă apăr cu ajutorul datelor de tulburarea

care a urmat, de timpul care s-a încîlcit, care nu mai există cu limpezime decît în imagini. Noi, tu și cu mine, nu mai avem decît cinci ani înainte, și parcă aș vrea să renunț, să alung copilul din memorie și să opun vorbele mele de acum tăcerii lui de atunci.

Bunicul a murit și odată cu el s-a dus ceva din forța vitală a celorlalți, ceva ce-i ținea laolaltă. Mai întîi s-au prăbușit, iar apoi s-au împrăștiat care încotro. Vara a fost întreruptă. Așa a fost, copacii s-au uscat, apele s-au tulburat, pajiștile s-au veștejit, cerul s-a lăsat cenușiu asupra noastră. Mai întîi au vrut să ne ascundă, nouă, copiilor, moartea bunicului. E bolnav, e internat la Chemnitz, în clinică. Dar pe mine nu mă puteau înșela. Se vedea pe ei că bunicul îi părăsise.

A durat mult, mai mult decît o iarnă, pînă cînd au ieșit din starea de amorțire, bunica a plecat, s-a mutat la Brno, înapoi, cum ne-a explicat ea, deși noi n-o puteam înțelege, căci pentru noi ea trăise doar aici, niciodată în alt loc. Acel loc, care dintr-o dată avea o istorie a lui, pe care tata a început s-o povestească, șovăind, despre casa de lîngă grădina domului și despre Spielberg, cetatea în ale cărei cazemate zăcuseră în lanțuri luptătorii italieni pentru libertate. Cel mai mult m-a impresionat poarta înaltă de fier forjat a grădinii domului, care în fiecare seară era închisă de un paznic în uniformă. Se închidea și în visele mele, și cînd mă prindeam înspăimîntat de grilajul rece, în fața ochilor mei vedeam înălțîndu-se, din blocuri de piatră, o cetate.

Cînd am ajuns și noi la Brno și am vrut să văd poarta, aceasta dispăruse. Pentru mine însă mai există și astăzi, o rămășiță din copilăria tatei, care a devenit realitate și rămîne ca atare.

Dacă încerc să-mi explic de ce moartea bunicului l-a făcut pe tata atît de neputincios și de ce a vrut să se întoarcă în locurile copilăriei sale, la Brno și Olomouc, hotărîndu-se să părăsească „Reichul" și să se mute în „Protectorat", nu fac decît să proiectez asupra lui propriile mele experiențe, iar în acest caz memoria nu poate să aducă decît unele mici corecturi. Fără îndoială că bunicul i-a acordat un sprijin financiar, iar în plus, l-a și protejat. Acest unic fiu din a doua sa căsătorie a fost

favoritul său, și a realizat prin el ceea ce lui nu-i fusese dat: o carieră academică. A avut noroc. Fiul său era inteligent și i-a îndeplinit fără să crîcnească dorințele, i s-a supus într-atît încît, mult timp după moartea sa a fost incapabil să hotărască de unul singur. Era indecis. Și foarte temător. Pînă atunci preferase să stea în umbra tatălui său și nu-l părăsise decît arareori. Suporta mai degrabă reproșurile mamei, se complăcea în această stare de dependență, căci el era produsul unei educații blînd-neînduplecate, premiantul fără prea multă forță și cu speranțe șovăielnice. Nici timpurile nu i-au fost favorabile. Cei simțitori erau disprețuiți, cei gînditori batjocoriți, toți cei ce nu se supuneau normei suspectați de-a fi degenerați, suboameni. Aceasta era lumea care îl împresura, își încorda mușchii, își arăta pumnii. Obligîndu-l să se retragă, să bată cît mai puțin la ochi. Nu știu nici pînă acum limpede cît de hărțuit se simțea. Dușmanilor lui le-a fost ușor să mă cîștige cu lozincile și reprezentațiile lor eroice. Iar pentru el am fost pierdut încă înainte de-a mă putea descoperi.

Nu știu cu cine ai discutat după moartea bunicului. Cu nimeni, probabil, nici măcar cu mama. Ea, care era oricînd gata de plecare și te sîcîia ades cu neliniștea ei, n-ar fi înțeles scrupulele tale în fața schimbărilor. Ea ți-a cerut doar să plecați, la Dresda, la Brno. Se plictisea. Tinerețea ei fusese plină de aventuri. Pe tine însă, aventurile te îngrozeau, mai ales cînd ți se cereau.

Ne-ai pregătit cu grijă și înțelepciune pentru plecare, fără ca noi să observăm ceva. Abia acum, cînd te văd pe peronul gării din Chemnitz, chipul tău palid sub borul pălăriei, mut din cauza atîtor țipete de adio din jur, abia acum înțeleg că totuși ai discutat și te-ai explicat. În felul tău. Ne-ai trimis înainte, pe mama, pe sora mea și pe mine, la Brno, într-o vacanță prelungită, pentru a încerca viitorul plănuit de tine.

Și-ai izbutit. Încă de pe drum ne-am schimbat. Nimic nu mai era așa cum știam, oamenii vorbeau și se comportau altfel, orice detaliu mă umplea de încîntare, orice întîmplare părea irepetabilă. Tot timpul călătoriei mama a fost emoționată, ca și cînd se putea întîmpla

ceva imprevizibil. Eu stăteam la fereastră, uitîndu-mă țintă la traversele peste care treceam în zbor, pînă cînd mi s-a făcut rău. Apoi la luminițele care țopăiau în noapte. Trenul a oprit într-o gară luminată ca ziua. Soldații au format un cordon în jurul vagoanelor. Nimeni nu avea voie să urce sau să coboare. Sîntem în Tetschen-Bodenbach, ne lămuri mama. Mi-am amintit că aici locuia mătușa Ella. Așa e, spuse mama, mătușa Ella, ca apoi s-o dea uitării, rostind altă propoziție, pe care mi-am tot repetat-o, neîntrerupt : Sîntem la graniță.

Și-o să trecem granița ?

Da, răspunse ea încet, ca și cum nimeni n-ar fi trebuit să audă cele rostite.

Cum arată ?

Aici nu poate fi văzută, în alte locuri însă există bariere sau stîlpi de hotar.

Granița ! N-ar trebui să existe un șanț adînc, sau un val de pămînt ? Granița să nu fie oare o instalație care prinde oameni sau îi înghite ? Și nu poate fi văzută ziua ca o linie pe cer, granița ? Era un cuvînt în fața căruia rămîneam țintuit locului.

Un individ în uniformă deschise ușa de la compartiment, cerîndu-ne pașapoartele. Mă supără graba mamei și supușenia ei. De ce oare se temea, doar fusesem trimiși de tata ! Soldatul ne-a salutat lovindu-și călcîiele înainte de-a închide ușa. Prin fața ferestrei trecea un domn bătrîn pe care îl duceau doi soldați. Îl țineau de brațe. Domnul privea în jos ca și cum acolo ar fi văzut o urmă pe care nu trebuia s-o piardă.

Ce-i cu domnul ?

Nimic.

Dar —

Nimic.

Trenul porni, alunecînd încet din lumină. M-am vîrît într-un colț, prefăcîndu-mă că dorm pînă cînd am adormit de-adevăratelea, și m-am trezit abia cînd am simțit că mă scutură cineva. Trezește-te, acuși sîntem la Brno ! spuse mama.

La gară ne aștepta bunica și cele două mătuși. Nici ele nu semănau cu cele pe care le cunoșteam din Hart-

mannsdorf. Se vedea că, trecînd granița, oricine se schimbă.

Din nimicuri frumoase și tulburătoare s-a născut imaginea tînărului domn H. Mai adaug de la mine cîte ceva, completez și retușez, fiindcă de atunci am mai văzut și am mai citit cîte ceva, și am intrat și eu în pielea lui, doar că nu m-am mulțumit cu atît, așa cum nu te-ai mulțumit nici tu :

Iese din încăperi cu o lumină difuză, filtrată de draperii bogate, încăperi în care nu se aud decît voci șoptite. Nori de parfumuri dulci, erotizante și fum de țigară în care mișcările lîncezesc în așteptarea unor păcate la care cel mult visați. Căci în realitate nu sînteți decît niște burghezi mărunți, incapabili de fapte mari, care vă furișați cu grijă pe scena lumii bune pentru a dispărea în rîndul figuranților. Dar e plăcut să trăiești și se trăiește bine, cum se spune, în elanuri îndelung cumpănite și cu rețineri considerabile. Vă cunoașteți, vă salutați, vă întîlniți.

În vacanța dintre semestre nu ieșiți în oraș înainte de unsprezece, firește, într-o vară în care, cel puțin în fotografii, n-a plouat niciodată. Îmbrăcați după cum cere moda, costum ușor de pînză și pălărie asortată cu bandă gri. Se poartă și baston, care vă dă un aer ușor afectat. La unsprezece vă întîlniți la Pospischil la dejun, numai bărbații, căci domnișoarele sînt ocupate cu treburile gospodărești. Comentați calitățile și defectele lor, fără însă să vă aprindeți prea tare, vă delectați cu o bere, în momente de euforie, cu o șampanie, și cu delicatese precum costiță, brînză de Liptau sau fructe glasate, și vă dați întîlnire pentru după-amiază la o partidă de tenis, de înot sau la o mică escapadă, după cum se ivește ocazia.

În timpul prînzului, care se ia de obicei acasă, i se dă lui papă raportul cordial-cenzurat asupra ultimelor mișcări ale camarilei, ai cărei membri sînt cunoscuți celor de acasă din fragedă copilărie, Pepi, și Joschi, și Moses, și Wenzel. Adăugîndu-se informațiile cerute de mama, care vrea să fie și ea la curent, să știe ce fac Ditta, și Esther, și Theres, și Nannerl. Ce drăguț, ce bine

ce de voi, constată bătrînii și măsoară în acest fel nivelul atins. Ciudat că nu-i invidiază defel pe copii pentru această viață ușoară, ușuratică, ci-și văd mai departe de treabă, strîngînd cureaua pe ascuns — speranțele lor cele mai nebunești și le-au realizat prin băiat, ei înșiși mai poartă cicatricile unei copilării paupere în Glachaul saxon sau în Lembergul galițian, se cred de acum în stare de orice realizare, dar nu se vor încrede niciodată în ele.

Tînărul domn H. s-a odihnit puțin după masă, și cum pune preț să fie la curent cu ultimele noutăți literare, citește, de pildă, ceva de Friedell sau Thomas Mann, se întreține cu surorile sale, Lotte și Käthe, despre ultimele rafinamente ale modei și-apoi își ia rămas-bun. Închipuiți-vă, tatăl lui Joschi ne-a dat Škoda lui să facem o mică plimbare astăzi după-amiază. Ocazia nu trebuie ratată. Vor veni, firește, și domnișoarele. Se organizează o ieșire la iarbă verde, pe drum se fac tot felul de șotii, lucru pentru care un cabriolet se pretează în mod deosebit, însă totul nu e decît un preludiu la picnicul de la marginea pădurii. În după-amiezele ploioase care, așa cum ne dovedesc fotografiile și povestirile, sînt foarte rare, vă întîlniți la cafeneaua teatrului la un joc de taroc. Serile apoi le petreceți uneori, ușor plictisiți, *en famille*, sau dați curs, mai puțin plictisiți, unor invitații, iar în sezon vă întîlniți la baluri, la teatru, la operă. Firește, în ținută de gală, aruncînd priviri furișe celei adorate; și dacă se ivește ocazia, și ar trebui să se ivească, vă faceți apoi de cap, vă adunați toată gașca într-una din cîrciumile care sînt tocmai la modă sau dispăreți într-una din casele despre care domnii mai în vîrstă susțin că ar trebui frecventate în aceeași măsură în care sifilisul trebuie evitat.

Că fericirea se poate strica și de la margini nu vrea nimeni să recunoască. Dacă tatăl unuia sau altuia are ghinion în afaceri și unul sau altul dispare din cercul vostru, vi-l mai amintiți cu o vorbă-două de regret. Oricăruia din noi i s-ar putea întîmpla. Atîta lucru bănuiți și voi, de aceea se strecoară o undă de melancolie obligatorie în cele cîteva subiecte serioase de discuție: despre declinul autorității președintelui Masaryk, de pil-

dă, sau despre actele de huliganism ale unor nemți sudeți îndreptate împotriva evreilor, sau despre acel hitlerism, despre care se vorbește în „Reich“. Dar există și între voi tensiuni, între nemți, evrei și cehi, că evreii preferă să vorbească nemțește și să frecventeze școlile germane, că nemții se uită cu condescendență la evrei și cehi, dar că mai degrabă se combină cu evreii decît cu cehii, care guvernează, e adevărat, și devin pe zi ce trece tot mai conștienți de puterea lor, dar care vor trebui să joace în continuare rolul plebei în această piesă ce se-ndreaptă spre un final sîngeros.

Căci la așa ceva nu v-ați așteptat. Nici tînărul domn H. Și-a urmat tatăl, care își amintise dintr-o dată că e german, în Reich, unde a început încetul cu încetul să tînjească. Rolul pe care îl jucase ar fi putut să-i depășească puterile, iar pentru altul nu fusese pregătit. Așa încît toate măștile erau menite să-i ascundă neputința.

Acum simțea nevoia să se întoarcă la începuturile fericite, despre care știa că nu le va găsi decît în amintirea celorlalți. Dar și atît îi era de ajuns. Pe noi ne trimisese înainte.

E istoria a trei locuințe, a trei sfere. Încep destul de repede să umblu de unul singur, fără mama, de la una la alta. După Dresda, unde locuiesc părinții mamei, Brno este al doilea oraș pe care îl descopăr. Și este orașul care, în mintea mea, devine prototipul tuturor orașelor, și nu va fi înlocuit nici mai tîrziu de altul; cu parcurile și piețele sale, văzute prin ochii copilului, va rezista unor orașe ca Praga, Viena, Berlin, Paris sau Londra, ridicat fiind din uimire și curiozitate. Imaginile se orînduiesc într-un album al Orașului : parcul cel mare și strada pe care se află casa aceea prăpădită cu o cofetărie la subsol, de unde miroase mereu a miere și migdale ; hoinăresc de la magazinul de cafea Meinl la piața de legume și la primărie, și invetez toate acele povești adevărate : de ce pe sub arcade atîrnă o roată de car și un balaur solzos ; mă strecor printre oameni îmbrăcați de duminică care ascultă concertul în piața mare din fața „Casei Germane“ și iau apoi tramvaiul pînă la bunica ; mă-ntreb de ce episcopul pune să i se spele picioarele de Paște în dom și de ce a plecat tata din casa în care

și-a petrecut copilăria, și care seamănă, năpădită toată de iederă, cu o cetate din poveste ; și de fiecare dată, după nenumărate ocoluri și rătăciri, mă-ndrept spre una din cele trei locuințe ; poate și spre locuitorii lor, care, fiind atît de deosebiți, mă fascinează și mă intimidează în egală măsură. Mai apropiată îmi este totuși bunica, chiar dacă trecerea graniței a schimbat-o și pe ea. Pe ea, dar și mobilele care aici arată altfel decît la Hartmannsdorf.

Bunica și mătușa Käthe stau într-unul din cele douăsprezece apartamente ale unei case cu cinci etaje, care, judecînd după scara cu ornamente bogate și uși masive de lemn prevăzute cu vizete, seamănă, zic eu, cu un palat locuit de vrăjitoare bune precum Madame Longe sau „tante“ Tilly, o primadonă îmbătrînită de timpuriu, guvernînd peste o baterie de ustensile de machiaj. Sînt doamnele de companie ale bunicii, se întîlnesc la o cafea sau la un ceai, iar eu le sărut pe amîndoi obrajii și constat cît de mult diferă gustul de pudră și de ruj, sînt lăudat și mîngîiat, și apoi mă întind pe covorul frumos și moale din camera mătușii Käthe, citesc și ascult convorbiri care, abia mai tîrziu, prin repetiție, capătă sens.

Chiar așa de rău nu e nici Neurath. Putem fi mulțumiți cu el ca guvernator.

Cel puțin e un domn cu ținută.

Ceea ce nu s-ar putea spune despre Hácha.

Dar vă rog, gîndiți-vă la poziția lui.

De ce, nu trebuia să se înghesuie să ajungă într-o astfel de funcție.

Poate că a vrut să se sacrifice.

Asta n-o mai cred nici în ruptul capului.

Dacă ar mai fi fost Habsburgii nu ni s-ar fi întîmplat una ca asta. Și nici Hitler n-ar fi existat.

Femeile regretau într-un glas anii de domnie ai bunului împărat Franz Iosif.

Toate acestea sînt nume pe care trebuie să le învăț. Ca un fel de contrapunct la Goebbels, Göring, Ribbentrop. Hácha era probabil conducătorul cehilor, dar nu eram sigur, fiindcă mai existase și un Beneš, care fugise, iar domnul Neurath avea cu siguranță mai multă putere

decît toți laolaltă, fiindcă era neamț și fusese trimis de Adolf Hitler.

Cu totul altfel decurgeau conversațiile în locuința strîmtă a mătușii Lotte din Cîmpiile Negre. Mătușa Lotte era cea de-a doua soră a tatei. Se măritase cu un ceh, unchiul Beppo, un bărbat uscat, mocnind amenințător, dar care putea fi de o exuberanță molipsitoare și care a murit de tuberculoză cu puțin timp înainte de sfîrșitul războiului. Cînd mergeam cu tramvaiul la ei, aveam senzația că părăsesc orașul. În Cîmpiile Negre nu exista nici măcar o singură casă veche, doar cutii noi, albe, împrăștiate de un constructor lipsit de imaginație pe o suprafață întinsă. Străzile tăiau locurile în linii drepte, sfîrșind în arătură.

Unchiul Beppo mă ținea în alertă, mă ducea de nas, mă provoca, mă lua în serios. Cei din familia sa făcuseră comerț cu stofe, mai făceau și acum, deși îngrădiți de forțele de ocupație germane. Erau avuți, proprietari ai unui cvartal de blocuri, unde locuia și mama unchiului Beppo, Babička, împreună cu fiicele ei, mătușa Mania și Čenka. Locuința lor era cel de-al treilea țel al expedițiilor mele. Unchiul Beppo picta portrete pe plăcuțe de fildeș folosindu-se de pensule subțiri ca firul de păr și asculta tot timpul la gramofon Smetana sau Dvořak, idolii săi, pe care îi proslăvea drept „vocile spiritului național ceh" ; ori se ducea la pescuit, aducea acasă păstrăvi, știuci, crapi, și mai ales raci, care-și petreceau ultima noapte în cada de baie scoțînd scrîșnete ciudate, iar a doua zi erau aruncați într-un ciubăr cu apă fierbinte. Apoi eram invitați la una din nesfîrșitele crăpelnițe ale unchiului Beppo care se încheia de fiecare dată cu un lichior preparat de el însuși, un lichid vîscos, colorat țipător. Pe mătușa Lotte o trata cu dispreț, mai degrabă ca pe o sclavă decît ca pe nevasta sa, și îmi ziceam că se răzbună pe ea pentru toți nemții pe care îi ura. Am descoperit destul de repede cum puteam să-l scot din sărite. Era de ajuns să fredonez cîntecul „Horst

Wessel"* că-l și vedeam precipitîndu-se, palid și nervos, spre gramofon pentru a pune placa cu „Vyšehrad"-ul lui Smetana.

Cu toate acestea, unchiul Beppo mă fascina pe zi ce trece tot mai mult. Și totodată mă forma. În timpul săptămînii obișnuia să-și petreacă diminețile la „magazin", unde pe un singur raft erau înșirate cîteva baloturi de stofă, marfă englezească de cea mai bună calitate, cum susținea el, și care, din cîte se vedea, nu era de vînzare. De ce mai respecta cu strictețe orele de program și de ce n-aveam niciodată voie să-l însoțesc acolo a rămas pentru mine o taină ce s-a dezlegat abia cu timpul, devenind cu atît mai neliniștitoare : magazinul era locul de întîlnire al cehilor din rezistență, iar unchiul Beppo trecea drept omul din umbră.

Îmi imaginam cum împreună cu niște băieți din *Hitlerjugend*** aveam să-i iau prin surprindere pe unchiul Beppo și prietenii lui. Firește că nu-i doream vreun rău, fiindcă atunci cînd era bine dispus se ocupa de mine, îmi înșira povești vînătorești, îmi cînta bucățile lui preferate, îmi intona cu glasul lui răgușit „Kde domov můj", imnul ceh, sau îmi citea dintr-o carte pe care o prefera tuturor celorlalte și pe care am îndrăgit-o și eu : cartea Boženei Němcová „Babička".

Mama îi spunea unchiului Beppo că e șovin. Am stat mult timp să-mi sparg capul cu acest cuvînt, în cele din urmă am rugat-o pe mătușa Käthe să mi-l explice, dar n-am înțeles cum de mama putea să condamne patriotismul exagerat cînd însuși Führerul ne cerea și nouă același lucru.

Stau cu mătușa Lotte în bucătărie, mă uit la ea cum curăță peștii, dar în fond nu sînt acolo, ascult absorbit conversația de alături, din camera de zi, unde unchiul Beppo și prietenul său Waldhans șușotesc de zor, unde, sînt convins, se pune la cale o conspirație. Dar din frînturile pe care le prind în zbor nu înțeleg mare lucru,

---

* Unul din imnurile naziste, purtînd numele celui ce l-a compus, Horst Wessel, fanatic susținător al lui Hitler, mort în 1930.

** Organizația tineretului hitlerist.

ceha n-o pricep aproape deloc, îmi închipui doar că „ano“ înseamnă „da“ și „dobre“, „bine“, și am aflat între timp că Žlin e un oraș. Žlin e un cuvînt care apare deseori în discuțiile lor. Vorbesc și tot vorbesc. O întreb pe mătușa Lotte ce vrea unchiul Waldhans de la unchiul Beppo. Nici măcar nu catadicsește să se uite la mine: No, se duc amîndoi la pescuit, și-or mai avea cîte ceva de discutat.

Sînt sigur că mătușa Lotte știe adevărul și că mă minte.

Cînd mă satur de mașinațiile lor tenebroase, pornesc spre Babička, mama unchiului Beppo. Drumul pînă la ea mi-e neplăcut, duce printr-o mahala spre o stradă lată și cenușie, care din motive de neînțeles se numește strada Gröna și la capătul căreia se află casa ca un fagure în care locuiește Babička. În plus, trebuie să trec, ca să ajung în casa scărilor, printr-o poartă întunecoasă și urît mirositoare.

Babička m-a cucerit de la prima întîlnire. În ea găseai întruchipate toate femeile lumii, era tînără și bătrînă, cînd doamnă, cînd bucătăreasă. O vedeai citind cu un lornion în cărți vechi și imediat după aceea frecînd podelele bucătăriei ; se schimba după cum avea chef, purta bluze din damasc sau un șorț de bucătărie peticit și pestriț. Domnea peste noi toți și în același timp ne insufla acel sentiment de libertate și de independență, de care altfel nu ne credeam în stare. Totul în jurul ei, pînă și obiectele, exista mai intens și mai ușor. Poate că era așa fiindcă nu-și nega vîrsta, ci trăia ca o femeie în vîrstă care nu contenise să se simtă imboldită de dorințe tinerești. Bărbatul, așa cum obișnuia să spună, îi murise de timpuriu. Administrase pentru fiul ei și pentru cele două fete averea, care se împuținase rînd pe rînd în timpul primului război, în timpul crizei economice și apoi prin confiscările din timpul ocupației germane. Dar nu se sinchisea prea mult de asta atîta timp cît îi rămîneau locuința, chiriile și rețeaua de relații pe care și-o țesuse de-a lungul anilor și care căpătase o importanță vitală pentru ea. Erau prinși în urzeala ei țăranii din lunca Moravei, de la care cumpăra zmeură, fructe, legume pentru gătit și pentru conservele de iarnă ; micii ne-

gustori care-i procurau strictul necesar, deși de strictețe nu a fost nicicînd vorba; croitoreasa care-i păstra cele mai bune stofe și pînze; prietenii și prietenele care se perindau pe la ea zi de zi, cehi, nemți și evrei, pe care i-a primit cu inima deschisă și atunci cînd putea fi trădată de orice turnător, de la care își lua rămas-bun cînd erau ridicați și ale căror bunuri le păstra în cîte o boxă de la subsol care devenea „tabu“ chiar și pentru copiii ei. Acesta era unul din cuvintele ei preferate: tabu. Cu acesta încuia camera, zăvora pînă și aerul.

Ce te tot foiești, zgîmboiule! spunea ea și mă trăgea spre ea, așa cum nici măcar mama nu se pricepea s-o facă; respirația ei îți vorbea, te liniștea, te învăluia căldura ei. Nimic nu mă putea scoate de acolo cînd Babička trebăluia prin bucătărie. Domnea peste două bucătării, una mai mică, bucătăria de tăiței, unde, pe o masă de lemn mare și lustruită de atîta frecat, se frămîntau, se băteau și se suceau aluaturile, și una mare, bucătăria adevărată, în mijlocul căreia se afla o sobă uriașă. În trei cuptoare suprapuse se cocea și se frigea, pe șapte sau opt inele de plită se fierbea, se călea, se înăbușea și se prăjea.

Iar atunci cînd se puneau fructele la conservat aveam și noi voie s-o ajutăm, să scoatem sîmburii, să curățăm fragii, în rest nu avea nevoie de noi, sărea dintr-un loc într-altul, își vorbea, își dădea ordine, bucătăreasa guvernantei, spălătoreasa de vase băiatului de la bucătărie. Era iute și maiestuoasă, se umfla, iar în clipa următoare era slabă ca o așchie. Făcea vrăji, farmece, trăgea blana de pe iepuri, smulgea penele la gîște și fazani, încît numaidecît o vedeai șezînd într-un nor de pene și puf. Convingea orice friptură să se acopere de o crustă crocantă și înălța rugi fierbinți cînd era în joc frăgezimea unui rasol de crap. Alteori, era în stare să scoată din mînecă stafide și să răstoarne mormane de cornulețe cu nuci pe masa împodobită festiv.

În două rînduri, imaginea ei mi s-a întipărit atît de bine în minte, încît pot s-o descriu și acum:

N-am observat cînd a ieșit în balconul bucătăriei, un soi de foișor mititel, să-și ia probabil pătrunjel sau ceapă verde. Stă în plină lumină, sprijinită de balustradă. Așa

o văd acum. Stînd acolo, nemişcată. Tot ceea ce este ea, tot ce ar putea fi pentru mine mi se înfăţişează în acele cîteva minute. Liniştea ei e frumoasă. Calmul ei mă fascinează. Nu ştiu ce urmăreşte jos în curte, la ce se gîndeşte. Stă liniştită ; prinsă în lumina de vară ce o înconjoară. Acum o aud strigînd, cu glasul ei gros puţin răguşit. Despre mine să fie vorba ? Rămîn nemişcat, în aşteptare. Strigă la cineva din curte. Apoi se întoarce, fără grabă, revine în bucătărie şi spune : Puşlamalele astea de copii, dacă nu eşti cu ochii pe ei, îţi doboară covoarele de pe bătător.

Cealaltă dată, cînd noi copiii nici n-am luat parte, Babička avea invitaţi la masă. Ni s-a dat de mîncare la bucătărie, iar mătuşa Mania ne-a dus devreme la culcare. Zarva din locuinţa străină m-a ţinut treaz. Mi se părea că aud voci îndepărtate. M-am dat jos din pat şi-am deschis cu atenţie uşa grea. În coridor nu ardea nici o lumină. Era întuneric. Tot lovindu-mă, ba de cîte-un scaun, ba de cîte-o comodă, am luat-o pe urma vocilor. La capătul coridorului acela lung se vedea uşa de la sufragerie, întredeschisă.

În jurul mesei mari şi rotunde şedeau doamne şi domni, printre ei mama, cele patru mătuşi, unchiul Beppo. Stăteau de vorbă, conversaţia lor se auzea ca o muzică. Babička şedea între unchiul Beppo şi mama, dar mie mi se părea că se află undeva mai sus. Purta o rochie al cărei material strălucea în lumina policandrului. Dar şi lanţul din jurul gîtului şi brăţara de la mînă scînteiau. Faţa ei lată era înroşită, rîdea, gesticula, dădea din cap, aprobînd, negînd în acelaşi timp, şi cu toate acestea părea liniştită şi frumoasă într-un fel incomparabil. Vederea ei mă copleşi atît de tare încît mi-am ţinut timp îndelungat respiraţia şi apoi am scos aerul icnind. Babička, care avea ochi peste tot, mă văzu. După un timp se ridică de la masă, se duse mai întîi la servantă, examină paharele aşezate la rînd şi spuse în timp ce se îndrepta deja spre uşă : Vă rog să mă iertaţi o clipă.

Închise uşa după ea, îşi puse degetul la buze, mă luă de umeri şi mă împinse pînă la bucătărie. Aici lumina era aprinsă, peste tot zăceau cratiţe şi castroane

murdare. Așa e de fiecare dată cînd am musafiri, spuse ea și mă invită să-mi caut un loc. Turnă într-o cupă puțin vin și mi-l puse în față. Ea însăși ținea deja în mînă un pahar.

În sănătatea ta, pușlama, spuse ea. De ce să nu te bucuri și tu de petrecerea noastră ?

E ziua ta, Babička ? am întrebat eu.

Nu, spuse ea, sărbătorim acum fiindcă nu știm dacă altădată o să mai avem prilejul s-o facem. Înțelegi ?

Se așeză lîngă mine pe bancheta de lemn, mă trase lîngă ea. Rochia foșni ; eu m-am înroșit, iar ea m-a sărutat pe frunte. Buzele-i erau uscate deși luase tocmai o înghițitură de vin. Babička e totuși bătrînă, mi-am zis eu.

A ieșit din bucătărie cu pași mici. Dacă vrei, poți să mai stai și să guști cîte ceva de prin vase. *Dobrou noc* *, băiețaș.

Tata ne așteaptă pe peronul gării din Chemnitz, vine în întîmpinarea noastră, o ia pe Lore în brațe, pe mine mă mîngîie pe cap. Poartă un pardesiu deschis la culoare și, ca de obicei, o pălărie cu borul moale. Merge înaintea mea. Eu după el, ducîndu-mi geamantănașul. Mă uit la el cum pășește și știu dintr-o dată cum se spune despre cineva care calcă cu picioarele în afară ; lipăie, spusese mătușa Lotte văzîndu-l pe unul care mergea așa în fața noastră. I-am spus că și tata lipăie și-am făcut-o pe mătușa Lotte să rîdă. Ai dreptate, așa e. Lipăie, merge greu și apăsat de griji. Mama povestește și tata o tot întreabă : Așa zice Beppo ? Crezi că în problema asta ne putem bizui pe Mania ? Pe mine mă întreabă doar dacă mi-a plăcut la Brno. Da, răspund eu.

Mă bucur, spune el.

Abia peste cîteva zile am început să vorbesc. Stăteam la tine în birou, la măsuța de fumat, îmi scriam lecțiile. Din cînd în cînd te uitai peste umărul meu să vezi ce fac, stăteai la biroul tău negru și lucrai, și atunci am început să povestesc despre Babička, bunica și unchiul

* Noapte bună *(cehă)*.

Beppo. Despre bucătăria de tăiței. Despre racii din cada de baie. Despre miniaturile de fildeș ale unchiului Beppo. Despre poarta dispărută de la grădina domului.

După un timp m-ai întrebat : Ți-ar plăcea să locuiești la Brno sau într-un oraș asemănător ?

De ce n-ai mărturisit pur și simplu că plănuiai să ne mutăm ? Ți-aș fi înțeles motivele : că îți lipsea bunicul, că ți-era greu să atragi clienți, că nu vedeai nici o șansă de-a face carieră.

Știi ce-i aia a lipăi ? te-am întrebat.

Ai ridicat ochii uimit de pe hîrtii : Da, dar ce-ți veni ?

Tu lipăi !

Da. Ai rîs și imediat ai devenit din nou serios : Să nu mai vorbești așa — te rog.

Dar —

Așa e, lipăi, dar e o expresie care acum nu e tocmai potrivită, e periculoasă.

Periculoasă ?

Crede-mă.

Din nou te oprești în fața adevărului. Știu, voiai să mă menajezi.

Încerc să descriu ce-a gîndit, ce măsuri a luat, cum s-a pregătit. Trebuie să fi fost o perioadă de mare tensiune. Nu avea voie să-și dezvăluie planurile prea devreme, să anunțe baroul abia după ce totul avea să fie hotărît și nu mai putea fi revocat. Moartea tatălui său îi arătase cît de dependent fusese. Se sprijinise de spatele acela lat, și nimeni nu așteptase altceva din partea lui. După aceea i-a fost rușine, ba mai mult, s-a simțit incapabil să-și exercite profesiunea și să-și întrețină familia, era cît pe-aci să-și caute un post în administrație sau industrie. Acolo însă ar fi fost expus tocmai celor a căror fanfaronadă o disprețuia. Își începuse cariera într-un timp greșit și simțea că un nou avans nu avea să-i fie acordat. Era „necorespunzător". Și nu-l apăsa doar insuccesul profesional. De opt ani era căsătorit, și cu fiecare zi ce trecea creștea și spaima sa că ar putea în orice clipă s-o piardă pe femeia cu care se însurase din dragoste și împotriva voinței părinților săi. De dragul ei se revoltase o singură dată. De dragul ei se aven-

turase, după cum spunea tatăl lui, în necunoscut. Se retrăseseră într-unul din cele mai plicticoase locuri cu putință, iar el se ferise de orice act de îndrăzneală pentru a nu-și pune în pericol existența labilă. Ea în schimb avea nevoie de oraș, era dornică de oameni, de variație și-l învinuia pe el, care căuta mereu sprijin la cei mai puternici, nu îndrăznea să întreprindă nimic, dar absolut nimic, că era laș. Îl rănea cu bună știință, ca să-l mîne înainte, să-l pună în mișcare. El tăcea. Nici măcar nu se putea certa. Descumpănirea i s-a transformat în tristețe.

În sfîrșit, a început să acționeze, a scris foștilor colegi de facultate care practicau avocatura în „Protectoratul Boemiei și al Moraviei", s-a interesat — dar întotdeauna așa, de parcă n-ar fi fost vorba despre el — dacă nu cumva se caută un asociat, dacă vreun birou nu are nevoie de un avocat, dacă nu cumva e pe cale să se elibereze vreun loc în barou. S-a bucurat că prietenii de odinioară nu-l uitaseră. Deși era atît de puțin sigur de sine, contase totuși pe ei. Corespondența pe care a purtat-o i-a dat încredere și i-a amintit de tinerețe. S-a hotărît, așadar, să ne pună și pe noi la încercare și ne-a trimis în vacanță la Brno.

Și noi am trecut examenul, „țara străină", pe care el o considera a fi a lui, nu ne-a respins.

Puteam porni la drum.

Sînt uimit cît de repede se poate goli o locuință, devenind neprimitoare. Mi se părea că mobilele sînt puse într-un loc pe vecie și că încăperile nu pot arăta nicicînd altfel decît sînt. Acum însă sînt goale, și dacă vorbești tare, ți se par mari și înalte din cauza ecoului.

Mama a clădit în jurul nostru o cetate de geamantane și genți. Ne ordonă să stăm cuminți, în timp ce ea însăși se preumblă neliniștită încolo și încoace. Pantofii ei cu tocuri înalte clămpăne pe podeaua acoperită cu linoleum, care ne apare acum în toată urîțenia ei. Pe mama n-o mai reține nimic, e gata de plecare.

Tata stă la fereastră și spune : A sosit taxiul. O spune pe un ton prietenos, aproape absent. Așa a fost toată ziua

aceasta agitată. A dat o mînă de ajutor, a calmat spiritele, ne-a încredințat și nouă mici sarcini ca să ne țină într-un loc. A băut chiar bere din aceeași sticlă cu oamenii chemați să care mobila, un gest frumos și îndrăzneț, după cum mi s-a părut mie.

A sosit taxiul.

Cum trenul pleca abia a doua zi, iar paturile fuseseră încărcate în vagonul cu mobile, am rămas să înnoptăm la hotel. Ardeam de nerăbdare să ajungem acolo. Mama ni-l descrisese, mie și lui Lore, în cele mai frumoase culori, și de aceea ne așteptam la ceva foarte luxos.

Tata ne-a lăsat în fața hotelului, a plecat mai departe, n-a mai venit cu noi nici măcar pînă la intrare. Pleca cu trenul de noapte, scutindu-ne pe noi de o astfel de călătorie, luîndu-ne-o înainte ca să rezolve toată hîrtogăria și să ne pregătească sosirea.

Strădaniile tainice din ultimii doi ani dăduseră roade. Prietenii îi făcuseră legătura cu un bătrîn avocat din Olomouc, care voia să se retragă, poate și din motive politice. Căuta un succesor în care să aibă încredere și care să nu se strice cu clientela lui. Tata i-a scris. Scrisoarea l-a convins probabil pe bătrîn sau cel puțin l-a incitat, fiindcă a luat naștere o corespondență din care s-a dezvoltat o prietenie fără ca cei doi parteneri să se fi cunoscut. Tata nu voia în nici un caz să plece în Cehia fără să aibă un contract. Bătrînul a convenit în cele din urmă să facă acest contract fără să-l fi văzut vreodată pe succesorul său. Mi-ar fi plăcut ca scrisorile celor doi să se fi păstrat : Probabil că tata îi povestise mai întîi despre legăturile sale cu Brnoul, cu ținutul natal, despre studiile făcute la Praga, dar apoi i-a scris, probabil, ca un școlar care povestește ceva cu palma la gură, despre nesiguranța în care trăiește, că fără sprijinul financiar al bătrînului său tată ar fi trebuit de mult să renunțe la biroul său și că nu reușise de fapt niciodată să învingă neîncrederea celor din Hartmannsdorf, cei mai mulți clienți folosindu-l numai pentru rezolvarea unor bagatele.

Acestui domn bătrîn, pe care nu-l cunoștea, care însă răspundea cu înțelegere, menajîndu-l, i se putea destăinui fără să se teamă de reproșuri sau dispreț. Nu i-a

ascuns nimic, chiar și cu riscul de-a nu mai primi de la el nimic. A înțeles că, retrăgîndu-se într-o amabilitate falsă, aprobatoare, nu făcea decît să-și provoace adversarii. Nu era pentru ei nici cal, nici măgar, nici cu Führerul, nici împotriva lui, se aliniase, dar în felul său blînd, reticent. Așadar, un slăbănog — poate chiar un dușman ascuns, a cărui familie avea oricum un „defect de urzeală", cum se zicea. De ce oare nu se apărase ?

Bătrînul domn din Olomouc nu l-a consolat, îmi spun eu, aș vrea să nu se fi arătat impresionat, iar în cele din urmă s-a decis : Dacă făcea loc unuia mai tînăr, acesta trebuia să preia și clientela care, și de asta putea fi sigur, n-avea să-l cruțe ; cehii, de pildă, intentau procese ocupanților din Reich, apărîndu-și proprietățile, implicîndu-l, așadar, în cele mai urîte și dificile proceduri de expropriere și obligîndu-l să fie întotdeauna de partea celor mai slabi, a celor ce pierd, chiar și a evreilor, puținii care nu fuseseră încă deportați la Terezin și care în situația lor lipsită de orice perspectivă se adresau autorităților, cerînd prelungirea prezenței lor acolo, însăși existenței lor. Bătrînul s-a străduit să-l înspăimînte pe succesorul său. Dar n-a reușit, din contra : Vreau să încerc, a spus tata. Abia mult mai tîrziu am înțeles și eu ce voia să încerce.

Hotelul nu arăta prea îmbietor. O clădire urîtă și îngustă înghesuită între două case înalte. Ferestrele întunecate aveau un aer respingător. Ușa era prea înaltă, prea grea, am reușit s-o deschid numai cu ajutorul mamei. Și cum mama n-a găsit comutatorul de lumină am bîjbîit prin întunericul casei scărilor ajungînd printr-o ușă batantă în holul slab luminat.

Portarul nu corespundea defel descrierilor mamei, nu purta livrea cu chei strălucitoare pe guler, nu se comporta ca un împărat peste nenumărate șiruri de camere ; era un bărbat bătrîn, îmbrăcat neglijent, cu fața buhăită de somn. Ne privea nepăsător cum căram bagajele grele și nu s-a arătat impresionat nici de mama care-și clătina capul în semn de reproș. Se vedea cît colo că îl deranjasem ; hotelul acesta nu avea nevoie de oaspeți. Ați ajuns destul de tîrziu, mîrîi el. Îl mai aud și acum

clănțănind în saxona lui de plutonier: Mai întîi să vă treceți în registru. Aveți camera treiștrei. De mîncare nu mai avem. Ați ajuns prea tîrziu. Cînd vreți să luați micul dejun? Totuna. În orice caz, nu servim micul dejun înainte de șapte. A da, apa-i oprită. Aveți apă în căni, în cameră și la closet. Să umblați cu grijă, da? Și dacă mergeți acum sus, să știți că liftu-i stricat, camera-i la etaju trei, vă rog să nu faceți gălăgie, că lumea doarme deja. Pe coridor arde o lumină de veghe. De trezit nu vă putem trezi. Trebuie să vă descurcați cum puteți. Vă doresc odihnă plăcută.

Drumul pînă la cameră nu se mai sfîrșește. Pe scară ard doar cîteva becuri vopsite albastru. Cum bagajele atîrnă greu și tot timpul le punem jos, la un moment dat nu mai știm unde sîntem. În fața camerelor stau înșirați pantofi, puși în ordine, pereche lîngă pereche, de parcă ar aparține unor stafii care au luat poziția de drepți.

Haideți mai repede, ne îndeamnă mama.

A greșit numărătoarea. Am luat-o pe coridorul de la etajul doi, ne oprim în fața ușilor pînă cînd mamei îi sar în ochi numerele de la camere și constată:

Trebuie să mai urcăm un etaj.

Aș vrea să mai mănînc ceva, spun eu.

Și eu, zice Lore.

Noaptea nu-i lungă, o să mîncăm mîine dimineață, ne consolează mama.

Aici trebuie să fie. Mama deschide ușa camerei; și din nou lumina slabă în care mobilele dispar ca într-o ceață murdară.

Lore spune: Dar eu nu vreau să dorm aici.

Mama dă drumul geamantanelor, izbucnește în rîs. Nici eu, draga mea. Uimiți și scîrbiți cercetăm camera, patul dublu în fața căruia se afla o canapea, cu cuvertura atît de uzată de parcă ar fi șezut pe ea companii întregi, lavoarul peste marginea căruia stau azvîrlite trei prosoape cu care cineva și-a șters mîinile doar așa, de probă, taburetul de alături pe care se află cana cu apă și dulapul ale cărui uși stau probabil demult deschise, fiindcă broasca nu închide.

Mama se scutură și ne propune: Știți ce, ne culcăm

toți trei în patul mare, ne încălzim și uităm totul în somn.

Ne dezbrăcăm zoriți, mama insistă să doarmă ea în gropiță, noi ne lipim de ea, iar eu adorm într-adevăr, obosit de această zi în care ne-am tot mutat.

Mă trezește un zgomot pe care la început nu mi-l pot explica, un soi de susur, ca și cum cineva ar trage cu lăcomie aer în piept. Plînge mama, corpul cald de lîngă mine tresaltă de suspine reținute. E un plîns în care eu nu am voie să mă amestec. Aud suspinele și nu îndrăznesc să mă mișc. Stau atît de încordat în nemișcarea mea că încep să mă doară mîinile și picioarele. Simt urcînd în mine un val de furie împotriva tatei care a pus totul la cale și a plecat pur și simplu, fără vreo explicație.

Dar l-am bănuit pe nedrept. Cînd a venit să ne ia de la gară, tata era cu totul alt om, își recăpătase voioșia și sprinteneala, care pentru mine erau cu totul noi și au avut asupra mea, asupra noastră, un efect extraordinar. Rîdea și ne făcea semne încă înainte să fi coborît din tren. Stăteam cu bagajele în jurul lui, așteptînd de la el și alte minuni. Care n-au întîrziat : la un semn al lui și-au făcut apariția trei femei, mătușa Käthe, mătușa Lotte și mătușa Mania, care ne-au prins în vîrtejul gălăgios și vesel al revederii. Și iată-ne în fața gării, și într-un taxi, aterizînd mai întîi la locuința bunicii, unde urma să dormim, și unde am fost tratați cu prăjituri și cacao, pînă ce-am pornit din nou la drum, ducîndu-ne cu toții la mătușa Lotte, gălăgioși de fericire și oboseală, unde ne-a întîmpinat, plin de gravitate, unchiul Beppo, care ne-a servit în cinstea zilei cu lichior verde de vinariță, din acela făcut de el, iar apoi ne-a condus pînă la Babička. Marginile orașului se învîrteau în fața ochilor mei...

Mi s-a făcut rău, m-am pus pe plîns, Lore de asemenea, dar cei mari numai asta păreau să fi așteptat, căci s-au întrecut unii pe alții, revărsînd asupra noastră mîngîieri și consolări, încît Babička n-a mai avut altceva de făcut decît să ne prindă în brațe, ca pe două păsărele vlăguite de o călătorie prea lungă, și să facă dintr-o

dată liniște în jurul nostru, să alunge cu un gest gălăgia, să ne așeze pe canapea, să ne învelească în plăpumi moi și răcoroase, să murmure pe cehește lucruri drăgăstoase neînțelese și să ne adoarmă pe loc, în timp ce în urechi mai auzeam vocile emoționate ale celor mari și prin cap ne treceau imaginile vesele ale acelei zile. *Dobrou noc.*

Planurile tatei s-au cam încurcat. N-am rămas doar cîteva zile la Brno, ci ne-am instalat acolo pentru un timp mai îndelungat.

Am fost înscris la școala din Cîmpiile Negre, suferеam, fiindcă mă simțeam străin, și încercam să mă impun în fața colegilor îndrugîndu-le minciuni. După-amiezile mă mutam dintr-o locuință într-alta, și am constatat atunci, pentru prima oară în viața mea, că cei mari mă luau în serios, îmi împrumutau cărți, discutau cu mine, ba mergeam cu ei și la cîte o cramă, seara devreme. Despre război aproape că nu vorbeau.

Tata era mai mult pe drumuri, la Praga și Olomouc, dar despre greutățile care se adunau în calea lui nu ne spunea nimic. N-am putut să aflu nicicînd de ce nu ne-am mutat de la început la Olomouc, de ce mobilele au fost puse la păstrare într-o magazie. Tata trebuia mai întîi să se „prezinte“ la Praga. Probabil că în fața unui comitet de juriști germani. Fiindcă pornise pe o cale de-a dreptul nepermisă, părăsise Reichul mutîndu-se în Protectorat, fără să aibă o însărcinare, fără să fie membru al unei organizații importante pentru război. Fugise. E adevărat că își petrecuse tinerețea la Brno și că studiase la Praga, dar între timp devenise *Reichsdeutscher**. Cred că i-au pus întrebări în legătură cu concepția sa juridică și presupun că unii din ei i-au fost chiar favorabili. Poate că predecesorul său din Olomouc le era suspect, bătrînelul acela care nu se retrăgea pur și simplu, ci aștepta pe cineva care să practice mai departe dreptul față de cehi, evrei și nemți, așa cum făcuse el cîteva decenii de-a rîndul.

---

* German din Reich.

În timpul acestor tratative și al călătoriilor din care se întorcea liniștit și întotdeauna încărcat cu cadouri, a survenit un eveniment care ne-a atins pe noi toți, chiar dacă în mod foarte diferit. Reinhard Heydrich, adjunctul Reichsprotectorului, căzuse victimă unui atentat. La școală am fost chemați la apel în curte, drapelul a fost coborît în bernă, directorul ne-a povestit cu vocea gîtuită de lacrimi despre marele și strălucitorul om, care ar fi putut să alipească Boemia și Moravia definitiv la Reich. Crima avea să fie crunt răzbunată, ne asigură el. În acea clipă mi-am renegat toate rudele cehe, nici chiar cu Babička nu mai voiam să am de-a face. La început, am crezut că tata împărtășea și el durerea germanilor, fiindcă era posomorît și tăcea la fel ca mai înainte. Unchiul Beppo m-a rugat să părăsesc încăperea cînd în timpul prînzului am început să povestesc despre festivitatea de la școală și-am declarat că „noi" ne vom răzbuna. Babička a intervenit : Ce vină are copilul ? Doar n-o să fim și noi la fel de proști ca ceilalți ? Peste cîteva zile l-am văzut pe unchiul Beppo plîngînd lîngă gramofon. M-am strecurat în bucătărie și am auzit-o pe mătușa Lotte povestindu-i mamei despre Lidice, un sat în care nemții împușcaseră toți bărbații fiindcă unul dintre atentatori era de acolo.

Mama tăcea, și eu la fel.

Mi-era teamă ca nu cumva să gîndesc sau să fiu tot atît de trist ca unchiul Beppo, ca Babička care se încuiase în camera ei și nu mai voia să vadă pe nimeni. Era tristețea cehilor ; care-mi fusese interzisă de învățătorii mei.

Într-o seară l-am auzit pe tata care-i spunea încet mamei : Nu prea mai am speranțe. Curînd vor fi mobilizați și rezerviștii. Nici nu știu dacă mai apuc să preiau biroul.

Mama a încercat să-l liniștească. Cu miopia ta și cu problemele pe care le ai la inimă n-o să te cheme decît atunci cînd se va nărui totul. A pronunțat „se va nărui totul". Iar mie îmi venea să urlu. Se molipsise și ea de la unchiul Beppo și Babička.

Pe cînd stătea așa de vorbă, tata nu mai avea de trăit decît trei ani.

Am scris această propoziție și-am șters-o de cîteva ori. Acum o las. Ea contrazice ceea ce înțelegeam eu pînă acum prin a povesti, timpul începe el însuși să vorbească, capătă o greutate care pune sub semnul întrebării orice invenție. Acesta nu mai e un personaj asupra căruia pot să hotărăsc, sau pe care îl cunosc din relatări, scrisori, literatură și a cărui moarte a fost fixată printr-o dată. Moartea aceasta e alta. Cînd mă supun lui, copil fiind, și am de-a face cu el, sufăr din cauza lui, și te iubesc, tată, te fac să vorbești, te visez, cînd vocea ta devine dintr-o dată a mea, și pentru cîteva clipe te simt aproape, atunci mi-e greu să părăsesc timpul nostru comun și să știu despre sfîrșitul tău. Nu vreau să-l știu, vreau să fiu la fel de orb ca tine, să mizez pe timp, să-l înșel, să sper. Vreau ceea ce am pierdut, prezența ta.

Nu mai știu unde dormeam, la bunica ori la Babička. O mînă speriată mă pipăie, mă trezește, mă apasă pe piept, îmi trece peste față.

Hai, scoală-te, grăbește-te, te ajut eu la îmbrăcat.

E tata, iar lucrul acesta mă zăpăcește, fiindcă el nu m-a trezit niciodată pînă acum, nici noaptea și nici dimineața. Aș vrea să-mi continui somnul. El însă mă scoate din pat. Mă îmbrac în grabă, nu îndrăznesc să-l întreb ce s-a întîmplat.

Hai, hai ! Mă ia de mînă, mă trage după el.

În ușa locuinței ne așteaptă mama. O ține în brațe pe Lore, înfofolită în pături. Capul lui Lore atîrnă moale peste brațul mamei, are fața roșie, umflată. Un gînd mă străfulgeră : Moare.

Alergăm pe scări în jos, peste străzi și piețe, respirînd tot mai greu, Nu ne întîlnim cu nimeni. Tata și mama se schimbă acum tot mai des, care din ei s-o ducă pe Lore. Din cînd în cînd tata ne îndeamnă să fugim mai repede. Traversăm tot orașul în fugă ; sînt convins că n-o să ne mai oprim niciodată. Nu-mi mai simt picioarele, mă poartă înainte fără să-mi aparțină.

Îndată, spune tata, îndată.

Cursa nocturnă are, așadar, un țel. E o poartă spre care fugim, prin care ne năpustim, unde sîntem întîmpinați de oameni îmbrăcați în alb, de un miros dulceag,

pătrunzător, căldură uscată, lumină scăzută, voci șoptite, mîini care ne-o smulg pe Lore și ne așează pe o bancă.

Stau între mama și tata, nu-i văd, le aud doar respirația, sonoră, amestecată însă cu suspine și oftaturi. Oboseala se transformă într-un nor în capul meu, care-mi apasă tîmplele din interior. N-am fost niciodată obosit în felul acesta.

Mama îmi așează capul în poala ei. Vocea ei din nou liniștită și foarte apropiată : Lore era cît pe-aci să se sufoce, sub ochii noștri. Are pneumonie. E foarte bolnavă. Acum trebuie să vedem ce ne spun medicii.

Așteaptă, iar eu nu pot, fiindcă așteptarea lor mi se transmite ca niște impulsuri electrice, să adorm, ci observ cum lumina dimineții stinge lămpile din sălile de așteptare, aud cum șoaptele noptatice se transformă în vorbă cu glas tare.

Fetița se simte mai bine, spune cineva în această lumină, cît se poate de firesc, de parcă ar fi păstrat această veste pentru dimineață. Dar de văzut n-o puteți vedea încă.

Ar fi putut să ne moară, spune tata.

După ce părinții au început din nou să vorbească, am putut și eu să adorm. Lore a rămas cîteva săptămîni la spital. Am vizitat-o adesea, o invidiam pentru cadourile și dulciurile pe care le primea.

Tata călătorea, pregătea mutarea definitivă la Olomouc. Găsise și o locuință.

Pentru întîia oară ai vrut să împarți cu mine spaima care te cuprinsese. Era o nebunie să mă cari și pe mine cu voi, dar se vede că aveai nevoie de noi toți în jurul tău. Unul din noi patru era pe moarte, putea să se piardă. În panica ta ai acționat ca toți cei ce se simt urmăriți. Nimeni nu trebuia să-i piardă pe ceilalți din ochi, apropierea făcea parte din viață, din supraviețuire. Cursa aceasta oarbă, înfricoșată, prin orașul nocturn îmi explică situația ta. Nimeni nu te amenința direct, nu te vizitase încă nimeni, nu te avertizase, dar oriunde te duceai se aflau deja contravorbitorii, bănuitorii, pesimiștii. Orice speranță căpăta o umbră. Puterea ta de rezistență oricum

redusă era tot mereu subminată și în cele din urmă se transforma în isterie.

Vorbim, retroactiv, cu prea multă ușurință despre curaj, dar prea puțin despre otrăvirea sufletelor prin spaima organizată și răspîndită în mod tainic. Tu erai deja bolnav de spaimă, te simțeai deja paralizat. Luîndu-mă și pe mine cu tine, încercai de fapt să i te opui. Slăbiciunea ta îmi apare acum ca o izbucnire de dragoste.

În puținii ani în care, copil fiind, am trăit alături de tine, ai încercat nenumăratele game ale spaimei și deseori te-ai contrazis. Nici n-ai fi putut să-mi dai ocazia să te înțeleg. Iar eu n-am vrut să văd plasa în care erai prins, multe din cîte ai făcut le-am luat drept trădare, nicicînd nu mi-am dat silința să relatez povestea ta, ci întotdeauna pe cea a suferințelor mele.

Îmi doream un tată erou, unul activ, care ducea la îndeplinire lozincile războinice, și nu unul care se sustrăgea timpului, luîndu-se după vorbele celorlalți, și care a mers atît de departe încît s-a depărtat de mama, căutînd refugiu într-o altă iubire. Te-am urît din această cauză, și a trebuit să ajung mai bătrîn decît ai ajuns tu vreodată, ca să ne povestesc, mie și ție, fără ură, dar cu un rest de tristețe și de aversiune cum la scurt timp după boala lui Lore ai spart cetatea noastră.

Nici o încăpere nu m-a atras vreodată atît de mult ca sufrageria din locuința lui Babička. Memoria mea o reconstituie tot mereu, un decor plin de eleganță în care tocmai s-a desfășurat o scenă ce-a înnegurat din nou imaginea tatei — un dialog dintr-o piesă interzisă.

În sufragerie dădeau mai multe uși. Cîte erau, nu mai știu. Nu știai niciodată cine pe ce ușă intra. Așa încît camera era mereu plină de mișcare și tot mereu erai luat prin surprindere. Dacă o așteptai pe mătușa Čenka să apară din salonașul de alături, se ivea pe neașteptate dinspre coridor sau dinspre bucătărie. Toți se distrau pe seama nenumăratelor intrări, se jucau cu ele. Ceva cu totul nou pentru mine. Apoi mai erau mobilele acelea delicate și totuși foarte severe cu care nu eram obișnuit. Dar era, mai ales, policandrul, atîrnat peste

masa rotundă, de care nu mă mai săturam privindu-l. Se compunea din nenumărate bucățele de cristal, care înghițeau lumina și o pulverizau. Fiecare romb în parte izbucnea într-un joc de artificii, și la cel mai mic curent de aer sticla șlefuită începea să se legene pe o muzică delicată care nu suna niciodată la fel.

Cîteodată alergam din bucătărie în sufragerie, aprindeam lumina încercînd să obțin de la policandru întregul său repertoriu de lumini și muzică. Era inepuizabil. Babička observase cît de fascinat eram de lustra aceea și-mi lăuda puritatea și finețea cristalului de Boemia. Te face fericit, zicea ea, ca o lumină sau ca o muzică cerească.

Mă gîndesc, în timp ce transcriu cuvînt cu cuvînt ceea ce am auzit vorbindu-se sub frumosul policandru : Poate că am visat, copil fiind, această scenă, această conversație, ca să-l jignesc pe tata și pe mine, și de atunci îmi repet acest vis. Știu că de fapt așa a fost, dar nu vreau nici pînă astăzi să accept acest fapt, pe de altă parte, însă, aș vrea să reînnoiesc furia și durerea de atunci, ca să pot păstra distanța față de tata.

Din fericire, lumina nu ardea, așa că nici candelabrul nu m-a înșelat, făcîndu-i mai frumoși și mai străini.

Voiam să mă joc cu el, mă strecurasem, ca de atîtea alte ori, de-a lungul coridorului întunecos, atent să nu fiu observat de cineva. Ușa spre sufragerie era doar apropiată. M-am lipit de tocul de lemn al ușii, puteam să-i văd, lîngă masă și sub lustră.

Stau în profil față de mine, la o jumătate de pas depărtare unul de celălalt, iar mîna lui i-a cuprins ceafa. Mătușa Mania e frumoasă, altfel decît mama, mai liniștită, mai blîndă. Cînd mă uit într-acolo, cu ochii ațintiți la mîna tatei, nu-l mai pot auzi. Doar cînd închid ochii, iar imaginea aceasta, care jignește toate celelalte imagini de iubire și afecțiune, rămîne lipită în spatele pleoapelor, glasurile se aud distinct :

Cînd te mai văd ?

Mai întîi trebuie să mă instalez la Olomouc.

Te rog, nu căuta pretexte.

Peste trei săptămîni am treabă la Praga. La întoarcere trec să vă văd.
E mult pînă atunci.
Te rog, draga mea, nu fi nerăbdătoare.
Nu l-am auzit niciodată vorbind astfel, atît de învăluitor, de deschis, de afectuos. Nici cu mama. Nu l-am crezut în stare să fie altfel, să încalce regulile. De ce-i iubea pe alții, și nu pe noi ?
Deschid ochii, îi văd cum se sărută. Aș vrea să-i deranjez, să-i sperii, dar mă îndepărtez pe furiș, mă încui în baie și simt cum povestea aceasta, pe care trebuie s-o trec sub tăcere, taina pe care, fără știrea lui, o împărtășesc cu el, mă apasă și mă face să mă simt bătrîn.
La cină stau între tata și mama. Ne luăm rămas-bun. Babička ne dorește închinînd paharul un viitor binecuvîntat. Mătușa Mania stă vizavi de mine. Aș putea să încep să povestesc, să stric toată această prietenie cu adevărul, aș putea să-i scot din roluri, și îmi imaginez cum le piere toată culoarea din obraji, sar în picioare, mă acuză de minciună, mătușa Mania iese fugind din cameră, mama izbucnește în lacrimi, iar tata, prins asupra faptului, nu mai știe ce să facă.
De ce ești așa de tăcut ? întreabă mătușa Čenka.
Copii sînt și ei zăpăciți, spune Babička. Simt și ei nevoia să stea la casa lor.

Cînd te-am pus să vorbești cu mătușa Mania, cînd am reconstituit conversația voastră, ea ar fi trebuit, așa cum bine îmi amintesc, să te numească „Rudi". Dar eu n-am putut să scriu cuvîntul, nu v-am permis acest apelativ, probabil, fiindcă eu însumi n-am putut niciodată să mă adresez ție astfel și fiindcă cuvîntul „tată" creează o distanță între noi doi. Iată însă că memoria bărbatului se opune memoriei copilului care-ți spunea „tati". Am fost eu, și sînt eu cînd scriu, și totuși nu sînt. Cu fiecare propoziție pe care o scriu încerc să reduc distanța dintre noi.

Probabil că atunci cînd s-a instalat la Olomouc tata n-a ținut cont de posibiltățile sale financiare : Locuința în care ne-am mutat era spațioasă și luxoasă, nici

nu putea fi comparată cu cele patru odăi sărăcăcioase de la Hartmannsdorf, iar chiria la biroul pe care îl preluase de la predecesorul său îl costa probabil o groază de bani.

Presupun că nu-i păsa de datorii. Își pusese în gînd să trăiască altfel și, măcar pentru un timp, să fie așa cum își dorea, fără meschinării și lașități. Sfîrșitul războiului și moartea l-au absolvit de datorii.

Locuința se afla la etajul doi al unei case care, în sine, era mai mult decît o casă de locuit, și anume porticul unui pasaj lung de peste două sute de metri care ducea de la Piața de Sus, care pe vremea aceea se numea piața Adolf Hitler, pînă în strada Apei. În acest fel locuința se mărea de cîteva ori în chip miraculos, cuprinzînd o stradă sub un acoperiș de sticlă, dughene, o cafenea, un magazin de delicatese și un cinematograf. Chiar și atunci cînd ploua puteam să hoinăresc fără să mă atingă ploaia, să flanez, să vizitez magazine, să-i privesc pe decoratori la lucru, să mă afund în cinematograf, să fiu de negăsit, sau să mă plimb în sus și în jos cu liftul scîrțîitor, lucru care nouă, copiilor, ne era de fapt interzis.

O să vă mutați în locuința gata aranjată, ne promisese el, în cuibul pregătit pentru voi.

Pășim uimiți prin pasaj, ne oprim în fața vitrinelor, el însă ne împinge plin de nerăbdare înainte. Imediat am ajuns. Liftul ne impresionează. Tata povestește despre o fetiță care i-a furat mamei cheia de la lift, a încercat să meargă singură cu liftul și a rămas o zi întreagă în cabina blocată pînă cînd a putut fi scoasă. Aici, cam între etajul unu și doi, spune el.

Apoi ajungem în fața ușii, care nu e ușă, ci mult mai mare, o poartă, un portal. Albă și bogat împodobită, cu alămuri și o clanță strălucitoare.

Descuie, ne roagă să așteptăm o clipă, aprinde lumina și pășim peste pragul lat într-o încăpere care e cel puțin la fel de mare cît toată locuința noastră de la Hartmannsdorf.

Acesta e holul, ne explică ghidul castelului. Iar ecoul îi reia cuvintele. Mă aflu lîngă Lore. Ne lipim unul de altul, ne facem tot mai mici. Mama rîde stingherită, din

toate colțurile îi răspund cascade de rîs. Tata dă și el din umeri : Nu știu cum poate fi mobilat. Orice mobilă apare ridicol de mică în hala asta, iar covoare de astfel de dimensiuni nu-mi pot permite să cumpăr. Uiu, oftează Lore și se lipește și mai tare de mine.

Stăm așa, ca un grup de provinciali speriați. Holul s-ar putea transforma într-un loc de joacă, dar intră prea puțină lumină prin geamurile lăptoase ce dau într-un luminator. Va rămîne un hău întunecos, în care se chircesc, urîte și părăsite, cîteva fotolii. Iar în dulapurile din perete ar fi loc pentru calabalîcul a cel puțin cinci familii. Vor sta mai mult goale și ne vor surprinde din cînd în cînd cu zgomote ciudate.

Ați observat că încăperea nu are patru ci șapte colțuri? Vocea tatei sună încurcată. Ce ne-ar mai putea uimi după o astfel de primire ? Într-un fel de marș forțat ne poartă apoi prin locuință, care e atît de mare dar și atît de întortocheată încît abia cu timpul am reușit s-o învățăm, confundînd ades ușile, năpustindu-ne în sufragerie sau în birou în loc să ajungem în salonul mamei, străbătînd tot felul de încăperi care, în afară de scorbura primitoare a mamei, de bucătărie și de camera copiilor, au rămas moarte și nelocuite, etalînd doar un lux înghețat. Abia mai tîrziu am înțeles că de vină nu erau părinții, ci lipsa de cărbune. Sobele de teracotă care ajungeau pînă la tavan ar fi înghițit mult mai mult decît rația de cărbune ce ne fusese repartizată.

Camera copiilor, tata o lăsase la urmă, ca pe un fel de punct culminant al turului. Din hol ducea un coridor îngust într-acolo ; o altă ușă o despărțea de birou. Camera, inundată de lumină, ne-a tăiat respirația ; nu avea decît trei colțuri, unul din pereți rotunjindu-se într-un soi de semicerc larg, avînd pe toată lungimea ferestre. O ușă dădea spre balconul care însoțea curbura peretelui.

Pe cele două laturi ale triunghiului bombat se aflau paturile noastre. Un timp ne-am certat pe paturi. Curînd însă am adormit ; în vise rătăceam prin holuri și coridoare.

Atît de bucuros și de sigur de tine nu te-ai arătat decît cu acea unică ocazie. Schimbarea îți izbutise, puteai s-o iei de la început. Cu toate acestea ai devenit

aproape invizibil în acel an în care ți-a fost dat să lucrezi la Olomouc ; te-ai făcut nevăzut într-un nor de sfadă și neliniște, ne pedepseai din nou, pe mama și pe noi, cu tăcerea ta prelungită.

Pentru clienții tăi jucai cu totul alt rol decît pentru noi. Ei îți apreciau spiritul de dreptate, îndrăzneala. Pe ei îi puteai ajuta, nu pe noi. Cînd era vorba de ei, te lăsau rece și „fazanii", și amenințările Gestapoului. De dragul lor te duceai la Praga, la Přerov, la Brno. Dar de fiecare dată cînd plecai la Brno pentru mine se repeta scena din sufrageria lui Babička. Îți devenisem complice, n-aveam voie să-i spun mamei nimic. Cu fiecare cuvînt aș fi distrus și mai mult.

N-ai fost un amant prea abil. Cînd te întorceai de la Brno acasă, stinghereala, drăgălășenia ta exagerată te dădeau de gol. Te observam plin de scîrbă. Astăzi sînt sigur că ai bănuit complicitatea mea și de aceea m-ai favorizat uneori, așa cum s-a întîmplat și la ultimul Crăciun, din 1942, pe care l-am petrecut împreună.

Ușile spre birou și sufragerie stau încuiate ; acolo se strîng cadourile. Mai sînt însă și alte cadouri pe care le putem vedea și lua în primire. Cînd sună, Lore și cu mine alergăm spre ușă. Uneori sîntem dezamăgiți, fiindcă nu e decît poștașul sau cîte un vizitator, de cele mai multe ori însă, în prag stă un țăran sau o țărancă ; ar dori să vorbească cu mama sau cu tata. Sînt conduși la bucătărie și acolo scot din coș sau din sac ploconul care ne înfioară și ne atrage : un iepure, o gîscă, o rață. Au adus niște „produse", ne explică ei. Un cuvînt care mi se imprimă, lărgindu-și mereu sfera și cuprinzînd în cele din urmă nenumărate lucruri utile. În acest fel își exprimă recunoștința față de tata care i-a apărat în fața justiției. Deseori sînt cehi, care vin din satele Hanei, cîmpia cea întinsă străbătută de Morava.

Așa de bine n-o să ne mai meargă niciodată, spune mama de fiecare dată. Tata e mîndru. Povestește despre cei care ne-au adus darurile, „bieți oameni sărmani" care nu se prea descurcă cu noua justiție.

O gîscă și doi iepuri ne rămîn nouă; restul este dăruit mai departe; Bohumilei, servitoarea noastră cehă, bătrînului avocat, prietenilor acestuia, unor clienți.

Mama nici nu mai iese din bucătărie, jumulește păsări, jupoaie iepuri, se bucură împreună cu Bohumila de îmbogățirea meniului: în sfîrșit ne putem și noi răsfăța, să mai știm și altceva decît mîncare de mazăre, varză și gulaș cu cartofi.

Ar fi frumos s-o ținem tot așa în agitație și sporovăială pînă la sărbători, le-aș putea povesti în voie despre școala de care mă temusem, unde am găsit însă neașteptat de repede prieteni, și care se află sub comanda profesorului secundar Kögler, care se trage din Munții Uriași, arată ca Rübezahl* și-l întrece și pe Kutzschebauch din Hartmannsdorf cînd e vorba de eroii noștri; pe cehi îi numește creaturi, iar lupta de la Stalingrad o consideră punctul final al luptei împotriva bolșevicilor. Și ne-a spus că e necesar să facem o colectă pentru front, pentru ca soldații noștri să capete paltoane groase și încălțăminte solidă. Mama dă doar din cap, îl numește pe profesorul nostru un prostănac guraliv. Nu-i drept, cred eu, să vorbești astfel despre un om care la urma urmelor a luptat pe Isonzo în timpul primului război mondial și a fost și rănit.

Cînd tata mă aude vorbind așa, strînge doar din buze. Kögler face parte, se vede, din cei pe care îi evită. În orice caz, nu încearcă să-mi schimbe părerile în privința lor. Nici nu vrea să audă de ei, cum nu vrea să audă de multe. În taină și în vise îi adun pe cei admirați împotriva tatei, mă simt mai puternic decît el, aproape ca un erou. Fiindcă tata se ferește de eroi și se sustrage de la război, eu sînt, de fapt, copilul Führerului. Și firește că o iubesc pe mama, care, e adevărat, mă necăjește uneori cu vorbele ei batjocoritoare, dar nu va fi nicicînd lașă.

Agitația pregătirilor sporește odată cu sosirea musafirilor de Crăciun, bunica și mătușa Käthe. Un plan pus la cale de tata mi-a stricat pînă la urmă toată bucuria. Nu mi l-a comunicat decît cu o zi înainte de Ajun, bă-

---

* Personaj legendar, stăpîn și paznic al Munților Uriași, de cele mai multe ori reprezentat ca un spiriduș cu barbă.

nuind probabil ce suferințe o să-mi provoace. Ședea la biroul gol, m-a invitat, ușor iritat, să iau loc și să-l ascult.

Aș dori, a început el, să serbăm într-un mod deosebit de festiv acest Crăciun și m-am gîndit să-ți încredințez o sarcină importantă. Mă asculți? O sarcină deosebit de importantă. Ai o voce frumoasă și îți place să reciți. M-am gîndit să angajez un violonist care să te acompanieze atunci cînd cînți. Doar două colinde. Să zicem „O brad frumos" și „Noapte liniștită"... Dealtfel —, tata se uită la ceasul de mînă — muzicantul trebuie să sosească dintr-o clipă într-alta.

Nu-i răspund. Nu sînt în stare. Spaima și uluiala mă paralizează, sper să-mi pierd glasul, să nu mai pot cînta niciodată, niciodată.

Bineînțeles că el nici nu observă că mi-a pierit glasul și se apleacă întrebător înainte: Ce părere ai?

În sfîrșit mă pot auzi. Nu-ul rămîne suspendat în fața gurii, ca o stavilă.

Ce-ai înnebunit? Se ridică în picioare. Cu mîna îmi apasă capul. Vrei să ne strici seara?

Cum totul e plănuit dinainte, ușa se deschise și Bohumila îl introduce pe violonist, un domn mititel și transpirat, care face neîncetat temeneli, mă bate ușor cu mîna umedă peste obraz și totuși îl roagă cu fermitate pe „domnul doctor" să ne lase singuri „pe noi muzicienii". Violonistului, sarcina i se pare la fel de ingrată și de aceea încearcă să mă consoleze: Lasă, băiețaș, un concert ca ăsta se termină mai repede decît ai crede. Mai ales de sărbători. Fiecare e atît de emoționat, că o greșeală trece neobservată. Arta e chemată să întărească sentimentele, nimic altceva. Și-apoi ce e arta. Te sfătuiesc să cînți încet, o să fie înduioșați și nici n-o să observe dacă te-ncurci, ori dacă uiți vreun cuvînt. Nu se întîmplă nimic. Și-apoi mai sînt și eu aici ca să te ajut. Gîndește-te mereu la asta, poți donta pe vioară. Două cîntece se isprăvesc cît ai clipi din ochi.

Scoate din buzunar o batistă murdară și mototolită, și-o fixează odată cu vioara sub bărbie, își acordează instrumentul, clipește din ochi în semn de încurajare și-mi ordonă: Cel mai bine e să te așezi chiar lîngă mine, măcar pentru început.

Spre surprinderea mea vioara are un sunet puternic și limpede.

Intervin și eu cu sfială. Nu cînt, mai mult șoptesc. El se întrerupe din cîntat.

Ar trebui totuși să cînți ceva mai tare. Piano, din partea mea, dar nu pianissimo. Mă-nțelegi ?

Îl înțeleg prea bine.

Cel mai mult mi-ar plăcea să-l ascult cîntînd doar pe el.

Repetăm fiecare cîntec de două ori. Apoi își închide vioara în cutie, mă bate ușor pe obraz, miroase de parcă s-ar fi îmbăiat în parfum de eucalipt.

O să trecem cu bine și prin asta, băiețaș. Gîndește-te numai cît de înduioșați vor fi.

Îl aud cum vorbește în hol cu tata. Tata a ascultat probabil la ușă, iar acum l-a oprit ca să-i plătească sau, poate, ca să se intereseze de talentele mele muzicale.

În ajun am fost trezit de țipete. Cele trei femei se luaseră la întrecere oferindu-și una alteia ajutorul. Nu, lasă-mă pe mine să lustruiesc holul, între timp tu te ocupi de bucătărie — Te rog, fără atîta deranj, doar covorul — Înainte ca Rudi să apuce să împodobească pomul, ar trebui — Umplutura pentru friptura de gîscă ar trebui acum, dacă nu — Cîrnăciorii ar trebui chiar azi dimineață — Cine se duce cu copiii la plimbare înainte să —

Urăsc, urăsc aceste voci care-mi strică bucuria, aș vrea să dorm, să nu mai știu nimic de toată sărbătoarea, care o pregătesc de dragul lor, nu de dragul lui Lore și al meu, n-aș vrea să le cînt, să-i ajut să izbucnească în lacrimi. Dar mama a intrat deja în cameră, trage jaluzelele, ne electrizează cu neliniștea ei. Sus ! Somnoroșilor ! Vă așteaptă o grămadă de treburi. Trebuie să mergeți la cumpărături și să aduceți cadoul pentru Bohumila.

Comenzi, indicații, rugăminți, îndemnuri, toate acestea ne țin în mișcare ; acolo n-avem voie să intrăm, aici trebuie să închidem ochii, pe bunica o călcăm pe nervi, pe mătușa Käthe o scoatem din sărite.

Supa de cartofi, „nu-se-știe-cine-a-gătit-o“, în jurul căreia ne adunăm la prînz, e afumată. Femeile se ceartă pînă cînd se golește castronul, tata își trage fără un cuvînt

scaunul și ne face semn din cap, nouă, copiilor, să-l urmăm.

Spune : Nici n-o să observe dacă dispărem. Ne pune paltoanele, ne înfășoară șalurile în jurul gîtului, face aceste gesturi împotriva vrajbei, a zîzaniei. Hoinărim de mînă cu el prin oraș. Mai întîi de-a lungul unui braț al Moravei care curge prin spatele casei noastre, apoi în sus spre cele două piețe, înconjurăm de cîteva ori coloana reprezentînd Sfînta Treime și primăria, lăsînd urme în zăpadă, privim în sus spre ceas, al cărui constructor, așa am fost învățat la școală, a rămas fără ochi fiindcă cei de pe vremea aceea au crezut că e un vrăjitor, și ne încheiem turul, cum era de așteptat, la cafeneaua Ruprecht, unde tata vine ades, ca să joace seara biliard.

Ne așezăm între niște domni bătrîni, sorbim ceai, simt că privirile mele îi deranjează. Mă simt ca pe un vas, ai cărui călători au uitat că e sărbătoare.

Un domn se apropie de masa noastră, îl întreabă pe tata dacă are chef de o partidă de biliard. Ne luăm după ei, în camera unde se află cele trei mese de biliard, ne așezăm. Aud bilele lovindu-se una de alta, visez cu ochii deschiși, mi-ar plăcea să stau aici, să nu mai fiu tulburat pînă cînd vine Moșu.

Cînd plecăm de la cafenea, afară e întuneric. Bravo, spune tata și inspiră cu zgomot aerul rece. Probabil că ne așteaptă deja.

Într-adevăr, sîntem așteptați, dar altfel decît am fi crezut, cu un fel de reportaj de front, încît abia reușim să înțelegem ce nenorocire s-a mai întîmplat : Mama a vrut să aprindă soba cu gaze, s-a auzit însă o bubuitură, și din cuptor a ieșit o flacără. Uitați-vă la ea, cu părul ars, cu genele și sprîncenele pîrlite. Uitați-vă la ea, biata de ea !

Bunica și mătușa Käthe ne-o tot arată pe mama. Ea încearcă să le potolească : Nu-i chiar așa grav, spune ea. Mie îmi vine să rîd, dar nu îndrăznesc.

E timpul să vă schimbați, spune tata foarte liniștit. La ora opt vine violonistul, n-aș vrea să-l fac să aștepte. Ar trebui deci să cinăm la șapte.

Noi ce facem ? întreabă Lore.

Duceți-vă în camera voastră și jucați-vă pînă cînd vă chemăm.

Ne așezăm pe paturile noastre și așteptăm în întuneric.

Mama vine să ne ia. S-a schimbat și are sprîncene noi. Mi le-am făcut cu creionul.

În timpul cinei, bunica întreține conversația. Cîrnăciorii i se par gustoși, o laudă pe mama pentru salata de cartofi, la care a pus un vîrf de cuțit de zahăr, și i-a dat astfel un gust delicios.

Dintr-o dată se învinețește, se apucă cu mîna de gît, se zbate după o gură de aer.

Sîntem atît de surprinși de această criză încît rămînem cu toții împietriți pe scaunele noastre.

Mama e prima care spune ceva : S-a înecat. Doamne dumnezeule !

Faceți ceva ! strigă mătușa Käthe. Se sufocă. Pentru numele lui dumnezeu !

Lore începe să plîngă. Mie îmi vine din nou să rîd. Tata dă din cap. Bunica e gata să moară. Și-a dat ochii peste cap, nu i se mai vede decît albul lor.

Tata se ridică în picioare, o lovește cu nemaipomenită furie o dată, de două ori, în spate. Se aude un zgomot, din gura bunicii țîșnește, dintr-o dată, ca dintr-o gură de tun, o bucățică de cîrnat. Icnind, începe să respire.

Doamne, spune mama.

Tata își aprinde o țigară.

Lore plînge.

Eu îndrăznesc să rîd încetișor, mătușa Käthe îmi ține isonul.

Bunica spune : Da' nu trebuia să dai chiar așa de tare !

Deși bunica nu și-a revenit încă, respiră mai departe greu, tata ne grăbește să strîngem masa. Violonistul trebuie să sosească dintr-un moment într-altul. El însuși se duce dincolo, să aprindă între timp luminările din pom.

Eu rămîn nemișcat pe scaun.

Ai putea cel puțin să strîngi farfuriile. Mama mă privește cu reproș. Nu observă că, de fapt, eu nici nu mai

sînt acolo. Am să fiu mut. Mut și surd. N-am să aud vioara și n-am să scot nici un sunet.

Imediat ne cheamă dincolo !

Lore aleargă după mama, în bucătărie, eu rămîn singur cu bunica, care nu se poate liniști, murmură ceva ca pentru sine, oftează, se șterge cu batista la gură, gîndindu-se la spaima prin care a trecut, în timp ce eu o aștept pe-a mea.

Sună la ușă. Nu poate fi decît violonistul. Fără să observ, bunica ieșise din cameră. Aș putea să mă ascund în spatele perdelei, sub canapea. Dar rămîn pe loc, holbîndu-mă la ușa care acum este deschisă, iar mama spune cu un glas care vrea să mă consoleze : Haide, te așteptăm cu toții.

În holul întunecos așteaptă muzicantul. Și-a scos vioara din cutie. Mama mă împinge spre el. Ușa spre sufragerie se deschide brusc. Văd lumînările arzînd, umbra tatei, și mă trezesc în fața celorlalți, care s-au așezat pe scaune, ca la teatru, mă privesc și-mi zîmbesc încurajator.

Îl aud pe violonist spunînd : În ordinea pe care am stabilit-o, nu-i așa ?

Violonistul își potrivește instrumentul sub bărbie, se apropie și mai mult de mine, numără încet : unu, doi, trei, și vioara cîntă în timp ce din gura mea iese un sunet răgușit, nimic altceva. Violonistul se întrerupe, spune foarte liniștit : O luăm încă o dată de la capăt. Cum ți-am spus, nu trebuie să cînți prea tare, băiețaș. Nu prea tare.

Îi urmez sfatul, sînt uimit că pot să-l urmez, că nu am uitat versurile, șoptesc pur și simplu, mă uit în jos, aud pe cineva oftînd, încep să cînt mai repede decît ar vrea vioara și simt un ghiont în coaste : Nu așa de repede, băiete !, cînt tot mai mult contra muzicii, contra proștilor mei de ascultători, contra așteptărilor tatei, o iau la fugă spre mama, mă arunc peste ea, plîng, țip.

A fost prea mult pentru el. Mama mă strînge la piept.

Păcat, spune tata, ar fi putut fi foarte festiv.

Violonistul cîntă acum de unul singur, fără mine. Încep să-l ascult cu fața îngropată în poala mamei și continui să mă ascund și după ce-a terminat, după ce tata l-a

condus la ușă, iar Lore s-a apucat să despacheteze cadourile.

Nu vrei să te uiți la cadourile tale? întreabă bunica. Mama îmi dă drumul. Hai, du-te, spune ea.

Nu-mi amintesc ce cadouri am primit, în afară de ediția aceea veche cu povestea lui Sigismund Rüstig, fiindcă toată seara am citit din ea, protejîndu-mă de toți cei din jur, chiar și de tata, care vine să se așeze lîngă mine, nu rostește nici un cuvînt, dă doar din cînd în cînd din cap. Înainte să se ridice în picioare ca să se ducă la bunica, îmi spune: Ar fi trebuit să discutăm totul dinainte.

I-au mai rămas tatei doar cîteva luni, ca să-și vadă de biroul din strada Școlii. Aș putea să prelungesc acest răgaz cu cîteva propoziții, povestind despre munca sa în cele cîteva luni în care l-au lăsat în pace; mă mulțumesc să descriu însă o zi din viața lui care n-a putut deveni viața lui de zi cu zi.

Dimineața pleca înaintea noastră de acasă. Luam micul dejun împreună. Tata mirosea a lavandă, fața îi strălucea ca și cum ar fi venit din soare. Bună dimineața, spunea el încet, ne întreba uneori cum merge școala, schimba cîteva cuvinte cu mama, anunța dacă vine la prînz, ceea ce se întîmpla rareori, iar apoi deschidea ziarul.

Îmi plăcea așa cum era dimineața. Semăna cu un actor înainte de spectacol: era întotdeauna îmbrăcat cu grijă, purta unul din costumele lui cenușii la două rînduri, cravate cu un model discret, de cele mai multe ori pe un fond bleumarin sau roșu închis, pantofi negri strălucitori ca lacul, peste care punea pe vreme proastă ghetre.

Înainte de-a citi ziarul, își ștergea cu batista curată ochelarii, lăsînd în clipa aceea să se întrevadă ceva din încordarea sa. Era o nervozitate canalizată în chip ciudat și tocmai de aceea plăcută. La despărțire o săruta pe mama pe frunte, iar pe noi ne mîngîia pe cap. N-am uitat nici acum aceste mîngîieri distante.

Pînă la biroul din strada Școlii nu e decît o aruncătură de băț. Trece prin pasaj, traversează Piața Pri-

măriei și iată-l ajuns în fața căsuței vechi și destul de șubrede, la etajul căreia se află biroul său. O scară de lemn tocită duce sus. Pragurile sînt înalte și vopsite cenușiu. Mai întîi intră în sala de așteptare ; mobilierul acesteia, urît dar confortabil — scaune desfundate cu împletitură de pai — nu fusese schimbat, și nici mobilierul din secretariat. Doar în camera de lucru adusese unul din dulapurile acelea monstruoase de la Hartmannsdorf și cunoscutul birou. Un singur dulap de acte era nou.

Pe doamna Spatschek, secretara, o preluase de la predecesorul său. Făcea parte din dotă, dar era mai mult decît atît, căci cunoștea orice client mai vechi și pe cei mai mulți dintre cei noi, știa cînd un caz se putea transforma într-o capcană, unde puteau fi amestecați turnători, avertiza, calma spiritele, îi făcea pe unii să aștepte, îi refuza pe alții, fără să-l introducă și pe el în astfel de detalii. El avea încredere în ea, avea nevoie de ea. Fără intervențiile ei viclene ar fi căzut din primele zile într-o cursă. Căci acestea fuseseră întinse. Cîte unii din concurenții germani, care îl primiseră pe Hitler ca pe un nou Messia al lor, așteptau doar prima greșeală a noului venit.

Cum atunci cînd nu avea procese ajungea la birou devreme, își împărțea ziua așa cum învățase de la tatăl său. Pe la unsprezece străbătea din nou Piața Primăriei, îndreptîndu-se spre magazinul de delicatese din pasaj ca să ia o gustare.

Cîteodată, cînd scăpam mai devreme de la școală, veneam acolo la tine. Alergam ca un nebun tot drumul ca să nu întîrzii. Fiindcă acolo, unde bărbații se înghesuiau în jurul meselor înalte, unde îți adiau mirosurile cele mai neobișnuite pe sub nas, unde se vorbea mai mult ceha decît germana, unde tu erai salutat și unde sandvișurile mititele arătau ca niște vapoare multicolore, acolo puteam fi mîndru de tine. Erai cunoscut și, la rîndul tău, cunoșteai locul. Te bucurai, se pare, cînd apăream. Firește, căpătam și eu o gustare, dar mai important mi se părea că mă recomandai : Acesta e băiatul meu. Doar aici mă primeai cu atîta naturalețe, cu o simplă propoziție. Printre bărbații aceia care beau, mestecau, mormăiau, se distrau, eu îți aparțineam ție. Puneai cele

cîteva coroane pe tejghea și-mi spuneai : Fugi acasă și spune-i mamei că astăzi nu vin la prînz acasă ; iar eu alergam prin pasaj, printre vitrinele care se orbeau una pe alta și simțeam dintr-o dată că timpul ne dăduse un răgaz, ne vărsase într-o oază, pentru scurtă vreme.

Fugi acasă, spunea el.

Îi aud vocea prietenoasă cu care mă îndeamnă, acum ca și atunci. Se depărta. Se ascundea și de noi.

Fugi acasă, spunea el.

Unde el nu mai era decît un musafir.

Tata se întorcea la birou, primea și sfătuia oameni pe care nu i-am văzut niciodată la față. Se amestecau neîntrebați în viața noastră, o amenințau fără ca eu să-mi pot explica cum și de ce. Uneori fantomele acestea mergeau atît de departe încît o prindeau și pe mama în conjurație, iar tata discuta cu ea zile întregi, iritat și în aluzii neînțelese, pînă cînd ea ieșea seara cu el, dar fără plăcere.

Dacă după-amiaza lucra la birou, seara obișnuia să se ducă la cafenea, să joace o partidă de biliard, să se întîlnească cu cunoscuți. L-am urmărit o dată, ca la cinema. Alergam prin piață și mă uitam în trecere la vitrinele mari ale cafenelei. N-ar fi trebuit să-l observ, fiindcă stătea la o masă chiar în mijlocul încăperii supraaglomerate. M-am oprit. Asculta, puțin aplecat înainte, vorbele unui tînăr care se enerva văzînd cu ochii. Tata îl urmărea atent, dar calm, liniștitor. Din cînd în cînd dădea din cap. Și la un moment dat și-a așezat pentru cîteva clipe mîna pe brațul tînărului, nu împăciuitor, ci ca să fie mai aproape de tulburarea celuilalt. Un domn mai bătrîn a întrerupt discuția, i s-a adresat tatei, care a privit în sus spre el, a zîmbit, dar s-a întors imediat din nou spre tînăr. Atenția care i-o acorda m-a făcut să uit unde mă aflam. Îmi doream din toată inima ca tata să vorbească numai o dată cu mine așa cum vorbea cu străinul acela.

Eduard Nemec m-a tras de partea lui. Mie îmi lipseau niște cuvinte, niște arme. Nemec dispunea de ele ca un scamator. Era cu un an mai mare decît mine, rămăsese repetent, iar după vacanța de toamnă venise

în clasa noastră : un mălai-mare blond și lălîu, respingător cu pielea lui albinoasă și gesturile lui obscene. Era informat despre toate cele cîte nu se învățau la școală. Corpul fetelor îl descria ca pe un gunoi scîrbos, în care însă puteai să scormonești cu voluptate, iar cel mai mult ne tulbura cu povestea despre mama lui, care născuse de curînd un copil și-l lăsa și pe el să sugă la sînul ei, de unde el își trăgea acea forță de netăgăduit.

Orice cuvînt rostit de el devenea scabros și murdar. Cînd era însă vorba de Führer, de partid, de soldații de pe front și de germani, se transforma într-un luptător neînfricat, tunînd împotriva murdăriei slavilor și evreilor, batjocorindu-i pe englezii și bolșevicii neputincioși, arătîndu-se pe măsura numelui său ceh : Nemec = german.

Făcea deja parte din *Jungvolk* și avea legături cu *Bannführer*-ul*, lăudîndu-se cu asta chiar și în fața învățătorilor. Multe după-amieze le-am petrecut la *Bann*, o casă de periferie văruită în alb, pîndind în diverse anticamere apariția diverșilor führeri, alergînd pentru ei de colo-colo. Și cum eu eram servitorul servitorului, nimeni nu mă lua în seamă.

L-am invitat pe Nemec și la noi acasă. I-a displăcut mamei atît de mult, încît m-a luat la rost chiar după prima lui vizită. Mă chemase în cămăruța ei. Nemec tocmai plecase. Bănuiam că despre el era vorba.

Mama ședea, ca de atîtea alte ori, pe sofaua mică și comodă, tricotînd. Eu m-am postat lîngă soba de teracotă. Iar ea nici nu m-a invitat să mă așez.

Ce fel de băiat e Nemec ăsta ?

Un coleg de clasă.

Îmi închipui. Spune-mi însă unde stă, cine sînt părinții lui ?

Aș fi putut să-i răspund : Nu are tată, numai o mamă de la pieptul căreia suge ca să fie puternic. Aș fi putut, fiindcă mă enerva genul acesta de rechizitoriu, s-o scot din sărite, dar am spus : Nu știu.

Nu se poate.

Ba da.

E mai mare decît tine, nu-i așa ?

---

* **Conducător al unui detașament al tineretului hitlerist.**

Da.
Cum așa ?
Nu știu.
A rămas repetent, nu-i așa ?
Da.
Ce căutați de fapt toată ziua în casa aceea a tinerelui hitlerist ?
Acolo e centrul.
Așa deci ! Ce tot faceți la centru ?
Avem treabă.
Asta-i o prostie.
Dar așa e. Sîntem curieri.
Curieri — ce mai e și asta. Rîde de noi, și Nemec i se pare insuportabil. Măcar pentru atîta lucru și tot trebuie să-l apăr.
E cel mai bun prieten al meu, spun eu răspicat.
Chiar așa să fie ? Ea se uită la andrelele care se mișcă parcă de la sine.
Da.

La cîteva zile după această discuție, l-am însoțit pe tata la Prostějov, într-o călătorie în doi, unică în felul ei, pentru care va fi avut motive bine întemeiate. Mi-a zis în trecere — Vii mîine cu mine la Prostějov ? — și la fel de aluziv ca începutul a decurs apoi totul, a rămas pentru mine o enigmă, o scrisoare secretă, care s-a lăsat descifrată abia peste ani de zile, prea tîrziu, pentru a-ți mai putea răspunde. Sau poate că nu, căci te visez. Și te apropii tot mai mult de mine, te pot atinge în vis, pot să-ți simt pielea, într-un proces care mă modifică, un soi de metabolism. Am început să te asimilez.

Mama mă trezește din somn. E frig, în cameră e frig. Probabil că era iarnă. Nu trebuie să mă duc la școală, e sîmbătă, sau poate duminică. Luăm micul dejun în salonul mamei. Tata vorbește cu ea pe deasupra capului meu, cît o să stăm acolo, cu ce tren ne vom întoarce seara acasă. Ea îl întreabă dacă vizita la Prostějov e într-adevăr necesară. El dă din cap. Îmi zic : E deja pe drum. Îmi zic acum, privind înapoi, îmi zic

că nu era prea sigur de ce face, se temea și totuși nu renunța.

Luăm tramvaiul pînă la gară. Tramvaiul e gol. Pe stradă nu se prea văd oameni. Tata îmi zîmbește încurajator. Servieta grea stă pe genunchii lui.

Ai mai fost vreodată la Prostějov ? îl întreb eu.

Da, de mai multe ori.

E un oraș ?

Da, un oraș mic.

Ai acolo un client ?

Da.

Observ că se gîndește la acest client și-l las în pace.

La ghișeu cumpără bilete de clasa a III-a. E ceva nou. Pînă acum pusese întotdeauna preț să călătorim cu clasa a II-a. Sînt încă adormit. Ocupăm singuri un compartiment întreg.

Tata studiază hîrtiile și din cînd în cînd se uită afară pe geam. N-aș îndrăzni să-i vorbesc acum. De ce oare m-a luat cu el ? De ce pe mine și nu pe mama și pe Lore ?

Ținutul prin care trece trenul e plat, cîmpurile sînt acoperite cu zăpadă. Sub streșinile celor mai multe case atîrnă știuleți de porumb. Fel de fel de imagini noi, despre care am putea să discutăm. Poate că are de gînd să mă sperie, poate că vrea să-mi împărtășească o experiență, să-mi istorisească o poveste, în care nu putem să pătrundem decît făcînd această călătorie și care apoi se va lămuri de la sine, imagine de imagine.

Trenul oprește în fiecare stație, dar rareori urcă sau coboară cineva. Iar atunci, doar țărănci în rochii negre umflate sau bărbați cu pantaloni pînă la genunchi și ghete cu catarame.

Tata împinge hîrtiile în servietă, se îndreaptă de spate.

Vocea lui sună altfel ca de obicei.

Nu știu cît o să dureze dezbaterile.

Spune „dezbateri“, deși nu ne ducem la tribunal.

Domnul la care mergem e negustor de blănuri, îmi explică el. E un om sărac.

Cum poate fi sărac un negustor de blănuri ?

Poartă-te frumos, spune el, și nu vorbi decît atunci cînd ești întrebat.

Da.

Mă-nțelegi ?

Da.

O să am grijă să nu stăm prea mult. S-ar putea însă —

De ce oare m-a luat cu el ?

Domnul Glück ne va invita probabil la masă.

Cum poate cineva să se numească Glück (fericire), și încă unul care, după părerea tatei, numai fericit nu este.

Acum tata îmi va ține o lecție cum să mă port la masă.

Și te rog mănîncă frumos, spune el.

Da.

Cîmpiile albe se derulează în fața ochilor mei, mă orbesc. Aș vrea să dorm, să merg singur mai departe, în timp ce tata tratează cu nefericitul domn Glück, blănarul cel sărac, bărbatul acesta care este tot ce el nu poate fi, de dragul căruia tata adună, printre actele sale, imposibilul.

Uite am ajuns. Te rog să te îmbraci.

Își pune pălăria pe cap, își aprinde, dintr-o dată foarte nervos, o țigară, apucă cu mîna stîngă servieta, cu dreapta pe mine.

În fața gării sîntem așteptați de o femeie bătrînă și cocoșată, încotoșmănată în hainele negre de duminică, care îl salută cu voce șoptită pe tata și o ia apoi cu pași mici și grăbiți înaintea noastră.

Dintr-o dată mi se face cald, transpir. Știu, în timp ce alerg prin praful drumului pe lîngă tata, că nu e iarnă ci începutul verii, că acele cîmpii acoperite de zăpadă, pe care le văzusem de la fereastră, erau doar reacția la neliniștea și răceala acelei dimineți, și că abia acum, alergînd în spatele femeii negre, descopăr soarele, gardurile din șipci văruite în alb, care abia de stăvilesc avîntul multicolor al florilor din grădinile țăranilor. Strada devine parcă tot mai lungă. Ne oprim în fața unei

case al cărei acoperiș l-aș putea atinge cu mîna dacă m-aș întinde. Femeia bate la ușă, o ia înainte și se face nevăzută.

În locul ei apare domnul Glück. E la fel de mic și de îndesat ca ea, cocoașa lui e la fel de rotundă, și domnul Glück e și el îmbrăcat tot în negru, ca și ea. Poate că el a fost ea, și ea este acum el. Tata pare să nici nu observe toate aceste ciudățenii.

Omul ne conduce într-o cameră minusculă, încărcată cu mobile, care devine totuși mare din cauza grădinii ce se deschide prin cele două ferestre ca un decor grandios.

Pe masă se află o cană cu buline roșii și două cești.

Domnul Glück s-a pregătit pentru această vizită. Pe mine nu mă aștepta, cu toate acestea îmi spune calm și prietenos : Am să-ți aduc o ulcică su sirop, băiete.

Iese afară, în grabă, dar parcă e totuși aici.

Tata se așează pe sofa, mă trage lîngă el, și imediat apare domnul Glück cu un pahar și o carafă pe care le pune în fața mea, se așează în berjera de vizavi de noi, se chircește în așteptare și umilință.

Tata soarbe din ceașcă, o pune pe farfurioară, își freacă mîinile, la care vizaviul lui își freacă și el mîinile, ca și cum în felul acesta s-ar putea întreține.

Îmi imaginez că în grădină, în fața ferestrei, stă cineva care cîntă un cîntec trist și nesfîrșit.

Îmi imaginez acum ce mi-am imaginat atunci, căci pe vremea aceea nu știam încă astfel de cîntece.

Nu tata e cel care începe conversația, ci domnul Glück.

Curatorul meu, spune el, curatorul meu mi-a luat totul, încît am ajuns să stau aici numai prin bunăvoința doamnei Kratochwil.

Cuvîntul curator mi se fixează în minte și stau să mă gîndesc de ce omului ăsta i se întîmplă numai necazuri și de ce un om cu mîini credincioase * poate să-i ia totul.

Nu vă pot fi de nici un folos. Tata vorbește foarte încet.

---

* În germană, curator = *Treuhänder*, ceea ce ar însemna în traducere cuvînt cu cuvînt : om cu mîini credincioase.

Știu. Domnul Glück dă din cap aprobator. Neputința tatei nu-l jignește. Tata mai adaugă și alte cuvinte rele :

Nici nu știu de fapt de ce-am mai venit.

Domnul Glück se îndreaptă de spate. Ochii săi devin mari și prietenoși. Ca să nu vă pierd și pe dumneavoastră, spune el.

Tata nu se așteptase probabil la un asemenea răspuns. Își duce surprins mîna la piept și mă trimite în grădină.

Du-te și vezi ce-i acolo.

Domnul Glück mă conduce afară, rămîne un timp lîngă mine, respiră adînc și spune : În fiecare an, pe vremea asta, e un adevărat paradis.

Apoi îl aud din nou în spatele ferestrei, glasul acela blînd și cîntat, care nu știe altceva decît să se jelească.

N-am mai văzut niciodată o grădină ca aceasta. E mică dar mare cît lumea întreagă. Toate culorile la care te poți gîndi se deschid în floare. Crește și se ramifică, dar nu se sufocă. Poteci înguste cu nisip se întretaie, duc la rondurile grațioase, așezate ca niște inele în jurul celor trei pomi. Și pomii sînt în floare. O iau pe poteci. Cu fiecare pas grădina devine tot mai mare. Ciripitul păsărelelor mă asurzește, iar zumzetul albinelor e vuiet. Poate că am nimerit într-un vis pe care îl visează domnul Glück. Mă îndrept spre fereastră. Stă pe jumătate deschisă și e atît de joasă încît pot să mă uit fără greutate în cameră.

Tata spune : Legile sînt împotriva dumneavoastră.

Știu, știu prea bine, spune domnul Glück.

N-are, așadar, nici un rost să mai solicităm o amînare, spune tata.

Domnul Glück răspunde : Știu, știu.

Iar tata spune : Și apoi e Terezinul, nu —

La care domnul Glück nu mai poate să răspundă în cuvinte, ci începe să se legene în fotoliu, geme și oftează, oioioi, și se plînge pe el, și că o să piardă grădina care e ca un paradis.

Tata se ridică în picioare și spune, ca și cum eu m-aș afla deja în cameră : Hai, trebuie să plecăm. Și mai spune : E rău, domnule Glück, regret nespus.

Mă cațăr pe fereastră în cameră, mă postez lîngă tata și aștept împreună cu el ca domnul Glück să se ridice și el în picioare. O face fără să ne privească. Tata îl strînge în brațe, chiar dacă pentru o clipă.

Domnul Glück o ia înaintea noastră spre ușă, tîrșîindu-și picioarele. Acolo ne așteaptă deja doamna Kratochwil.

Dar nu era necesar, spune tata.

Nimic nu e necesar, spune domnul Glück, ne întoarce spatele, dispare în penumbra coridorului, se face nevăzut, scutindu-l pe tata să caute cuvinte pentru despărțire.

Doamna Kratochwil ne conduce fără un cuvînt pînă la gară.

Trebuie să așteptăm o bună bucată de vreme pînă la sosirea trenului, iar dacă amintirile nu mă înșeală, în timpul călătoriei spre casă, a început din nou să ningă.

Ai vrut, sînt sigur, să-mi dai cu această călătorie un răspuns la Nemec. Dar n-aveai cum să izbutești, tată. Ar fi trebuit să vorbești, să te aliezi vorbind cu nefericirea acelui om. Ar fi trebuit să povestești, împotriva neîncrederii mele, ce îl aștepta la Terezin. Probabil, te te temeai de întrebările mele, de opoziția mea naivă, întărită de Nemec. Eu nu ți-am înțeles nici curajul, nici bunătatea. Mă întrebam doar ce te apucase să-l îmbrățișezi pe domnul Glück, care era un străin.

Mama ne-a primit speriată.

Cum a fost ? a întrebat ea.

Tata nu i-a răspuns, și-a aruncat pardesiul peste un scaun și a închis ușa de la birou după el. N-a apărut nici măcar la cină.

Mama a încercat să mă tragă de limbă : Spune-mi, cum a fost ?

Nu știu. Pe mine m-au trimis în grădină. Mai întîi domnul Glück a plîns. Apoi tata l-a îmbrățișat.

În februarie 1943 tata a primit ordin de chemare la batalionul de grenadieri-tanchiști de rezervă nr. 2 din Hranice.

În același timp a aflat că nu avea voie să-și păstreze biroul de avocatură. Doamna Spatschek a continuat însă să se ducă o dată sau de două ori pe săptămînă la birou, susținînd că trebuie să scrie scrisori pentru domnul doctor, în realitate, își primea prietenele acolo, juca cu noi „spînzurătoarea“, ținea locul cald din fidelitate și încăpățînare, fiindcă timpurile se puteau, așa spunea ea, schimba oricînd. Bohumila, care o ajutase pe mama la gospodărie, a plecat și ea, și cum mama se temea că am s-o stric pe Lore cu exemplul meu prost, m-am mutat la rîndul meu în mica și veșnic umeda cameră de serviciu de lîngă bucătărie. Locuința a devenit și mai mare.

După-amiezile îmi făceam de cap, convins, așa cum mă încredința Nemec, că de părinți nici nu avem nevoie, fiindcă în toamnă urma să fiu primit în *Jungvolk*, unde voi afla o familie nouă și mai mare.

Părinții mei trăiau în altă lume. Începuseră atacurile aeriene asupra Reichului. În orice clipă puteau fi bombardamente la Olomouc sau Brno. Trupele germane se retrăgeau de pe toate fronturile, armata lui Rommel capitulase în Africa, Mussolini fusese arestat, iar apoi eliberat printr-o lovitură, dar noul șef de guvern italian, mareșalul Badoglio, îi declarase lui Hitler război. În ghettoul din Varșovia evreii luptaseră împotriva călăilor lor. Toate acestea n-au ajuns pînă la mine, sau au ajuns prefăcute de dascălii mei, de Nemec, de mincinoșii aceia exersați, creduli. De ce oare îmi ascundea și mama adevărul? De ce n-a încercat să mă aducă la realitate, de ce nu mi-a povestit ce știa? De ce m-au răbdat, mi-au răbdat îndărătnicia mea copilărească, ba s-au și supus la rîndul lor, făcîndu-se ridicoli, precum tata cînd s-a întors întîia oară acasă, îmbrăcat în uniformă.

Mama mă rugase să rămîn acasă, pe Lore o îmbrăcase frumos, vorbise îndelung cu bunica la telefon și făcuse o cafea fără cicoare. Tata primise pe neașteptate două zile de permisie, pentru a pune ordine în succesiunea sa profesională, indiferent ce se înțelegea prin asta, și ar fi trebuit, de fapt, să fi sosit deja, fiindcă plecase cu o mașină.

Pînă la urmă a venit mult prea tîrziu.

Mama a mai dat un telefon la Brno. Era necăjită din cauza cafelei care, încălzită, își pierdea aroma.

Eu m-am retras în camera mea, m-am întins pe pat, închipuindu-mi că tata murise într-un accident și că mama trebuia să se descurce singură cu noi doi. Visam că mama se va baza pe mine, că aveam s-o ajut, că voi căuta de lucru, că voi cîștiga bani pentru ea.

Am auzit soneria, apoi vocea tatei.

Dar nu m-au chemat și pe mine. Mă durea că mama voia totuși să fie singură cu tata. Am început să număr, mi-am zis că dacă nu mă cheamă pînă cînd ajung la cinci sute, am să dau buzna peste ei. Cînd am ajuns la cinci sute, am luat-o iarăși de la început. Apoi m-am furișat prin bucătărie, m-am oprit o clipă în fața ușii. Stăteau de vorbă. Am apăsat clanța, n-am îndrăznit însă să dau buzna și-am bătut.

Da, spuse tata.

Ședeau pe canapea. Tata își pusese brațul în jurul mamei.

S-a ridicat în picioare, iar eu am rămas pe loc.

În cele cîteva săptămîni slăbise, fața nu-i mai era așa de rotundă, iar zîmbetul i se oprea sub ochi. Nu arăta ca un soldat, ci ca unul care se joacă în bătaie de joc de-a soldatul, care se costumase fără prea multă tragere de inimă.

Nu mai știu ce mi-a spus.

Nici nu-mi pot aminti cum a trecut după-amiaza. Dacă m-a trimis după un timp afară. Dacă tata mi-a pus întrebări, a discutat cu mine. Dacă ne-a povestit despre el.

O singură scenă le umbrește pe celelalte :

Și-a scos vestonul. Mi se pare caraghios că poartă bretele, deși are și centură.

Dintr-o dată își trage cizmele scurte din picioare și spune :

Uite ce-am ajuns să port.

Nu se referă la cizme, că îi sînt prea mici, că-l strîng, se referă la ceea ce, din două-trei mișcări, a și desfăcut : obiele ! Obielele ! Poartă obiele, e ascultător și se jeluiește ca un copil.

Picioarele lui, mari, goale, cu degetele umflate și roșii, stau unul lîngă altul și cresc sub ochii mei. Se umflă și se întind. Și în acest timp aud vocea tatei, care se poartă mai lamentabil decît un mucos și nu contenește să se vaite de obielele alea tîmpite. Ies afară și trîntesc ușa după mine.

După această vizită nu l-am mai văzut pe tata într-un an și jumătate decît rareori, și de fiecare dată pătrundea, jignit și jignind, într-o viață care abia mai avea nevoie de el. Ceea ce mie mi se păruse etern, de la sine înțeles ca natura însăși, familia, se dizolva. Tata și mama nu-mi acordaseră încredere, ziceam eu, mă înșelaseră și mă mințiseră, trișînd. Nemec și *Bann*-ul îmi ofereau un cămin nou, de neclintit, ziceam eu. Mama mă conjura să renunț la oamenii aceia brutali și ordinari.

Dar ea ? Nu se comporta și ea la fel de brutal și ordinar, plecînd seară de seară de acasă, ascunzîndu-se nu știu unde și la cine, pînă cînd Nemec mi-a deschis ochii, spunîndu-mi că mama se încurcase cu Teubner, cel cu brutăriile, tot orașul știa, numai eu, prostul, habar n-aveam. De ce ar mai fi avut nevoie de mine ? Acum știam că tata o iubea pe mătușa Mania, și mama, pe Teubner ăsta. Știam totul.

Nu-mi place că frecventezi astfel de cercuri, mi-a spus ea.

Dar tu ? i-am spus eu.

M-a bătut, m-a călcat în picioare, m-a certat și a plîns, iar disperarea ei m-a înspăimîntat. Poate că suferea mai mult decît știam eu. Poate că îl mai iubea încă pe tata, deși se ducea la alt bărbat.

Mie însă nu mi-a spus nimic.

În 1943, în toamnă, am intrat la gimnaziu și am fost primit în *Jungvolk*. Stăteam în careu în fața primăriei, seara, cu torțele aprinse, *Bannführer*-ul ne vorbea despre sfînta datorie, iar noi am jurat să-l slujim cu credință pînă la moarte pe Führer.

De atunci am purtat și uniformă.

Am zece ani. Scriu : Am zece ani, ceea ce înseamnă că mă apropii de mine, că simt cum două amintiri, două

trupuri se întrepătrund. Mă apropii de mine și mă aflu totuși la o depărtare de treizeci și șase de ani de mine. Aproape în fiecare noapte visez un copil care visează. Visez visurile copilului și știu în chip ciudat că le repet. Sînt visurile mele și totuși nu sînt. Iar cînd văd scenele în spatele pleoapelor închise știu și de ce e așa : aproape toate persoanele, care mă însoțesc în istoriile acestea încîlcite, de nepătruns, sînt bătrîne și puternice, chiar dacă se poartă frumos cu mine. Le privesc de jos în sus. Cînd mă trezesc, simt că un rest de spaimă mă însoțește pînă în prezent. Sînt din nou adevărate Ca atunci.

Nu știu de ce, după jurămînt, interesul meu pentru Nemec și activitatea noastră de la *Bann* a scăzut simțitor. Poate pentru că de acum deveniseră atracții permise. Mă duceam, e adevărat, cu regularitate la „serviciu“, dar mă alăturam tot mai des altor băieți, care preferau alt fel de îndeletniciri, mai libere, și care încetul cu încetul m-au inițiat și pe mine.

Olomouc, orașul, se amestecă, devine vizibil, cele două piețe cu statuile și fîntînile lor, străzile înguste, casele cu un etaj, vopsite în ocru, în care se trăiește înghesuit, de unde răzbat țipete și risete și în care aș vrea să mă strecor ca într-o vizuină. Nu la fațadele bogate ale palatelor, la biserici sau la parcuri mă voi gîndi mai tîrziu, ci la ele, la aceste șiruri împietrite de case, la care visez și acum, ca și la parcurile și grădinile din jurul vechii fortărețe, unde ne cățăram pe zidurile fărîmicioase și unde aerul mirosea verde, de la apa stătută a Moravei.

După-amiezile hoinăream. Serile de asemenea, urmăriți de privirile dezaprobatoare ale adulților care ne lăsau în pace, nu mai îndrăzneau să ne oprească.

Cînd se lăsa seara, cînd ieșeam la plimbare pe corso, înaintînd braț la braț, demonstrînd forța noastră unită, uitîndu-ne și strigînd după fete, simțeam o fericire pentru care nu găseam încă cuvinte, bolborosind prostește. Știam prea puțin și ne simțeam bătrîni, vorbeam despre război, femei, moartea pe cîmpul de luptă și siluiri. În capetele noastre se aduna gunoi ; nouă ni se părea că asta e lumea.

Mama îmi spune : A trebuit să-i scriu tatei cum te porţi. Nu mai pot să fac faţă de una singură.

Aş putea şi eu să-i scriu, îi răspund eu.

Mă avertizează abia cînd tata îşi anunţă în mod cu totul neaşteptat venirea : Şi te rog. fii atît de drăguţ şi nu pleca de acasă. Iar eu îmi propun să fiu liniştit, să nu-l supăr pe tata, care e şi el soldat, chiar dacă nu-i decît un amărît de furier, ca să nu mai vorbim că doamna Spatschek mi-a ţinut într-o bună zi, cînd m-am dus la biroul din strada Şcolii s-o ajut să împacheteze actele pentru „o eventuală mutare", o cuvîntare despre tata, care la început mi s-a părut ridicolă, dar apoi m-a impresionat fiindcă mi-l descria pe tata altfel decît îl ştiam eu.

Tinere domn, mi se adresa ea cînd voia să fie serioasă, tinere domn, uneori dai dovadă de nişte apucături pe care eu, dacă ţi-aş fi mamă sau tată, nu le-aş răbda, ca să nu mai vorbim că sînteţi cu toţii nişte puşlamale în uniforme, lipsiţi de orice respect, fiindcă v-aţi luat după nişte trîntori şi neisprăviţi mai bătrîni decît voi, care atît au aşteptat, să le facă viaţa amară unor oameni cumsecade ca tatăl tău. Ce-i el de vină că e puţin mai bun decît se cuvine în ziua de azi, că vede în om omul şi nu purtătorul unei uniforme care trebuie salutat sau nu. Eşti încă prea tînăr ca să înţelegi ce sarcină şi-a luat tatăl tău asupra lui cu toate aceste acte. Căci astea-s vieţi. Nu trebuie să-ţi închipui că aici e vorba de hoţi, răufăcători şi delincvenţi. Fireşte că există şi din ăştia. Da. Dar cei mai puţini. Ceilalţi însă, fie că nu au înţeles noile legi şi au intrat în conflict cu ele, fie că s-au făcut vinovaţi prin simplul fapt că există. Evreii, de pildă, sau cehii. Iar alţii au încălcat legea din nevoie sau din prostie. Cîte poveşti n-aş putea să-ţi istorisesc, tinere domn, că nici tu nu ştii mai multe decît cei despre care tatăl tău obişnuia să spună : Au venit gata pedepsiţi pe lume. Domnul Führerul vostru ar vrea ca germanii să demonstreze lumii întregi puterea lor. E şi asta o părere, nu-i aşa ? N-aş vrea să spun că o împărtăşesc, tinere domn. La urma urmelor, eu sînt în serviciul tatălui tău, care ar trebui să se afle acum aici şi nu pe front, aici unde poate să le fie de folos oamenilor care acum au rămas singuri şi nu mai ştiu încotro s-o apuce. Uite aşa m-am răcorit

și eu, iar tu o să uiți deîndată tot ce ți-am spus. Dar de spus tot trebuia să-ți spun.

Trage de sfori, aruncă pachetele de acte unele peste altele și mă trimite acasă. Aș putea s-o pîrăsc la *Bann* sau la *Kreisleitung*, aș putea să-i povestesc totul lui Nemec, dar ea a ținut cuvîntarea de dragul tatei.

Mama îmi deschide ușa — e palidă, cu ochii plînși.

Tata te așteaptă.

S-a plîns de mine, știu, a repetat ceea ce i-a scris bunicii într-o scrisoare pe care am citit-o din întîmplare : Băiatul nu mă mai ascultă defel. Toată ziua e plecat, se întoarce acasă doar seara tîrziu. Și asta de pe acum. Copiii se distrug fără ca noi să putem face ceva.

Du-te înăuntru, spune mama.

Chiar acum ?

Doar ți-am spus. Te așteaptă.

Tata stă la birou, cu spatele spre mine.

Spatele lui e îndreptat împotriva mea. Tata murmură. Trebuie să ascult atent ca să-l înțeleg. Jos, pe stradă, copiii joacă fotbal.

E-adevărat ce mi-a spus mama ?

Nu-i răspund.

Deci — e-adevărat ?

Nu știu.

Ba știi prea bine.

Nu.

De ce minți ?

Dar nu mint.

Deci nu vii seara tîrziu acasă ?

Ba da.

Și mama știe întotdeauna pe unde umbli ?

Nu.

Cum de-ți permiți una ca asta ?

Nu știu.

Nu te-am rugat oare s-o ajuți pe mama ?

Da.

Și ?

Ea nu are nevoie de mine.

Nu ?

Nu.

Ce vrei să spui ?

Are nevoie de alții, de Teubner și —

Sare în picioare, răstoarnă scaunul. Mie îmi vine să rîd. Dar fug de el, îi întorc spatele, îi aud doar respirația.

Deschid ușa spre sufragerie. El mă urmărește în jurul mesei mari. Sînt mai iute ca el. Încearcă să-mi taie calea. Dar am mereu un avans de cîțiva pași. Ar putea să mă omoare în bătaie, îmi zic, și-mi zic că mult nu mai rezist și am să izbucnesc în rîs, iar el n-o să mai știe de furie.

Măi !

Îi scap printre degete, mă strecor pe ușă afară, îi simt mîna care încearcă să mă apuce, năvălesc prin hol, pe lîngă mama, închid în urma mea ușa de la closet, trag zăvorul. Îl aud respirînd. Credeam că o să bată în ușă. Dar n-o face. Mă așez pe closet și mă fac mic de tot. Mi-e totuna cît am să aștept. Știu că trebuie să se ducă la birou. Nu poate să mă pîndească toată după-amiaza. Dar el rămîne.

Mama spune : Ieși afară. Tata nu-ți face nimic.

Doar nu sînt prost.

Vezi, spune tata.

Ieși afară, te rog.

Nu. În sfîrșit pot să rîd.

Auzi, spune tata.

Nici după ce-a plecat n-am îndrăznit să ies imediat din bîrlog. Am așteptat pînă ce mama m-a asigurat că pot să mă duc nepedepsit în camera mea, dar că nu voi primi nimic de mîncare.

M-am băgat în pat, am încercat să citesc, am adormit și m-am trezit cu o mînă care mă apucase de ceafă. Era el. Îmi purtase sîmbetele toată seara. Nu aprinsese lumina. Loviturile cădeau grele, de neoprit. Abia după un timp mi-am dat seama că mă bătea cu centura. Am strîns cît am putut din dinți. Chiar de-ar fi să mor, n-avea să audă nici un sunet de la mine. Se vede că n-avea de gînd să se oprească pînă cînd nu începeam să țip. Tot corpul mă ardea. În capul meu, o voce subțire a început să se tînguiască : O să mă omoare în bătaie. O să mă omoare cu adevărat. Dintr-o dată s-a oprit. Incet, ca și cum ar fi ieșit din camera unui bolnav, închise ușa în urma lui.

M-am întors pe burtă, fiindcă acolo nu mă atinsese aproape deloc cureaua, mi-am afundat capul în pernă în speranța că pînă la urmă am să mor totuși din cauza durerilor, iar el va fi obligat să se apere ca ucigaș.

Am scris împotriva ta, tată, nu pentru tine, tot împotriva ta, deși îmi pot explica jignirea ce ți-am adus-o, josnicia mea copilărească ce te-a rănit, deși pot să simt ca tine. Că „timpul vindecă rănile" e doar o afirmație superficială.

Din cauza unei operații de hernie tata fusese internat o săptămînă în lazaretul mănăstirii Hradisko. Îl vizitasem de cîteva ori acolo și fusesem răsfățați cu mici cadouri de soldații răniți și bolnavi. Acum venise pentru o zi acasă, se transformase într-un civil, scoțîndu-și, odată cu uniforma, și aerul acela străin. S-a jucat cu Lore și cu păpușile ei, iar mie mi-a dat pe mînă cea de-a doua mașină de scris de la birou, pe care mama și cu mine i-o cerusem de mai multă vreme, apoi s-a dus „să dea cu nasul" pe la cafeneaua Ruprecht și m-a ținut toată ziua în așteptare, promițîndu-mi o surpriză pentru seara aceea. În orice caz, să mă îmbrac cum trebuie ; în nici un caz, în uniformă.

Seara, tata și-a făcut apariția în costum închis la culoare. M-au luat și pe mine cu ei la operă.

La teatru mai fusesem. Opera însă trebuie să însemne, mai ales pentru tata, mult mai mult decît teatrul, se extaziază vorbind despre ea, despre cîntăreți și dirijori, știe o mulțime de nume și e în stare să descrie operele din Dresda, Praga, Leipzig, Brno.

Plecăm. Plec și eu cu ei. Nu alerg, ca altădată, după ce ușa s-a închis, în holul întunecos, trăgînd cu urechea la zgomotul fîșîitor al liftului, inspirînd dîra de parfum pe care mama a lăsat-o în urma ei.

Trecem prin pasaj, unde în ultimul timp nu mai ard decît lumini de veghe. Tata spune : Să sperăm că n-o să fie o alarmă să întrerupă spectacolul.

Piața mare e cufundată în întuneric. Fără să vrem vorbim mai încet. N-ar mai lipsi decît să începem să mergem în vîrful picioarelor.

Sînt tare bucuroasă, spune mama.

Am uitat să-ţi povestim Tosca, spune tata.

Mama zice că nu e nici o nenorocire. Nici nu trebuie să înţeleagă tot.

Şi ferestrele mari de la teatru sînt acoperite pentru camuflaj.

Intrăm în hol. Nimeni nu mai şopteşte. E-atîta lumină încît îmi vine să închid ochii.

Aici, spune tata şi-mi arată un parapet lung şi gol, aici se dau de obicei paltoanele la garderobă, din cauza unei posibile alarme însă sîntem obligaţi să le luăm cu noi în sală.

Spune : Avem loja nouă.

E o distincţie, o gondolă ce pluteşte deasupra sălii mari şi care timp de cîteva ceasuri ne aparţine numai nouă.

Fac economie la lumină, constată tata. Altădată sala e şi mai luminoasă.

Nu-mi închipui cum poate fi şi mai luminoasă, fiindcă străluceşte şi sclipeşte de parcă ar fi policandrul lui Babička înmiit.

Dar e foarte frumos, spun eu.

Încetul cu încetul lumina se micşorează. Îmi sprijin braţele de balustradă şi parcă simt cum îmi iau zborul, plutesc spre scenă. Soseşte apoi şi dirijorul, e grăbit, sare pe podiumul micuţ, ridică braţele. În teatru se face linişte. Orchestra cîntă. Abia după un timp se deschide cortina.

Mai tîrziu am revăzut opera lui Puccini de mai multe ori, am înţeles şi am corectat. Cu toate acestea, cele văzute atunci au rezistat. Sîngele era sînge adevărat, Cavaradossi n-a pierdut nimic din eroismul său, deşi nu pricepusem acţiunea pe de-a întregul.

Cînd Cavaradossi şi-a făcut apariţia la sfîrşitul spectacolului, singur în faţa cortinei, l-am aplaudat frenetic, am strigat bravo împreună cu ceilalţi, iar tata spuse zîmbind : Am impresia că o să devii un pasionat al operei.

După această seară, timp de un an tata a dispărut din viaţa noastră şi s-a întors abia pentru a ne salva de frontul care se apropia.

Nemec m-a prins din nou în nada lui. Ne înfierbînta cu poveştile lui obscene, iar cu descrierile lui libidinoase le aducea pe fetiţele de treisprezece ani în stare să aştepte siluirea lor de către soldaţii ruşi ca pe o mîntuire. În serile acestea din vara şi toamna timpurie a anului 1944 am f st lăsaţi de capul nostru, copii fără căpătîi. Ne spuneam că sîntem pregătiţi să facem faţă prăbuşirii celor mari, iar cînd mă gîndesc astăzi la copiii aceia care trăncăneau, chicoteau, se agăţau unul de celălalt, fumau cu aer provocator „Atika" şi înghiţeau cu noduri şliboviţă, care îşi lipeau feţele unii de alţii, îşi desfăceau pantalonii şi îşi ridicau fustele sub porţi, şi cînd mă amestec iarăşi printre ei, revine acel sentiment de libertate care nu mai lua viaţa în serios.

Îi maimuţăream şi în vorbele noastre pe cei mari, pentru a le opune în felul acesta rezistenţă.

Bătrîna mea s-a încurcat cu ăla.

Fă ceva.

Fac şi ei ce pot.

Astea-s plăcerile frontului din patrie.

Cîte una din fete începea uneori să plîngă, pe neaşteptate, atunci celelalte o înconjurau, se îngrijeau de ea, îi mîngîiau faţa udă de lacrimi, şopteau : Linişteşte-te, nu-i nimic, nu-i nimic, ele însele gata să izbucnească în plîns, se înghesuiau, se împungeau, se răsuceau, schimbau fotografii, promiteau să-şi scrie „mereumereu", cînd o fi „să se prăbuşească totul", cînd vor venii ruşii, care n-o să vină şi totuşi o să vină şi poate că totuşi nu.

Te distrugi, spunea mama, mă întreb cum o să se sfîrşească toate acestea.

Spunea asta mereu, dar fără convingere, mai mult ca pe un refren al unui cîntec prea ades repetat.

Îşi dăduse întîlnire cu mine la biblioteca orăşenească de unde trebuia să cărăm pachete cu cărţi de Felix Dahn, şi Dinah Nelken, şi Carossa, Gustav Freytag şi Gerstäcker* ; şi de unde, cu Lore de mînă, şi-a luat apoi rămas bun de la mine : Vezi să nu vii prea tîrziu acasă, expediindu-mă, pentru a se duce la Teubner, în timp ce eu îmi închipuiam cum cei doi o îndoapă pe Lore cu fructe glasate şi dispăreau apoi în camera alăturată

* **Autori interzişi de regimul nazist.**

unde se petreceau lucruri la care nici nu voiam să mă gîndesc.

Oricine ar putea să mă ia cu el. Aș da oricui crezare. Vreau să plec. Nu, aș vrea totuși să rămîn aici, să mă aciuez în piața asta mare, să aștept pe treptele monumentului Sfintei Treimi pînă ce se vor răci lanțurile de fier ce-o înconjoară, iar eu voi crește, să nu mai fiu un copil care se duce în fiecare dimineață fără nici o tragere de inimă la gimnaziu, un pici la care răcnesc toți din organizație, ci unul din cei care cuceresc țara nimănui, oameni care au trecut prin multe și au aflat destul.

Zona noastră de investigație s-a extins. Curînd am ajuns să cutreierăm tot orașul. Aveam sarcini de îndeplinit. Deseori nici nu ne mai duceam la școală. E adevărat că aproape în fiecare noapte urlau sirenele, dar asupra orașului nu căzuse nici o bombă.

Uneori ne petreceam nopțile la gară, împărțind supă sau lapte refugiaților din trenurile supraaglomerate, după zece minute aveam cîrcei în brațe, surorile ne alungau : Ce le-a mai dat prin cap idioților, să ne trimită și copii ! Ne aciuam prin camere de gardă, stînd în calea tuturor, răbdați cu greu, chinuiți de cîte vedeam, auzeam, numai povestiri de groază începute, și nu ne reveneam decît atunci cînd vreunul din ofițerii de serviciu intra în cameră, ne bătea binevoitor pe umeri și le dădea din nou prilej surorilor să se plîngă de iresponsabilii care „fac una ca asta" copiilor.

De la gară ne-am mutat în lazarete. La început batjocoriți de nenumărații răniți : Asta ne mai lipsea, copii în chip de soldați intrați la apă ; curînd însă au început să ne arate fotografii ale familiilor și ale copiilor lor, ne-au învățat să jucăm scat și taroc, ne foloseau pentru diferite comisioane. Ne trimiteau să le cumpărăm mai ales muștar, pe care îl ungeau pe pîine și care se dădea fără cartele, cînd se găsea.

Unii din ei nu se mișcau deloc, înfășurați în bandaje ca niște mumii. L-am auzit pe un rănit spunînd că pur și simplu putrezeau sub bandaje. Îmi imaginam cum se descompunea carnea, cum putea, cum se usca, cum păpușile acestea se goleau încetul cu încetul, nu mai ră-

mînea decît capul care ieșea afară, mut, capetele acestea pe care le vedeam afundate în perne, capete lipsite de-acum de trupuri.

Nu erai acolo, tată, nu puteai să fii, știu, ai fi putut să-mi dai un răspuns la această lume a bărbaților, cu toată hidoșenia ei, prin care eu rătăceam, încercînd să mi-o explic cu mintea mea de copil. Mama îți scria des. De fiecare dată îmi ziceam : Minte, nu poate să-i scrie nimic despre Teubner, îl duce de nas. Tatăl meu nu mai e tatăl meu, iar Teubner nu va fi niciodată tatăl meu. Cîteodată ne citea pasaje din scrisorile tale. Cuprindeau întotdeauna laude pentru Lore și avertismente pentru mine. Să nu-i fac mamei viața mai amară decît este. Cine făcea cui viața amară ? Chiar dacă ai fi încercat, tot n-ai fi ajuns pînă la mine : Cînd am plîns, neputincios, împreună cu Lore, fiindcă mama ne lăsase singuri, iar noi nu găseam valijoarele pentru adăpostul antiaerian ; cînd m-am îmbătat cu rachiu de drojdie și am vărsat apoi atît de mult încît aveam impresia că puteam fi întors pe dos ca un costum de haine ; cînd doamna Spatschek m-a luat cu ea în strada Școlii, ca să văd și eu, tînărul domn, în ce hal ajunsese biroul tatei, o rușine, și a deschis ușa de la sala de așteptare unde ne-am împiedicat de doi copii care plîngeau și am găsit biroul transformat într-un azil nenorocit și urît mirositor, la mijloc cu o sobă de fier încinsă, și unde o femeie așezată pe un taburet ținea la sînul ei alb un sugar, făcîndu-mă să mă gîndesc la mama lui Nemec ; cînd în mijlocul orei de engleză unul din colegii mei s-a ridicat din bancă și și-a desfăcut pantalonii în fața tinerei profesoare ; cînd am fost lăudați de *Kreisleiter*, Nemec și cu mine, pentru ajutorul acordat la gară ; cînd am văzut cu școala filmul „Șoimii tineri“, iar eu mi-am pus în cap să mă prăbușesc din ceruri ca tipii ăia „care nu-s întregi la minte“.

Scriu despre un băiat de unsprezece ani, un mic monstru, care nu mai era copil, ci o pușlama scăpată din frîie. Cînd stau acum de vorbă cu copii de unsprezece ani și-mi imaginez că aș sta cu chipul lui printre ei, mă tem

de această creatură și încerc s-o împing cît mai departe în uitare. De dragul tău, s-a trezit la viață.

În toamna lui 1944, după primul an de gimnaziu, mama a fost încunoștințată că direcțiunea mă propusese pentru Napola, școala de cadre a Führerului. Urma să fiu verificat în cadrul unui concurs de două săptămîni, școala dîndu-mi, firește, liber pentru aceasta. Dealtfel, alegerea reprezenta „o mare onoare pentru elev și familia sa".

Nu eram mai puțin uimit decît mama. Era o intervenție străină, deveneam o țintă pentru alții. Ceea ce lor li se părea o onoare, mie îmi dădea sentimentul că sînt încolțit.

Preferam să vorbesc despre eroi.

Ești chiar așa de bun?

Nu știu.

Dacă mă gîndesc la notele tale, nu mi se pare că ești tocmai potrivit pentru școala de cadre.

Nici mie nu mi se pare.

Mama spune: În orice caz nu ne putem permite să-i refuzăm.

Spune: Am să-i scriu tatei să-l întreb.

Și mai spune: Nici nu pot să înțeleg de ce au pus ochii tocmai pe noi.

Nu sînt al lor, strig eu.

Ea mă admonestează încetișor: Ce tot spui.

Seara mi-a citit ce-i scrisese tatei. Probabil că a trecut peste cîteva propoziții critice la adresa mea, dar comunicarea directorului e redată cuvînt cu cuvînt. În primul moment mi-am închipuit că voia să nu se amestece, să-l lase pe tata să hotărască de unul singur, dar apoi, cînd am rămas singur în camera mea, simțindu-mă părăsit de toți, atunci am înțeles că în felul acesta luase partea lor și insista pe lîngă tata să mă trimită la Napola. Tocmai ea, de care aveam nevoie, pe care o iubeam, care, fără să știe, mă proteja. Ea cu sîngele ei fals, tăinuit. Voia să scape de mine fiindcă nu mai știa ce să facă cu mine. Dar eu aș fi făcut totul pentru ea, aș fi renunțat la hoinăreala din fiecare seară, dacă ea nu m-ar fi înșelat și pe mine ca pe tata, dacă nu mi-ar fi demon-

strat de atîtea ori cît de puțin avea nevoie de mine. Acum avea ocazia să se debaraseze de mine. Cu Lore știa cum să se descurce ; Lore nu punea întrebări, se lăsa dusă încolo și încoace, nu cîrtea.

Tata a răspuns cu prima poștă.

Genul acesta de școală avea să-mi fie în orice caz de folos, scria el, mai ales în timpurile acestea, avem nevoie, scria el, de un alt anturaj, trebuia să cunosc și alți oameni, să învăț să mă supun. Scria : Cred că această schimbare îi va face bine băiatului.

Mama spuse : Am să discut restul cu directorul.

Da, am spus eu.

Ea a mai spus : Atunci o să fii chemat curînd la examinare.

Bineînțeles, am spus eu.

Și ea a adăugat ceva mai încetișor : Dacă se va apropia însă frontul renunțăm.

Nici despre această despărțire n-am discutat, tată. Ea s-a înfăptuit pur și simplu. Nu sînt sigur că în timp ce scrisorile plecau și se întorceau m-am purtat într-adevăr așa cum îmi place să povestesc, căci băiatul acesta îmi este străin. Nu am termeni de comparație pentru el. Timpul există în mine, dar el s-a fixat într-o limbă pe care nu pot s-o redau cu prea multă ușurință. Amintirea mea mă înșeală probabil. Nu v-ați putut hotărî atît de repede și cu atîta indiferență, într-un fel sau altul ați mai discutat, cîntărind argumentele pro și contra. Dar cum? Eu n-am luat la cunoștință decît scrisoarea ta, care semăna mai mult cu un ordin în spatele căruia te ascundeai. Am fost îndepărtat.

Nu erai acolo, dar mă văd alergînd pe lîngă tine, pe drum, între școală și casă, după cele două săptămîni de examene pe care le-am petrecut într-un mic castel decăzut din apropierea Přerovului, unde am fost puși să scriem lucrări despre Hermann Göring și Adolf Hitler, am fost examinați la engleză și matematică, ținuți ore întregi pe poligonul de tragere, tîrîți în marșuri nocturne pînă la epuizare, puși să sărim de pe zidul înalt de doisprezece metri într-o căpiță de fîn și unde noaptea plîn-

geam în perne. Aș vrea să-ți povestesc toate acestea, dar tu nu vrei să mă asculți, mergi cu pași mari alături de mine, iar eu încerc să țin pasul cu tine și nu îndrăznesc să te iau de mînă, fiindcă ar fi un gest copilăresc, fiindcă la Přerov am fost învățați să ne purtăm ca niște bărbați adevărați, ca viitori ofițeri ai Führerului.

Nu erai acolo cînd în septembrie 1944 a început goana aceea fără căpătîi, dintr-un oraș într-altul și mereu în spatele fronturilor, o călătorie fără rost și fără direcție, în grupuri ce-și schimbau mereu componența. Mereu se găsea cîte una din femei să te pomenească: Dacă Rudi ar fi aici! Dacă Rudi ar ști! Dacă Rudi! — și fără Rudi nu puteau să hotărască nimic, fără Rudi își greșeau ținta, localitățile dispăreau fără urmă de pe hartă. Dacă Rudi ar! — spuneau ele și se văicăreau, te cărau pretutindeni în chip de ajutor nevăzut, pregăteau culcușuri în trenuri, în gări, în locuințe vremelnice și în adăposturi ca să te pomenească mereu, și fiecare „Rudi“ rostit cu voce tare mă durea, fiindcă te făcea și mai mare.

Duceți-vă la Brno, ne sfătuise tata. Voia să-și știe familia la un loc, probabil s-o îndepărteze și pe mama de Teubner. Voia, în felul său blînd, să evite haosul. Mama l-a ascultat. Nu știu cînd și-a luat rămas-bun de la Teubner. De la Olomouc ne-am luat rămas-bun împreună, printr-o ciudată vizită la oficialități. Nu-mi venea să cred că am putea pleca din oraș, pur și simplu. Doar nu știam nici la care Napola voi fi înscris. Mama mi-a răspuns că toate copilăriile astea nu mai au nici o importanță, că tot n-o să mă caute nimeni, dar că mutarea avea să fie oricum comunicată tuturor forurilor, așadar, și celor de la *Bann*.

Mă întreabă printre cuferele pe care le aranjează și le rearanjează fără întrerupere: Vrei să vii cu mine la primărie?

De ce?

Ți-am spus doar, trebuie să ne anunțăm plecarea. Scotocește prin valiza cu documente, pune cîteva hîrtii deoparte. De fiecare dată cînd văd valijoara cafenie cu încuietoare de alamă, aud sirenele, văd umbra mamei alergînd

încolo și încoace prin hol, căutînd valijoara, căci orice se poate pierde, totul numai asta nu.

Traversează piața aproape alergînd. Cînd mi-o amintesc așa, știu ce-am gîndit : Fuge. Nu mai vrea să stea aici. Dar unde vrea să se ducă ? De ce atîta grabă dintr-o dată ?

Bătrînul domn, la care mama își anunță plecarea, pare a fi un cunoscut al tatei, întreabă de el și o roagă să-i transmită salutări, „dacă se va ivi ocazia". Plecarea mamei pare să-l pună în încurcătură. Mută formulare, care sigur nu au nimic de-a face cu noi, dintr-o parte într-alta a mesei. Rînd pe rînd. Apoi îi cere mamei legitimația și alte hîrtii și completează cu un scris frumos și plin de elan rîndurile goale de pe o coală tipărită.

Unde o să locuiți la Brno ?

Mama indică adresa bunicii, nu pe cea a lui Babička.

Cît timp ?

De unde să știu.

Bătrînul domn dă din cap fără să ridice privirea.

Așa e. Aveți pe cineva care să vadă între timp de locuință și căruia ne putem adresa în caz de nevoie ?

Mama rostește numele lui Teubner.

Îmi vine să-l rog pe funcționar să șteargă numele lui Teubner, fiindcă n-aș vrea ca omul acesta să aibă pînă la urmă acces în locuința noastră fără ca noi să-l putem pune la punct și să-l dăm afară.

Funcționarul ia o coală nouă și spune : Atunci trebuie să ne îngrijim ca ajutorul pentru familie să vă fie trimis la Brno.

Da, spune mama, vă rog.

Puteți ridica banii la începutul fiecărei luni de la primăria din Brno.

Mulțumesc. Mama își strînge hîrtiile și întreabă : Și cu asta am rezolvat totul ?

Din cîte știu eu, da. Vă doresc călătorie plăcută. Bătrînul domn se ridică, ne conduce pînă la ușă.

Cum de primești bani ? întreb eu.

Mi se pare penibil că sîntem plătiți în felul acesta, că primim bani ca cerșetorii, ea însă îmi explică : Ni se cuvin. Sînt doar o mică parte din banii pe care tata i-ar fi cîștigat ca avocat. Iar eu mi-am zis, îmi zic : Chiar și

aici e prezent, ne poartă de grijă, deși nu-i place să fie soldat, e un furier amărît care nu știe să tragă cu arma și nu vrea să se evidențieze.

Cu două ore înainte de plecarea trenului reușesc totuși să scap și alerg într-un suflet la *Bann*. Nu mai e aproape nimeni aici. Mă agăț de una din secretare pentru care am făcut din cînd în cînd cumpărături, dar și ea aleargă dintr-o cameră într-alta, eu mă țin după ea, încercînd să-i explic că trenul meu pleacă în curînd, că mă mut la Brno, dar că o să mă întorc cu siguranță la Olomouc, că asta-i dorința mamei, dar că eu, cum ea bine știe, am luat examenul și am să fiu primit la Napola, că nu fug, că pot fi găsit la Brno, că totul e foarte important din cauza examenului și a școlii. Pînă cînd ea se oprește și-mi spune : Ce griji ai și tu băiete, aș vrea să le am și eu. Pleacă mai repede, pînă nu-mi ies din fire. Alerg pe scară în jos, pe lîngă uniforme care nu mai iau nimic în serios, în orice caz, nimic din ceea ce mie mi se pare important.

Am dat vina pe tine, tată : Din cauza ta nu eram luat în serios. Îți puseseși amprenta pe mine. Tot ce nu știam despre tine mă chinuia. Veneai și plecai. Erai aici și te retrăgeai. Tăceai sau loveai. Erai bărbatul liniștit și impunător de la birou, pentru ca în clipa următoare, acasă sau pe stradă, să-ți pierzi cu totul firea. Cînd mă gîndesc la tine, am impresia că tot timpul n-ai făcut altceva decît să inspiri și n-ai îndrăznit niciodată, nici măcar o singură dată să expiri.

Puișorii mei, exclamă Babička, deschise larg ferestrele de la bucătărie, ca și cum ar fi vrut să aerisească o dată pentru totdeauna și începu să ne îndoape, pe Lore și pe mine, cu marmeladă întinsă pe pîine.

O doamne, o doamne, suspină bunica, întinse așternuturile de pat și lăsă storurile în jos, ca și cum ar fi vrut să alunge ziua aceea nefericită.

Ce ne facem ? întrebă unchiul Beppo și continuă să picteze o plăcuță de fildeș. El și cu mine, și din cînd în cînd prietenul său Waldhans, cu ale cărui apariții neașteptate ne obișnuisem, eram singurii bărbați dintr-un

cîrd de femei care pe măsură ce frontul se apropia, deveneau tot mai sigure pe ele, dăruiau căldură, își uitau bărbații, îi tratau pe copii ca și cum ar fi fost ai lor. Făceau planuri și le desfăceau. Se mutau din locuințele lor în adăposturile antiaeriene și se instalau acolo cu paturi, covoare, fierbătoare și anecdote tot mai veninoase, care nu iertau pe nimeni, nici pe umflatul de mareșal al Reichului, pe șchiopul de la propagandă sau pe Führerul odinioară idolatrizat.

Cîteva zile, orașul e așa cum îl știu. Călătoresc cu tramvaiul, stau mai mult pe la Babička, o evit pe mătușa Mania care încearcă să mă ademenească oferindu-mi ciocolată Cola. Unchiul Beppo nu mai mănîncă aproape nimic, trăiește, se pare, doar de pe urma victoriilor Armatei Roșii, se hrănește cu nume de bătălii și localități, iar mătușa Lotte nu știe dacă pe viitor ar fi mai bine să fie nemțoaică sau cehoaică.

Apoi însă avioanele ce vin dinspre Odenburg se concentrează asupra orașului și ne mînă pentru două săptămîni în subterane. Vizitele la Babička și la mătușa Lotte încetează. Ne transformăm în oameni ai cavernelor. Auzul nostru sesizează orice zgomot în timp ce ochii noștri văd prea puțin în lumina slabă dimprejur.

De acum încolo vor fi mereu prezente, într-o distribuție în continuă schimbare, toate aceste muieri irascibile, șirete, îngrijindu-se de alimente, făcînd ore în șir pasiențe, ciudat de slobode ; mătușa Käthe care încă mai lucrează la aeroport de unde vine cu cele mai noi zvonuri ; bunica care, în pofida cărămizilor ce cad din tavan de fiecare dată cînd detonează o mină, continuă să steargă neînduplecată praful ; mama care de la o spaimă la alta se face tot mai frumoasă ; doamna Večera, mama mătușii Tilly, care în timpul bombardamentelor tronează regal pe o ladă, exersîndu-și stăpînirea de sine ; mătușa Tilly care vorbește neîncetat, șezînd ore întregi în fața cutiei cu farduri, își face genele cu tuș, își astupă porii cu pudră roz și-și ascunde părul încîlcit sub un turban uriaș ; Madame Longe, vecina de palier a bunicii, care în rugăciuni amestecă ceha, germana și franceza într-o singură limbă, iar altfel pune mare preț pe forme de conviețuire „impecabile" ; Lore care, în mijlocul nebuniei celor mari,

continuă să se joace cu păpușa ei Käthe Kruse*, și acceptă să fie luată pe rînd sub aripa ocrotitoare a fiecărei femei, puișorul, șoricelul, copilașul.

De-ar fi Rudi aici, spune bunica.

Nici el nu ne-ar fi de nici un folos, spune mama.

Dar Rudi ! spune bunica.

Voi, cu Rudi al vostru, spune mătușa Tilly.

Fug de acest strigoi pe scările adăpostului în sus pînă cînd aud zgomotele exploziilor sau strigătul mamei : Stai aici !

Stau.

Uneori, în cîte o pauză mai mare între alarmă și semnalul de încetare, deschidem ușa de fier și ieșim afară în grădina din spate, ne uităm în jur, ce case au mai rămas, tragem lacomi aerul în piept, iar bunica împreună cu doamna Večera cutează chiar să urce în casă, unde arată, zic ele, ca după Judecata de Apoi, nici o fereastră nu mai e întreagă, totul e plin de praf și pietre, mobilele sînt împănate cu cioburi de sticlă, dar slavă domnului, sobele mai merg încă și-ar putea pregăti o masă copioasă, chiar dacă numai niște nebuni înfometați ar fi în stare de așa ceva, ar trebui să facă ceva cu iedul, ăla, de pildă, „căprița“ bunicii, pe care a primit-o cine știe de unde și care atîrnă de zile întregi în cămară și s-ar putea oricînd strica dacă avioanele n-o să ne dea în sfîrșit un răgaz, să ne revenim și să gătim.

Asta-i prea de tot. Să-ți pui viața în pericol din cauza unui ied, spune mătușa Käthe.

N-o să-mi comanzi tu mie ce să fac !

Dar am dreptate !

Ba nu !

Să-ți pui viața în joc din cauza unui ied !

Există și lucruri mai rele pe lumea asta !

Vă rog, nu vă mai certați, spune mătușa Tilly. După care doamna Večera se hotărăște să meargă sus împreună cu bunica. Cu forțe sporite reușesc să pregătească iedul și mai repede.

*** Käthe Kruse, actriță și plasticiană de la începutul secolului, renumită creatoare de păpuși.**

Nu sînteți întregi la minte !
Și ce dacă !
Rudi n-ar permite așa ceva, spune mătușa Käthe.
Bunicii nici că-i pasă de el.
Madame Longe preferă să se roage mai departe după ce, în cazul în care friptura s-ar face cu adevărat, și-a rezervat o porție.
După primul semnal de încetare a alarmei bunica și doamna Večera o iau grăbite pe scări în sus, avînd în fața ochilor doar un iedut prăjit crocant.
Pînă la următoarea alarmă au timp suficient să așeze iedul în caserolă, după ce l-au frecat cu condimente și lapte acru. Revenind odată cu urletele sirenelor, ne povestesc totul cu lux de amănunte, că ne lasă gura apă și uităm că adăpostul acesta ar putea deveni mormîntul nostru, încît pînă și Madame Longe își întrerupe pentru un timp rugăciunile ei murmurate în trei limbi.
Ce bun o să fie.
Și fraged.
Carnea de ied e o delicatesă.
După plescăiturile pofticioase urmează însă tăcerea. Bombele cad tot mai aproape de casă. Cu toate acestea nu uităm o clipă de friptura din cuptor. Dar timpul trece fără vreo speranță de încetare a alarmei.
Doamne sfinte, se roagă Madame Longe, *mon Dieu*.
E de presupus că de data aceasta nu se gîndește atît la viața ei cît la starea fripturii din cuptor.
De nu ni s-ar arde iedutul, spune bunica încet.
Ajutoarea ei, doamna Večera, încearcă s-o liniștească :
Trebuie să se pătrundă bine.
Dar să nu se ardă, insistă bunica.
Nu, să nu se ardă.
Așa, spune bunica. Se ridică în picioare și începe să patruleze prin adăpost.
Ar fi păcat !
Nici nu mă gîndesc !
Își ridică ochii spre tavan, ascultă, pare să cumpănească unde, cît de aproape sau de departe se află bombardierele, își face curaj, o ia la sănătoasa, strigînd : Merită friptura ! Doamna Večera, care a prevăzut această pornire, e deja pe urmele ei.

Mamă, strigă mătușa Käthe, te rog !

Madame Longe își clatină capul, rămîne de văzut dacă în semn de aprobare sau nu, în timp ce ochii mătușii Tilly încep să strălucească : E o nebunie. Cine-ar crede ! Din cauza unui ied !

Vuietul de afară s-a întețit parcă.

Oare așa să fie, nu mă minte memoria, cînd îmi anunță sosirea celor două bucătărese și a fripturii cu o aromă de condimente ce le-a luat-o înainte, prevestindu-le ? Așa a fost, cu siguranță, fiindcă nu-mi amintesc atît de friptură cît de aroma ei.

Bunica poartă tava ca pe un tabernacol. Trebuie să mîncăm chiar acum, spune ea, pe loc, vă rog să strîngeți totul, o să folosim lada mare drept masă, dar nu așa cum e, n-ar mai fi festivă masa noastră, așa cum trebuie să fie, dacă nu mă-nșel, în ladă o să găsiți fețele de masă, vă rog una albă, în orice caz una albă — simțiți ce minunat miroase, friptura, minunat, nu-i așa, dacă am mai fi întîrziat o clipă friptura s-ar fi carbonizat, groaznic, zău așa, cînd ai așa o delicatesă, așa că vă rog, puneți masa !

Trebuie să fi fost foarte gustoasă, căci bunica a binecuvîntat masa cu un suspin satisfăcut, pe care îl așteptam : Dacă ar ști Rudi, doamne, ce i-ar mai prii și lui o friptură !

Cu mîngîierile lor au înăbușit în mine orice pornire de revoltă, tată, nu mi-au permis s-o fac pe viitorul conducător, și-au bătut joc de uniforma pe care o purtam tot timpul, ziceau doar că materialul e mai rezistent ca oricare altul, așa că n-aveam decît s-o port veșnic. M-au subjugat, iar eu nu le-am rezistat.

Doamne dumnezeule stăm aici și așteptăm. Cînd o să vină rușii, o să fie prea tîrziu.

Doamna Večera ne-a propus un refugiu provizoriu. În Třebova, la o soră a ei, care are o fermă, o gospodărie tare frumoasă. Repeta cuvintele ca și cum ne-ar fi aruncat o nadă : o gospodărie tare frumoasă. O gospodărie

frumoasă unde puteam să ne refugiem pînă una-alta cu toții, așteptînd să se limpezească lucrurile.

A doua zi ne aflam în tren, în drum spre nord, unde, cum s-a dovedit, pericolul era și mai mare decît la Brno, căci Armata Roșie era foarte aproape.

Mătușa Käthe porni să-i anunțe pe ceilalți de expediția noastră, pe care nimeni n-o numea refugiu ; pe Babička, pe mătușa Lotte, căci „cehii", așa credeau cu toții, n-aveau de ce să se teamă, și se întoarse cu o sacoșă plină de alimente. Totodată și cu vestea liniștitoare că Rudi, în cazul în care ar fi apărut pe neașteptate, avea să fie deîndată trimis mai departe.

Călătorim zile întregi. Nu mai sînt sigur de trecerea timpului, nu simt nimic pentru băiatul din eșalonul de femei, o ființă pipernicită, care nu mișcă, nu mai are nimic comun cu fugarul mucos de pînă atunci. Merge cu ele și nu vrea să știe de nimic. Mănîncă atunci cînd are ce, dormitează sau doarme. Numai atunci cînd aude că îl pomenesc pe Rudi, se chircește, își pune palmele la urechi sau chicotește, ceea ce femeilor li se pare o obrăznicie.

Gospodăria este, așa cum ni s-a promis, mare, se compune din mai multe clădiri aflate pe malul unui lac — doar că seamănă cu o tabără de luptă : peste tot s-au aciuat oameni, pe malul lacului, în curte, pe coridoare, în grajduri, hambare și odăi.

Așa ceva nu mi-aș fi închipuit, spune doamna Večera. Probabil că sora mea n-a putut să scape de toți oamenii ăștia.

În orice caz obținem să fim adăpostiți împreună cu alți douăzeci de oameni în pod. De frig însă nu mai scăpăm, vom tremura neîncetat.

Cineva vine și ne pune în față o covată cu cartofi și heringi în sos de roșii. Ne năpustim asupra ei și nu ne mai oprim din mîncat pînă cînd începem să vomităm cu toții, pe podele și prin ferestruicile acoperișului ; locul se umple de o duhoare insuportabilă, doamna Večera începe să se întrebe cum am putea să ne mutăm cu toții cine știe unde, iar mătușa Tilly se înconjoară

de un nor de parfum care, după cum spune bunica, nu face decît să întărească putoarea.

Se ceartă tot timpul.

Din cînd în cînd își face apariția cîte un soldat, aducînd vești îngrozitoare.

Doamna Večera ne ia pe noi copiii la plimbare, înconjoară cu noi lacul și își aruncă, fără să dea vreo explicație, cruciulița în apă.

În sfîrșit se arată și sora ei, dar numai ca să-și ia rămas-bun de la noi. Ar fi timpul să plecăm de la fermă. Dacă am vrea, am putea să ne alăturăm convoiului !

Nu, spune bunica.

Nu, spune mătușa Käthe.

De ce nu ? întreabă mătușa Tilly.

Din cauza lui Rudi, o lămurește bunica.

Dar ce are tot haosul ăsta de-a face cu Rudi al vostru ?

Trebuie să ne găsească. Trebuie să știe unde sîntem.

Dar voi știți unde e el ?

Din cîte știu eu, în Hranice au intrat deja rușii.

Nu, spune bunica. La fel de bine ar putea spune : Unde-i Rudi al nostru nu pot fi rușii.

Dar e ridicol, spune doamna Večera.

Te rog, răspunde bunica.

Poate că îndărătnicia bunicii le face pe celelalte femei să se întoarcă la Brno, unde, după zile întregi de marș, se instalează din nou în adăpostul pe care continuă să-l numească provizoriu, gătesc și spală pe coridor între coliviile de lemn, se odihnesc în pauzele dintre bombardamente în grădină, iar eu nici nu-mi mai pot închipui că viața noastră de troglodiți se va mai schimba vreodată.

De asta se îngrijește însă mama, care se lasă cu bună știință pradă unui acces de plîns, nu primește să fie consolată, face uz de descumpănirea celor din jur, susține că nu mai poate să-și ducă zilele în condițiile astea și că va pleca acasă, la Olomouc.

Bineînțeles că e declarată nebună.

Oricine ia o hotărîre nu poate fi decît nebun.

Bunica și mătușa Käthe împărtășesc însă această nebunie și ni se alătură.

Ne luăm rămas-bun de la doamna Večera și de la mătușa Tilly.

De la mătușa Lotte și de la unchiul Beppo.

De la Babička, mătușa Mania și mătușa Čenka.

E ca și cum am călca pe aer.

Încetișor, ne ordonă mama, deși totul în jurul nostru urlă.

Spuneți-i unchiului Beppo la revedere, ne ordonă ea, deși acesta se pregătește să moară.

Babička ne așteaptă în bucătăria goală și nu spune nici un cuvînt.

Mătușa Mania se ascunde în spatele ușii și plînge.

Rămîne de văzut dacă mai circulă vreun tren, spune mătușa Lotte.

La fel de bine ar putea să spună : Rămîne de văzut dacă luna va mai răsări vreodată.

Tata a fost chemat sub arme la 23 februarie 1943. Pînă în aprilie 1945 a funcționat ca furier la una și aceeași unitate. După o scurtă perioadă de pregătire n-a mai pus niciodată mîna pe vreo armă. În decembrie 1943 a fost avansat la gradul de fruntaș. Din acest grad s-a eliberat el însuși la 9 mai 1945. A fost doi ani soldat. Cînd scriu despre timpul în care el a lipsit, mă încurc. Nu există o succesiune, ci numai o simultaneitate, o suprapunere de evenimente și trăiri. Numai odată cu întoarcerea tatei zilele încep să se înșire din nou una după alta, timpul se limpezește.

Ne-am strecurat în casă ca niște străini, de parcă plecarea noastră precipitată ar fi fost un semn că am abandonat-o definitiv. În camera de zi, în camera mamei scaunele, fotoliile și sofaua fuseseră acoperite cu pînză. Mi-am zis că toate nu sînt decît mobile moarte. Mama a smuls cearșafurile de pe ele și s-a aruncat pe sofaua ei zicînd : În sfîrșit, am ajuns din nou acasă. De aici nu mă mai scoate nimeni.

Sînt obosit, dar nu vreau să mă duc la culcare, vreau să rămîn împreună cu ceilalți, de teamă ca nu cumva să dispară și să mă lase singur aici.

Bunica începe să plîngă : Nu mai are nici un rost, spune ea. De Rudi însă, nu vorbește. Poate că nu mai îndrăznește să-l pomenească.

Mătușa Käthe ne împarte niște sandvișuri. Le mîncăm așa, din hîrtie.

De fapt nu sîntem acasă. În majoritatea camerelor nu arde lumina. Înainte de plecare, mama deșurubase becurile.

După un timp mama spune : Trebuie să facem focul în soba de aici. Măcar o cameră să fie încălzită.

Nici nu observasem cît de frig este.

E groaznic de frig, spune bunica.

Lore șade țeapănă pe un scaun vizavi de mine. Își ține păpușa în poală. Se uită pe rînd la noi toți. Din cînd în cînd își mîngîie păpușa pe cap. Nu vrea să mănînce, nu vrea să se culce.

Bine, spune mama, tot nu mai e nimic așa cum ar trebui să fie. De ce-am dormi cînd sîntem obosiți, de ce-am mînca atunci cînd ne e foame. E totuna.

Îmi zic : Poate că mama începe să plîngă sau să țipe. Sau fuge din cameră și trîntește ușa în urma ei.

Dar ea așteaptă ca toți ceilalți. Ce așteaptă ? Ca bunica să se ducă totuși la culcare ? Ca Lore, vlăguită, să cadă de pe scaun ? Ca mătușa Käthe să-și piardă ea prima cumpătul ? Ca încăperea să se încălzească de la sine ? Ca războiul să se sfîrșească ?

Dintr-o dată Lore spune : Vine tati.

A spus-o cu o voce mică, pițigăiată.

Cu toții ne uităm la ea, nu știm cum să înțelegem cele două cuvinte, ca pe o prostioară sau o răutate de copil. Cineva sună la ușă. Nimeni nu îndrăznește să se ridice. Abia cînd sună a doua oară și foarte nerăbdător, mama sare în picioare, aleargă prin coridor, prin holul întunecat. O auzim strigînd.

E tata. Apare în urma mamei în pragul ușii, zîmbind. A slăbit mult. Uniforma care curge pe el îi dă un aer mai vesel, mai temerar.

O minune ! strigă bunica. De neînchipuit ce-ar fi fost dacă ai fi sosit înaintea noastră. Ai fi așteptat ? Ai fi telefonat celor de la Brno ? Dar cum de-ai venit ? Ești în permisie ? Ești în interes de serviciu ?

O văd pe Lore șezînd pe scaun, o păpușă cu o păpușă în brațe, mă întreb ce s-a întîmplat, ce solie a ajuns pînă la ea, să fi fost doar o simplă coincidență, să-l fi presimțit ea, pe care nimeni n-o mai băga în seamă, să-i fi auzit pașii, să-i fi adulmecat apropierea.

Și iată că n-o mai văd, tata a ridicat-o în sus, o strînge la piept, o ține în brațe, se apropie de mine, îmi zic că trebuie să mă ridic în picioare, mă ridic în picioare, văd nasturii de metal ai uniformei, aștept ca el să mă atingă, dar el se mulțumește să-mi spună : Ce mai faci, ștrengarule, și mă lasă așa, pînă cînd adorm de-a-n picioarele și mă trezesc din nou, Lore pare să se fi dus totuși la culcare, iar tata și cele trei femei șed strînși laolaltă în jurul mesei de lîngă sofa, ca și cum ar urmări-o pe bunica făcînd o pasiență deosebit de grea.

Lucrurile sînt încă împachetate, o aud pe mama spunînd, de mai mult n-avem nevoie. Putem să ducem bagajele cu căruciorul la gară.

Nu mi-e limpede cînd vom porni din nou la drum. Nici nu vreau să aflu.

Nu mai are nici un rost să-l trimitem pe băiat la culcare, spune tata.

Așadar, nu mai avem prea mult timp. Femeile se ridică, întind iarăși pînzele peste mobile.

M-apuc să lovesc cu pumnii în ușa de la sufragerie, care de-acum încolo va rămîne închisă, o încăpere în care nu voi mai păși niciodată.

Ce te-a apucat ?

Potolește-te ! Du-te jos și ajut-o pe mătușa Käthe să încarce lucrurile în căruț.

Acum ?

Da. Trenul pleacă într-o oră.

Mătușa Käthe jonglează cu valize, boccele și cutii. Vino să m-ajuți !

N-am cum s-o ajut. Căruțul e prea mic pentru tot bagajul.

Dar n-am luat decît strictul necesar, spune ea.

Sîntem doar la început. De acum încolo vom renunța mereu la ceva din strictul necesar, pentru a căra cu noi doar strictul strict necesar.

Ca s-o liniştesc pe mătuşa Käthe, încep să rearanjez lucrurile.

Lasă-le aşa, te rog, m-am chinuit destul.

Abia acum observ că vorbim în şoaptă, că şi ceilalţi, care ies acum din pasaj, păşesc parcă în vîrful picioarelor. Plecăm pe furiş. Nimeni să nu ne observe. N-am fost niciodată aici.

Tata ia o cutie care stă să cadă din cărucior, o deschide, clatină din cap şi spune : De becuri chiar nu avem nevoie pe drum, îmi dă mie cutia s-o pun lîngă zidul casei, eu însă am chef de scandal, m-am săturat de atîta şuşoteală. Iau un bec şi-l izbesc cu toată puterea de pavajul străzii. Şi, într-adevăr, se aude un bubuit ca o mică explozie, care răsună de pretutindeni. Cu toţii îşi trag capul între umeri, speriaţi ; numai eu nu. Dimpotrivă, mă simt eliberat. Ba aş fi în stare să arunc şi celelalte becuri pe pavaj, ca pe nişte grenade, în semn de rămas-bun.

Mă aud rîzînd.

O aud pe mama spunînd : Asta ne mai lipsea.

Mîna lui mă prinde de ceafă, mă strînge şi mă împinge înainte spre cărucior, îmi pune oiştea în mînă, îmi dă drumul.

Mama mă ajută la tras.

N-am vrut să inventez, de aceea m-au năpădit poveştile. Ai fost tare departe, tată, acum însă ne apropiem unul de altul. Nu ne mai rămîne mult timp pe care să-l împărţim, doar patru sau cinci săptămîni. Mă aflu la o depărtare de treizeci şi patru de ani de tine şi de mine. Dar nu e doar asta : cu cît avem mai puţin timp la dispoziţie cu atît îţi simt mai puternic apropierea. Încep, în timp ce mîna ta mă strînge de ceafă, să te înţeleg, să te iubesc. Am ajuns în sfîrşit acolo unde fiecare propoziţie pe care o scriu e o încercare de-a te aduce înapoi la mine.

Trenul era, ca toate trenurile cu care călătorisem în ultimele săptămîni, arhiplin. Locurile pe banchete trebuiau cucerite. Mătuşa Käthe şi mama aveau exerciţiu, ba îşi foloseau din cînd în cînd şi coatele, scoţînd în ace-

lași timp strigăte de durere bine ticluite, știau de asemenea să plaseze din zbor boccele și genți, iar în felul acesta izbutiseră să ocupe un compartiment din care îl alungară pe un ofițer, care fusese totuși mai iute decît ele, impresurîndu-l cu un morman de bagaje, comportîndu-se ca avangarda unei cete numeroase de pasageri.

A durat mult pînă cînd s-au potolit, pînă cînd mama l-a întrebat în sfîrșit pe tata cum de s-a întors atît de neașteptat. Am aflat că unitatea lui se afla deja de mai mult timp la Döllersheim, în Austria de jos, în apropiere de Zwettl, de unde primisem caise, de la familia Neunteufel. La ei voia să ne ducă și pe noi. Venise împreună cu căpitanul său la Hranice ca să ia o parte din arhivă, aceasta fusese însă distrusă de cîțiva grăbiți, iar în felul acesta cîștigase timp să facă un ocol prin Olomouc. Atunci abia au început femeile să se minuneze : Puteam fi încă la Třebova, sau cine știe unde, te-ai fi dus atunci la Brno și ai fi aflat acolo că — ?

Brno n-a fost tocmai cuvîntul potrivit. I-a oprit în loc, i-a dus înapoi. Tata se întreabă, mai mult pe sine decît pe mama, dacă n-ar fi cazul să-și întrerupă călătoria măcar pentru o jumătate de zi și să se oprească la Brno.

Mama îi răspunde răstit : Cine știe dacă mîine o să mai meargă trenurile. Am înțeles că vrei să ne pui pe noi la adăpost, ce mai aștepți. Cei de la Brno pot să-și poarte și singuri de grijă, mai bine chiar decît noi.

Spune cu putință răceală „cei de la Brno“. Îmi zic : De fapt se gîndește numai la mătușa Mania.

Tata a cedat. Cît timp trenul a stat oprit în gara din Brno, a rămas la fereastră. Mă uitam la spatele său obosit, încovoiat, și eram bucuros că mama îl convinsese să nu-și repete trădarea, că îl obligase să rămînă la noi.

Călătoria spre Zwettl a durat o săptămînă. Am trecut prin Německy-Brod, Kolin spre Praga, unde am așteptat două zile un tren de legătură, apoi mai departe prin Budějovice, Tabor, Česke Velenice, Horn pînă la Zwettl. Și am asistat în tot acest timp la descompunerea Reichului hitlerist.

Uneori trenul aștepta pe cîte o linie moartă o nouă locomotivă. Săream atunci din vagon și o luam hai-hui. Pretutindeni soldați care se pierduseră de unitățile lor, alții care dezertaseră, se legau de femei, se tocmeau pentru haine civile. Alții care stăteau și își așteptau supa de la bucătăria de campanie. Surori de Cruce Roșie care împingeau blestemînd cărucioare de invalizi. Mi se părea că se îmbolnăviseră cu toții de o boală molipsitoare.

În timpul atacurilor și al zborurilor la joasă altitudine tot mai frecvente, nemernicia devenea agresivă. Locul cel mai sigur, din spatele roților de fier, îl cucereau cei mai puternici, care-i îmbrînceau pe cei mai slabi și-i împingeau în bătaia gloanțelor.

Tata asista la toate acestea trist și liniștit, se îngrijea să ne știe pe toți laolaltă, se ocupa mai ales de bunica, iar cînd venea poliția militară în control, iar ceilalți soldați își luau tălpășița, nu se arăta defel tulburat, fiindcă dispunea de un permis valabil de călătorie și nimeni nu putea să-i reproșeze că pe ruta indicată călătorea împreună cu familia sa.

La Praga, tată, am văzut pentru prima oară în tine pe acel cineva care nu era doar tata. Nu doar pe cel care vine, pleacă, pune întrebări, ordonă, interzice sau a cărui mînă o simt în ceafă. Ci pe un altul, care se transformă pas cu pas, își pierde greutatea, se simte ușurat, care speră să poată s-o ia încă o dată de la capăt, iar în zilele următoare o va spune cu glas tare mereu și mereu : Curînd se sfîrșește coșmarul și pot s-o iau de la capăt. Oriunde, poate la Viena, sau la Dresda.

Trebuie să așteptăm, spune el. La Praga ai de ce să stai. Cele „patru femei“ au rămas la cafeneaua din piața Václav. El mă conduce prin oraș, îmi povestește despre anii lui de studenție, despre împăratul Maximilian, Universitatea Carolinum, despre Hradčany. Spune : La un bal al studenților am dansat cu Lilian Harvey. Avea o talie de viespe, că puteai s-o cuprinzi cu mîinile. Rostește propoziții pe care nu le mai rostise niciodată. Privesc în sus spre el. Chipul, sub părul negru, pieptănat lins spre spate, e slăbit. Acum rîde. Acum o ia înainte, nu greoi ca de obicei, ci cu pași mai scurți și mai hotărîți. E înalt, mai înalt decît am să fiu eu. Întoarce capul

și-mi spune : Grăbește-te, cred că femeile și-au pierdut răbdarea. Atît de el însuși, fără să fie speriat sau preocupat de ceva, nu l-am văzut decît cu acest unic prilej.

Aveam de gînd să tragem la un hotel. Dar scurta dispută cu chelnerul l-a făcut pe tata să-și schimbe intențiile : Cafeneaua era supraaglomerată, femeile erau deja neliniștite. Își făcuseră griji. Ne-am așezat și noi lîngă ele. Eu pe același scaun cu Lore. Tata și-a comandat lui o halbă de bere, iar mie un țap. Toți clienții din local vorbeau foarte tare, aproape că țipau. Erau țipetele unui cîrd de ciori înainte de a-și lua zborul. Tata îi făcu semn chelnerului care ne adusese băuturile. I-am urmărit cum discută, chelnerul ridică din umeri, zîmbi, dădu din cap și făcu un gest de refuz în timp ce tata scotocea încordat în portmoneul său, mama își scoase și ea punguța de bani din poșetă și-i întinse chelnerului o bancnotă. Am părăsit localul pe urma tatei care o luase furios înainte. Afară se opri locului, puse geamantanele jos, și spuse : Curînd se sfîrșește totul. Asta a fost un semn.

Nu-l înțelegeam, dar nici nu îndrăzneam să-l întreb. Bunica însă era uimită : Ce voia de fapt individul ?

A refuzat să primească mărci de la noi. Susține că nu mai sînt valabile decît coroanele.

Nu se poate.

Ba da, mamă. Omul e ceh, iar eu stau aici, în uniforma asta.

După mine, acesta nu era răspunsul potrivit : Cum putea el, un soldat german, să se plece în fața unui ceh.

Nu mai sesizam decît frînturi, fără să le înțeleg : un bătrîn, în mijlocul omenirii din gară, care bătea o femeie tînără și nu se mai oprea, pînă cînd cineva n-a mai răbdat, l-a smuls cu forța, iar bătrînul s-a prăbușit plîngînd ; un sugar culcat sus de tot pe un munte de boccele care se juca cu mînuțele în aer ; un soldat foarte tînăr care dormea pe pardoseală și ale cărui picioare zvîcneau, ca și cum în vis ar fi încercat să scape de urmăritorii săi ; un ofițer SS care stătea sprijinit de-un perete, fuma țigară de la țigară și-i măsura rînjind pe cei ce așteptau, ca și cum s-ar bucura de mizeria lor. Indi-

ferența și răceala lui m-au ațîțat. Ca să-i atrag atenția asupra mea, am început să mă învîrt în jurul lui.

Ei bobocule, încotro ?

N-am reușit să scot o vorbă, m-am oprit în fața lui, la care el mi-a oferit o țigară. Din nou am dat mutește din cap.

Ți-ai pierdut glasul, camarade ?

Nu, am zis eu.

Ai plecat cu vreo însărcinare ?

Nu

Cel de-acolo e taică-tu ?

Da.

Toate întrebările lui sunau dispreţuitor. Mi se părea sever, ca uniforma sa ; dar îl simțeam că mocnește, și asta-mi plăcea.

Ți-e frică ? întrebă el.

De cine ?

De ruși, de americani ?

Nu, am zis eu, în nici un caz.

Bine. Și-a aprins de la chiștocul ce mai ardea altă țigară.

Nici mie nu-mi este, de mult nu-mi mai este. Sînt belgian, declară el, nu neamț, dar în uniformă sînt neamț, ca ăștia de aici, dar mai bun, să știi, cînd mă uit la mutrele astea, adunătura asta fără căpătîi, să știi —

Mă prinse de braț ținîndu-mă strîns.

Crezi în Führer, băiete ?

Da, i-am spus eu. Mă gîndeam la apelurile de dimineață de la Přerov, unde ne adunam în cerc în jurul drapelului și juram : Noi credem în Adolf Hitler, Führerul nostru. Se apleacă ușor spre mine. Vorbea șoptit, de parcă ar fi vrut să-mi facă confidențe. Tu crezi în el, camarade. Eu cred în el. Dar pleava asta de aici l-a și trădat. Pentru mine el e ca un foc, înțelegi, el m-a eliberat, mi-a dat putere, înțelegi, m-a scos din rahat, din rahatul valon, iar eu l-am urmat pe Léon Degrelle, ca să-l slujesc pe Adolf Hitler, înțelegi, eu nu-s oricine, eu sînt un ales, eu sînt garda, și cînd s-o face totul praf, noi o să supraviețuim, rahat, înțelegi, Führerul nu vrea decît să ne pună la încercare, să ne ducă în ispită, asta-i

tot, fiindcă eu știu că are să atace cu arme noi, mai mai puternice decît V 2-ul, înțelegi, cu rachete care pot distruge țări și orașe întregi, arma asta există, Führerul o are, așteaptă doar să vadă de cît curaj și cîtă lașitate sîntem în stare, îi lasă pe dușmani să cadă în cursă, înțelegi, camarade, asta-i situația, iar eu sînt unul din cei puțini, din cei care sînt informați, și pot să-ți spun, fiindcă ești un băiat bun și crezi în Führer, nu ți-ai luat tălpășița, ca toți ăștia de aici — se îndreptase din nou de spate, îmi dăduse drumul la braț și-mi arăta scîrbit viermuiala din jur. Eu am să lupt, să știi.

Dar ce căutați aici în gară ? l-am întrebat eu. Așteptați pe cineva ?

Nu știu, răspunse el ; mă îmbrînci și-mi zise : Cară-te, bobocule, piei din cîmpul meu vizual !

Ce-a vrut individul de la tine ? mă întrebă tata. I-am povestit ce auzisem ; nu găseam însă cuvinte potrivite pentru a-l face să înțeleagă ura și ardoarea individului.

Tata și cu mine ședeam pe geamantane unul în fața celuilalt. Tata privi spre ofițer :

E nebun.

Să-i spun că e nebun ? am strigat eu.

Te rog, vorbește mai încet.

Ți-e frică de el, las' că știu eu.

Bineînțeles.

Ar putea să te aresteze.

Da. Ar putea. Tristețea tatei mă tulbură.

Și-atunci ? am întrebat eu.

Tata nu se uită la mine. Poate că Führerul mai are vreo armă miraculoasă. Cine știe. Dar s-ar putea la fel de bine ca omul ăsta, în disperarea lui, să încerce să se convingă de asta, să spere în ea, fiindcă asta-i singura lui speranță. Aș zice că e doar un biet nenorocit. Dar nu pot. Sînt cu toții niște ucigași.

Nu, nu-i adevărat.

Nu trebuie să mă crezi.

E un erou.

Dacă așa sînt eroii, spuse tata încet și se ridică în picioare, atunci sînt bucuros că nu pot fi un erou, ci un laș, cum zici tu.

Ar fi trebuit să mă lași în pace după acest schimb de cuvinte, tată. Dar, ca de atîtea alte ori, tăcerea ta a devenit agresivă. Și atunci, în gara din Praga. Nu m-ai oprit cînd am pornit din nou să hoinăresc printre oameni și bagaje. La un moment dat însă ai venit în urma mea. Ai pus mîna pe mine, m-ai smuls spre tine, ai început să tragi de uniforma mea, de mînecă. Am înțeles abia atunci cînd mototoleai în mînă bucățica rotundă de stofă. Parcă rupseseși o bucată din mine.

Gata cu jocul de-a soldații, ai auzit ?

M-ai împins înainte, fără să-i bagi în seamă pe oamenii care asistaseră la degradarea mea. Ne-am înghesuit în trenul arhiplin ghemuiți pe geamantanele din culoar. Mă luase cu frig. Îmi ziceam că aș vrea să mor. Nu vreau să am un astfel de tată. Mai bine plec. Abia peste cîteva ore am început să plîng. Nu scoteam nici un sunet, dar nici prin gînd nu-mi trecea să-mi șterg lacrimile de pe față. Am adormit și m-am trezit cînd tata mă luase de subsuori și mă trăgea în sus. Nu reușeam să te trezesc, spuse el. Zîmbea foarte aproape de fața mea.

Despre timpul petrecut la Zwettl am mai scris o dată, încercînd să mă descopăr pe mine, băiatul de doisprezece ani ; nu pe tine. Pe tine te-am evitat. Iar cînd m-am dus a doua oară la Zwettl, acum nouă ani, am vorbit despre un mort, care, tulburîndu-mi memoria, trebuia să aparțină trecutului, să plece, ca atunci, în iunie 1945. De data aceasta merg pe urmele tale, atent doar la tine. Începem o poveste care se va sfîrși deîndată. La 1 mai sosim la Zwettl. La începutul lui iunie ești luat prizonier. Avem patru săptămîni la dispoziție pentru noi doi. Scriu acum ceea ce tu n-aveai cum să știi. N-ai fost niciodată atît de vesel ca atunci, trecutul era șters pentru tine. Însă viitorul pe care ni-l descriai l-ai luat cu tine. El s-a sfîrșit în lagărul de prizonieri de la Döllersheim.

Ne aștepta la răscruce, stătea, între două geamantane, uriaș și slab, și ne făcea semne cu brațele. Arăta ca un călător zănatec dar și fericit. În sfîrșit, nu mai era bărbatul greoi și întunecat în costum la două rînduri sau în uniformă, cel mereu îndepărtat.

Grăbiți-vă, strigă el, îndată am ajuns. Acolo jos, chiar la stradă, se află hanul familiei Neunteufel.

Trebuie să fi ajuns pe la amiază. Era cald, pe drumul care ducea în jos spre monument și spre biserică nu se vedea urmă de om, de mașină sau de umbră. La prima vedere Zwettl, locul nostru de refugiu, părea pustiu și părăsit.

El o ia înainte. Geamantanele și-au pierdut greutatea. Mătușa Käthe se vaită, de-abia mai respiră : Zău așa, crezi că mama poate s-alerge ca tine.

Mai e puțin, spune tata. Și adaugă, de parcă cineva ne-ar fi pregătit o primire nemaipomenită : Aveți puțină răbdare !

Starea sa de spirit era pe măsura turbulenței în care am fost absorbiți fără să apucăm să ne mai tragem sufletul. Era o vălmășeală minunată. S-au eliberat ei înșiși, au dizolvat Reichul într-un han de țară. Hitler „căzuse" la 30 aprilie. Celor mai mulți le era indiferent dacă se sinucisese împreună cu Eva Braun sau dacă fusese nimerit de un glonț. Mie însă nu. Mă împotriveam cinismului lor, stării generale de ușurare. Führerul nu putuse să dispară ca un hoț, pe furiș.

Am visat că se retrăsese cu o mînă de tineri într-o tranșee. În fundal vedeam întotdeauna o construcție albă, asemănătoare cu un templu, parțial distrusă de grenade. Cerul de deasupra era negru ca smoala. Dușmanul asalta val după val poziția aceea atît de precară. Atacatorii nu semănau, lucru care mă uimea chiar și în vis, cu soldații Armatei Roșii pe care-i știam din fotografii, ci cu niște civili sălbăticiți. Nu veneau pe tancuri, ci pe cai sau împingînd roabe încărcate cu moloz. Unul după altul cădeau secerați. După fiecare victorie Hitler îi felicita pe băieți, scotea din buzunarul mantalei sale lungi de piele ordine și medalii strălucitoare sau cutii de ciocolată Cola pe care, de bucurie, le arunca pur și simplu în aer. Eu nu izbuteam să pun mîna pe nici unul din aceste daruri. Întotdeauna ceilalți erau mai iuți.

Tata îl cunoscuse pe tînărul Neunteufel în compania sa. Probabil că tînărul prinsese încredere în el, începuse să-i povestească despre ai lui, despre hanul de pe șo-

seaua principală din Zwettl, iar o primă urmare a acestei prietenii au fost coșulețele mititele pline cu caise care ne-au sosit la Olomouc. Cînd compania lor a fost mutată la Döllersheim, lui tata i-a venit ideea să ne aducă cu primul prilej și pe noi la Zwettl și să ne instaleze la familia Neunteufel. La acea vreme presupunea că americanii vor ocupa înaintea rușilor orașul. Mai tîrziu, cînd s-a arătat că Armata Roșie înainta mai repede, a hotărît însă că nu vom mai porni din nou la drum, pribegind fără căpătîi, ci că vom sta pe loc, așteptînd. Pentru noi situația nu se putea înrăutăți și mai mult; cel puțin aveam un acoperiș deasupra capului.

Întinsele proprietăți ale familiei Neunteufel — hanul de la drum cu bolta răcoroasă a porții ce dădea spre curtea interioară, mărginită de garduri, o șură și o casă mare de locuit, o clădire cu etaj, cu un fel de pridvor de lemn, un *pavlač* — erau însă ocupate de soldați și refugiați. Nu mai aveau pentru noi decît un fost birou care dădea în *pavlač*, o odaie tristă, în care se aflau trei mese care, puse una lîngă alta, ne-au servit luni de-a rîndul drept loc de dormit. Numai bunica găsise în locuința mică de alături, unde își ducea zilele două bătrîne, un pat „adevărat". În timpul zilei ne petreceam vremea în *pavlač*, în curte și în sala hanului.

La scurt timp după sosirea noastră, s-a instalat la han statul-major al companiei. Trupele germane treceau într-un convoi fără sfîrșit prin Zwettl, îndreptîndu-se spre apus, în întîmpinarea americanilor. Mulți soldați își aruncaseră armele, ofițerii semănau tot mai mult cu soldații simpli. Era o primăvară fierbinte; praful, unicul drapel ce fîlfîia deasupra jalnicei coloane.

Tot mereu am fugit de tine, tată, acum alerg după tine. Înainte de a te pierde, am mai ajuns la tine de trei ori.

Sala hanului e arhiplină, soldații se înghesuie, stau la mese, beau bere, pierd vremea. Oaspetele neinițiat nu trebuie să observe nimic, căci într-un colț, lîngă fereastra ce dă spre stradă, au instalat un birou unde

tata, spre marea mea mîndrie, e stăpîn absolut, unde căpitanul lui nu e decît ajutor.

Timp de două zile mama bate la o mașină veche de scris documente de eliberare pe care tata le completează apoi. Nu-și eliberează doar camarazii din propria companie. Au aflat mulți de această inițiativă. Tot mereu își fac apariția în han chipuri necunoscute, noii veniți sînt măsurați cu suspiciune, la rîndul lor, privesc bănuitori în jur, pînă cînd unul din ajutoarele tatei începe să-i chestioneze, și în cele din urmă îi trimite la biroul de eliberare.

Cel mai mult se tem de poliția militară și de SS-iști. De aceea au postat doi oameni de pază la poartă. Care să dea de veste în cazul în care ar apărea vreo patrulă. Au făcut chiar și o probă, iar mama a reușit, spre hazul general, să ascundă în cîteva secunde mașina de scris și toate hîrțoagele într-o geantă de voiaj. Fiecare nou venit este întrebat cît de aproape au ajuns trupele sovietice. A doua zi focul de artilerie se aude și mai tare. Cei proaspăt eliberați sînt tot mai grăbiți să plece de la han. Fiecare capătă de la mama Neunteufel o porție de găluști cu sos. Căpitanul, care vrea să plece la căderea serii cu tot restul companiei, primește o porție de găluști atît de tari încît declară că le va lua cu el ca să le vîre pe gît dușmanului.

Izbucnesc în rîs fără motiv, se îmbrățișează, își urează noroc, se bat cu palma peste obraji, își spun adrese, versuri ; mă copleșesc cu gesturi de tandrețe, mă fac să mă rușinez, respir cu ei, rîd împreună cu ei pînă cînd mă lasă din nou singur, își văd din nou de treburile lor de adulți, trag la măsea, își împachetează lucrurile în geamantane sau rucsacuri, studiază hărțile, își răsucesc țigări, sau tata se așează la pian, cîntă, iar ei își șterg lacrimile din ochi, sau încep să cînte și ei, suiți pe scaune și bănci.

Sînt tot mai puțini. Unul după altul își iau tălpășița. Se face și tot mai multă liniște. Ies afară, mă așez pe piatra de la poartă. Încălzită de soare. Din cînd în cînd mai trece cîte un camion. Curînd șoseaua va fi pustie.

S-ar putea ca cineva să viseze doar, un vis, în care existăm, eu, noi toți.

Tata stătea probabil de mai mult timp lîngă mine, sprijinit de zid.

E liniște acum, spune el.

Da, spun eu, nu mai trece aproape nici o mașină.

Așa arată deci victoria finală.

Iar e departe de mine. Aş vrea să mă atingă.

Unul din soldații întîrziați iese de sub poartă, îi face tatei semn din cap și o ia pe drum în jos. Ne uităm în urma lui pînă cînd dispare după un colț.

Hai să mergem și noi înăuntru, spune el, poate ne ajuți să strîngem.

Mîna lui trece peste fața mea, vrea să mă mîngîie, împrăștie lacrimile peste frunte și obraji.

Cu două zile înainte ca trupele sovietice să intre în oraș, am plecat din camera cu pridvor și ne-am mutat într-o casă mare și goală, aflată dincolo de rîul Zwettl. Nimeni nu-și mai amintește cine i-a dat tatei sfatul acesta nefericit ; pentru noi mutarea a însemnat pe moment o schimbare puțin neobișnuită, dar plăcută. Nu știam cine locuise în casă ; ne obișnuisem de mult să luăm ceea ce alții lăsau. Cu siguranță că locuitorii ei o părăsiseră în mare grabă. Lăsaseră ușile de la dulapuri și sertarele deschise ; pe masa din camera de zi am găsit chiar veselă întrebuințată. Bunica se simți datoare să deretice, le puse pe mama și pe mătușa Käthe la treabă.

Mobilierul casei ne umplu de uimire : Nimerisem într-o casă de țărani care avea un aer princiar. Totul era din cale afară de mare, de bogat, plin de incrustații : dulapurile, comodele și scaunele, dar mai ales banca uriașă de colț din camera de zi. Cînd tata ne-a descoperit pe mine și pe Lore acolo, nu se mai sătura privindu-ne : Parcă eram piticii din Alba-ca-Zăpada rătăciți în camera Krimhildei*. Spuse : Gazda noastră necunoscută trebuie să fi fost un chiabur german — și astăzi încă mi-l închipui pe cel ce nu l-am cunoscut niciodată ca pe un uriaș rozaliu în pantaloni tirolezi.

---

* Personaj din *Cîntecul Nibelungilor* unul din cele mai năprasnice caractere feminine ale literaturii medievale.

Vin rușii, spuse mama. Rosti această propoziție, care ne fusese repetată ca o amenințare, care trebuia să ne prevestească fărădelegi de neînchipuit, pe un ton ușor, uimit.

Am alergat spre ea, la fereastră, și ceea ce ne-a fost dat să vedem nu era defel un tablou războinic. În urma unui tanc și a cîtorva camioane pe care ședeau soldați, veneau în galop nenumărate care trase de cai : pe ele stăteau, asemenea unor dansatori, soldați ai Armatei Roșii, cu hățurile în mînă, pocnind din bice.

Tata spuse : Mai bine să nu apărem.

Abia atunci am observat că nu mai purta uniformă, ci un costum cenușiu, mult prea larg. Am alergat în stradă. Cînd unul din soldați rîse, i-am făcut timizi semne cu mîna, iar cînd un altul aruncă spre noi pîini albe, am prins una, am alergat cu ea în casă, mîndru de prada mea. Tata m-a certat.

Ne-am pregătit de culcare. Ușa de la casă fu la fel de bine ferecată ca și ușa de la locuință. Ne-am înghesuit toți într-o cameră, ne-am împărțit culcușurile, doar cele trei femei urmau să dormă în patul dublu croit și el ca pentru o familie de uriași.

M-a trezit plînsul lui Lore. În cameră era întuneric. Toți erau treji. Tata alerga prin cameră de colo-colo. În fața casei se auzeau strigăte, răcnete.

Stați liniștiți, șopti tata, rămîneți culcați.

Răsunară bătăi în poartă. Am auzit cum se deschise. Apoi bătură la ușa locuinței.

Vă rog, stați liniștiți, spuse tata.

Bunica începu să scoată un fel de șuierat.

Ar fi mai bine să le deschizi, spuse mama.

Prea tîrziu, răspunse tata, au spart-o.

Spaima are zgomotele ei, în amintire le aud din nou. Dintr-o dată aerul din încăpere devine palpabil, începi să te auzi pe tine însuți.

Pătrund în cameră, aprind lumina. Tata stă în fața lor, și-a ridicat brațele deasupra capului. E îmbrăcat. Ofițerul vorbește nemțește. Îi spune tatei : Urmați-mă. Îmi zic : Acum îl iau și-l împușcă. Mă ridic în picioare. Tata spune : Te rog întinde-te la loc, iar eu îl ascult. Ofițerul declară : Trebuie să ne conduceți prin casă.

Noi o s-o percheziționăm, căutăm arme. Tata spune : Dar eu nici nu cunosc casa. Ofițerul pare a fi amuzat de de răspunsul tatei : Așa, nici n-o cunoașteți. Și atunci cum de locuiți aici ? Îl împing pe tata prin ușă. Mai spune : Vă rog să stați liniștiți. Așteptați pînă vin eu înapoi. Îi aud glasul tremurînd de spaimă.

Un soldat rămîne să ne păzească, iar prezența lui ne țintuiește locului. E foarte tînăr, din cînd în cînd zîmbește și ridică din umeri, ca și cum ar vrea să ne comunice că nu înțelege nimic, pe noi nu ne înțelege, și nici că a pătruns cu forța în casa asta și trebuie să șadă aici de pază.

Nu știu cît timp am așteptat reîntoarcerea tatei. Aveam impresia că toată noaptea, dar probabil că imaginația noastră ațîțată a lungit timpul.

Nu-i nimic, spune ofițerul, cînd vine în sfîrșit cu tata înapoi. Nimic.

La despărțire tînărul soldat se apropie de bunica, aceasta își trage speriată pătura pînă sub bărbie — și exclamă prietenos : Babușca !

M-am dus cînd tata stătea la ușă lîngă el, i-am luat mîna, am ținut-o strîns.

Îi simt mîna. E umedă și fierbinte.

Au plecat. Rămînem în continuare unul lîngă altul, mînă în mînă.

Îl aud cum spune : Broasca e distrusă. O să punem un scaun în dreptul ușii. Și mai spune : Sus în locuința de la etaj e un mort, un „fazan“ care s-a sinucis. Spune : Nu știu dacă acum o să mai putem dormi. În orice caz o să ne mutăm înapoi la Neunteufel.

Îmi dă drumul la mînă și mă strînge în brațe. Tremura din tot trupul, am citit cîndva într-o carte. Tata tremura din tot trupul.

S-a descoperit mai apoi că mortul din locuința de sus era *Gauleiter**-ul Austriei Superioare, Jury. Incapabil să mai găsească o ieșire, se împușcase cu pistolul în gură. În dimineața aceea, înainte de-a ne muta, doi oameni

---

* Funcție în cadrul partidului național-socialist, conducător regional.

au cărat cadavrul pe scări în jos și l-au azvîrlit într-o roabă. Mă holbam la crusta de sînge care fusese odinioară un chip. Și uniforma era plină de pete. Unul din oameni l-a lovit cu piciorul, fără să-și schimbe expresia, cu un aer serios, plin de ură.

Ne-am mutat înapoi în odaia cu pridvor și ne-am instalat cît mai confortabil. Tatei i-au dat o cameră mititică doar pentru el. Aproape că-l uitasem, hoinăream, îi urmăream seara pe soldații care petreceau, primeam de la ei pîine în dar, le furam din camioane tutun.

Zarva din hanul familiei Neunteufel n-a încetat o clipă. Găluștile nu se terminau niciodată. Cîteodată tata ședea solemn, în costumul său cenușiu, afară în *pavlač*, bucurîndu-se de soare. La mese nu apărea aproape deloc. E bolnav, spunea mama. S-ar putea să aibă dizenterie. A slăbit și mai mult și a recăzut în obișnuita-i tăcere, pe care acum, după ultimele săptămîni, o înțelegeam altfel.

Aș vrea să opresc timpul în loc, tată, să te las șezînd la soare, în timp ce eu tîndălesc jos în curte printre camioane, luat mereu peste picior de soldați, iar din cînd în cînd privesc în sus spre tine, cum te apleci peste balustrada de lemn, cu efort, soarele se reflectă în lentilele ochelarilor tăi, bronzul pielii tale s-a decolorat într-un galben bolnăvicios, aș vrea să vii pe scări în jos, neajutorat și precaut ca de obicei, să pleci cu mine, să schimbăm locul și timpul, și aș vrea ca atunci cînd povestesc să mă întrerupi, să mă corectezi plin de bunăvoință : N-ai cum să știi, cînd nici eu nu mai știu exact cum a fost, pe atunci erai un copil.

Mai aveam încă trei zile. Acum știu mai mult, fără ca tu să mă poți corecta.

Femeile au preluat iarăși conducerea, deși nu ieșeau aproape deloc, îi evitau pe ruși. Ședeau laolaltă în cameră, făceau planuri, își imaginau, se mutaseră deja, erau la Dresda, sau înapoi la Brno, nu văzuseră practic nimic din Zwettl înainte de-a fi chemate la comandament ca să ajute la bucătărie și la curățenie, îl luaseră pe tata

sub protecţia lor, îl cărau, în închipuirea lor, ca pe noi copiii, un bagaj viu şi uneori incomod.

Tînărul Neunteufel a adus vestea care a stricat apoi totul. În oraş, forţa de ocupaţie pusese afişe mari prin care toţi bărbaţii între optsprezece şi şaizeci de ani erau chemaţi să se prezinte pînă a doua zi seara la depozitul de lîngă rîu. Cei ce nu respectau ordinul urmau să fie pedepsiţi sever.

Tînărul Neunteufel dispăru de cum ne dăduse de ştire. Nu, nu era el fraierul care să le pice din nou în mînă. Să-l mai ia şi prizionier.

N-am uitat discuţiile care au urmat. Le pot reda cuvînt cu cuvînt. Îl aud vorbind pentru ultima oară.

S-au adunat cu toţii în sala hanului, mama, tata, mătuşa Käthe, bunica, bătrînii Neunteufel şi Mimi Neunteufel. Aşteaptă de la el să ia o hotărîre, s-o ia din loc ca tînărul Neunteufel, să-l urmeze, el însă e deja hotărît. Ceilalţi nu-l mai pot înţelege, cad toţi pe capul lui, parcă ar vrea să-l înghită, să-l ascundă în ei.

Nu numai că le e străin, se şi înstrăinează de ei.

Dar în fond nu face decît să-şi continue viaţa in felul lui.

E nebunie curată să te prezinţi.

S-ar putea.

Neunteufel te-ar ajuta, crede-ne.

Vă cred.

De ce vrei să te prezinţi cu orice chip.

Fiindcă e de datoria mea.

Eşti nebun, Rudi.

Nu, nu sînt.

Nu te gîndeşti decît la tine.

Nu, nu-i adevărat. Mă gîndesc la cei care n-au încotro şi trebuie să se prezinte.

Dar tu ! Strigă, îl strîng în braţe, ar vrea poate să-l bată ca pe un copil prost-crescut.

Calmul cu care le răspunde n-a cedat, îl mai simt şi astăzi.

Ascultă, tu ne-ai adus aici. Nu poţi să ne laşi în voia soartei.

Nu vă las în voia soartei. Familia Neunteufel o să vă poarte de grijă pînă cînd am să mă întorc.

Asta o spui așa.

Ce altceva să vă spun.

E datoria ta, trebuie să-nțelegi asta: Toți încearcă să-și scape pielea.

Și eu.

Atunci de ce vrei să te prezinți.

V-am mai explicat o dată. Nu vreau să încalc noile legi.

Ești un laș.

Poate. Poate că sînt un laș. Dar și cel care nu se prezintă e la fel de laș.

Nu vrei să-ncerci să ne-nțelegi și pe noi?

Vă înțeleg.

Discută pînă tîrziu în noapte, pînă cînd răgușesc, pînă cînd nu mai sînt în stare decît să plîngă, să murmure, să tacă.

Mă duc la culcare, spune el și se ridică cu greutate.

Ești bolnav, spune mama. Ai o scuză.

Atît de bolnav nu sînt. Iar rușii au și ei doctori.

Mama fuge după el. Mă întreb dacă s-a culcat alături de el, pe patul șubred, dacă a încercat să-l convingă prin acea apropiere. Rămîi aici, rămîi cu mine.

A plecat a doua zi după-amiază și ne-a interzis să-l conducem. Purta costumul lui cenușiu, fiindcă, spunea el, nu mai făcea parte din *Wehrmacht*, avea un document de eliberare. Și-a luat rămas-bun de la fiecare în parte. Pe Lore a luat-o în brațe, pe mine nu. Dar mi-a prins fața în mîini, mi-a apăsat obrajii și mi-a spus: Ai grijă de femei, bobocule!

Femeile s-au dus totuși a doua zi să-l viziteze. Acolo au aflat că prizionerii urmau să pornească la prînz în marș spre Döllersheim, în lagăr. Poți să faci și tu ceva pentru tata, spuse mama. Încearcă să-i dai medicamentele astea. Trebuie să fii doar atent cînd trece coloana.

Mă așez pe scările de piatră ale monumentului și aștept. Îmi simt genunchii de copil pe care îi țin strînși laolaltă. Curînd se aude zgomotul coloanei, pași tîrșîiți, strigăte și păcănit de motoare. Înainte merge un camion cu platformă pe care stau oameni. Nu-l descopăr pe

tata printre ei. Apoi o iau încet de-a lungul coloanei, lăsînd să treacă rînd după rînd pe lîngă mine. Tata e la mijloc între alți bărbați. Îl strig. Mă aud strigînd pînă astăzi. Cu vocea pe care o am uneori în vise. Ridic cutia în sus. Unul din soldații de pază mă dă la o parte. Tata dă din cap. Zîmbește. Apoi îmi face semn cu mîna. Mama îmi pusese în vedere să-i arunc tabletele. El nu are nevoie de ele. Un soldat vine spre mine, îmi proptește patul puștii în piept. L-am pierdut pe tata din ochi. A dispărut.

Acasă apoi i-am mințit. I-am aruncat tatei tabletele, le-am spus, dar de fapt le-am pitit sub fîn, în șură.

După un an, între timp plecasem din Zwettl și nimerisem cu un transport de refugiați în Nürtingen pe Neckar, am fost anunțați că tata murise la 21 iulie 1945 în lagărul de prizioneri din Döllersheim.

Am fost și eu acolo, tată, am privit de la fereastra barăcii în care ai zăcut. Am văzut doar un loc răscolit de grenade, înconjurat de păduri. Trecuseră douăzeci și cinci de ani. Barăcile sînt din nou locuite de soldați, care exersează din nou, fac instrucție pregătindu-se pentru o situație adevărată, sînt soldați ai armatei austriece. Am vrut să merg pe urmele tale, să le găsesc. Dar cînd am fost întrebat de tine n-am putut să răspund. Vedeam ceea ce ai văzut tu pînă în ultima clipă, dar nu mi-a fost de nici un folos că ți-am repetat privirea. Trebuia să merg mai departe în trecut, să simt din nou mîna ta pe ceafă, să mă apese din nou tăcerea ta, trebuia să încetez să mă opun și să citesc urmele pe care mi le lăsaseși. Am început să te iubesc. Acum sînt mai bătrîn decît tine. Vorbesc cu copiii mei așa cum tu nu ai vorbit cu mine; nu ai putut să vorbești cu mine. Acum cînd folosesc timpul care ție ți-a fost luat, învăț să te înțeleg. Dacă te-ai întoarce înapoi, tată, ca bărbatul acela din Falun*, ai putea fi fratele meu mai tînăr.

* În 1719, la Falun a fost descoperit într-o mină părăsită trupul unui tînăr pe care apa sulfuroasă îl păstrase timp de cincizeci de ani intact. Motivul i-a inspirat pe scriitori ca E.T.A. Hoffmann și H. Heine.

FELIX GUTTMANN

I

(1906—1924)

Wie ein See, durch den das starke Treiben
eines jungen Flusses wühlt,
ist die ganze Stadt von Jugend und Heimkehr
überspült.

Precum un lac, pe care curenţi puternici
ai unui fluviu tînăr îl răscolesc,
oraşu'-ntreg de tinereţe şi întoarcere acasă
e potopit.

ERNST STADLER

1

Evocarea unui personaj care nu va exista

Îl cred în stare de orice. Ar putea să se ivească, ca odinioară, pe neașteptate, în casa scărilor, să strige după copii, să-și bage nasul în bucătărie ca să afle ce e de mîncare, să mă salute scurt, apoi să se așeze pe terasă, cu pălăria veche pe genunchi și, îndată ce-am început să discutăm, să se ridice din nou și să-și ia rămas-bun. Trece prin grădină, iese pe poartă, cu paltonul descheiat. așa cum îl știm, cu pălăria pe cap, mititel, tare mititel. dar invulnerabil, neașteptat de tenace.

Niciodată nu i-aș fi mărturisit ceea ce spun acum, cînd nu mai este : că a fost prietenul meu, ba mai mult, că după ce timp îndelungat n-am avut tată, el a luat locul tatălui meu.

Sărea să ne ajute, se amesteca, prietenos și stăruitor, era alături de noi cînd unul din copii era bolnav, se interesa mereu, plin de îngrijorare, cum se mai simte. Ne inclusese în familia sa numeroasă, răspîndită în întrega lume. Dacă îl chinuiau durerile sau suferea din cauza amintirilor renunța la vizite, ne trimitea doar scrisori, mesaje succinte. Zile întregi nu-și mai făcea apariția, mîngîindu-se cu gîndul că ne lipsește.

Uneori, cînd era bine-dispus, îmi cînta la pianul, pe care se adunau maldăre de ziare, șansonete, melodii pe care le compusese el însuși cu ani în urmă.

Dacă plecam undeva, abia ajuns acasă, puteam fi sigur că mă va suna neîntîrziat să mă invite la el : Veniți, dar cît mai repede, și povestiți-mi. Sînt un om bătrîn de-acum și nu mai aflu prea multe. Ceea ce nu era defel adevărat. Fiecare zi îl blagoslovea la birou cu cîte o poveste nouă, care îl amuza sau îl întrista, pe care o ducea în gînd mai departe, al cărei sfîrșit, bun sau rău, îl prevedea. Prostia sau nemernicia clienților săi îl scotea din fire, dar vorbea despre ei ca și cum ar avea pentru fiecare în parte o viață mai bună, un

cap mai înțelept; rezerva sa de cordialitate era inepuizabilă. Numai despre el însuși nu spunea practic nimic. Avocatul A. B., evreu din Prusia cu pașaport israelian, reîntors în 1948 în Germania, fiind în stare să vorbească despre ea ca și cum ar fi fost Atlantida.

L-am iubit.

Casa în care locuim de aproape douăzeci de ani, în care au crescut copiii, lui i-o datorăm. Veniți totuși să vedeți casa. Doar nu trebuie să vă hotărîți pe loc. Deși presupunea că o voi face. Mi-a prezentat casa, a umplut odăile cu viață, cu viitor, a bagatelizat muntele de datorii care mă speria.

De ce vă temeți? Cei mai mulți trăiesc din datorii. E de ajuns dacă trăiesc cu ele. Cînd ne-am mutat, a așteptat împreună cu mine camionul pentru mobilă, a încercat să mă calmeze, nu m-a lăsat o clipă din ochi, de parcă s-ar fi temut că în ultimul moment aș putea să renunț la hotărîrea mea.

Cîte mutări, atîtea schimbări, mi-a spus el. După ce apucam să pun mobilele la locul lor, nu le mai mișcam niciodată. Poate că de teamă, sau din superstiție. De lămpi, a spus el, trebuie să vă îngrijiți numaidecît. De lumină aveți în primul rînd nevoie, lmina e foarte importantă. I-am urmat sfatul. Și astăzi se vede pe lămpile cumpărate în pripă rabatul ce ni s-a făcut atunci.

Așezat pe o ladă cu cărți mă urmărea cum îi dirijam pe hamalii de mobilă. Cînd au adus pianul, a sărit în picioare, a început să-i grăbească pe oameni, insistînd să încerce instrumentul. Pentru prima oară l-am auzit atunci cîntînd „Adio micuțul meu ofițer". De ce oare tocmai acest cîntec? Ce-i trecea oare prin cap? Ce despărțire, ce sosire?

E dezacordat, declară el, auziți? Drumul e de vină, pianele suferă întotdeauna de pe urma mutărilor.

Ne-a purtat de grijă, ani în șir. Pînă cînd într-o zi n-a mai apărut, iar copiii au început să-ntrebe de el.

Ar putea să se întoarcă. Îl cred în stare. Atunci l-aș putea descoase în sfîrșit. Cîteodată, cînd vreun cuvînt îl tulbura, cînd vreun șlagăr vechi îl făcea să devină sentimental, scotea din mapă fotografii, rîdea, îmi pasa imaginile ca pe niște cărți dintr-un joc descompletat:

copilul slăbuț în costum de marinar; tînărul bărbat pe Kurfürstendamm*, în veșmite elegante, ușor extravagante; iubitorul de teatru în costum negru, postat în fața așa-zisei „Jahrhunderthalle" din Breslau**, sau kibbutz-nicul din Haifa, adîncit într-o conversație cu o femeie.

În timpul unei plimbări, cu puțină vreme înainte de moartea sa, a început să povestească: Știți cum îmi spunea vecina mea din strada Bleibtreu? Am auzit-o din întîmplare. Îmi încheiasem stagiul și tocmai îmi deschisesem biroul de avocatură. Acolo unde locuiam. Aveam deja plăcuța gravată cu numele meu, dar n-apucasem s-o pun pe ușă. Stăteam jos în casa scărilor, un domn mai în vîrstă mi-o luase înainte. L-am auzit cînd a întrebat: Știți cumva unde îl găsesc pe domnul doctor B.? Vecina mea i-a răspuns:

Da, știu. E micuțul domn de alături.

Mergea înfrigurat lîngă mine, cu pălăria trasă pe frunte, și dintr-o dată mi-a făcut cu ochiul. „Micuțul domn de alături". A fost un apel, ar putea fi un început. Știu prea puțin despre el. Ceea ce voi ști la sfîrșitul povestirii despre el ar putea să i se pară străin. I-am dat, ca să-l pot găsi, un alt nume: Felix Guttmann.

2

Pluta verde

Copilăriile sînt, ca toate începuturile, asemănătoare și totuși incomparabile. Prima bucurie, prima spaimă, prima iubire. Să te aventurezi prima oară într-un loc străin, să fii lăsat prima oară singur în curte, în grădină, să dormi prima oară singur în locuință, să-ți găsești primul prieten, să-i minți pe părinți prima oară, să te simți prima oară străin în pielea ta, să pleci prima oară într-o

* Vestit bulevard al Berlinului.

** Denumirea germană, pînă în 1945, a orașului polonez Wroclaw.

călătorie, să vezi prima oară munții sau marea, să apeși prima oară pe clapele unui pian, să te urci prima oară din mers pe scara tramvaiului.

Cum să încep ?

Felix stă în iarbă, nu pe o pajiște, ci pe un petic de gazon, o plută verde, însoțită de alte cinci plute, pe care le desparte o dîră îngustă de pietriș. Cîteodată se întîmplă ca două-trei plute să fie ocupate de copiii din casele ce înconjoară curtea. Case înalte, de cîte șase etaje.

-- N-a descoperit el însuși pluta și nu el a cucerit-o. Elena l-a dus, vorbindu-i încetișor, jos în curte, și l-a așezat pe dreptunghiul acela verde, și l-a lăsat de unul singur să se joace cu o rățușcă vopsită galben și cu un măgăruș de pîslă. Să nu se murdărească și să nu-și tragă pălăriuța de soare de pe cap. Umbra ei cădea asupra lui, și agitația ei prietenoasă îi era mai dragă decît soarele pe care Elena îl considera sănătos. Apoi s-a retras pas cu pas, iar el nu mai știa dacă să-nceapă să plîngă și s-o aducă astfel înapoi, sau dacă nu cumva merita să încerce totuși pluta și să-i urmărească pe ceilalți copii din curte. Așa că a rămas liniștit, uitîndu-se în jur. Copiii s-au apropiat, s-au așezat pe una din celelalte plute, s-au holbat la el, dar n-au vorbit cu el și nici nu s-au jucat cu el. Nici mai tîrziu, cînd putea să coboare fără Elena în curte și cînd începuse să vorbească mult de unul singur. Ceva părea să-i oprească pe copii. Era îmbrăcat mai frumos decît ei și era vizitat cu regularitate de o Elenă, pe cînd ceilalți se auzeau doar strigați de la una din ferestre, iar atunci unul din ei o pornea în galop spre casă.

Curînd, în jurul lui, prin iarbă, pe lîngă măgărușul pe care îl iubește și îl ocrotește, vor sta împrăștiate o mulțime de cărți. Se preface că poate citi din ele, le răsfoiește cu zel, vorbește paginilor deschise, contemplă tot mereu imaginile cu cămile și beduini ce străbat deșertul, cu doamne elegante sub umbrele de soare, plimbîndu-se pe aleile unui parc sau cu marinari pe puntea unui vapor uriaș, salutînd în poziție de drepți. Din tabloul lui preferat privește împăratul, ocrotit de un baldachin, scrutînd încordat depărtările. Acesta-i împăratul, i-a explicat Elena cînd a întrebat-o cine e bărbatul trist

în uniforma aceea frumoasă. Cînd papà vorbea despre împărat, glasul i se schimba, devenea solemn. Nu spunea niciodată ca Elena : împăratul. Spunea întotdeauna : împăratul nostru. Așa, ca și cum cele două cuvinte ar fi unul singur.

La prînz, Elena nu mai vine să-l ia. Nu vrea să lase nepăzite oalele de pe foc, iar mama are și ea nevoie de ajutor. Îl strigă de la balcon, așa cum fac și celelalte mame. Felix ! De fiecare dată se bucură de felul în care zidurile caselor se jocă cu numele lui, aruncîndu-și unul altuia silabele, Fe-Fe-lix-lix-lix. Imediat apoi își strînge cărțile și măgărușul în valijoara de lac. Papà se supără cînd se moșmondește și ajunge prea tîrziu. Întotdeauna se așează primul la masă, cu șervetul la gît.

Spală-te pe mîini și pe față ! Nu poate fără ajutorul Elenei. E prea grea cana din care toarnă apă în lavoar. Se ridică în vîrful degetelor, se proptește peste marginea ligheanului unde își vede mîinile plutind ca desprinse de brațe. Ia te uită, Elena, la mîinile mele. Dar ea nu-i înțelege uimirea, clatină doar din cap : Ei da, ce-i cu ele ?

La masă nu au voie să vorbească decît mama și tata. Elena doar atunci cînd este întrebată. Elena face parte din familie de cînd e el pe lume. E rudă cu mama, dar de departe, cum ține mama să spună. E în același timp servitoare, bonă, uneori și vînzătoare în prăvălia tatei și, firește, și mătușă. Felix știe despre ce vorbesc, despre ce vorbește tata. Despre prăvălie, din cauza căreia tata e tare îngrijorat. Despre englezii care vînd scump. Dar fără stofele fine englezești nu face față concurenței. La clienteala pe care și-a făcut-o. De fiecare dată cînd tata ajunge să vorbească de clienteala pe care și-a făcut-o, Felix vede o ceată de domni mititei și demni, mult mai mici decît el, pe care tata i-a hrănit cu trudă ani de-a rîndul, ca pe niște pui de căței, pînă cînd au crescut îndeajuns ca să poată cumpăra de la el stofă, pe care Elena s-o ducă apoi la Jona Rosenbaum, croitorul, cu care tata e trup și suflet, cum zice el recomandîndu-l cu stăruință domnilor clienți. La Rosenbaum, care nu era un unchi adevărat, deci nu era rudă cu părinții, Felix se refugia ades după ce mama îi permisese să iasă singur în stradă. Croitorul locuia imediat după colț, o placă

de alamă deasupra intrării îi confirma priceperea și reputația. Avea angajați două calfe și o călcătoreasă, lucru pe care tata, de fiecare dată cînd se ocupa în timpul prînzului de Jona Rosenbaum, îl numea o cheltuială exagerată. Jona trăia singur. Nevasta lui fusese răpită de o boală inexplicabilă. Felix își imagina că o mînă uriașă o prinsese și o smulsese unui Jona înspăimîntat, care privea neputincios la cele ce se întîmplau, șezînd turcește pe masa de croitorie.

După statură, Jona n-ar fi trebuit să fie croitor. Era din cale afară de gras, cu un cap rotund și o burtă de sub care ieșeau două piciorușe scurte și vînjoase. Pe masă, cîmpul său de lucru, se cățăra cu ajutorul unui taburet. După ce-și găsise opintindu-se locul pe tăblia ei, își trăgea mai întîi și întîi sufletul. Jona nu mănîncă aproape nimic și cu toate astea se umflă, zicea tata, se umflă cu aer. În afară de asta, Jona avea o buză de iepure. Din cauza ei devenise un ascultător atent. Evita orice propoziție de prisos.

Cînd Felix se ducea la el, și asta o făcea des, își petrecea timpul sub masă. Îl auzea pe Jona deasupra lui și se simțea ocrotit. Ca să-l distreze pe Jona îi povestea ce văzuse și citise în cărți. Orice s-ar fi întîmplat pe stradă, în oraș, în țară sau în lume, orice-ar fi scris în ziare, și orice ar fi găsit Felix în cărți, Jona nu avea decît un singur comentariu : Povestea asta n-o să se sfîrșească bine ! N-o spunea cu tristețe sau amărăciune, ci cu seninătatea celui sigur de sine.

Felix nu reușea decît rareori să-l antreneze, printr-o întrebare, în vreo discuție mai lungă. Știi cîte costume ai cusut, unchiule Jona ?

Jona lăsa jos vesta pe care tocmai o căptușea cu mătase gri strălucitoare și își îndrepta privirea nu spre peretele proaspăt tapetat, ci într-o depărtare care avea ceva de-a face cu trecutul său și cu toate costumele pe care le cususe. Ce-ntrebări pui și tu, Felix. Cîte să fie. Dacă aș vrea, aș putea să le număr ; de la bun început am ținut evidența. Îmi amintesc bine de primul, vreau să zic de primul pe care l-am făcut de unul singur. Asta era la Lodz, unde am copilărit și eu și mama ta. Acolo oamenii erau și mai bogați decît la Breslau. Cheltuiau

banii cum îi tăia capul. Pot să spun că uneori aveau idei de-a dreptul năstrușnice. Maistrul meu nu putea să-l sufere pe unul din filfizonii ăștia tineri, un fiu de fabricant, și nici eu. A venit o dată să-și comande un frac de pe o zi pe alta, deși mai avea alte două ; furios, maistrul mi l-a dat mie să-l lucrez. Mi-a zis să nu mă grăbesc prea tare. Am terminat fracul la timp, dar i-am cusut mînecile. Omul însă n-a venit să se plîngă. Probabil că nu l-a îmbrăcat nici măcar o singură dată. Nu cred că a sfîrșit-o bine.

Dacă n-ar fi fost Jona, Felix n-ar fi ajuns niciodată să se gîndească la numele lui. La ce bun ? De cînd se știa, acesta era numele lui, și chiar și în vis răspundea la el. Că părinții se gîndiseră și la alte nume nu-și putea închipui. Jona însă era mai bine informat.

Între timp mergea de-o jumătate de an la școală, învățătorul Sawitzki era mai mult decît mulțumit de el, le spusese și părinților, iar Jona îi prezicea, cu totul împotriva firii sale, o carieră strălucită. Poate că are vreo legătură cu numele, zicea el. Dacă și-ar fi impus Guttmann, tatăl, punctul de vedere, l-ar fi chemat Leo, nu Felix. Și cum numele au efecte magice, în cazul în care ar fi fost Leo, i-ar fi crescut mușchi sub piele, iar pe cap coamă, în schimb ar fi stat mai prost cu mintea. Deși era riscant să invoci fericirea printr-un nume — Felix ! — dar să nu uităm că prostia cu pretenții a stăpînit dintotdeauna lumea : *Tu felix Austria, nube et impera.* Asta e în latină. Curînd avea să-nvețe la gimnaziu ce înseamnă aceste vorbe : Tu fericită Austrie, te căsătorește și domnește ! În imaginația lui Felix, apare un Felix Austria care se căsătorește și domnește, un prinț de neatins, pe care și-l alege ca patron, să-l ocrotească. Dar asta mai bine nu i-o spune lui Jona.

În acest Felix Austria afla el un aliat alături de care pornea în aventuri cînd trebuia să tacă la masă. Tata mestecа grijuliu fiecare îmbucătură înainte de-a o înghiți, fiindcă așa era bine pentru digestie, aflase el dintr-un articol științific. De aceea Felix trebuia să facă tot mereu pauze, să nu termine masa înaintea lui, căci așa ceva nu se cădea. Cum dădea tata ultima înghițitură de apă pe gît și își scotea șervetul, avea și mama voie

să vorbească neîntrebată, de obicei însă renunța, îi făcea semn din cap Elenei, iar Elena începea să strîngă masa. Acum ai voie să te odihnești puțin, Felix, spunea mama. În fond voia să zică : Trebuie. Dar nu voia să-l silească. Fiindcă ținea să fie prietenoasă, lungea din cale-afară vorba, ceea ce îl enerva pe tata ; în zadar însă.

Te rog Felix.

Da, mamă, am să mă duc.

Elena o să te ajute.

Nu-i nevoie.

Cu toate acestea Elena va ieși în balcon, el se va întinde pe șezlog, și ea îl va înveli cu pătura, fiindcă așa trebuie. Tratamentul acesta îl datora doctorului Loebisch. Înainte de a-l înscrie la școală, mama îl dusese la un consult.

Doctorul Loebisch i-a examinat fiecare parte a corpului, l-a rugat chiar să se aplece, s-a uitat în fundul lui. După ce mama l-a ajutat la îmbrăcat, i-a tras haina pe el și i-a netezit-o, au aflat și de ce suferea : Nu e nimic, începu doctorul să le explice, și cu toate acestea starea băiatului îl punea pe gînduri. De vină e constituția. Copilul crește prea încet. Noi putem să-l ajutăm cu vin tonic, untură de pește și alte fortifiante, el însă trebuie să mănînce bine și să facă mișcare. După școală și după masa de prînz trebuie să se odihnească cel puțin un ceas. Cel mai bine la aer, înr-un loc deschis.

Astfel își găsise în sfîrșit utilitatea balconul de la bucătărie. Iată-l deci pe Felix acolo, vara, iarna ; îi auzea pe copii jucîndu-se jos, știa că îi ocupaseră pluta. Visa că așa, dintr-o dată, se făcuse mare și că îi bătea pe băieții de jos ; toți se temeu de el și îl admirau, iar fetița cu cozi blonde și rochie în carouri mergea numai cu el la școală. Dar mușchii nu i s-au dezvoltat, oasele nu i-au crescut. Constituția nu ținea sema de Felix Austria.

Felix, striga Elena din bucătărie, e timpul să te scoli. Se descotorosea de pătură, o strîngea cu grijă. Mama îl aștepta în camera de zi. Nu ca să-l ajute la lecții, ci ca să-l supravegheze. Altfel gîndurile lui o luau razna și nu mai termina niciodată. Lucru cîte se poate de adevărat. De aceea și dădea zor, ca să scape de sub supravegherea ei.

După ce-ți pui abecedarul și tăblița în ghiozdan, poți să te duci, Felix.

Da, mamă.

Dar încotro ?

E întrebarea lui, așa cum a fost și a mea. Este întrebarea celor mai slabi și singurateci. Ar putea, zic eu, să-i păcălească pe copii, să nu se ia la bătaie, ci să trateze cu ei, și în acest fel să-și recucerească pluta. Și poate că apoi l-ar lăsa și în pace.

Dar el nu gîndea așa, la cei șapte ani ai săi. Așa va învăța abia să gîndească. Sînt sigur că zile întregi i-a urmărit de la balcon. Pe fiecare în parte. Nu-i știe pe toți după nume. Cîteodată îi confundă, iar lăudărosul de Friedrich se dovedea a fi Jan. Ăsta făcea tot timpul pe grozavul, dar cînd administratorul îl lua de urechi pe vreunul din copii, sau cînd una din mame se năpustea furioasă în curte, Wilhelm era cel care intervenea întotdeauna ; slăbănog cum era, cu ochelarii lui rotunzi pe nasul plat, îl întrecea cu mult pe prietenul său Jan în viclenie și deșteptăciune. De el ascultau toți copiii. Chiar și Grete, care uneori își impunea și ea punctul de vedere, iar cînd nu reușea, se retrăgea bosumflată într-un colț. Era, știa Felix, fata învățătorului, despre care tata spunea că e un om cumsecade, care se număra printre clienții săi.

Niciodată nu s-au jucat cu el, întotdeauna l-au dat la o parte. Și cînd a lipsit, ca acum, cîteva zile, i-au luat pluta, și-au văzut de ale lor ca și cum n-ar fi șezut timp de trei ani printre ei, jucîndu-se de unul singur.

Se uita în jos la pluta pe care copiii din curte navigau gălăgioși. Îi ura, îi afurisea. Dar ce putea să facă, cum să-și recucerească pluta. Trebuia să-i ia pe nepregătite, să-i ducă cu vorba. Cum însă ? Să le ofere cadouri, niște jucării, niște cărți de ale sale ? Dar dacă o să rîdă de el și o să-l alunge ? Dar dacă Jan, întărîtat de Wilhelm, o să-l ia la întrebări, cum obișnuia uneori să facă cu ceilalți băieți cînd nu jucau cum le

cînta el sau cînd erau noi în curte. Ori poate ar fi mai bine să-i lase să folosească un timp pluta lui? Cît stătea pe balcon tot era liberă. Dar dacă nu i-o mai eliberau cînd avea să se ducă și el jos?

Și-a terminat lecțiile, iese din cameră, înainte ca mama să-i mai poată spune sau cere ceva. Se oprește apoi pe palier, își ține respirația, mijește ochii. Frica a dispărut, are senzația că a crescut, că e altul, cum ar fi putut fi întotdeauna, dar n-a îndrăznit. Unul ca Robinson, nu, mai degrabă ca Lilienthal, de care oamenii au rîs cînd își construia aparatul de zbor, care a zburat însă și a devenit vestit. Așa ar putea fi. Ei nu-l credeau în stare de nimic. Era însă altfel decît ei, știa el prea bine.

Se mai întoarse o dată, sună la ușă, Elena îi deschise, dar n-apucă să spună nimic, căci el ajunsese deja în camera lui, căută în grabă cîteva jucării, scoase două cărți cu poze din ladă, coti într-o parte cînd Elena încercă să-l prindă, țîșni apoi fără să șovăie pe scări în jos și se trezi, mai repede decît ar fi dorit, în ușa deschisă spre curte. Îi văzu pe toți dintr-o dată, inspiră adînc, dar aerul i se înțepeni ca un dop în gît. Porni înainte încetișor. Cu fiecare pas pe care-l făcea, scădea, devenea tot mai mic, mai slab, mai neputincios.

Wilhelm îi vorbea lui Jan. Ceilalți copii se strînseseră ciorchine în jurul celor doi conducători, doar Grete rămăsese deoparte. Se holba la el și se scobea fără să-și dea seama în nas. Nimeni nu se clinti din loc. Acum trebuia să vorbească, să vorbească, să n-apuce ei să scoată vreun cuvînt, în nici un caz.

Uite, astea-s ale voastre, vi le dau eu, spuse el. M-am întors. Să mă lăsați și pe mine pe iarbă. Am fost bolnav.

Grete își scoase degetul din nas și rîse. Dar la școală te-ai dus, strigă ea.

Da, spuse el.

Așa, strigă Wilhelm, ai fost bolnav sau n-ai fost bolnav?

Am fost bolnav. Sigur.

Minți. Jan făcu un pas spre el. Nu, de el nu trebuia să-i fie frică. Să se țină de Wilhelm. Cu Jan nu era de vorbit. Imediat sărea la bătaie.

Wilhelm, strigă el și săltă cărțile în sus ca o tăbliță de semnalizare.

Wilhelm nu-l opri pe Jan, îl măsură pe Felix din cap pînă în picioare și-l întrebă pe neașteptate : Cum te cheamă de fapt ?

Felix.

Și mai cum ?

Guttmann. Dar pe tine cum te cheamă ?

Jan nu mai era departe. Trebuia să reușească să-l oprească pe acest executant al lui Wilhelm, cu un cuvînt sau cu un dar, numai să nu dea înapoi, nu el, atunci totul ar fi pierdut.

Wilhelm. Wilhelm Degenfeld.

Înseamnă că o știu pe mama ta.

Nu te cred.

Jan se oprise locului. Se pare că discuția începuse să-l intereseze.

Ba da. E cea cu florile.

Chicotitul lui Grete i-a molipsit pe ceilalți. Rîdeau, își puneau mîinile pe cap, se țineau de burtă, Jan începu să țopăie de pe un picior pe altul. Rîsul lor sărea pe ziduri în sus, se prăvălea în ecouri spre ei. Numai Wilhelm rămăsese serios. Sînteți niște proști. Ce spune el e adevărat. Cu florile.

Se făcu liniște. Copiii semănau, înțepeniți și speriați, cu niște jucării stricate.

Mamei îi plac florile, spuse Wilhelm.

Bătălia era aproape cîștigată.

Părinții mei o cunosc pe mama ta. Tata spune întotdeauna : Doamna de la etajul patru vine în fiecare zi cu un buchet tot mai frumos.

Da, ea e. Wilhelm dădu din cap.

O dată i-a dăruit mamei mele un buchet de margarete.

E adevărat ?

Poți s-o întrebi pe mama ta.

Wilhelm se îndreptă cu vădită nonșalanță spre Jan și declară : Dați-i înapoi bucata lui de iarbă. Spusese

bucată de iarbă. Felix era cît pe-aci să-l corecteze, dar a preferat să nu tulbure pacea obținută cu florile mamei și făcu cîțiva pași spre pluta sa. Copiii i-au făcut loc. Unul din cei mici și-a strîns lucrurile.

Nu fusese nevoit, constată el plin de uimire, să-și dăruiască lucrurile, nici o carte, nici un animal de lemn. Au fost de ajuns cîteva propoziții, cîteva cuvinte. Cu condiția să fie cele potrivite. Dar avusese și noroc, căci n-avea de unde să știe cît de mult ținea Wilhelm la mama lui.

Și-a așezat, cum era obișnuit, jucăriile și cărțile în iarbă, într-un cerc protector, nu s-a uitat în jur, așteptînd să vadă dacă pacea va dura. Grete s-a încumetat prima să se apropie de marginea insulei lui.

Chiar ai fost bolnav ?

Da.

Dar ce-ai avut ?

Cum să-i explice ? Că doctorul Loebisch îl găsise prea slab, că nu crește cum trebuie ?

Constituția.

Ce ? Grete căscă gura și se holbă la el ca și cum boala aceea de neînțeles, dar cu siguranță îngrozitoare i-ar putea ieși prin piele.

E ceva grav ?

A nu, o să se rezolve, nu-mi fac probleme. Grete se mută, vizibil ușurată, de-a întregul pe plută, se așeză lîngă el și își băgă decisă degetul în nas.

Nici după aceea nu s-a împrietenit cu vreunul din copii. Uneori se prindea în joc, era însă atent să nu stea prea aproape de Jan, se alătură puțin lui Wilhelm, care îl prezentă mamei lui, cu care locuia singur — tatăl său murise la puțin timp după nașterea lui.

Nu-ți face de lucru cu nespălații ăștia, îl avertiza Elena, care dintotdeauna i-a dorit să aibă un prieten „de condiție" și nu putea să înțeleagă de ce la școală nu-și găsea prieteni. Cînd ea stăruia, iar el nu făcea decît să-și lase capul în jos, ca apoi să dispară cît mai repede, îi venea în minte cum îi biruise el pe ceilalți copii, chiar și pe Jan și Wilhelm, numai prin cuvinte.

3

Jona pe masă

Casa în care a venit Felix Guttmann pe lume la 22 iulie 1906 — un copil al verii, cum zicea Elena — se afla la capătul vestic al străzii Olau din Breslau, în apropierea străzii Schweidnitz, corsoul, unde în serile blînde de vară se preumblau și se întîlneau locuitorii orașului. Toate acestea le-am citit doar, nu le-am trăit. Am fost o singură dată la Breslau, cînd eram copil, împreună cu tata, am trecut de mînă cu el prin oraș, iar cînd privesc astăzi vechi planuri ale orașului și citesc nume de străzi, nu-mi amintesc de Breslau decît ca de alte orașe unde am fost o zi, două, în trecere, cu părinții, emoționat și deseori epuizat de drumurile interminabile, avînd în cap doar imagini neînțelese sau prea amănunțit explicate, care se scufundau în visurile mele de unde apăreau recompuse într-un chip nou și minunat. Nu-mi amintesc decît o singură clădire. Nu primăria, nici catedrala, nici tribunalul superior unde avusese tata treabă, ci doar cupola imensă dar parcă plutitoare a clădirii Jahrhunderthalle. Mersesem o bucată de drum de-a lungul rîului Odra și dintr-o dată se ivise în depărtare clădirea aceea minunată.

Acolo s-a născut, cum bine știu, pasiunea pentru teatru a celui pe care, în povestirea mea, îl numesc Felix.

Dar n-am ajuns încă atît de departe. Abia mergea de un an la școală. Ghiozdanul pe care Elena i-l așeza pe spate îl apăsa. Celor mai mulți nici nu le venea să creadă că e școlar. Bucățica asta de om? Cu atît mai mult insista Felix să-și manifeste independența, refuza să fie dus de mama sau Elena la școală.

Aud odată cu el zarva, vocile murmurate ale copiilor, sînt impresionat odată cu el de atotștiutorul învățător Sawitzki care se pricepe să deseneze literele pe tablă ca nimeni altul. Mă tem ca și el de cei din ultima bancă. Silabisesc împreună cu el primul cuvînt.

Cînd tata m-a dus la Breslau, Felix Guttmann avea deja peste treizeci de ani, fusese nevoit să părăsească Germania și trăia în Palestina. Multe din cele ce-i hotărau viața de zi cu zi, îl mișcau, îl speriau, îl încîntau, nu le știu decît din auzite, le-am citit în cărți.

Avea opt ani cînd a izbucnit primul război mondial. Eu aveam șase ani la izbucnirea celui de-al doilea război. Timpurile își aveau eroii lor, noi le adunam numele. Amiralul său Tirpitz se numea pentru mine căpitanul Prien.

Războiul s-a anunțat prin vorbărie. Felix îl asculta înfiorat pe învățător care, în fiecare oră, indiferent că aveau aritmetica sau caligrafia, devenea tot mai furios și își amintea de războiul din șaptezeci, cînd le arătaseră ei franțujilor. De fiecare dată cînd glasul i se frîngea și i se umpleau ochii de lacrimi la amintirea victoriilor, ridica toată clasa în picioare, ordonîndu-le să cînte odată cu el un cîntec soldățesc german precum : „Departe la Sedan". Apoi cîntau „Garda de pe Rin". Curînd lui Felix i se păru natural să fie tratat de Sawitzki ca un viitor războinic. Avea chiar senzația că în timp ce cînta mușchii i se întăreau, iar coșul pieptului i se lățea.

Tata citea ziarele în amănunțime și cu atenție sporită, se supăra din cauza Balcanilor, despre care Felix crezu un timp că sînt niște tîlhari, pînă cînd mama îl lămuri : Eu ținut în sud la mare, unde oamenii trăiesc mai slobozi. Singurul om care citea ziarele altfel decît tata, care trăise războiul din șaptezeci altfel decît Sawitzki era unchiul Jona. Optimismul lor părea să-l îngrijoreze. Felix nu prea mai avea timp să-l viziteze, căci temele pentru acasă îi răpeau mut timp, iar jos îl așteptau copiii. Și ei se pregăteau de război, cu săbii de lemn și coifuri de hîrtie. Curînd lucrurile aveau să ia o întorsătură serioasă,

Asta era și părerea lui Jona.

Mama îl rugase pe Felix să-i ducă lui Jona un borcan cu carne conservată. Tare mult îi place, spuse ea, și n-are cine să se ocupe de el. Nici tu nu te mai duci să-l vezi. Iar tata nu mai are timp nici să sufle de cînd domnii ofițeri sînt așa de-nnebuniți după uniforme de gală. Tot timpul trebuie să se ocupe de comenzi.

Posomorît, afundat în propria sa grăsime, Jona șade pe masă, nici nu se uită cînd Felix îl salută și așează borcanul pe un bufet. Ți l-a trimis mama. Calfele continuă și ele să împungă furioase stofa, doar fata care calcă îi zîmbește.

Cum e la școală, Felix ?

Bine.

Încearcă să se strecoare spre ușă fără să fie observat, Jona însă, căruia nu-i scapă nimic, pune deoparte pantalonul cu vipușcă roșie pe care tocmai l-a isprăvit și-l prinde cu o propoziție : Cum e cu războiul, Felix, o să fie război ?

Cum de-l întreabă pe el așa ceva ? De unde să știe el, cînd nici învățătorul Sawitzki nu e sigur. Lucrul acesta îl hotărăște doar maiestatea sa în persoană. Ar fi obrăznicie curată să-l întrebe și el pe Jona : Ce-s eu, împăratul ?

Dintr-o dată Jona se înviorează, se întinde, mîinile sale, scăpate de ac și ață, se zbat în aer, încearcă să-l prindă cu degetele.

Stai jos, băiete.

Felix ar putea să se ascundă, ca odinioară, sub masă, dar rămîne pe loc, captivat de neliniștea și furia lui Jona. Își împinge fotoliul cu perne vechi, pe care iau loc de obicei domnii înainte și după probă, și se așează. Jona trage aer în piept, și de la prima propoziție Felix știe că nu va mai avea nimic de spus. Că e de ajuns dacă-l ascultă pe Jona care se arată atît de îngrijorat, ba chiar supărat.

N-am să-ți povestesc nimic despre război, despre eroi, despre tunuri, tancuri sau ulani. Ce știu eu cînd o să-l înceapă, poate mîine, poate peste o juma' de an. Știu la fel de puțin ca și tine. Dar am să-ți povestesc despre omul care uită de sine însuși. Întotdeauna, pînă la sfîrșitul lumii, vor exista unii care își închipuie că sînt mai puternici decît ceilalți și vor să și dovedească asta ; ar vrea să aibă ce nu au, să stăpînească ce nu le aparține. Uită-te la ei, cum vin și se costumează, se împodobesc cu trese, cu petlițe, cu epoleți, ca niște păuni.

De emoție, Jona se ridicase în genunchi. Era de așteptat că se va ridica cu totul în picioare, stînd pe masă,

cu cămașa ieșită din pantaloni și cu pantalonii strînși sub burtă.

Felix îl privea cu venerație. Nicicînd nu văzuse un om mare să-și piardă cumpătul în așa hal. Tata nu și-ar permite niciodată una ca asta, chiar dacă ar fi supărat, ar fi atent să nu-și deranjeze costumul, să nu-și răsucească lanțul de la ceas, și-ar mîngîia neîncetat barba.

Cele doua calfe se opriseră din lucru. Fata stătea ca pierdută, cu fierul greu de călcat în mînă, în mijlocul atelierului. Buzele late și cărnoase ale lui Jona scuipau cuvinte nerostite, iar după ce se deschiseseră într-un oftat nespus de trist, Jona se întinse și se ridică în picioare. Privea pe deasupra lor, prin mîinile sale, spre o lume care i se arăta înainte în toată nenorocirea ei.

Cu toții se roagă ! Unchiul Jona dădu din cap consimțind în batjocură la cele patru cuvinte. Apoi se auzi tot mai tare, burta sa începu să vibreze sub cămașa încheiată dezordonat. Da, se roagă, imploră. Îl imploră pe Dumnezeul lor să-i ajute să cîștige, iar pe dușman să-l facă să piardă. Să le binecuvînteze tunurile, chiar și pe țevile pistoalelor să se furișeze un spirit bun. Dacă n-au dușmani, îi inventează. Ei nu discută, nu, ar fi prea mult. Duc tratative. Dar asta numai pentru a demonstra că au dreptate : Acesta e dușmanul. Am încercat în fel și chip, l-am înghesuit cît am putut, încît acum nu ne mai rămîne decît să-i declarăm război. De moartea pe care o aduc în lume ei nu trebuie să moară. Dacă se întîmplă însă cumva să-i nimerească glonțul rătăcit, să-i sfărîme grenada dușmană, atunci se zice că au murit de o moarte eroică, pentru împărat, pentru patrie, pentru Reich.

Lui Felix i se făcu pielea găină. Jona adusese o jignire împăratului. Dar iată că pămîntul nu s-a cutremurat, ușa n-a fost spartă, iar jandarmii n-au năvălit înăuntru ca să-l aresteze pe Jona. Nu s-a întîmplat absolut nimic, doar fata care călca a plescăit de cîteva ori de emoție, iar una din cele două calfe a rostit un „ei, ei" mustrător.

Furia lui Jona se potolise. Grăsanul se dezumflă, se așeză din nou turcește, își suflă nasul într-o mînecă pe care a tras-o dintr-un maldăr de haine neterminate, își

fixă privirea asupra lui Felix și constată pe un ton surprinzător de blînd : Dac-o să fie război, dragul meu, și o să fie, o să te gîndești poate la unchiu-tău Jona. Du-te acum acasă, transmite-le salutări din partea mea dragilor tăi părinți și spune-i tatălui tău că maiorul von Graevenitz — îl știe el — n-a fost mulțumit de material. Vrea cu tot dinadinsul stofă englezească, deși pe englezi i-ar fierbe într-un butoi cu smoală.

Felix pornise deja spre ușă cînd Jona mai adaugă : Bine_ înțeles că tatei nu trebuie să-i spui chiar totul în amănunt.

Iar cînd închise ușa în urma sa, îl mai auzi o dată pe Jona oftînd : Uite cum mă fac de rîs, nebun ce sînt !

Felix transmise salutările din partea lui Jona, dar ce auzise în rest, cuvintele profetului de pe masa de croitorie, păstră pentru el. Nu îndrăznea să le redea și în afară de asta se temea că opiniile lui Jona l-ar putea enerva sau supăra pe tata.

În privința războiului Jona avusese dreptate.

La cîteva zile după vizita la Jona, întorcîndu-se de la școală, Felix fu întîmpinat de mama care, printre lacrimi, îi dădu de știre că arhiducele fusese asasinat la Sarajevo, și închipuiește-ți, biata lui soție de asemenea, iar Elena îi descrise fapta în culori atît de vii, de parcă ar fi fost acolo de față : cum sîngele a țîșnit din rănile prințului moștenitor, și a curs peste tot, și peste femeia frumoasă de lîngă el, care se prăbușise fără viață în pernele trăsurii, și, o doamne, în ce lume tristă ne e dat să trăim, dragul meu.

Elena se înșela. E adevărat că lumea s-a arătat înspăimîntată și cutremurată, dar a folosit prilejul ca să jubileze : În sfîrșit, sosise clipa, în sfîrșit, soldații puteau porni la luptă.

În zilele acelea Felix învăță un cuvînt nou după altul. Cel mai des auzea : mobilizare. Învățătorul Sawitzki trîmbița cuvîntul lungind din cale afară penultima silabă.

Cuvîntul a devenit vizibil, pe străzi, în piețe, în parcuri. Pornea de la el o putere tainică. Așa cel puțin i se părea lui Felix, altfel nu și-ar fi putut explica de ce pe străzi mărșăluia o coloană nesfîrșită de soldați, femeile și fetele se îmbrăcau și în zilele de lucru în

haine de duminică, oamenii se îmbrățișau pe stradă, necunoscuții îl mîngîiau pe cap, iar învățătorul Sawitzki izbucni într-o bună zi în lacrimi în fața clasei, invocînd numele maiestății sale. Puterea aceea inexplicabilă îl cuprinse și pe Felix. Spera ca războiul, care nici măcar nu izbucnise și totuși se manifesta deja, să dureze o veșnicie, să apuce și el să fie recrutat și avansat degrabă la gradul de ofițer.

De unchiul Jona se ținea departe. Le strica tot cheful, nu avea pic de înțelegere pentru eroism.

Și în curte se făceau mobilizări. Cu toții, pînă și Grete, se înarmaseră cu flinte de lemn, săbii și pumnale, iar cele șase insule verzi nu mai pluteau în bună pace una lîngă alta, căci își declaraseră război.

Așteptase cu nerăbdare să înceapă împreună cu ceilalți copiii atacul împotriva dușmanului și să-l alunge.

Ei însă i-au stricat toate planurile.

De fiecare dată îl decretau pe el dușman.

Tu-l faci acum pe franțuz, comanda Helmut.

Astăzi ai să faci pe rusu', stăruia Grete.

Primise în dar de la tata un chipiu care ieșise prea mic. Ce te tot ocoșești, i-au zis, nici măcar nu-ți stă bine. Fericirea aceea care-i umpluse pieptul se transformă într-o durere mică și apăsătoare.

Se rugase de Elena să-l lase să stea mai mult jos. Ceilalți copii au voie, te rog. O vedea, mare și osoasă, în cadrul ușii : A, ăia, haimanalele alea.

Te rog, Elena, îți promit că mîine am să te ajut să freci rufele pe măngălău.

Elena rîde, se dă la o parte, îl prinde de bărbie, îl gîdilă : Hoțoman mic ce ești. Întotdeauna capeți ce vrei.

El aleargă pe scări în jos, un cavaler, un salvator, pe care ei îl așteaptă. Ușa spre curte e deschisă.

Lumina după-amiezii de vară scade și se adună într-un dreptunghi de culoarea mierii, Felix se oprește în prag, așteaptă ca ei să-l strige, lor însă nici nu le pasă de el, pălăvrăgesc, șușotesc. Își trage chipiul pe frunte. Elena zice că așa are un aer teribil de îndrăzneț.

Camarazi, strigă el.

Doar Helmut îi aruncă o privire. Ce-i, te-au mai lăsat un pic afară ? Atunci hai să ne jucăm Tu ești rusu'.

În clipa aceasta îi vine să le întoarcă spatele, să se ascundă în camera lui. Dar nu trebuie să se dea bătut, să nu-i lase să observe cît de speriat este.

Haide ! Îl privesc cu toții nerăbdători.

El nu face nici o mișcare, e țeapăn, picioarele i se împotrivesc. Sabia din mînă e nespus de grea. Dacă aș fi Hagen von Tronje*, își zice el, ăsta l-a ucis chiar și pe Siegfried.

Te mai joci ? strigă Helmut, iar Gertrud adaugă pe un ton batjocoritor : Sau nu ? Atunci el aleargă spre ei, se îndepărtează de zidul protector, de ușa prin care s-ar putea refugia. Îl înconjoară cu toții, îl țin prins, rîd.

Rusu'.

Eu nu-s rus !

Ba da.

Îndrăznește să facă un pas înainte. Cercul se strînge mai mult în jurul lui.

Ia uitați-vă la el ! Imediat o să dea apă la șoareci.

O să le arate el ! Ei nici nu bănuiesc ce forță îl mînă, ce ură, ce furie. Închide ochii, smucește sabia în sus și se repede asupra zidului viu. Acesta e cald, respiră, lovește, îl azvîrle la pămînt, se năpustește asupra lui, boxează, ciupește și-l lovește neîntrerupt în cap. Apoi cineva îl trage în sus. Helmut îi suflă în față. Respirația lui e atît de acră de parcă ar fi vărsat tot timpul pînă acum.

Eu nu-s rus !

Din nou îi aude rîzînd.

Și atunci ce ești ?

Un soldat german.

Rîd acum în hohote. Unul îi smulge sabia din mînă. Helmut îl înșfacă de cămașă și-i vorbește, uitîndu-se în ochii lui : Asta nu poți fi, tu nu.

De ce nu ?

Fiindcă ești evreu.

Helmut îl zgîlțîie încolo și încoace. Un evreu e un evreu.

---

* Personaj din epopeea *Cîntecul Nibelungilor*, Hagen „cel crunt", ucigașul lui Siegfried, cu toate acestea simbol al cavalerului credincios.

Zidurile casei capătă și ele glas, își aruncă unul altuia cuvîntul : evreu, evreu.

Poate că dintr-o dată se va simți mai tare ca ei toți și o să le întoarcă pur și simplu spatele, poate că în curte o să năvălească un cavaler străin care să-l elibereze și să-i doboare pe ceilalți. Dar nimic din toate acestea nu se întîmplă. Nici măcar Elena nu apare în balcon alarmată de strigătele copiilor.

Îi spun că e evreu.

Grete zbiară : Arată-ți puțica. Să vedem dacă ți-au tăiat o bucățică. Ia să vedem !

Se lasă pe vine, se ghemuiește, se apără. Nu trebuie să-l vadă plîngînd.

Hai ! Helmut trage de el.

Nu vrei ?

Nu.

S-a cocoșat de tot, își pune mîinile peste ceafă, apărîndu-se.

Se face liniște. Mai întîi aude șoapte, apoi pași care se depărtează. Au luat-o la fugă, s-au săturat, n-au reușit. Sînt mai tare decît ei.

Pe deasupra lui răsună o voce de bărbat.

Ce e, Felix, ce ți-au făcut ? Nu vi se pare că vă faceți cam prea mult de cap ?

E administratorul. Nu eroul, nu cavalerul. Încetișor, fiindcă simte că de încordare pielea i s-ar putea rupe, se strecoară pe sub brațul bărbatului. În iarbă stă trîntită sabia lui. O lasă acolo.

Elena îi deschide, se sperie : Ce e, ce ți-au făcut ?

Nimic, spune el, iar glasul îi devine strident. Așa e în război.

Du-te și spală-te, schimbă-te și după aceea vino la masă !

Ar vrea ca ea să-l ia în brațe, dar o aude doar mormăind : Proști mai sînt copiii ăștia.

Își pune în gînd să nu discute cu nimeni despre cele întîmplate, să tăinuiască această umilință. Într-un tîrziu, mult mai tîrziu ar putea să-l întrebe pe Jona de ce un evreu nu poat fi soldat german.

A doua zi, la 1 august 1914, împăratul a declarat război Rusiei.

4

Adresa greşită

Pentru întîia oară a simţit şi el curgerea timpului, a simţit cum ceva trece, se dizolvă treptat în amintirea sa, durerea se stinge. Evita acum curtea, chiar dacă îi era dor de locul său. Cînd se întîlnea cu unul din copii pe scară sau pe stradă, îl ocolea.

Războiul intra în cel de-al doilea an; Felix mergea în clasa a treia. Străduieşte-te, îl implora Elena, să creşti şi tu, puiule.

Zi de zi războiul îl învăţa nume noi. Învăţătorul Sawitzki le scria pe tablă. La Tannenberg, Hindenburg* învinsese armata rusească condusă de Samorow, la Skagerrak flota germană o întîlnise pe cea engleză, iar la Verdun şi pe Somme soldaţii îşi săpaseră tranşee. A scris şi numele lui Gerald Venzmer cu litere mari şi a pus o cruce după el. Venzmer, tînărul şi atît de promiţătorul nostru coleg, cum declara Sawitzki lovind tabla cu băţul, se înrolase voluntar. Căzuse pe Somme şi acum era un erou. La cei cincizeci şi opt de ani ai săi Sawitzki nu putea deveni erou, lucru pe care îl regreta din toată inima. Dar nici acasă nu trebuie să precupeţim nici un efort, spune el. Pe Felix expresia aceasta îl înveselea. Pe cine voia să peţească Sawitzki, cînd el însuşi nu mai era peţit. Dar poate că în acest fel, frontul din patrie devenea deosebit de puternic.

Jona, care apăruse pe neaşteptate într-o seară la cină, să mănînce şi el în sfîrşit pe săturate şi să şadă măcar cîteva ceasuri pe un scaun cumsecade, manifestă, spre supărarea tatei, o totală desconsiderare faţă de eroi, zise despre Ludendorff** că-i un Bramarbas***, cuvînt pe care

---

* Hindenburg, Paul von (1847—1934), feldmareşal şi om politic german, şef al statului-major al armatei germane între 1916—1918, preşedinte al republicii între 1925—1934, a favorizat ascensiunea forţelor fasciste, l-a numit în 1933 pe Hitler cancelar.

** Ludendorff, Erich (1865—1937), general german, a întreţinut strînse legături cu grupările naţionaliste de dreapta, a participat la puciul lui Hitler din 1923.

*** Fanfaron care se laudă cu pretinse fapte de vitejie.

nu voi să-l explice, iar despre soldații de pe Somme declară că sînt cu toții niște vite nenorocite.

Felix nu îndrăznea să-l contrazică. Deși era mai bine informat, căci urmărea cu atenție articolele și pozele din „Berliner Illustrirte“, revista la care era abonat tata.

Te rog, Jona, nu mai vorbi așa în fața copilului.

Jona însă nu dădu înapoi, rămase pe poziție, fornăia, își ștergea cu șervetul bărbia triplă, îi sufla lui Felix în față, și în cele din urmă spuse : Ei, ce zici, Felix, cînd o să cucerim întreaga lume ?

Lui Felix îi era rușine din cauza lui Jona. I se părea că nu are pic de bărbăție și că se poartă prostește, și se mira de ce totuși îl îndrăgea.

Lasă-l, spunea mama.

Dar de-acum era din nou departe, el nu mai era acolo. Ședea lîngă ei și totuși nu era de față. Nici nu bănuiau ei cine era el în realitate și care erau visurile și preocupările lui. Părinții nu l-ar fi înțeles. Și cine, în afară de Jona, l-ar fi putut consola cînd l-au batjocorit copiii din curte.

Jona se ducea la sinagogă, tata însă, nu. Iubitul tău tată e un om luminat, decretase odată Jona de pe masa lui de croitorie, dar nu știu de unde-i vine. El însă trebuie să știe. Apoi îi povestise lui Felix despre un bărbat pe nume Herzl, care voia să intemeieze un sat al evreilor, așa cum făcuse Bismarck pentru germani.

Și vezi, nu uita de tine, îi strigă din nou Elena cînd, după terminarea lecțiilor, iese pe ușa locuinței pe jumătate cufundat în visuri. Nu, de sine nu uită, dar de toți ceilalți.

Mă duc să mă joc. Am un prieten nou, un coleg de școală. Îl inventase pe acesta de dragul părinților și al Elenei. Îl cheamă Arthur Legal, locuiește în Piața Nouă.

În sfîrșit și-a găsit și el un prieten la școală. Arthur e coleg de clasă ?

Nu, e în clasa a patra. Ceea ce nu-i o minciună. Doar că nu a schimbat în viața lui un cuvînt cu Arthur, nici prin gînd nu i-a trecut, fiindcă Arthur se numără printre cei mari, care vor crește fără probleme pentru a purta o uniformă.

Adu-l odată acasă, Felix.

Dac-o să vrea. Ştie din capul locului că n-o să vrea. Cînd porneşte la drum, o ia mai întîi pe urma propriei sale minciuni. Poate că Elenei, curioasă cum e şi bănuitoare, îi vine ideea să-l urmărească. N-are mult de mers pînă la Piaţa Nouă, o ia pe lîngă poştă sau pe strada Albuss. Aleargă, chiar dacă nu-l aşteaptă nici un prieten şi ajunge într-un suflet acolo. Acum, acum nu-l mai ştie nimeni. Al lui e oraşul, e stăpîn aici, ştie mai mult ca oricine, poate să-l anime cum îl taie capul. Creşte, creşte peste capetele trecătorilor, se uită în case, rămîne însă invizibil. Dar trebuie să se mişte repede, şi să fie atent, ca să nu sară în ochi, aşa cum i se întîmpla la început ; se lovea de oameni, era mustrat, iar cineva l-a bătut pe umăr fiindcă vorbea de unul singur.

Vocea îi răsună tare în cap, şi orice ar comanda se îndeplineşte. Vede norii grei deasupra rîului, o escadră cenuşie, şi ştie că deîndată va porni spre el în picaj ameţitor, precum avionul lui Richthofen cel roşu *. Nobilul ofiţer îl cunoaşte, îi face semn cu mîna ; el însă o porneşte de-a lungul rîului, se aşează lîngă pescari, îşi bălăbăne picioarele, se trezeşte dintr-o dată cu o undiţă în mînă şi simte cum trage peştele. Scoate un peşte mai frumos decît a văzut vreodată la piaţă, strălucind în toate culorile curcubeului, iar în ochii lui se oglindeşte tot rîndul de case de pe mal. Dacă vrea el, o să apară trupe în marş, sau un general singuratec, călărind pe strada Schweidnitz, unul care seamănă cu Ludendorff. Sau îi pune pe Jan, Wilhelm, Grete şi pe toţi ceilalţi copii din curte să stea într-un rînd şi asmute cîinii pe ei. Frumos e să vezi urcînd deasupra oraşului un balon mare şi colorat. Uneori reuşeşte chiar să se vadă în nacela de dedesubt, dar de cele mai multe ori îl ia cu ameţeală numai la gîndul că ar putea fi acolo.

Cînd îl las să se plimbe astfel prin oraş, visînd cu ochii deschişi, şi-mi imaginez ce-şi imaginează el, îmi apare în faţa ochilor o scenă care nu are nimic de-a

---

* Manfred von Richthofen (1892—1918), celebru aviator german din timpul primului război mondial, autorul unei cărţi întitulate *Der rote Kampfflieger (Aviatorul roşu).*

face cu el, s-a petrecut mult mai tîrziu, și pe care eu o leg totuși de el.

În 1942 ne-am mutat la Olomouc. Tata credea că acolo va fi mai liber să practice avocatura. Copil fiind pornesc să explorez stradă cu stradă noul oraș. Stau pe un zid pe jumătate dărîmat, la marginea unui fost braț al rîului, acum aproape secat.

Cei doi vin spre mine. Doi băieți, ceva mai mici decît mine. Așa cum merg, înghesuiți unul într-altul, ținîndu-se de mîini, punînd cu grijă un picior în fața celuilalt, n-am de ce să mă tem. Pe jachetele prea mari poartă în stînga pe piept steaua galbenă.

În timp ce treceau pe lîngă mine, cu capetele lăsate în jos, fără să-și ridice privirea, am avut senzația că se rătăciseră în mod nepermis în viața mea. Abia după cîteva zile i-am povestit mamei despre această întîlnire. M-a ascultat fără să mă întrerupă și a ieșit din cameră cum am terminat de povestit. Nicicînd nu mi-a explicat tristețea ei.

Că Felix avea să meargă la gimnaziu era lucru știut. În clasa a patra și-a cîștigat definitiv reputația de-a fi deosebit de inteligent. Pînă și tata era acum convins că o să ajungă ceva de capul lui, și cum nu puteai ști niciodată ce întorsătură vor lua lucrurile, cît o să mai dureze războiul și cum va arăta apoi pacea, îi alesese lui Felix și o profesiune. Urma să studieze dreptul și să se facă judecător sau avocat, dar lucrurile acestea îl preocupau prea puțin pe Felix, căci în clasa a patra descoperise — iar în această privință viitorul se arăta promițător — că plăcea fetelor.

Sophie a fost prima. Fetele nu terminau întotdeauna școala la aceeași oră ca băieții. Dar în ziua aceea terminaseră toți odată. Sophie i-a tăiat calea și l-a oprit cu un : Ei, Felix ? șoptit. Și ea era cu o jumătate de cap mai înaltă decît el, dar — constată el măgulit — mergea de dragul lui cu genunchii ușor îndoiți. Avea pielea deschisă, transparentă a roșcaților, iar brațele îi ieșeau din mînecile bufante ale uniformei ca doi cîrnăciori bine strînși.

Ce-i ? întrebă el și se simți caraghios.

Nimic.

Cum nici Sophie nu știa ce să mai zică, iar nehotărîrea ei îi dădea lui Felix forțe noi, se hotărî să treacă la acțiune : Vrei să te conduc acasă ?

Ea îi zîmbi recunoscătoare :

Dacă vrei.

Da.

Nu locuim departe de aici.

Știa despre el o mulțime de lucruri, se informase. Înainte să plece împreună cu ea, Felix se mai întoarse o dată spre colegii lui, bucuros să-i vadă holbîndu-se la el prostiți și cu gurile căscate. Mincinoșii ăștia, care tot timpul se lăudau. Acum le-o luase înainte.

Sophie țopăia pe lîngă el și nu tăcea o clipă. De fapt, nu-i plăcea defel. Și cum în zilele următoare a devenit tot mai îndrăzneață și din cînd în cînd îl ciupea și îl înghesuia, luă hotărîrea s-o schimbe cît mai degrabă cu putință cu una din prietenele ei. Ceea ce și făcu, într-o succesiune amețitoare. Îi întoarse lui Sophie pur și simplu spatele și i se dedică din toată inima Carolei, care nu mirosea urît și al cărei păr castaniu nu era împletit în codițe, ca la Sophie, ci îi cădea liber în bucle frumoase pînă la umeri ; în plus citea îndată toate cărțile pe care i le spunea el, pe cînd Sophie n-avea niciodată chef de așa ceva.

Carola fu înlocuită cu Hertha, care dispunea de o șură în curtea părintească ; acolo au petrecut după-amieze agitate. Hertha nu se mai sătura cînd era vorba să se joace de-a doctorul. La început a fost un doctor exagerat de precaut, apoi însă, deosebit de meticulos. Hertha a fost și prima pe care a sărutat-o. Dar se spăla foarte rar, cum a avut ocazia să constate în timpul consulturilor medicale. Un timp a fost ferm convins că o iubește și i-a promis chiar că mai tîrziu o va lua de nevastă. Dar s-a cam grăbit, fiindcă n-a trecut mult timp și a descoperit-o pe Irina, sau mai bine zis, ea pe el. Irina nu dădea doi bani pe jocul de-a doctorul ; cel mai mult îi plăcea cînd stăteau pe o bancă în parcul Scheitnig, iar el îi citea, de preferință din „Sigismund Rüstig". Dar n-au ajuns decît la capitolul cinci, căci Felix

fu deodată cuprins de-o pasiune la care nu i se răspunse, lucru cu atît mai jignitor după experiențele ultimelor luni. Se îndrăgostise de Theresia Konnert, care i se părea mai frumoasă și mai serioasă decît toate celelalte. De ce nu o observase încă mai demult nu înțelegea nici el. Poate că abia acum, cunoscîndu-le pe celelalte, era în stare să compare și să recunoască adevărata ei frumusețe.

În pauze se învîrtea tot timpul în jurul ei.

Se ținea după ea pînă acasă.

Îi transmitea gînduri, sperînd ca ea să le înțeleagă.

O visa.

Ea însă nici nu-l observa.

Dragostea aceasta nerăsplătită a început să-l macine.

Ce-i cu tine, Felix, îl întreba mama, de ce ești așa de palid? Nu mai citi seara pînă tîrziu, îl mustra Elena. Pînă și tata îl îndemnă să nu se omoare cu firea învățînd.

Pe vremea cînd toată lumea era îngrozită de moartea violentă a lui Rasputin, pe cînd unchiul Jona nu mai contenea să-l laude pe Barbusse și nemaipomenitul său roman „Focul“ — ai putea să-l citești și tu, Felix, neapărat! — cînd se apropia iarna, cea de-a treia iarnă de război, și cînd Theresia, în continuare, nu-l dădea nici o atenție, Felix simți că nu mai poate să îndure. Îi vorbi, așa cum învățase de la Sophie: Pot să te conduc acasă?

Theresia nici măcar nu se opri ca să-i spună nu.

Pentru prima oară, Felix întîrzie la masa de prînz, se așeză fără să-și ceară iertare la locul lui, tata însă nu sări în sus așa cum se așteptase, ci se mulțumi să observe, aruncîndu-i o privire cercetătoare, să nu-și facă un obicei din asta. Refuzul Theresiei s-a pironit în capul lui, i-a paralizat fantezia.

În zadar încerca să se joace cu orașul ca de obicei. Theresia nu-i dădea pace. Toate gîndurile lui se îndreptau spre ea.

Pleacă, o ruga el, lasă-mă în pace.

Era ca și cum ea ar fi locuit în el.

Sawitzki îl mută în prima bancă. Ceva nu era în ordine. Tot timpul e cu gîndul aiurea, iar rezultatele

lasă foarte mult de dorit. Concentrează-te, Felix. Gîndește-te la eroii noștri de pe cîmpurile de bătălie.

Da, asta voia să facă. Dar nu reușea. Dimpotrivă. De cîte ori citea în ziare despre luptele de la Douaumont sau Hartmannsweilerkopf, vedea un anunț cu chenar negru prin care era vestită moartea eroică a lui Felix Guttmann. Se plîngea pe sine și se gîndea plin de compătimire la părinți și la Jona, o uita pentru cîteva clipe de Theresia pînă cînd îi venea în minte că atunci o să regrete poate că l-a respins, pe el, cel care își sacrificase viața pentru împărat și patrie.

Dar nici moartea imaginară nu-i era de nici un folos. Theresia trebuia să înceteze să mai fie frumoasă și intangibilă. E o gîscă, o tîmpită, își zicea el, o gîscă înfumurată și tîmpită.

Dar nu credea în gîndurile pe care și le impunea.

În timpul unuia din obișnuitele ceasuri de odihnă de pe balcon îi veni ideea salvatoare. Jos în curte zbiera Grete. Ea nu l-ar înțelege, n-ar pricepe cum dragostea poate să-ți ia mințile și puterile, să te înnebunească încetul cu încetul. Grete ar rîde de mine, își zise el, Theresia însă, nu. Ea nici nu bănuiește cît de mult suferă el. Poate că ar trebui să-i scrie o scrisoare, poate că atunci l-ar înțelege.

A scris pe nerăsuflate. Propozițiile se îmbulzeau, ades gîndite, ades rostite.

Dragă Theresia, îți scriu fiindcă tu nu vrei să vorbești cu mine. Nu trebuie să-mi răspunzi, dar m-ar bucura dacă ai face-o.

Ești foarte frumoasă și îmi placi. Mă gîndesc mereu la tine. Te iubesc. E adevărat. Știi tu asta? Mai mult nu pot să-ți scriu. Dacă vrei te conduc poimîine acasă.

Al tău, Felix.

N-a găsit un plic și n-a îndrăznit să-i roage pe părinți sau pe Elena să-i dea unul, așa că scrise adresa Theresiei pe spatele hîrtiei și o împături. Unde locuia, știa el.

Porni grăbit spre ea. Trebuia să primească neîntîrziat scrisoarea și s-o citească imediat.

Dintr-o dată cerul se ivi din nou undeva sus, o boltă minunată, sub care răsuna muzica, lumina se prelingea de-a lungul fațadelor, iar trecătorii îi zîmbeau fericiți.

Se opri vizavi de casa în care locuia Theresia, abia trăgîndu-și sufletul. Privirea îi sărea de la o fereastră la alta. Ar fi vrut ca ea să apară la una din ferestre și totuși se temea. Traversă strada în salturi, căută o cutie poștală, citi : Dr. Herbert Thalmann și dădu drumul la scrisoare, dar de cum o văzu înăuntru ar fi vrut s-o scoată din nou afară.

În următoarele zile Theresia rămase așa cum o știa, trecea mîndră pe lîngă el, fără să-i arunce o privire. Aroganța ei neschimbată îl făcu pe Felix să-și piardă cumpătul. Se năpusti în visurile lui asupra ei, o blestemă, o tîrî într-o peșteră, o legă cu lanțuri de fier de-o piatră și-i afundă fața palidă și împietrită într-o baltă cu apă.

De alte fărădelegi l-a ferit tata. După ceasul de odihnă petrecut pe balcon, Felix se încuiase în camera lui. Elenei, apucăturile astea nu-i erau pe plac. Cine știe ce făcea el în spatele ușilor închise.

Stătea întins pe jos și desena după un șablon o insulă pe care fusese azvîrlit după ce plecase în taină de acasă și supraviețuise unui naufragiu. Trăia acolo cu Theresia în chip de Vineri.

Ștergea cu guma, trăgea liniile din nou, era atît de adîncit în lucru încît nici nu auzi bătăile în ușă.

Dormi, Felix ?

Nu, Elena.

Tatăl tău vrea să-ți vorbească. Du-te la el în birou. Imediat, te rog.

Lucrul acesta era cu totul nou. La ora aceasta tata era de obicei la prăvălie, iar biroul era folosit mai nou ca depozit pentru stofele englezești pe care le pusese deoparte pentru vremurile de pace.

Cîteodată, cînd se simte încolțit, are senzația că aleargă orbește înlăuntrul său, ca într-o închisoare. Și mereu se lovește de sine însuși.

Chiar acum, Elena ?

Da.

Gînditor, își contemplă insula pe care acum nu se mai poate așeza.

Elena îl măsoară din cap pînă în picioare, ca și cum s-ar fi întors cu adevărat dintr-o lungă călătorie. Apoi

îi dă un ghiont și totodată îl mîngîie pe spate, ca să-l consoleze.

S-a întîmplat ceva ? Tata e supărat ?

Nu știu. Și dacă ar ști ce s-a întîmplat, tot nu i-ar spune nimic. Cînd ajung în pragul ușii de la birou, Elenei i se înmoaie inima de milă și nu mai știe ce să facă.

Las' că trece. Îl sărută pe frunte și apasă cu umărul ușa. Felix pășește acum într-un tablou de care își amintește, pe care l-a văzut într-o altă viață sau pe care l-a prevăzut și l-a știut dintotdeauna. Draperiile sînt desfăcute de-o palmă, cît să pătrundă un fascicul de lumină care taie camera întunecată în două jumătăți. Într-o parte stau stivuite pe rafturi baloturi de stofă ce ajung pînă la tavan și care răspîndesc un miros de lemn uscat la vînt cald. În cealaltă parte îl vede tot mai limpede pe tata în spatele biroului, rămas de mult nefolosit, pe care s-au adunat pachete de facturi vechi. Stă acolo, străin și intangibil, legănîndu-și trupul înainte și înapoi, așa cum face Jona cînd se roagă în sinagogă ; se apleacă înainte, își cufundă capul în fasciculul de lumină, ochelarii îi fulgeră, fruntea-i devine și mai înaltă, iar barba plină, ce-i acoperă obrajii și coboară pînă pe piept, pare și mai bogată, și mai neagră. Doar buzele neliniștite răsar lucind umede din ea, buze care așteaptă să fie atinse cu o batistă sau cu un șervețel.

Apropie-te, Felix. Vocea lui, pe care o cunoaște ; de data aceasta însă îl respinge. Nu aștepta să fii rugat.

Stă la un pas de birou. Tata s-a oprit din legănat, își bagă mîna în buzunarul hainei și scoate de acolo o hîrtie mototolită, o ridică în dreptul ochilor. Știi ce-i asta, știi ce-ți arăt ?

Știe prea bine. Dar nu mai e scrisoarea pe care a scris-o el, nu mai sînt cuvintele, propozițiile pe care le-a gîndit. Și-au pierdut taina.

Da.

Opera aceasta îți aparține, Felix ?

Da, tată.

Nu ți-e rușine ?

Cum de îl întreabă așa ceva. Cum de nu-i era rușine tatei sau doctorului Thalmann. De ce trebuie să hotă-

rască cei mari cui trebuie să-i fie rușine și cui nu. De ce la dragoste nu aveau decît ei dreptul.

Gîndurile acestea îl întristară și uită să răspundă.

Parcă te-am întrebat ceva, Felix ?

Fiindcă nu-i rușine de el, ci de tata și de doctorul Thalmann, fiindcă orice propoziție din scrisoarea sa își pierduse sensul, n-o mai iubea nici pe Theresia, se simțea lovit și părăsit și nu putea să-i răspundă tatei fără să-l mintă. Dar asta nu voia. Așa că își privi mîinile care se împreunară ca de la sine și tăcu. Pînă cînd tata începu el să vorbească, pe un ton acuzator, care îl umplu de spaimă.

Și mai ești și îndărătnic. Trebuia să mă aștept la altceva ? După toate cîte le-am făcut ? Te-am păzit ca pe ochii din cap, și ne-am făcut griji din cauza ta, și te-am învățat să-i respecți pe ceilalți, să fii cuviincios. Dar tu ce faci ? Ce se întîmplă oare în capul tău, cît de săracă ți-e inima ?

Tata sărise în picioare, lovi furios tăblia biroului ; Felix nu-l asculta. Nu avea nici un sens. Tata nu-l înțelegea, nici mama, nici Elena, altfel i-ar fi luat apărarea și nu i-ar fi permis tatei să gîndească atît de urît și atît de greșit despre el și să se lase ațîțat de doctorul ăla.

Pe el îl supăra doar faptul că totul se întîmpla din cauza Theresiei. Se înșelase în privința ei, era o gîscă, iar el observase asta prea tîrziu.

Mă asculți, Felix ?

Da.

Cînd Felix se uită din nou în sus spre tata, acesta își scosese ochelarii și își masa rădăcina nasului. Nu scapi nepedepsit, spuse el mai mult pentru sine și-i întoarse spatele, zicînd, spre marea uimire a lui Felix : Următoarele două săptămîni ai să stai după școală în casă. Ai înțeles ?

Da.

Atunci du-te.

Spera ca tata să se întoarcă din nou spre el. Nu se întîmplă însă nimic. Cu toate acestea avu senzația că în timp ce se îndrepta spre ușă, tata îl privea de peste umăr.

Interdicția de-a ieși afară n-a fost o pedeapsă. Iarna se lipise cenușie și înghețată de ferestre. Ca să oprească frigul, Elena înfundase perne între geamurile duble și de fiecare dată cînd intra în cameră îl strîngea în brațe și se scuza că nu poate să facă focul în sobiță, dar era război și vremurile nu se mai îndreptau, așa că îl ruga să-și mai pună un pulover. În acest timp el se lăsa purtat de aripile fanteziei sale. Era de ajuns să închidă ochii, că deîndată își lua zborul din cameră și ateriza pe o scenă, era primit cu aplauze, povestea, juca, iar decorurile printre care alerga încolo și încoace nu erau din lemn și clei, ci adevărate : străzi și piețe adevărate, pe unde treceau mașini și trăsuri, casele erau locuite, auzea oamenii vorbind, certîndu-se, seara se aprindeau luminile, iar el alerga pe o pajiște spre o pădure, care se ivea mare și întunecată în fundul scenei. Întîlnea oameni pe care îi cunoștea, personaje despre care citise sau auzise și îi prezenta publicului. Și pe părinți, pe Elena și mai ales pe Jona care le ținea cuvîntări caraghioase și avea aproape la fel de mult succes ca el. Iar spre sfîrșitul spectacolului, cînd se simțea vlăguit și se auzea chemat la masă, cînd casele dispăreau într-un fundal nedeslușit, cînd pajiștile se micșorau, și vocile celorlalți actori se auzeau tot mai încet, apărea, la ordinele lui, un bărbat foarte slab, de care se ținea ghinionul scai. Cădea în gropi, ieșea din ele mînjit de sus pînă jos, lega două sîrme și se electrocuta, nimerea pe mîna unor bandiți care îl băteau măr, ca să scape se urca pe un cal, cădea jos și rămînea întins pe spate, dînd din picioare ca un gîndac — acesta este stimați spectatori, striga atunci o voce veselă în el, nici mai mult nici mai puțin decît domnul doctor Herbert Thalmann.

După cele două săptămîni de pedeapsă, Felix o porni grăbit spre Jona, care nu suflă un cuvînt despre scrisoare. Îi arătă vesel și mîndru un pian. Mi l-a dat un client. Te miri, nu ! N-a avut cu ce să-mi plătească și nici nu știe să cînte la pian. Așa că n-o să-i ducă lipsa.

Dar tu știi să cînți, unchiule Jona ?

Un pic.

Şi ca să-i dovedească se aşeză la pian. Un deget îi era de ajuns ca să cînte o melodie.

Ştii ce-i asta ?

Felix se apropiase de Jona, se sprijini de el, asculta mugetele şi huruiturile trupului său uriaş.

Nu, nu ştiu.

E un cîntec tare frumos. Compus de un mare muzician. Johann Sebastian Bach. L-a compus pentru iubita lui şi sună cam aşa. Şi din nou ciocăni cu un deget pe clape. Şi începu să cînte : De vrei să-mi dăruieşti inima ta, nu spune nimănui de la început.

5

O schimbare

Ascensiunea a început printr-o evidenţiere. Sawitzki îl citase pe Felix în faţa clasei, declarînd că era una din bucuriile sale în aceste timpuri măreţe şi grele, îşi aşezase mîna un timp pe creştetul său şi îi dorise succes la gimnaziu. Apoi le ţinu o cuvîntare, la care a asistat şi directorul, în timpul căreia pierdu cu totul măsura, iar copiii îşi făcură de cap. Pentru Felix despărţirea n-a fost dureroasă. Pe unii din colegii de clasă avea să-i revadă la gimnaziu. Pentru el aveau să însemne la fel de puţin acolo ca şi aici. Unii din ei încercaseră chiar să-i cîştige prietenia, dar ceva în el stătea la pîndă, mereu atent. De toate astea voia să scape. Traversă curtea şcolii. Ploua mărunt. Sub castani se îmbulziseră elevii, căutînd să se apere de ploie. Larma lor plină de veselie îl împinse spre poartă şi apoi afară. Acolo fu uimit să-l vadă pe tata. Niciodată, nici măcar o singură dată nu-l dusese şi nu-l luase de la şcoală. I-ar fi fost şi ruşine. Micuţul Felix nu poate fără tăticu', ar fi rîs ceilalţi.

Tata îi zîmbi, îl bătu pe ghiozdan, spuse : Am o surpriză pentru tine, în cinstea zilei. Apoi amuţi, uriaşul bărbos, care făcea un pas cît Felix făcea trei. Unde îl ducea oare ? La Cafeneaua Teatrului unde se întîlnea

o dată pe săptămînă cu prietenii săi ? Sau la o masă în doi la Curtea Sileziană, unde-și invita de obicei partenerii de afaceri ? Dar cînd o luară pe strada Schweidnitz, înțelese că se duceau la Jona și se întrebă ce fel de surpriză avea să-l aștepte acolo.

Jona îi primește transpirat, emoționat, îl strînge pe Felix la piept, își lipește burta moale, de fața lui, îl felicită : E un capitol, puiule, o etapă a vieții. După această primire plină de efuziune își revine, se dă un pas înapoi, în cinstea lui Felix și-a pus chiar o haină, ca și cum ar urma să servească un client.

Asta și face. Cei doi bărbați îl conduc pe Felix în camera de croitorie unde cele două calfe și călcătoreasa îi urează în cor „Sincere felicitări" ; Jona îl ia de braț, îl conduce la scaunul capitonat, îl așează în el, arată cu mîna spre măsuța unde stă întinsă o stofă bleumarin și declară solemn : Ia uită-te la asta. E de la Manchester. Din rezervele tatei. Din asta o să-ți facem primul tău costum.

Vede stofa, burta lui Jona, picioarele tatei și nu știe ce să facă : Să sară în picioare și să-i mulțumească tatei ? Sau să aștepte ? Se hotărăște să rămînă pe loc, fericit și smerit.

Jona însă nu-l lasă. Scoală-te, îl îndeamnă el pe Felix. Aș vrea să-ți iau măsură. În timp ce se ridică de pe scaun le mulțumește : Mulțumesc, tată ! Mulțumesc, unchiule Jona !

Tata ia loc pe scaunul clienților, și Jona începe să-l măsoare cu centimetrul : Ai putea totuși să mai crești și tu un pic !

Felix însă pregeta să crească. Iar cînd mînecile hainei și pantalonii au ajuns să-i fie prea scurte, iar mama a trebuit să-i țeasă pentru întîia oară haina în coate, împlinise deja șaisprezece ani, mergea într-a cincea de liceu și lua deja de cinci ani ore de pian. Războiul se terminase de patru ani.

Tot ce se întîmplase între timp, schimbări, spaime, se perinda în propoziții în mintea lui. Vorbiseră tot timpul, Jona, profesorii, mama, Elena, uneori și tata :

Au venit cu tancuri, auziți tancuri. Ce măcel îngrozitor. Ați auzit că America ne-a declarat război. Două

ore am stat ieri la coadă la pîine. Trebuie să ai idei ca să gătești morcovii în cît mai multe feluri. Și de pe Marna au trebuit să se retragă. O să se sfîrșească rău, vă spun eu. Ce zici că pe cancelarul Michaelis l-a destituit împăratul ? Ce să mai salveze din haosul ăsta contele Hertling ? Se vorbește că în oraș o să vină Rosa Luxemburg să țină o cuvîntare. La Berlin, la Leipzig, peste tot în Reich muncitorii fac greve împotriva războiului, și aici la noi. Dacă trece Ludendorff la cîrmă o să se-ndrepte lucrurile. Cum poți să mai crezi în el, Leo ? S-a întîmplat, v-am adus să vedeți și voi, negru pe alb, a apărut o ediție specială, împăratul a abdicat, Ebert e cancelar al Reichului, Scheidemann a proclamat republica la Berlin. Republica ? Ce-i asta ? Nu știu, Lina, cît o să mai putem rămîne în locuința asta, afacerile merg tare prost.

Felix a învățat multe. Cum împăratul a făcut ca supușii lui să piardă războiul și cum aceștia s-au revoltat apoi. Cum revolta a fost înăbușită. Cum profesorii de la gimnaziu, cărora înfrîngerea le-a luat mai întîi glasul, au început din nou să vorbească, ca și cum maiestatea sa s-ar înarma din nou, pregătindu-și reîntoarcerea. Felix asculta, nu se amesteca niciodată. Nu trebuia să se facă mic ca să nu sară în ochi. Cu toate acestea fu atras în vîrtejul timpurilor pe care Jona le numea „noi", iar tata „îngrozitoare". Trăia, participa, se ducea la concerte, citea, se entuziasma împreună cu Jona de ultima carte a lui Heinrich Mann, „Supusul", îi explica Elenei, care nu mai reușea să se dumirească, prevederile tratatului de pace de la Versailles și aduna note bune la școală.

Veșnica agitație, cum se plîngea mama, pusese capăt și tăcerii din timpul meselor. Așa se face că tata izbuti să le aducă la cunoștință tuturor deodată schimbarea ce bătea la ușă.

Ei Felix, ce carte te preocupă mai mult în ultimul timp ?

Întrebarea îl uimi pe Felix. Tata nu se interesase niciodată de cărțile sale, dimpotrivă, le considera inutile.

Oare să-i răspundă cinstit și să numească într-adevăr cartea care îl subjuga de zile întregi ?

Nu mai citești ?

Ba da.

Și ce citești ?

Știi — o culegere de poezii, „Amurgul omenirii“*.

Amurgul omenirii ?

Titlul nu putea să-i fie tatei pe plac.

Și cine-a scris poeziile astea ?

Mulți.

Știi vreuna pe de rost ?

Da.

Spune-o.

Tata își scoase șervetul de la gît, își șterse barba și se uită la el întrebător.

Încetișor, începu să recite versurile care-i plăceau în mod deosebit, un cîntec, pentru care, simțea el, odaia era mult prea strîmtă și care, de fiecare dată cînd răsuna în capul lui, îl transporta într-o lungă călătorie :

„Am aflat strălucirea, o mare, atelierul și pe noi.
Noaptea, crai-nou cînta în fața ferestrei,
Pe vocile noastre pornit-am în sus,
Mergînd mînă în mînă.“

Se opri. Nu nu voia să strice efectul acestor versuri. Mamei „săruturile în dans nesăbuit“ aveau să i se pară necuviincioase, iar „coapse, șolduri, șale de sălbăticiuni“ ar fi fost și pentru tata prea mult.

Asta-i tot ? Tata își împreunase mîinile, lui Felix îi trecu prin minte că tata ascultase poate prima oară în viața lui o poezie. Era posibil.

Nu. Dar nu știu mai departe.

Mi-a plăcut. Cine a scris această poezie ?

Ernst Wilhelm Lotz, a căzut ca locotenent în 1914.

Tata repetă gînditor : „atelierul și pe noi“, se uită la masă, ca și cum acolo ar fi scris versurile, dădu din cap : Va trebui să ne mutăm.

---

* *Menschheitsdämmerung*, cea mai cunoscută și reprezentativă antologie de poezie expresionistă germană, alcătuită de Karl Pinthus, publicată în 1919.

Felix își ținu răsuflarea, se uită întrebător la mama, la Elena. Fie că nu auziseră, fie că nu înțeleseseră încă ce spusese tata, așa părea.

. Tata continuă : Mai precis, săptămîna viitoare, marți. Nu mai avem mult timp. Locuința noastră va fi în strada Tăbăcarilor la nr. 3 împreună cu prăvălia.

Mama începu să tremure din toate încheieturile. Felix ar fi vrut s-o îmbrățișeze, știa însă că o să țipe și o să se zbucіume.

Elena spuse : Te rog, Lina, stăpînește-te, era de așteptat.

Felix nu voia să fie de față cînd se certau.

Dar pe mine m-ai întrebat ? zise mama.

Liniștește-te. Tata căută mîna mamei, ea se scutură și își ascunse mîinile sub masă.

Cum de ți-a venit să hotărăști fără noi, așa, tam-nesam ? Cine sîntem noi, că-ți permiți să dispui așa de noi ?

Felix nu suporta cînd vocea mamei devenea stridentă, își pierdea căldura.

Știi doar, Lina, cît de prost merg afacerile. Stofa se scumpește de la o săptămînă la alta, iar noi nu prea sîntem în fonduri. M-am sfătuit și cu Jona.

Cu el ți-ai găsit să te sfătuiești, cu zevzecul ăla.

Pot să mă ridic, tată ?

Da, du-te.

Se vor certa încă mult timp. Mama va izbucni în plîns. Tata se va justifica. Elena va încerca să-i împace.

Țipetele lor vor rămîne în camera pe care o mai cuprinde o dată cu privirea, moștenire celor care o vor locui după ei, străini.

Astfel de priviri, priviri retrospective care cuprind prezentul sărăcăcios și deja trecut îmi sînt cunoscute și mie. N-am stat însă atît de des ca el în pragul ușii, luîndu-mi rămas-bun de la o cameră. În timpul unei plimbări ne-am povestit unul altuia despre camere, refugii, cum le numea el. Atunci, la Trieste, a spus el, într-un hotel prăpădit al cărui nume îmi scapă pe moment : Camerele astea și tavanele lor, la care te holbezi cînd stai ziua culcat în pat, de cele mai multe ori murdare și afumate.

În următoarele zile mama s-a preumblat ca o somnambulă prin locuință, dintr-o cameră într-alta, trecea cu mîna peste mobile, se oprea în dreptul ferestrelor, fără să se uite afară, iar Felix își închipuia că-și povestește în gînd toți anii pe care i-a trăit aici.

Vă rog să nu-ncepeți să strîngeți decît în ultimul moment, îi rugase ea pe tata și pe Elena. Nu mutați nimic, lăsați lucrurile la locul lor.

Elena se retrăsese în bucătărie ca să sorteze vesela. Tata făcea inventarul în magazin, iar Felix, ca să scape de neodihna mamei, se oferi să-l ajute. De cîteva ori își făcu apariția și Jona, răscoli stofele tatei și-i lăudă spiritul de prevedere. Ai fost isteț, Leo, ai pus deoparte stofa englezească, asta acum o să se vadă, cînd o să se devalorizeze banii.

Pentru prima oară l-a trezit tata, nu Elena. S-a îmbrăcat în grabă, și-au băut împreună cafeaua în bucătărie în picioare, apoi au coborît în fața casei, să aștepte camionul de mobile. Soarele de dimineață încălzea aerul. Tata își scotea pălăria, salutîndu-i pe trecători.

Cei cu transportul îi promiseseră să fie punctuali.

Și au fost.

De departe au auzit potcoavele bocănind, și camionul uruind pe caldarîm, tata și-a scos din nou pălăria și a așezat-o grijuliu pe brîul de piatră de lîngă poartă.

Mai întîi, prăvălia, zise el. Ca să le mai lăsăm femeilor puțin timp.

Au făcut trei transporturi, așa cum plănuiseră.

Oamenii din casă și-au luat rămas-bun de la ei, iar Grete și Wilhelm au alergat un timp în spatele camionului, făcînd semn cu mîna. Felix visa deja o realitate la care încă nu ajunsese.

Totul fusese urnit din loc. Mama ieși ultima din casă, tata o luă de braț după ce își pusese din nou pălăria pe cap și își luase rămas-bun de la administrator cu o plecăciune. Pășeau ca o pereche de tineri căsătoriți în urma camionului înțesat de lucruri.

Noua locuință îi plăcu lui Felix. Era cu mult mai mică decît cea veche, dar mobilele își găsiseră toate locul stabilit de Elena.

La parter era prăvălia, iar alături o cămăruță unde tata ceru să i se pună, în pofida obiecțiilor mamei, canapeaua din fostul birou. Voia să aibă un loc unde să se poată retrage oricînd.

O scară de lemn îngustă și tocită ducea la o ușă de sticlă de la etaj. Era deschisă. În antreul mititel și întunecos ședeau doi hamali și beau bere. Ridicară sticlele spre el : În sănătatea dumneavoastră, tinere domn. Niciodată nu i se mai spusese așa.

Se sprijini de ușă și răspunse încetișor : Mulțumesc.

Vizitiul își șterse gura cu dosul palmei :

Cele două doamne sînt la bucătărie.

Bucătăria era, spre bucuria Elenei, încăperea cea mai mare, mult mai mare decît camera de zi unde mobilele lor vechi stăteau înghesuite, masive și amenințătoare. De acum încolo, hotărî mama, vom lua masa în bucătărie. Și adăugă cu o ironie nouă și surprinzătoare pentru ei toți : Asta corespunde dealtfel și noii noastre situații.

Felix era pe deplin mulțumit de camera sa. Dacă se apleca pe fereastră afară putea să vadă forfota de jos din stradă și nu trebuia să se mai uite la curte și la pluta pe care o abandonase de mult.

Seara, cînd s-au așezat prima oară în jurul mesei de la bucătărie, iar Elena binecuvîntă noua lor viață cu un laconic „O să fie bine“, apăru și Jona cu un filodendron mărișor, pe care îl așeză gîfîind în fața ferestrei. Să crească odată cu voi, le ură el, se așeză pe un scaun între Felix și tata, respiră adînc de cîteva ori și murmură : Nu e un semn rău. Vă aduc însă o veste tristă. Rathenau* a fost asasinat.

Tata și-a dus mîinile la față, Jona l-a luat pe după umeri. Mama și Elena s-au ridicat și au ieșit afară. Felix îi vedea pe cei doi bărbați, în durerea lor, foarte bătrîni, singuri de tot.

Era în 24 iunie 1922. Ziua aceasta, ziua mutării lor în strada Tăbăcarilor, n-a putut-o uita niciodată. Nici poezia cu care începuse totul : „Am aflat strălucirea, o mare, atelierul și pe noi.“

---

* Ministrul de externe al tinerei Republici, asasinat de radicali de dreapta.

6

Casimir

Nu numai Felix își schimbase adresa. Și alți colegi ai săi se mutaseră. După numele străzilor înscrise în catalogul clasei, vedeai cine urcase și cine coborîse. Doar puțini cîștigaseră.

Felix se simțea bine în noua locuință. Pînă și părinții păreau ușurați. Mama ținea să sublinieze, ca și cum spusele ei ar fi putut să le aducă o întărire, ei și zidurilor dărăpănate ale casei : Se poate trăi aici. Tata se plîngea, e adevărat, de pierderea unor clienți de condiție, cum spunea el, dar cei mai mulți îi rămăseseră credincioși, se adăugaseră și unii noi, aproape toți însă deveniseră mai pretențioși și mai socotiți, își smulgeau cu greu banii pentru stofe, iar de cele mai multe ori plăteau în alimente sau valori.

În septembrie, cu puțin timp înainte de sărbătoarea tabernacolelor, la care Jona îl invitase pe Felix, Elena plecă de la ei. Despărțirea de ea l-a surprins și l-a durut. Îl părăsea cea care-i fusese o a doua mamă și o soră mai mare, care-l prinsese cînd făcuse primii pași și îl luase în brațe cînd părinții se supărau pe el, care îl consolase cînd, ajungînd la 1,58, a încetat definitiv să crească, în pofida vinului tonic și a tratamentelor cu raze, acum Elena îl părăsea.

Îl citea pe Tucidide, nu din plăcere, ci din obligație, ședea cu spatele spre ușă, la micuțul său birou și a auzit-o venind. Imediat avea să bată. Cînd mama trecea cu pași scurți și nerăbdători pe hol se încorda ; cînd auzea însă pasul greu și calm al Elenei rămînea relaxat.

Bătu la ușă, se opri în spatele lui, se sprijini cu mîinile de umerii lui, mirosind, ca de obicei, puțin a paciuli și foarte tare a condimente și ceapă.

N-ai uitat că ai oră de pian azi după-masă ?

Nu, Elena.

Ai exersat ?

Da.

Felix ?

Da ?

Aş vrea să-ţi spun ceva înainte de-a afla de la părinţi.

Îşi ia mînile de pe umerii lui, se aşează pe marginea patului. El se întoarce cu scaun cu tot spre ea, faţa ei e foarte aproape de-a lui, fruntea, care pare şi mai înaltă şi mai copilăroasă sub părul pieptănat lins spre spate, ochii negri care, atunci cînd se bucură, strălucesc ca ochii de pisică, nasul lung şi subţire, şi umbra unei mustăţi deasupra gurii pline.

E frumoasă, gîndeşte Felix, şi de cînd o ştiu n-a îmbătrînit.

Îşi netezeşte mai întîi fusta cu mîna, apoi îl prinde de mîini şi i le frămîntă atît de tare de parcă ar fi un aluat. El se uită la gura ei, care se deschide şi iar se închide, şi ştie că ceea ce are să-i spună o să-l doară.

Da ? mai întreabă el o dată.

Trebuie să plec de la voi, Felix.

Tu ? De ce ?

Începu, aşa cum făcea odinioară cînd voia să-l îmbuneze, să se legene din şolduri şi-i evită privirea întrebătoare.

Aşa trebuie. Ne-am tot gîndit. Gospodăria s-a restrîns. Bani nu mai sînt, iar eu aş putea să vă fiu o povară.

Dar —

Eşti de-acum mare, Felix, un tînăr domn, nu mai ai nevoie de ajutorul meu şi — şi din nou îl privi. Aşa că, asta e. Şi-apoi mai e unchiul acela al meu, de care ţi-am povestit, rabinul, care e bolnav şi are mai mare nevoie de mine decît voi. Mă duc înapoi la Lodz, unde, asta o spuse deja mai mult pentru sine, ca şi cum pe el l-ar fi uitat cu totul, n-am mai fost de mult. O să mă obişnuiesc, o să am multă treabă.

Dădu din cap îmbărbătîndu-l, apoi strînse din buze, se ridică în picioare şi îl sărută pe frunte : A venit timpul. Uneori uităm de el, cînd sîntem fericiţi. Şi ajunsă în uşă, spuse, ca şi cînd ar fi vrut să pună un punct : Acum ştii. Acum ţi-am spus.

Îşi aminti cum Elena, cînd avea el şapte sau opt ani, îi povestise la fel de trist şi de solemn ca şi acum că fusese cît pe-aci ca el să aibă un fraţior sau o su-

rioară, dacă noul-născut n-ar fi venit mult, mult prea devreme pe lume, așa încît a murit imediat.

Au condus-o pe Elena la gara centrală. Tata închisese magazinul „din motive familiale". Stăteau cu toții în jurul Elenei, stingheriți, căutînd cuvintele, așteptînd plecarea trenului, apoi ea îl luase în brațe și-i acoperise fața toată cu sărutări. Zile întregi s-a gîndit apoi la gura aceea întredeschisă și a fost atît de tulburat încît a trebuit să-și spună că nu avea nimic de-a face cu Elena.

Cînd a plecat Elena, a venit Casimir. Mai bine zis : Și-a făcut apariția. Se zvonise că avea să vină un elev nou în clasa lor. Erau cu toții în așteptare, circulau zvonuri de tot felul, școala le oferea atît de puțină variație. Se spunea că fusese exmatriculat din școală la Glogau. O poveste tulbure. Alții însă susțineau că n-ar mai avea părinți, că avea rude la Breslau, care îl luaseră sub oblăduirea lor.

Nu conta dacă era adevărat sau nu ceea ce se spunea, tensiunea continua să crească. Dar în ziua în care urma să vină nu apăru, declanșînd astfel, în pofida dezamăgirii generale, presupuneri și mai îndrăznețe. Dispăruse de-acum fără urmă, iar poliția era în cautarea lui ; ba într-o altă versiune, se află deja la închisoare.

În săptămîna următoare se auzi însă un ciocănit în timpul orei de greacă. Profesorul Klein, care avea obiceiul ca atunci cînd se traducea sau se citea cu voce tare să se uite afară pe fereastră, reacționă cu un „Ce prostie mai e și asta ?", și abia cînd se auzi un al doilea ciocănit, neobișnuit de energic, se duse la ușă și o deschise supărat.

Din acel moment profesorul n-a mai fost decît un simplu figurant. Protagonistul l-a luat, ce-i drept, la cunoștință, făcîndu-i o scurtă plecăciune, dar imediat apoi a cucerit din cîțiva pași spațiul dintre catedră și bănci, o scenă pe care o domina cu calm și naturalețe. Profita de perplexitatea generală, jucîndu-se cu ea, amuzîndu-se.

Felix uită de sine, ba mai mult, i se păru că se confundă cu acest personaj ciudat, neobișnuit de bizar, care se agita acolo în față ca o marionetă.

Fără îndoială că noul venit se costumase special pentru acest prilej. Era lung, incredibil de slab și își accentua silueta cu haina în dungi alb-negre și pantalonul negru foarte strîmt. Felix vedea chipul unui curier umil: ochi cenușii mijiți în spatele ochelarilor, un nas scurt și ascuțit, și deasupra bărbiei proeminente și osoase, gura mică alcătuită din două unghiuri mizantrope. Te pomenești, îi trecu lui Felix prin minte, că nici nu e cel așteptat, ci vreo rudă, care a venit să-l scuze.

Dar intrusul nu-i dădu răgaz să mai stea pe gînduri. Închisese ochii, părea că se concentrează asupra unui lucru care pe moment îi scapă, o idee plină de cutezanță, o formulă revoluționară — și toată forța din el părea că se adună în urechile mari, demne și nerușinat de clăpăuge. Și-au schimbat culoarea, iar după un timp au început să se miște, tot mai repede și atît de tare încît trăgeau de pielea capului și-i strîmbau chipul. Mișcarea a trecut asupra corpului. Omul dansa pe loc.

Elevii au încept să se neliniștească, alunecau în bănci de colo-colo, tresăreau, pocneau din degete, iar profesorul Klein clătina din cap în ritmul în care vedea urechile fîlfîind.

Felix nu știa dacă trebuia să-i fie rușine de acest om sau dacă să se amuze de spectacol. Rămase liniștit pe loc. Mult timp n-avea să-i reziste. Avea senzația că niște degete iuți îl gîdilau, și, fără să vrea, buzele i se țuguiară și începu să fluiere. Se ascultă pe sine. Nu era o melodie pe care o cunoștea, era o melodie pe care i-o inspira momentul. Și-așa cum, începînd să fluiere, s-a eliberat pe sine din ciudata vrajă, i-a eliberat și pe ceilalți.

Elevul cel nou se potoli, inspiră adînc, îi zîmbi lui Felix, se înclină mai întîi spre profesorul Klein, apoi spre clasă. Liebstock, spuse el. Casimir Liebstock.

Klein porni, cu mîna dreaptă înfundată în buzunarul vestei, spre Liebstock, iar clasa aștepta să-l vadă tunînd și fulgerînd. Dar nu se întîmplă nimic. Klein se mulțumi să constate liniștit și pe un ton întrucîtva batjocoritor: După cum se vede v-ați prezentat — și îi indică să se așeze în banca din fața lui Felix. Au continuat apoi să traducă din „Istoria războiului peloponez".

În timp ce Felix căuta un cuvînt, Klein îl întrebă spre marea sa uimire :

De ce ați fluierat, Guttmann ?

Nu știu, domnule profesor.

Și ce ați fluierat așa, fără știre și vrere ?

Nici asta nu știu, domnule profesor.

Nu-mi amintesc să vă fi văzut vreodată atît de expansiv, Guttmann.

Nu, domnule profesor.

Asta fusese tot.

În următoarele zile, Casimir nu mai prididi să-i bombardeze pe noii săi admiratori cu glume și informații contradictorii. Felix se ținea deoparte, deși tare ar fi vrut să-l cunoască mai îndeaproape pe Liebstock. Simțea un fel de înrudire, deși nu schimbase nici un cuvînt cu el. Ceea ce nu era întru totul adevărat, căci de cînd Casimir ședea în banca din fața lui, Felix îi fixa ades spatele slab și ușor încovoiat, și se întreținea cu el în loc să mai poarte discuții cu sine însuși.

Între timp clasa aflase cel puțin de ce venise Casimir de la Glogau la Breslau, mutîndu-se la unchiul său. Tatăl lui Casimir, doctorul, se îmbolnăvise în 1917 de tifos într-un spital de campanie din Alsacia și murise. Mama nu fusese în stare să treacă peste această pierdere, se îmbolnăvise și fusese internată într-un sanatoriu în urmă cu cîteva luni. De aceea rudele îl aduseseră pe Casimir, rămas singur, la Breslau. Nu se știa însă dacă mama lui Casimir fusese dusă la sanatoriu la tratament sau dacă nu cumva era nebună, iar spiritele continuau să se agite.

Felix nu lua parte la bîrfe, nu voia să fie colportor, ci, dacă se putea, prieten. Așa cum era deja în visele sale. Pe care Casimir, ca și cum ar fi avut un al șaselea simț, le-a ghicit, se vede. Nu i-a vorbit direct lui Felix, n-ar fi fost lucru potrivit, dar i-a scris.

Scrisoarea aceasta mi-a citit-o cel pe care Felix îl reprezintă. Era deja bolnav. Îi era greu să țină în mînă hîrtia învechită care stătea să se rupă acolo unde fusese îndoită. Ședeam pe terasă, sub arțarul plăpînd, pe care

el îl aștepta să se transforme într-un umbrar. Ceea ce a și devenit între timp.

Mă chemase la telefon, să trec, dacă aveam timp, pe la el. Umblînd prin hîrtii, descoperise cîteva amintiri : Iar dumneavoastră vă plac astfel de lucruri.

Nu l-am lăsat să aștepte. El însă nu se grăbea, m-a întrebat de munca mea, s-a plîns de îndărătnicia și prostia clienților lui. Tot mereu își punea o mînă peste cealaltă, ca să nu mai tremure. Îl știți pe L. ? A venit anul trecut în vizită și l-ați cunoscut și dumneavoastră : Un slăbănog, bolnăvicios. Are să-mi supraviețuiască. Cu el am înființat cabaretul, mai tîrziu, la Tel Aviv. E cel mai bun prieten al meu. Toată viața ni s-au încrucișat drumurile în cele mai bizare condiții și în cele mai neașteptate locuri. Ne cunoaștem încă din școală. Dacă nu mă înșel, a venit la noi într-a șasea de liceu. Era din Glogau. Ascultați. Citi poticnindu-se, pe alocuri scrisul nu putea fi decît cu greu descifrat.

Nu pot să redau această scrisoare cuvînt cu cuvînt. Se află pe undeva într-o mapă de hîrtii care ne-au rămas de la el. Nici nevasta lui n-ar putea s-o găsească mai repede. Dar la ce mi-ar folosi scrisoarea ? Nu-mi ajunge oare amintirea acelei lecturi ? Dacă aș avea-o la îndemînă și aș putea s-o citez ar trebui să povestesc despre altul, nu despre Casimir al meu, ci despre prietenul său L., un bătrînel spiritual, pe care l-am întîlnit o singură dată și al cărui conservatorism inflexibil m-a scos din sărite. Nu-l pot expedia înapoi în timpul său, care, atunci cînd mi-l imaginez, îmi pune la dispoziție un altul decît pe el : pe Casimir care îi scrie lui Felix :

Stimabile !

Pînă acum, iar lucrul acesta mă întristează nespus, nu mi-ați adersat nici măcar un singur cuvînt. V-ați mulțumit doar să mă fluierați. Și ați făcut-o frumos, dînd dovadă de muzicalitate, dar eu nu mă pot mulțumi cu atît. Cum de v-a venit ideea, vă întreb și eu ca și onoratul nostru profesor Klein, să fluierați ? Fluierînd, ați vrut să mă huiduiți ori să mă salutați ? Prea bine ; nu vreau să vă mai chinuiesc cu curiozitatea mea. Numai dumneavoastră știți de ce ați fluierat. Mult mai

mult m-ar interesa să aflu ce carte, ce poet vă preocupă chiar acum. V-am văzut de curînd pe zidul şcolii cu un volum de Werfel. Vă plac poeziile lui ? Mi-am copiat şi eu cîteva pe care mi le spun cînd mă aşez la pian şi improvizez. „Scoate tu, poartă tu, ţine cele o mie de ape ale zîmbetului în mîna ta". Acesta-i deja cîntec, muzică sau, mai bine zis, o frîntură dintr-o melodie nesfîrşită. Nu sînteţi de aceeaşi părere ? Kamphausen — să nu vă închipuiţi cumva că am o slăbiciune pentru blegul ăsta nobil, chiar dacă mă vedeţi deseori în tovărăşia lui — mi-a spus să ştiţi să cîntaţi foarte bine la pian. N-ar fi acesta un prilej ca să începem o convorbire ? Staţi o clipă ! Nu pe loc ! Vă rog să mai păstrăm un timp distanţa, de probă, ca să zicem aşa. Să ne mulţumim pînă una alta cu corespondenţa — pînă cînd unul din noi va simţi imperios nevoia să rostească primul cuvînt ! Răspundeţi-mi cît mai curînd. Al dumneavoastră, C. L.

Felix a găsit scrisoarea în cartea de istorie. N-a stat să se întrebe cum ajunsese acolo. Pe Casimir îl credea în stare de orice.

În pauză s-a depărtat de ceilalţi, Casimir era probabil cu ochii pe el, se făcu nevăzut în spatele tufişurilor de lîngă zid, se ascunse într-un colţ ferit. Cele mai multe crengi erau desfrunzite. Iarba şi pietrele erau ude de ploaie. Nu putea să se aşeze nicăieri. Aşa că rămase în picioare, deschise scrisoarea, începu să citească şi încă de la primul cuvînt auzi vocea arogant-fornăită a lui Casimir : Stimabile !

A fost una din acele clipe pe care ar fi vrut să le retrăiască şi mai tîrziu, marcînd un început care promitea totul, o primă propoziţie la care existau infinit de multe răspunsuri. Acesta ar putea fi prietenul său, cum nici măcar nu îndrăznise să viseze, care dispreţuia şi el orice apropiere grosolană. De aceea îi dădea un răgaz. Iar de acesta, era hotărît să se folosească, avea să-i răspundă atît de spiritual şi de captivant încît celălalt să nu aibă pînă la urmă altceva de făcut decît să vină spre el : Casimir, prietenul meu, spuse el tare,

sîngele îi năvăli în obraji și rușinat vîrî scrisoarea în buzunar, simțind însă că devenea nerăbdător : Cum să i se adreseze lui Casimir ? „Stimabile“ nu-și putea permite. În gura lui ar suna afectat. Și cum să continue ? Pe un ton ușor de conservație sau cu o remarcă briliantă ?

Cînd se întoarse în clasă, în ultima clipă, se feri să privească spre Casimir. Nu voia să se dea de gol, să nu-și arate tulburarea și bucuria în fața prietenului, căruia nici nu-i declarase încă prietenia sa.

După-amiaza, după ce terminase de scris și de învățat pentru școală, și-o petrecu pendulînd neliniștit între locuință și prăvălie.

Ce ți s-a întîmplat ? îl întrebase tata. De săptămîni întregi stai îngropat în cărți, iar acum, din senin, ți-a venit cheful să ieși în lume ? Ai luat cumva vreo notă bună ?

Din fericire se auzi clopoțelul și în magazin intră o doamnă, tata era acum ocupat, iar el putea să se retragă în cămăruța din spate, unde se hoătrî să înceapă scrisoarea de răspuns cu banalul „Dragă Casimir“. Ar fi vrut să scrie „Dragul meu Casimir“, dar i se păru, rostind cuvintele cu glas tare, că sună prea îndrăzneț. Nu avea voie să fie prea insistent, să nu-i dea lui Casimir ocazia de-a replica ironic.

Ieși în fugă din magazin. Pe trotuar, două fetițe jucau șotron, pășeau, balansîndu-și brațele întinse, pe pavaj, și de fiecare dată cînd una din ele călca pe o linie, cealaltă striga : Ai greșit ! Acum e rîndul meu !

Mă lăsați și pe mine ? Fetițele îl priviră uimite și ridicară neîncrezătoare din umeri. Dacă vreți ! Voia. Trebuia doar să se lase în seama exuberanței ce-l cuprinsese, o dispoziție de saltimbanc, pe care să și-o păstreze pînă cînd scrisoarea avea să fie formulată în mintea sa, propoziție de propoziție, urmînd doar să fie pusă pe hîrtie.

Fetițele țopăiau emoționate pe lîngă el, îi urmăreau fiecare pas, iar el izbuti să înainteze destul de mult. Era atît de adîncit în ale lui, încît era cît pe-aci să se ciocnească cu o doamnă în vîrstă. Așa, zise el, frecîndu-și jenat fruntea, cred că acum e de ajuns.

Ați fost foarte bun, constată una din fetițe. Admirația copiilor o luă cu el sus în cameră. Acum nu mai trebuia să caute propoziții, acum îl găseau ele pe el.

Dragă Casimir,

N-aș vrea să par exagerat, dar trebuie să mărturisesc că e o fericire să mă pot întreține cu dumneavoastră în felul acesta. Scrisoarea dumneavoastră a fost și n-a fost o surpriză pentru mine. În taină așteptam un semn de la dumneavoastră. Nu fiindcă atunci cînd ați dat pentru Klein și noi toți reprezentația v-am salutat fluierînd — de ce am făcut-o nu pot să-mi explic — ci fiindcă sînteți unul din puținii oameni pe care i-am simțit apropiați din prima clipă. Cum e el — mi-am zis eu atunci — n-aș putea fi cu siguranță, dar am simțit ce ar fi dacă aș fi și eu așa. Mă exprim puțin cam complicat. Iertați-mă. Mă auziți fluierînd? (Avusesem de gînd să scriu scrisoarea aceasta dintr-o singură trăsătură de condei, dar acum mi-am pierdut șirul gîndurilor). Știți ce fluier? O miniatură din „Carnavalul" lui Schumann. Probabil că o știți. N-am să vă spun care anume. Rămîne pentru mai tîrziu. Puteți să vă închipuiți unde și în ce stare mă aflu? Vă întreb asta fiindcă eu încerc necontenit să-mi imaginez cum trăiți, cum e casa voastră. De la Kamphausen — prostănacul ăsta a ajuns, se pare, să joace rolul omului de legătură — am aflat că unchiul dumneavoastră e directorul unei bănci în timp ce dumneavoastră vă declarați adept al comuniștilor. Și tot Kamphausen a comentat plin de maliție: Cînd trăiești într-o casă ca a lor, îți poți permite. Eu nu m-am ocupat niciodată de politică. Multe evenimente din ultimii ani m-au făcut să mă tem. Tatăl meu, care îl admira pe împărat și cred că nu dă doi bani pe Republică, a fost nevoit să-și restrîngă afacerile și ne-am mutat într-o casă mai mică.

Desigur că o să am multe de învățat de la dumneavoastră. Sînt fericit că sînteți un admirator al lui Werfel așa cum sînt și eu. Imnele sale au asupra mea un efect nemaipomenit, mă poartă pur și simplu cu ele, mă transform, mă înflăcărez și încep să cred într-o uma-

nitate care se înnoiește: „O singură dorință am, să mă-nfrățesc cu tine, omule!"

Vă amintiți versurile cu care se încheie această poezie: „O, de s-ar putea întîmpla odat', să ne cădem în brațe, frate".

Nu v-am răspuns încă la întrebarea privitoare la pian. Asta ar mai fi. Chiar dacă am pierdut șirul. Nu sînt, după cum se vede, obișnuit să scriu scrisori, scrisori de felul acesta, să încredințez cuiva gîndurile mele. De doi ani iau ore de pian de la profesorul Graupner. Îl costă pe tata destui bani, dar iubitul meu unchi Jona (pe care — mai tîrziu! — trebuie neapărat să-l cunoașteți) a fost în stare să-l convingă. De la el am primit și pianul. Mai înainte am fluierat „Carnavalul", nu fără motiv. Tocmai asta exersez. L-ați cîntat vreodată? Simt că aș putea să mă pierd și nu am voie. Există dureri care te desfată. Nu credeți?

Vă rog să-mi răspundeți curînd. Al dumneavoastră, Felix.

Cum Casimir continua să-l ignore, Felix reuși să-i strecoare neobservat plicul în bancă, dar fu atît de emoționat că un timp nici n-a mai observat ce se întîmpla în jur, ci stătea să-și asculte propria inimă, bătînd neregulat.

Casimir îl lăsă să aștepte, îi puse răbdarea la grea încercare.

Cînd după două săptămîni chinuitoare Felix găsi în sfîrșit o scrisoare în banca sa, abia mai avea chef s-o citească, darmite să reacționeze în vreun fel. N-avea de gînd să depindă de toanele lui Casimir. Voia să fie prieten, nimic altceva.

Felix dragă! Îți par, probabil, prost crescut, mojic. Așa și sînt. Am citit scrisoarea ta de nenumărate ori. Da, vom fi prieteni, vom schimba fața lumii, ziua cu noaptea, vom face literele să danseze, spiritele bune le vom aduna în jurul nostru. „O, creștet nou cu fiecare zi! Omule, din nou creat în fiecare zi!" Încă n-a sosit timpul să ne arătăm împreună adversarilor noștri, pigmeilor și bîlbîiților ăștia. Curînd însă. Al tău, Casimir.

De atunci încolo n-au mai existat pauze. Își scriau aproape zilnic, visau, citau, se familiarizau încetul cu

încetul cu viața și obiceiurile celuilalt, își povesteau ce făceau, ce plănuiau, cu cine se vedeau.

Trebuie să-l cunosc neapărat pe Jona, scria Casimir, iar Felix stăruia să vadă cît mai repede, de cum va fi cu putință, gramofonul, pentru care îl invidia. Se mai țineau încă la distanță unul de altul, așa cum își promiseseră, nu se băgau în seamă atunci cînd se întîlneau. Pînă cînd Casimir a dat semnalul într-o scrisoare scrisă pe nerăsuflate. Prima pe care a și datat-o: „În seara de 12 decembrie 1923".

Dragule! Ar fi oare cu putință să-mi pierd mințile? Ar fi! Mă împresoară strigoi. Strigătul meu nu-l aude nimeni. Simt că mă înăbuș. Vei fi aflat și tu, dragul și micul meu idiot: Domnul Hitler și domnul Ludendorff au organizat un puci. Au cutezat să proclame un „guvern național german provizoriu" și să pornească în marș spre Feldherrnhalle, în inima Münchenului. E adevărat că pentru obrăznicia lor au fost pedepsiți, iar cîțiva din mărșăluitori au fost împușcați. Dar la ce bun! Multcălătoritul și deșteptul de unchiu-meu îl compătimește din toată inima pe Ludendorff, acest genial militar. Nici lui Hitler nu-i contestă anumite idei clarvăzătoare. Pe Rosa și pe Karl * i-au ucis. Și nu vor conteni să ucidă. Dar unchiul meu m-a îndemnat spre moderație. Aș fi un visător, prea tînăr ca să înțeleg marile corelații, tragismul și necesitatea istorică. Mi-a pus în vedere să fiu bun și să n-o mai tulbur pe mătușa cu încîlcitele mele lamentații. Citește-i pe Cesar și Cicero, băiatule, pe Treitschke și pe Mommsen, m-a sfătuit el, gîndește-te la marele Ballin. Dac-ar ști ce gîndesc și citesc eu: „Societatea este un ospiciu, ai cărui paznici sînt funcționarii și polițiștii; familia, un concubinaj; știința, o camoră **; capitaliștii, niște cămătari; industria, un lux inutil". Strindberg. Ai auzit de el? Un nebun, un profet. I-am descoperit cărțile în biblioteca unchiului meu. Neștiutorul. Ține bomba în propria-i casă. Ah, dragule. De ce nu renunț, de ce nu-l ajut cum trebuie pe un-

---

* Este vorba de Rosa Luxemburg (1871—1919) și Karl Liebknecht (1871-1919), întemeietorii Partidului Comunist German.

** *Camorra,* asociație secretă napolitano-siciliană din secolul al XIX-lea.

chiul, de ce nu le întreţin pe prietenele împopoţonate ale mătuşă-mii ? De ce sînt altfel ca ceilalţi ? Sau nici măcar nu sînt ? Şi-mi închipui doar ? Fac pe grozavul ? Să fi avut oare unchiul dreptate ? Dragule, trebuie să-ţi vorbesc, curînd, acum. Te rog vino după-amiază în parcul Scheitnitz. Te aştept pe aleea dinspre Schweizerei. Sînt al tău, C.

Felix a plecat de acasă mult prea devreme. În copacii bătrîni ai parcului stăteau prinse fîşii zdrenţuite de ceaţă. Puţinii trecători se strecurau, mascaţi, cu gulerele trase peste urechi, pe lîngă el. Scrisoarea lui Casimir schimbase lumea, i se părea. Pămîntul se pipernicise şi odată cu el şi sufletele lor.

L-a văzut pe Casimir de departe, o umbră subţire. O luă la fugă, fără să vrea, se vedea alergînd şi apoi nu mai era decît Casimir. Amîndoi abia îşi mai trăgeau sufletul cînd s-au întîlnit faţă în faţă.

Ce bine c-ai venit, Felix.

Era clar.

Îi ajungea lui Casimir doar pînă la piept, trebuia să-şi lase capul pe spate ca să-i vadă faţa. Picăturile de ploaie îi intrară în ochi, clipi. Bineînţeles, îşi zise el, că arăt ca un prost. Casimir îl strînse pentru o clipă la piept şi trase aer oftînd.

Te-a cam udat ploaia, Felix.

Şi pe tine.

Rîzînd au făcut primii paşi împreună.

Fii atent ! O picătură de ploaie atîrna de vîrful nasului lui Casimir, şi Felix îşi zise că asta ar mai fi lipsit atunci cînd Casimir îi salutase dînd din urechi : Un punct la semnul exclamării.

Ce-ai de gînd ?

Nimic.

Atunci hai să ne plimbăm, să stăm de vorbă.

Casimir privi în jos spre el, se lăsă în genunchi, se ridică din nou. O să se mire lumea de noi, Felix. Sîntem o pereche tare caraghioasă. Lunganul şi mărunţelul. Fratele mare şi fratele mic.

Fratele mic, rosti Felix după el, şi în după-amiaza aceea n-ar fi putut să-şi dorească mai mult.

7

Oglinzi ale iubirii

Ce ameţitor era acest sentiment al comuniunii lor. Nori deşi se lăsaseră jos de tot ; ploua cu gheaţă ; Odra dispăruse în pîclă, şi oamenii de pe stradă erau mai grăbiţi ca de obicei.

Se plimbau de-a lungul rîului, se lăsau în seama forfotei oraşului, şedeau, dezinvolţi, în spatele geamurilor mari ale cafenelelor.

Zile întregi se cufundau în cărţi, jucau roluri, erau Arkadi şi Bazarov din „Părinţi şi copii" a lui Turgheniev.

La şcoală s-au mutat în aceeaşi bancă.

Casimir l-a prezentat pe Felix părinţilor săi adoptivi, cum îi numea el, iar Felix s-a făcut şi mai mic sub lustrele locuinţei lor luxoase şi elegante.

Aşadar, dumneavoastră sînteţi Felix Guttmann. Casimir ne-a povestit mult despre dumneavoastră. Ce bine că şi-a găsit un prieten. Ne temeam că o să fie un singuratec.

Asta ar fi putut s-o spună şi tata, gîndi Felix. I-o şi spuse dealtfel, cu ocazia primei vizite a lui Casimir la ei acasă, cînd se hotărîseră să înveţe împreună : Ce noroc pe tine, Felix. Iar mama hotărî, după o discuţie animată despre o sufragetă oarecare, pe care Felix n-o ştia nici măcar după nume, dar a cărei viaţă îi era cunoscută lui Casimir pînă la cele mai picante detalii, că tînărul este politicos şi deştept foc.

Cum Casimir le inspira încredere părinţilor, primi permisiunea să iasă uneori seara împreună cu el. Discutau aprins ce local să aleagă, deşi nu cunoşteau nici unul din ele. În această privinţă Casimir era şi el un începător. Iar cînd s-au aventurat în cele din urmă într-un local de dans, Felix a avut ocazia să-i demonstreze forţa sa de atracţie asupra fetelor, pe care Casimir i-o pusese tot timpul la îndoială. La damenvals, Felix era invitat mai des decît prietenul său. Lucru pe care Casimir nu putea, fireşte, să-l accepte fără vreun comentariu.

Unde-ai învățat să dansezi? îl întrebă el pe Felix într-o pauză.

Se rezemase de o coloană, în una din pozele sale melancolice și trăgea dintr-o țigară orientală pe care o scosese dintr-o tabacheră de argint, împodobită cu inițialele tatălui său.

Nicăieri.

Asta e. Te-am văzut cum îți călcai partenera pe picioare.

Da? Mă mir, nu s-a plîns deloc, ba dimpotrivă, m-a întrebat dacă n-am putea să mai dansăm o dată mai tîrziu.

Casimir îi suflă fumul în față. Ești naiv, Felix, habar n-ai cît de masochiste sînt femeile.

Așa cum era acum, cînd se umfla în pene și se ascundea în spatele aroganței sale, nu-i plăcea. Parcă se răcea, iar ochii din spatele lentilelor, în care mijea întotdeauna o geană de rîs deveneau mari și orbi. Felix era cît pe-aci să-i întoarcă spatele și s-o invite pe una din fete la dans. Nu voia să-și strice seara. Casimir însă reacționă, ca de obicei, cu sensibilitate. Își scoase ochelarii, îi șterse cu batista de mătase, pe care o scoase din buzunarul de la piept și se strîmbă.

Doar nu mă iei în serios. Iartă-mă, hai mai bine să stăm de vorbă. Hai să ieșim afară.

Își luară paltoanele de la garderobă. Casimir se opri o clipă în fața oglinzii din hol, Felix însă o porni grăbit înainte, fugind de imaginea dublă atît de inegală pe care Casimir, ahtiat după astfel de situații, ar fi comentat-o ironic.

Dintr-o dată ești foarte grăbit.

Da.

Vrei să mergi acasă?

Nu.

Își auzeau pașii răsunînd în strada îngustă. Cînd închidea ochii, Felix avea senzația că aleargă el însuși înaintea sa. Casimir începuse să povestească, cu glas domol, dar Felix, preocupat de propriile lui gînduri, n-auzise decît începutul. Mai ia-o dată de la capăt, îl rugă el.

Cu prefăcută indignare Casimir îi dădu cîțiva pumni dintr-o parte, își trecu mîna prin păr : Dac-ai fi știut ce vreau să-ți destăinuiesc, ai fi ciulit urechile de la început, dragul meu, și nu m-ai fi pus într-o astfel de încurcătură. N-am încotro, o iau de la început.

Se părea că într-adevăr nu-i era prea ușor : Am, începu el, se întrerupse, o luă din nou de la capăt : Am cunoscut, zise el, chicoti, se certă el însuși, îl luă pe Felix de braț, îl împinse la o parte după cîțiva pași, murmură : Nu, așa nu merge, și dintr-o dată glasul lui căpătă o notă gravă, străină, se îndepărtă și totuși se auzi cu limpezime : Da, așa ar merge. Îți scrisesem deja prima scrisoare. Apoi, peste cîteva zile, m-am dus la o adunare de partid, mai mult dintr-un simț al datoriei, cred, eram prezent, dar nu participam, ședeam la o masă, desenam cu degetul înmuiat în berea vărsată poteci șerpuite, fumam mult, mă gîndeam la cine știe ce, poate că la teza de latină, și dintr-o dată, cînd mi-am ridicat privirea, am văzut-o pe ea. Ședea vizavi de mine, mușca dintr-un creion, iar apoi s-a aplecat peste masă : Cum vi se pare expunerea tovarășului Kanoldt ? Și fiindcă voiam s-o provoc, voiam să-i aud rîsul, mi-am permis să răspund : Plicticoasă. A izbucnit în rîs și m-a molipsit și pe mine cu rîsul ei. Am rîs atît de tare, încît tovarășul Kanoldt și-a întrerupt cuvîntarea, nenumărate priviri mustrătoare s-au abătut asupra noastră, iar cîțiva tovarăși au strigat indignați : Liniște ! Ea și-a pus arătătorul în fața buzelor și și-a îndreptat atenția asupra tovarășului Kanoldt, care încerca să treacă peste întrerupere punînd și mai mult patos în cuvintele sale. Astfel am avut prilejul s-o privesc nestingherit, și m-am gîndit că părea să cunoască o mulțime de tovarăși, deși la adunări n-o întîlnisem niciodată. Aș fi observat-o cu siguranță !

Nu știu dacă ție ți s-ar părea frumoasă. Cred însă că da. Din profil am văzut un chip care nu avea nimic de ascuns. Avea părul negru, tăiat scurt, ca o cască strălucitoare. Între fruntea descoperită și nas nu exista nici un fel de trecere. Obrajii și tîmplele erau puțin scobite, așa, de parcă ar trage mereu aer în piept. Dar gura contrazicea absolut totul. O gură mare, cu buze

țuguiate, în continuă mișcare. De la bărbia mică pornea o linie minunat de dreaptă spre gîtul lung și subțire. M-am gîndit la Asta Nielsen. Ai văzut fotografii de-ale ei, nu ? Simțeam nevoia să ies afară la aer, m-am ridicat în picioare, și în aceeași clipă, de parcă ne-am fi vorbit, s-a ridicat și ea, fără să-mi arunce o privire. S-a strecurat pe ușă afară înaintea mea, eu am închis ușa încet. Ai o țigară ? m-a întrebat. I-am dat una. Aprinde-mi-o, m-a rugat ea și mi-a luat-o apoi de pe buze.

Mulțumesc.

Cum te cheamă ?

Casimir.

Eu sînt Laura.

Acum știam despre cine era vorba. O legendă. Aceasta era ea. Tovarășa Laura. De cîte ori nu se vorbise despre ea, cu venerație, cu neîncredere, Laura din îndepărtata Moscovă, care-i cunoștea pe Lenin și Kollontai, și care se întîlnea la Berlin cu Thälmann, care-și putea permite să vină și să plece cînd poftea.

N-ai vrea să mă conduci o bucată de drum ?

Bineînțeles, am asigurat-o eu din cale afară de zelos, căci voiam să par nepăsător, să nu-și închipuie cumva că a găsit un puști care se amorezase de ea.

Vii de la Moscova ?

Ea a rîs, și-a aruncat țigara cît colo, în mijlocul drumului : De la Neisse, tovarășe, doar de la Neisse. La Moscova n-am fost decît o singură dată. Dacă-ți închipui cumva că marele Lenin m-ar fi observat, n-ai decît, n-am să caut să-ți schimb convingerile, fiindcă și puterea indusă e un fel de putere.

Nu eram sigur dacă nu cumva își bătea joc de mine. În fond, îmi era totuna. Era de ajuns că puteam fi în apropierea ei, că pășeam alături de ea, că-i simțeam mersul. Ar fi putut să facă orice cu mine, de dragul ei aș fi mers și în mîini, aș fi sărit în Odra sau m-aș fi cățărat pe o casă. Eram nebun și totodată conștient. S-a oprit pe neașteptate, în fața unei uși, smulgîndu-mă din visările mele. Aici stau, a spus ea și mi-a înfipt arătătorul drept în piept. Dacă nu te temi, tovarășe Casimir, poți să vii pînă sus.

Era clar că nu mă lua în serios, ba voia chiar să mă jignească, şi-ar fi trebuit să-mi iau rămas-bun. Dar n-am reuşit. Am urmat-o fără să spun un cuvînt, ruşinat, şi furios, şi mîndru.

Casimir se întrerupse din povestit. Probabil că nu mai găseşte cuvinte pentru ceea ce a urmat, îşi zise Felix. Poate că aşa ceva nu poate fi împărtăşit nici celui mai bun prieten.

Cu greu reuşea să ţină pasul cu Casimir, aproape că alerga.

Şi apoi ? întrebă Felix. Nu voia să renunţe la poveste.

Şi apoi ? repetă Casimir întrebarea şi continuă dintr-o răsuflare, stingherit şi totodată aţîţat : Şi apoi m-am trezit în locuinţa ei, într-o dezordine de nedescris, cu cărţile răspîndite peste tot, pe scaune, pe fotolii, pe jos, pe masa de la bucătărie, pe pat, şi printre ele farfurii, ceşti, rufărie, scrisori, bilete. De toate. Şi Laura care se învîrtea ca un titirez printre ele, a eliberat un scaun pe care stăteam eu, sau cel puţin aşa mi se părea, şi mi-a turnat vin, şi-am închinat în sănătatea noastră, şi ea mi-a citit dintr-o carte fără ca eu să înţeleg un singur cuvînt, şi era într-o continuă agitaţie, şedea lîngă mine, sărea în picioare, se întindea pe divan, îşi strîngea picioarele sub ea, părea obosită, leneşă, şi din nou era în picioare şi apoi a îngenuncheat în faţa mea şi mi-a vorbit, m-a mîngîiat, iar eu am îndrăznit s-o mîngîi şi eu, şi ne-am înfierbîntat, şi eu am strîns-o în braţe, şi nici n-am mai suflat, aşteptam, iar ea m-a tras în sus, m-am luat după ea, bîjbîind, ca unul care a uitat să meargă, m-a împins spre pat — atunci am auzit-o din nou rîzînd ca mai înainte la adunare— şi ne-am trezit că eram goi, şi ea mă săruta, şi am sărutat-o şi eu, şi apoi ne-am iubit, aşa cum mi-am imaginat că trebuie să fie şi totuşi altfel.

Fiecare cuvînt al lui Casimir deveni pentru Felix imagine.

Am ajuns. Casimir tăcea de mai multă vreme. Felix se uită în jur. Se rătăciseră într-un cartier pe care nu-l ştia.

Unde am ajuns ?

Nu prea departe de liceu. În Sadova.

Casimir îi arătă un bloc ale cărui contururi întunecate

se distingeau pe cerul mai luminos al nopții. Sus, sub acoperiș, în spatele unei ferestre mai ardea o lumină. Acolo locuiește ea.

Casimir îl strînse pe Felix la piept, iar Felix simți că miroase ca niciodată, emana un parfum străin, tulburător.

Adio.

Casimir traversă strada. Felix privea parcă spre o scenă, vedea ce voia să vadă, un vis în care își trimisese prietenul, un trup, devenind umbră și din nou trup.

Privește în sus spre ferestrele luminate, închide ochii, vede o femeie în negru dansînd, chipul ei zboară spre el, fierbinte, îi vede gura care se deschide, vede brațe albe, goale, un pîntec, brațe, picioare care se desprind de trup și o ia la goană, fugind de aceste imagini.

Mama e încă trează, îl așteaptă. Îngrijorarea ei îl apasă.

De ce te superi. Sînt destul de mare.

Dar ar trebui să te gîndești puțin și la noi.

Bine, mamă. Noapte bună.

N-ar putea să-l înțeleagă, mai degrabă Elena care, îi trecea acum prin minte, în singurătatea ei ar putea fi bîntuită de închipuiri asemănătoare.

Ai rămas la ea ? Își făceau, cum zicea Casimir, rondul în curtea școlii.

Nu, așa ceva nu mi-aș permite. Unchiu-meu m-ar da afară.

Și ?

Ce vrei să spui ?

V-ați iubit ?

Nu. Am citit. O povestire de Vera Inber.

Cîți ani are ?

Cred că peste treizeci. Casimir spuse asta ca pe un lucru de la sine înțeles, ca și cum Laura nu i-ar putea fi aproape mamă, ca și cum n-ar avea doar doi sau trei ani mai puțin decît Elena.

Sper că azi noapte n-ai avut necazuri.

Nu. Mama mă aștepta, dar am reușit s-o potolesc.

În zilele următoare Felix se interesă de cîteva ori, timid, de Laura, voia să știe dacă prietenul său o revăzuse, dornic să afle cîte ceva.

Laura plecase la Berlin și nu știa cînd se va întoarce.

Dacă lui nu-i era dor de ea?

Cîțiva elevi mai mici care se jucau de-a prinselea îl traseră pe Felix după ei. Speriat, căută un punct de sprijin, nimeri în trunchiul unui castan și-l auzi pe Casimir strigîndu-i: Trebuie să trăiești tu însuți Felix, să iubești, iar cele două cuvinte, a trăi și a iubi, s-au amestecat în mintea sa într-un tot indisolubil.

Era convins că îl aștepta și pe el o pasiune, o aventură care să-l schimbe pe de-a întregul, căci tot ceea trăia Casimir alături de Laura, lui, îi apărea ca o solie, și deseori se gîndea că așteptarea aceasta i se citea probabil pe chip, că femeile care treceau pe lîngă el o simțeau, că el n-ar fi trebuit decît să le iasă în cale, să le oprească: Rămîi cu mine.

Jona, care suferea tot mai tare din cauza sciaticii, și în timpul zilei nu-și mai părăsea deloc masa de lucru, îi ghici neliniștea:

Ai venit fără Casimir? V-ați certat?

Nu, e ziua mătușii lui și nu poate să lipsească.

Să fie sănătoasă, mătușa. Dar tu ce ai, ce te neliniștește? Mi se pare că nu-ți prea găsești locul, ca un motan tînăr în călduri.

Exagerezi, Jona.

Dacă exagerează cineva, dragul meu, atunci natura e aceea. Lasă-te în voia ei și fii atent.

Casimir îi făcu o surpriză. Unchiul său îi dăruise bilete pentru „Visul unei nopți de vară“ care se juca la Jahrhunderthalle.

Nu mai aveau decît două zile să se ocupe de piesă. Nu voiau să meargă la spectacol nepregătiți. Au citit împreună, ca de obicei, și-au recitat versurile lui Shakespeare, pe drum de la Casimir pînă la Felix, de la Felix pînă la Casimir, oprindu-se pe trepte, pe băncile din parcuri, erau cînd de partea lui Lysander și a Hermiei, cînd a lui Oberon și a Titaniei, iar un timp n-ar fi vrut să fie decît spiridușul Puck și să înalțe confuzia la rang de lege universală: „Socotiți că am visat / Tot ce v-am înfățișat. / Și-atunci searbăda poveste / Ce, în versurile aceste, / Am istorisit-o-aci, / C-a fost vis veți socoti“. *

---

* Traducere de Dan Grigorescu, în Shakespeare — *Opere complete*, vol. III, Editura Univers, București 1984.

Cînd Puck, rămas singur pe scenă, își ia astfel rămas-bun de la public, Felix alesese deja, uitase de prietenul de alături, uitase de sine, preocupat numai și numai de amintirea uneia din zînele care o însoțeau pe Titania, un copăcel trezit la viață, o ființă sprintenă, căreia poetul îi dăduse un nume urîcios : Bob-de-muștar.

În program scria cum o chema în realitate : Irene Kaiser. Și numele acesta i se părea plat și obișnuit. Numai Irene, se putea însă rosti, gîndi. Irene.

Să nu mă aștepți.

Îl lăsă pe Casimir singur să aplaude, își făcu loc printre rînduri, își zise că fata avea nevoie de timp să se schimbe, se opri, respiră de cîteva ori adînc și o luă pe căi ocolite spre intrarea artiștilor, unde, spre supărarea lui, se aciuaseră deja admiratorii, dar să sperăm că nu ai Irenei.

Irene apăru, ca și cum piesa ar fi continuat, în alaiul Titaniei, care fu deîndată împresurată de vînători de autografe, în timp ce zîna păși neobservată în cercul de lumină al lămpii care atîrna deasupra intrării.

Aceasta a fost șansa lui. Sări în cerc, ca și cum ar fi trebuit să treacă peste o barieră, și iată-l în fața ei.

Domnișoară Kaiser — voia să pară destins, dar mîinile i se opuseră, alergau neliniștite peste reverul hainei, dispăreau în buzunare ca să apară din nou, trăgeau de cravată.

Da ? întrebă ea, și cum era cu o jumătate de cap mai înaltă decît el, reuși fără greutate să-și prefacă uimirea în aroganță. Doriți un autograf ?

Nu. Sau totuși. De ce își amintise tocmai acum că paltonul său mai era încă la garderobă, că ușile teatrului aveau să se închidă curînd și că n-o să și-l mai poată lua de acolo. În locul zînei nu mai vedea decît paltonul său negru și nou, părăsit la garderobă. Ea îl chemă la ordine :

Atunci ce e ?

Își pierduse cu totul cumpătul. Nimic din ceea ce își pusese în minte n-avea să-i reușească. Dar neajutorarea lui păru s-o impresioneze.

Nu e nici o grabă, nu mă așteaptă nimeni, îl liniști ea. Nu sînt decît o figurantă.

O zînă, o corectă el și își mușcă buzele. Fusese mult prea zelos, prea copilăros.

Sînteți sigur că pe mine mă căutați ? Un chip îngust, ușor ascuțit apăru în lumină, iar în clipa aceea căzură primii fulgi de zăpadă.

Voiam să vă cunosc, să discut cu dumneavoastră. În realitate ar fi trebuit să-i mărturisească : Aș vrea să vă ating, aș vrea să fiți a mea, să-l ajung din urmă pe Casimir, aș vrea să vă schimb cu Laura, pe care nu mi-o pot decît imagina.

Atunci conduceți-mă prin parc pînă la pod.

Cu plăcere, spuse el. Doar că înainte trebuia să vadă ce-i cu paltonul lui. Îi era frig, iar apoi mai era și gîndul la mama care s-ar supăra grozav dacă ar veni fără palton acasă.

Ce facem, nu plecăm ?

Da — numai că în grabă mi-am uitat paltonul la garderobă.

Și-acum vă e frig. Duceți-vă, luați-l cît mai e deschis.

A avut noroc. Un om în livrea se pregătea tocmai să închidă ușa. Mai repede, vă rugăm. Într-un suflet își trase paltonul pe el, alergă mulțumind pe lîngă portar, înspre Irene care îl aștepta la piciorul scării și-l privea rîzînd.

Acum o să vă încălziți imediat. Îl întrebă în treacăt, dacă îl poate lua de braț, iar el își îndoi puțin brațul și își vîrî mîna în buzunar.

Dar nici nu v-ați prezentat.

Iertați-mă. Mă numesc Felix Guttmann.

Nu-l întrebă unde locuia, unde lucrează, dacă mai e elev. Se mulțumi cu această simplă prezentare, probabil ca să nu-l pună în încurcătură.

Fulgii se îndesiseră, iar vîntul îi împingea din spate.

O să se aștearnă zăpada. Ea îi strînse brațul. S-a făcut frig.

Clipi din cauza zăpezii care se oprea pe genele lui, nu îndrăznea să-și șteargă fața, se străduia să țină pasul cu ea.

Cum de m-ați descoperit tocmai pe mine. Cele cîteva cuvinte pe care le spune Bob-de-muștar —

V-am văzut imediat, de cum ați apărut cu Titania pe scenă.

Și dumneavoastră cine ați vrea să fiți ?

Nu se așteptase la o asemnea întrebare. Nu știu. Poate Lysander. În nici un caz Oberon. Cît despre Casimir, ar trebui să mă mai gîndesc. Ar fi cel mai potrivit în rolul lui Jurubiță, cred.

Cine e Casimir ?

Prietenul meu. Am fost împreună la spectacol.

Și de dragul meu l-ați părăsit ?

Da, dar i-am spus.

Iarăși tonul acesta copilăros. Trebuia să fie mai atent, mai stăpînit în reacții.

Veniți cu ansamblul de la Berlin ?

Ar fi ceva. Irene își scutură de rîs zăpada din păr. Sînt angajată aici, la teatrul Thalia și-am fost împrumutată pentru această reprezentație. Tot timpul sînt împrumutată. Ba la teatrul Lobe, ba la Schauspielhaus, și nu doar atunci cînd au nevoie de zîne.

Din nou juca teatru, se desprinsese de el, alergă cîțiva pași înainte, se întoarse spre el, nu mai era o zînă, mai degrabă o tînără eroină în manta de zăpadă ; imediat avea să se apropie în galop un bidiviu, iar ea avea să-l încalece și să dispară în noapte.

Poate că o să primească în curînd un angajament la Berlin. Haideți, mergem prea încet, mîine dimineață am repetiții, iar seara, reprezentație. Își linse zăpada de pe buze.

Luminile de pe stradă pluteau ca niște astre într-un halou scînteietor. După ce trecuseră peste Podul Împăratului și se asiguraseră reciproc că Odra, deși se ascunsese, continua să curgă acolo jos, ea își luă dintr-o dată rămas-bun. Pînă la locuința ei din Münzstrasse nu mai era mult. Dar îl aștepta mîine seară după spectacol, dacă avea chef. S-ar bucura să-l revadă.

Am să vin, îi promisese el și își spuse că dacă ar fi avut acum o pălărie pe cap ar fi putut s-o scoată cu un gest grandilovcent.

Casimir veni să-l ia a doua zi la școală, lacom să afle vești despre aventura sa cu zîna, Felix însă îl potoli, stătuseră doar de vorbă, nu avea ce să-i povestească,

vrînd de fapt să spună : Nu există încă replica pentru Laura ta.

În timpul mesei de prînz mama se plînse că n-ar fi trebuit să se mute, că de îndată ce se va face stabilizarea o să se termine și cu nebunia asta, iar banii o să-și recapete valoarea. Tata își așeză cu grijă lingura pe suportul de tacîmuri. Așa e, Lina, o să aibă din nou valoare. Dar la ce-i bună valoarea fără bani. Așa că nu te mai enerva. În orice caz o să reiau afacerile cu englezii. Cum ți-a plăcut piesa, Felix ?

Tata voia să schimbe vorba.

A fost minunată, papà.

Atît era de ajuns. Mama continua să plîngă după un trecut în care, credea ea, își lăsase viața ei mai bună.

Astăzi am să vin puțin mai tîrziu acasă. Casimir și cu mine vrem să învățăm pentru examenul de greacă.

Mințea și nu-i era ușor.

Mama puse capacul peste supieră.

Transmite-i salutări lui Casimir. E un băiat tare drăguț.

Tata nu așteptă pînă cînd se strînse masa, își aprinse un trabuc și coborî în prăvălie, să deschidă ușa, să pună niște monede în casă, să se întindă pe divanul din cămăruță și să-și aștepte clienții.

Trăiesc cu ei, își zise Felix, și ei nici nu bănuiesc că sînt pe cale să-i părăsesc. Nu doar cu o minciună. Pentru prima oară firul se rupe. Se uită înapoi spre cel ce-a fost și se vede înaintea unui început.

Mă întreb dacă cineva la vîrsta lui își poate explica o astfel de întrerupere. Sfîrșitul unei vieți care se continuă, ca printr-un salt, într-alta. Parcă nu are nimic de-a face cu el. Îl umple de uimire. Astfel de salturi ne iau tot mereu prin surprindere. La paisprezece ani am încetat să trăiesc atunci cînd mama a murit din cauza unei doze prea mari de tablete. La optsprezece ani am citit „Bătrînul și marea" a lui Hemingway și m-am simțit mai puternic decît pescarul, îmi închipuiam că ajunsesem mai departe decît el, fiindcă eu nu mai aveam nevoie de pește.

Felix umblă prin casa cea nouă, care a devenit și ea veche și va deveni tot mai veche, și adună cu privirea obiectele : lampa cu picior, cu trei labe de leu din alamă și cu abajurul pe care, atunci cînd arde lumina, se pune în mișcare un carusel de dragoni chinezești ; măsuța de alături pe care tata își așează cutia cu trabucuri și pipa de care ar fi un sacrilegiu să te atingi ; menora, sfeșnicul cu șapte brațe de pe bufetul mare și greu ; sau masca albăstruie a moartei din Sena, atîrnată pe peretele de lîngă secrétaire, care mult timp l-a umplut de spaimă. Lucrurile se îndepărtează de el, aparțin de-acum unui timp în care el nu mai este acasă, nu se mai simte adăpostit de ele.

După-amiaza are să și-o petreacă la Casimir, ferindu-se să vorbească despre Irene.

De nenumărate ori se plimbă în jurul clădirii teatrului, minunîndu-se că nu reușește să se gîndească la Irene, ci la mama pe care a mințit-o și care îl știe învățînd cu Casimir la latină sau greacă. De data aceasta Irene se lasă așteptată.

Titania a plecat de mult cu o mașină. Oberon a dispărut după o îmbrățișare cu o doamnă.

În sfîrșit își face și ea apariția, singură, în cadrul luminat al ușii. S-a schimbat pentru el : e o tînără doamnă, care vrea să plece în călătorie, cu o beretă pe cap și înfășurată într-o pelerină.

El îi face semn cu mîna ; și cum ea șovăie o strigă : Veniți ! Iar parcul strigă împreună cu el.

De acum încolo știe totul dinainte, știe ce se va întîmpla.

Se grăbesc, lasă urme adînci prin zăpada groasă. La pod ea îl trimite acasă. Peste cîteva minute îi deschide o ușă, pășește înaintea lui pe o scară îngustă. Stau față în față în cameră, cu răsuflarea tăiată. E cald și e lumină. Am mai pus niște cărbuni în sobă, spune ea, înainte de plecare. Scoateți-vă paltonul, spune ea, și luați loc.

Canapeaua e veche. Felix se afundă în perne.

Irene îi atîrnă cu grijă paltonul în cuier, își face de lucru, șterge urmele de zăpadă topită de pe parchet, așează cești de ceai pe o tavă, ia un ceainic de pe sobă, toarnă apa fierbinte în cești.

Aşa, spune ea, îşi propteşte faţa în mîini, îşi împinge obrajii spre gură pînă cînd buzele i se rotunjesc şi se deschid. Aşa, acum sînt gata. Acum putem să ne încălzim şi pe dinăuntru, dacă se poate spune aşa.

Da, se poate.

Se aşează mai întîi vizavi de el, îi aruncă o privire parcă ar vrea să vadă cum stă, sare apoi în picioare, dă din cap, din doi paşi a ocolit masa şi se aşează lîngă el. Aşa e bine, zice ea şi adaugă rîzînd : La ora asta nu am voie, de fapt, să primesc vizite. Cine spune asta, de cine trebuie să asculte, că sînt părinţii, gazda sau vreo vecină sensibilă nu mai află.

Atunci ar fi poate mai bine —

Nu, îl linişteşte ea, e bine aşa, cum vă spuneam. Deşi nu-l atinge, o simte. Se încordează tot, stă drept şi ţeapăn.

Ce vreţi să ştiţi ?

Nimic. O să aflu cu timpul.

Fel de fel de mişcări neînsemnate, tot mai violente punctează conversaţia. Cum el îşi pune mîna pe masă şi şi-o trage înapoi. Cum amestecă mult prea mult cu linguriţa în ceaşca de ceai. Cum nu poate să ţină ceaşca în mînă. Cum ea îşi strînge picioarele. Cum îşi încrucişează braţele pe după ceafă.

Cît mai ai pînă termini şcoala ?

Încă o jumătate de an.

Şi ce-ai de gînd să faci după aceea ?

Am să studiez dreptul.

Îl priveşte neîncrezătoare dintr-o parte. Nu mi te pot deloc imagina în chip de judecător.

Aş vrea să mă fac avocat.

Da, mai degrabă.

Părul ei îi atinge tîmpla. Apoi îşi apropie fruntea. Respiraţia ei îi încălzeşte obrazul. Miroase puţin a pudră, dar altfel decît mama sau Elena.

Îşi vede mîna, ca şi cum nu ar fi a lui, cum alunecă încet pe marginea mesei, se opreşte şi apoi se aşează pe fusta ei.

O să-mi dea una peste mînă, îşi zice el, şi o să se îndepărteze de mine, ea însă, răspunzîndu-i altfel, îşi lipeşte faţa de faţa lui, îi simte buzele sub ochi, pe obraji,

atingîndu-i colțurile gurii, oprindu-se în joacă ici-colo și apoi, în sfîrșit, pe buzele lui.

Vrea totul dintr-o dată, și se va întîmpla totul dintr-o dată. O ia în brațe, o strînge la piept, se leagănă cu ea, și gurile lor se găsesc, se mîngîie, se umplu una de alta. Parcă sînt tot mai grei, își pierd echilibrul, alunecă de pe canapea, împing masa la o parte, se întind pe jos, și ea rîde în el, îi împinge răsuflarea ei în gură. Apoi se îndreaptă puțin, îl privește, îi trece mîna peste față : Ești fierbinte, spune ea.

Și tu, spune el.

Vîrfurile degetelor ei alunecă peste pieptul lui. Îi descheie nasturii de la cămașă.

Te dezbrac, șoptește ea, și după aceea mă dezbraci și tu pe mine, da ?

Felix se gîndește că ar trebui să stingă lumina, ar vrea s-o vadă, e drept, dar n-ar vrea ca ea să-l vadă pe el.

Irene însă e mai iute decît el, nu-i dă drumul, îl îndeamnă s-o ajute, se ajută singură, și acel ceva după care tînjise, de care se temuse, acea imagine, pe care o vedea în vise, i se înfățișa acum aievea, un corp mare și gol, respirînd neliniștit.

Mîngîie-mă îl roagă ea.

El se lasă peste ea, în ea, se vede în spatele ochilor închiși, mic și năvalnic, un călăreț minuscul. Nu te opri, îi spune ea la ureche, zvîcnește, nu acum nu, dar el uită de sine și pentru o clipă și de ea.

Stau întinși unul lîngă altul, vorbind spre tavan :

Pe jos, spune ea, ar fi trebuit să ne băgăm în pat sau totuși nu ? Te simți bine ?

Da, foarte.

A fost bine ?

Da. Și pentru tine ?

Da, răspunde, da, micuțul meu. Se ridică, se sprijină de speteaza canapelei, se duce la lavoar și se uită în oglindă, se întoarce spre el, mare, o statuie — totul are să-i povestească lui Casimir, aproape totul, numai asta nu, că i-a zis „micuțul meu".

Vii în pat ?

Știi, trebuie să plec. Mă așteaptă mama.

Micuțul meu, spune ea, face cîțva pași pînă la el, se ghemuiește lîngă el, îi scrie pe piept cu degetul cuvinte pe care pielea lui nu știe să le citească.

Dar ai să mai vii ?

El se îmbracă, ea nu, se ascunde în spatele ușii cînd el o deschide : Mîine nu am spectacol, șoptește ea. Vino aici, pe la șapte.

Ajunge pe căi ocolite acasă. Mama îl așteaptă în antreu, în capot, cu părul desfăcut, pieptănat lins pe spate : Ai stat atît de mult la Casimir ?

Da.

Atunci du-te și te culcă, Felix.

Da, mamă.

Să te scol mîine dimineață ?

Te rog, mamă.

O singură întrebare, o singură propoziție ar fi fost de ajuns și i-ar fi mărturisit că o mințise, i-ar fi reproșat că îl trata ca pe un copil, care trăise însă ceva ce ea n-ar putea nicicînd să înțeleagă.

Noapte bună, mamă.

În camera lui arde lumina. A aprins-o mama cînd i-a auzit pașii pe scări.

Totul e schimbat, el, cei din jur, orașul, relațiile sale cu oamenii, cu lucrurile. Vede altfel, gîndește altfel, se mișcă altfel.

Însă cu excepția vizitelor de seară la Irene, de care nu știe decît Casimir, își petrece zilele ca de obicei. Se duce la școală, după-amiezile se întîlnește cu Casimir. Doar că acum în convorbirile lor despre Catul sau Tucidide intervin tot mai des Laura, Irene — și Felix știe că, în reveriile lui, Casimir a ajuns să o confunde pe Laura cu Irene.

Într-o seară Casimir l-a condus pînă la locuința Irenei. Se opriseră în fața casei, el îi arătă geamul luminat de la etajul întîi : Acolo stă, apoi s-au despărțit, el s-a îndreptat spre ușa casei, a sunat, iar cînd s-a întors, Casimir stătea, cu gîndul aiurea, pe cealaltă parte a străzii, așa cum stătuse el nu de mult, și aceea a fost, și-a zis Felix, clipa cea mai desăvîrșită a prieteniei lor.

8

Coda

Au pornit care încotro — scriu eu și rezum, simțind că nu mai pot ține pasul cu ei, mînat numai și numai de nerăbdarea mea, căci mă grăbesc să ajung împreună cu Felix la cel pe care, cred eu, îl cunosc mai bine. Iată-l, așadar, căpătînd înfățișarea știută de mine : Cînd se urcă în trenul de Berlin și se mai întoarce o dată din ușa vagonului spre părinți și spre Jona, cu paltonul cel nou, pe care i l-au dăruit pentru capitală, fluturînd în vînt și cu pălăria în mînă, semănînd deja cu cel pe care îl văd eu peste cincizeci de ani, coborînd din tren, obosit, înfășurat ca un cocon în povestea lui ; îl văd cum își așează pălăria pe cap și o iau pe urma lui, îl ajung, iar cînd întind mîna după servieta grea pe care o cară îl aud spunînd : Lăsați, sînt obișnuit — au pornit care încotro, și-au jurat credință, au învățat ce înseamnă despărțirile, uitarea și amintirea.

Dar pînă atunci, pînă cînd să plece Casimir la Londra, să se pregătească acolo pentru meseria de bancher, așa cum dorea unchiul său, pînă cînd Laura să dispară într-un nor de zvonuri, pînă cînd Irene să capete un angajament la Weimar și nu la Berlin și pînă cînd Felix să obțină, cu sprijinul lui Jona și promițînd să fie cît mai cumpătat cu putință, permisiunea de-a studia dreptul la Berlin, pînă atunci aveau să se adune în cuiburile lor de seară, aveau să iasă împreună, să discute cu înflăcărare, aveau să se lase seduși un timp de mînia aprinsă în Laura de Marx și Lenin, aveau să se certe, să renege ceea ce au susținut, să rîdă de toate obiceiurile orașului lor, ca să-i poată întoarce liniștiți spatele, aveau să se afișeze cu zgomot pe corso, să se plimbe cu barca pe Odra, să se întrebe de dragoste, verbe și formule, iar cerurile de deasupra lor aveau să se schimbe precum versurile pe care și le spuneau serile, la Irene sau la Laura, cînd beau ceai sau sorbeau lichioruri, cînd Casimir, în cîte un acces de dispreț, făcea țăndări lumea aceasta de oglinzi, în care doar exploatatorii și paraziții își tăiau drum, și Laura îl

ațîța, în timp ce Irene tăcea intimidată, iar Felix lăsa cărțile să vorbească în locul lui, cum observă Laura batjocoritoare, cărțile acelea pe care le știau cu toții, din care își spuneau versuri, ca și cum ar fi fost niște mesaje, parole ale viitorului, și se asigurau unul pe altul că nu sînt decît niște visători incurabili, incapabili de-a lua viața în piept, și cînd simțeau apoi că s-au epuizat în vorbe, cînd spaima în fața timpului nebiruit îi copleșea și îi cuprindea dorul de casă, atunci se lipeau unul de altul, se încălzeau și se despărțeau în noaptea ce începea, fiecare cu perechea lui.

Felix trăia o a doua viață. Îl apăsa faptul că nu putea să se destăinuiască părinților. Tot ceea ce îl lega de Casimir, de Laura și Irene, orice gînd, orice dorință, felul lor de-a trăi și de-a iubi, i-ar fi șocat pe părinți. Nici lui Jona nu-i spusese nimic. Cei trei erau însă prezenți în conversațiile pe care le-a purtat cu părinții și cu Jona înaintea bacalaureatului. Conversații prin care tatonau, plini de neliniște, frontierele viitorului.

Huliganii ăștia, povestea Jona, l-au maltratat pe bătrînul Rübenach din casa de alături în așa hal încît a fost internat la spital.

De ce ? întrebă Felix.

De ce oare ? Dacă am ști. Rübenach a început să se certe la cîrciumă din cauza polonezilor, și a susținut, ca orice om cu mintea la cap, că n-ai voie să-i dai dracului. Atît a fost de ajuns. Mai întîi l-au înjurat și i-au zis poleac de baltă și după aceea l-au și bătut. Timpurile astea sînt pline de ură. Peste tot se duc războaie, se pierd, și cei care scapă țin cu tot dinadinsul să fie învingători.

Jona, ai putea pune o vorbă bună pe lîngă părinți ? Știi, aș vrea să plec la Berlin. Tata n-are să înțeleagă de ce vreau să studiez acolo.

Așa vrei tu ? Ai putea să începi aici la Breslau și l-ai scuti pe bietul Leo de o grămadă de cheltuieli.

Dar —

Știu, e orașul care te atrage, mirajul, poate că și femeile, nu-i nimic rău în asta.

Să pleci singur ? întrebă mama. Dacă te-ar însoți

Casimir aș fi mai liniștită. Și o cameră care să nu ne coste prea mult,n-o să fie ușor de găsit.

Laura, ar vrea el să spună, Laura, cu relațiile ei, m-ar putea ajuta. Dar nu spune nimic.

Să zicem că scăpăm de onorariul pentru orele de pian, socotește tata, dar în total, asta nu reprezintă o sumă prea mare.

De ce ții să pleci de acasă ? Aici ai camera ta, ai mîncarea asigurată, ești spălat și călcat.

O să-mi lipsiți foarte mult, o să-mi fie probabil dor de casă. Dar m-am interesat, pentru juriști cele mai bune universități sînt la Berlin și Leipzig.

La cine te-ai interesat ?

La unu', la altu', și la Casimir.

S-ar putea să fie așa. Dar mai gîndește-te. Citește și tu ziarele, Felix, veșnic încăierări pe străzi, greve, împușcături

Au trecut și astea, tată.

O să fie și mai rău.

O să am grijă de mine.

Ar trebui să te descurci cu o sută cincizeci de mărci.

Știu. Nu mi-e frică de asta.

Dar pînă acum n-ai umblat niciodată cu bani, Felix.

O să învăț, trebuie să învăț și eu asta, mamă.

Ai citit, Felix ? Hitler a fost condamnat la cinci ani închisoare.

Da, Jona.

În felul acesta o să dispară și el din istoria lumii.

Ești sigur ?

Am deja o cameră la Berlin.

Așadar, totul a fost hotărît, fără știrea noastră, Felix.

N-aș fi vrut, tată, dar așa s-au potrivit lucrurile, prin unchiul lui Casimir.

Cel puțin în privința asta o să fiu liniștit.

O să mă uiți, Felix ?

Dar tu, Irene ?

Îți jur că am să-ți scriu deîndată de la Weimar.

Dar te rog, nu acasă. Pînă în septembrie la post restant și după aceea la adresa din Berlin.

Ești un laș.

Înțelege-mă.

Te înţeleg şi mă supăr.

Aţi auzit că am cîştigat cincizeci şi opt de locuri în plus în Reichstag. Tovarăşii nu mai pot de bucurie.

Mă bucur pentru tine, Laura!

Cum aşa, pentru mine? Pentru partid!

Ştii, faţă de el n-am cum să-mi manifest bucuria.

Eşti şi rămîi *un petit bourgeois*, Felix.

Dacă n-ai nimic împotrivă.

Ba am, Felix, cum să nu am.

Timpul aleargă, iar ei îl urmează grăbiţi, cu minţile pline de planuri.

Casimir e primul din seria lor la examenul de maturitate. Felix va fi al patrulea.

Putem fi mîndri, spune unchiul lui Casimir, după toţi aceşti ani.

Sînt mîndru, îl asigură Felix.

La serbarea de sfîrşit de an, cîntă împreună cu Casimir sonata în do major, Grand Duo, a lui Schubert. Iar peste cîteva săptămîni, la 16 septembrie 1924, Casimir îi scrie prima scrisoare de la Londra: Cînd am lăsat mîinile jos, şi am rămas acolo, unul lîngă altul, urmărind ecoul muzicii lui Schubert, iar apoi am fost treziţi de aplauze, în acea clipă am avut certitudinea că noi doi n-o să ne mulţumim cu atît, cîntăm noi lumii ce-i drept, dar cu puţin noroc, o s-o punem să şi joace.

II

(1925—1932)

Schlage die Trommel und fürchte dich nicht,
Und küsse die Marketenderin!
Das ist die ganze Wissenschaft,
Das ist der Bücher tiefster Sinn.

Bate în tobă și nu-ți fie teamă,
Pe vivandieră s-o săruți nu uita!
Căci asta e toată știința,
Și-al cărților adînc înțeles.

HEINRICH HEINE

9

Prima zi

Nici Berlinul lui nu mai seamănă cu al meu. El a ajuns acolo în 1924, eu în 1962. Pentru el era metropola, pe care nu o văzuse, despre care citise însă în fiecare zi, știri și zvonuri despre atracții îndepărtate, ce-și făceau reclamă cu nume luminoase : Max Reinhardt, Alfred Kerr, Walter Hasenclever și Ernst Deutsch, baronul Kessler și Josephine Baker, Fritzi Massary și Max Pallenberg, George Grosz și Bertolt Brecht, Otto Reuter și Kurt Tucholsky. Sînt nume ale unor personaje pe care le stiu și eu, care apar în jurnale și memorii, iar cînd le rostesc, unul după altul, într-un șir nesfîrșit, le mai simt și acum setea de viață. Trăind mirajul acelor ani. Cîteodată, tot ceea ce știu din amintirile altora se adună în mintea mea într-un tablou unic, mai destrămat spre margini, populat de nenumărate personaje. Asupra orașului se precipită ziua și noaptea într-o succesiune amețitoare. Luminile de pe străzi se aprind și se sting într-un ritm ce bate tot mai grăbit. Chiar și oamenii se mișcă nerăbdători, mînați de un duh neliniștit.

Mă uit în casele lor. Mulți se ascund în camere, presimt nenorocirea și capitulează prea devreme. Alții sînt descumpăniți, colindă fără întrerupere teatrele, crîșmele, bulevardele, singuri sau în vremelnice îmbrățișări, în grupuri. E istoria lor care se precipită spre un țel, care va însemna sfîrșitul. A fost istoria lui și a devenit a mea.

Cînd am sosit în februarie 1962 la Berlin și eram în căutare de casă, bătea un vînt înghețat printre ruinele de pe Noua Uranie. Aveam impresia că orașul nu reușea să scape de amintirea celor doisprezece ani de stăpînire a lui Hitler și că începuse, cu bună-știință, să se golească. Mergeam cu un cunoscut mai vîrstnic, care mă ajuta să-mi găsesc o locuință, pe Kurfürstenstrasse în jos, iar cînd am ajuns în dreptul puținelor case care supravie-

ţuiseră nopţilor de bombardament, mi-a spus : Aici au fost birourile lui Eichmann.

Cel la care încerc să ajung prin Felix, a vizitat şi el Berlinul, de cum se reîntorsese, în 1948, în Germania, şi mi-a spus : Eram încă un străin. Umblase mult în zilele acelea, mi-a povestit el, se dusese la cafeneaua Mampe, se gîndise la toţi prietenii dispăruţi şi, în sfîrşit, se hotărîse să se ducă să vadă dacă cele două case din strada Bleibtreu, unde locuise el, mai existau. Existau. Nu intrase în nici una din ele, povesti el, se surprinsese doar căutîndu-şi numele jos la intrare. Ca un caraghios, observă el încetişor.

Acum cîteva zile m-am aflat şi eu, mergînd pe urmele lui, trasînd drumul lui Felix, în faţa portalului baroc de la sfîrşitul secolului trecut, şi m-am întrebat cum a început pentru el şederea la Berlin. Mi-am zis că prima sa zi de student s-ar fi putut sfîrşi cu un vis în care se contopeau tot ceea ce lăsase în urmă şi tot ceea ce voia să devină. Apoi, uşa grea s-a deschis, şi Felix a păşit în casă.

Trecuse, încă înainte să ajungă în strada Bleibtreu, prin nişte mici aventuri, se urcase la gara Silezia în autobuzul greşit şi coborîse într-o staţie de unde nu mai avea alte legături, primise de la trecători care îi săriseră în ajutor informaţii atît de cuprinzătoare încît ar fi trebuit să se împartă cel puţin în şapte ca s-o ia în toate direcţiile indicate. Şi găsise după alte ocoluri un taxi care îl depusese în scurt timp la locul de destinaţie, lăsîndu-l într-o stare de totală perplexitate, nevenindu-i să-şi creadă ochilor, căci nici măcar cumnata unchiului lui Casimir n-ar fi putut, credea el, să locuiască într-un palat ca acela.

Un timp a stat nehotărît, cu capul dat pe spate, lăsîndu-şi privirile să lunece peste cornişele şi pervazele faţadei, pironindu-şi apoi ochii în geamurile şlefuite ale holului de intrare şi simţind că se face tot mai mic. Nu era posibil, nu trebuia să se lase copleşit de la bun început, trebuia să se arate pe măsura acelei măreţii false sau adevărate. Îşi ridică hotărît geamantanul, îşi luă avînt, deschise uşa, păşi înăuntru, se văzu prins

în stînga și dreapta între două oglinzi cît omul, merse mai departe, peste pardoseala de marmură, era cît pe-aci să alunece, se sprijini de geamantan, merse mai departe, ignoră liftul, ajunse la scara pe care șerpuia un covor bordo, prins în bare de alamă, cercetă în zadar plăcuțele pompoase de pe ușile de la două etaje, citi la etajul trei numele care însemna țelul călătoriei sale : Betty Meyer, sună deîndată și i se deschise la fel de repede. De către o doamnă care umplu ușa cu statura ei pe cît de lată pe atît de înaltă. Purta o rochie neagră cu volane albe, iar în decolteu un lanț de aur cu pietre prețioase. Chipul ei rotund, pudrat zîmbea :

Iată-vă, așadar ! Domnul Felix Guttmann, nu-i așa ? Vă așteptam.

Felix ar fi vrut să se scuze, dar cu o voce pițigăită de copil, cu totul nepotrivită la volumul ei, ea adăugă după ce îl măsurase din cap pînă în picioare : Ce mignon !

Lăsîndu-l pe Felix cu gura căscată ; ce obrăznicie, simți cum i se urcă sîngele în obraji, dar doamna Meyer i-o luă înainte. Poftiți înăuntru ! Îl trase de mînecă, iar apoi nu-i mai dădu pace, încercă să depășească acel moment de stinghereală, îl împinse înainte, vorbind neîntrerupt — aici e baia, aici e bucătăria, aici salonul unde-mi petrec eu cea mai mare parte din timp, și aici locuiește celălalt chiriaș, domnul doctor Wannenmacher, pe care nu vi-l pot prezenta decît poimîine, cînd se-ntoarce din călătorie — de-a lungul unui coridor nesfîrșit, în care ardeau tot timpul două lumini gălbui. Mirosea, constată Felix, a varză acră și a lumînări parfumate. N-apucă însă să se mire de acest amestec ciudat, căci ajunseră la capătul coridorului, iar doamna Meyer intră înaintea lui într-o cameră, declară cu un gest larg că aceasta e împărăția lui și îl părăsi, zicîndu-i că-l lasă să-și tragă sufletul, să despacheteze și să se odihnească puțin pînă cînd o să-l cheme la cafea.

Aici are să trăiască, să se instaleze. Cine știe pentru cît timp. Camera e mare, ar avea loc în ea aproape toată locuința de la Breslau. Se va obișnui cu mobilele grele și mohorîte, cu dulapul în care ar putea să intre cu totul, cu fotoliile, cu biroul la care se vor fi consumat spaimele dinaintea examenelor ale cine știe cui, cu pa-

tul și cu plapuma umflată peste care fusese întinsă o cuvertură croșetată, cu toate acestea se va obișnui.

Se duce la fereastră, nu vede, așa cum a presupus, strada, ci o curte în care cresc cîțiva pomișori subțiri și însetați de lumină și în care nu se joacă nici un copil. E liniște și în locuință. Probabil că doamna Meyer stă la pîndă, atentă la pașii lui. N-are să-i facă însă pe plac. Se furișează în vîrful picioarelor pînă la pat și se întinde fără să-și scoată pantofii pe cuvertura croșetată, lucru care, își zice el mulțumit, ar revolta-o probabil pe gazda lui.

Poate că plecarea fusese prea abruptă, poate că speranța sa copilărească i-o luase înainte, încît abia acum simți lipsa părinților și a prietenilor, se văzu înstrăinat. Cu siguranță că de la mama avea să sosească în cel mai scurt timp un pachet cu mîncare, cum îi promisese, și tata îi dăduse deja primii bani, Casimir avea să-i scrie cu regularitate de la Londra, Jona avea să-l aprovizioneze cu vederi ciudate, Laura putea să apară oricînd la Berlin, dar Irene nu mai trimisese nici o veste după prima scrisoare plină de jurăminte și asigurări. I se părea că se lăsa dus, rupt din ancoră, de apele cenușii și trîndave ale unui fluviu nețărmurit.

Mîine, deîndată, își puse el în gînd, am să mă duc să mă înscriu la Universitate.

Doamna Meyer spusese : Ce mignon.

Își propti bărbia în piept, se uită în jos spre vîrfurile picioarelor, bătu de cîteva ori din călcîie. N-am să-i mai dau ocazia să constate cît de mignon sînt.

Și în acea clipă o auzi pe doamna Meyer bătînd la ușă : Cafeaua e servită în salon.

Mulțumesc. Vin acum.

Dar rămase întins în pat, numără pînă la cincizeci, apoi își dădu drumul jos, se duse la dulap, îl deschise, se admiră în oglindă, se îndreptă de spate, își aranjă vestonul și porni fără grabă spre salon.

Doamna Meyer începe să vorbească de cum îl vede, vorbește, el se așează pe un divan, exact sub tabloul în ulei al unui domn cu privirea încețoșată, ea vorbește, el soarbe din ceașcă, nu știe ce să aleagă din vasul de cristal de pe masă, ea vorbește, alunecă de colo-colo pe

marginea fotoliului, vorbește, aruncă priviri în tavan ca și cum ar putea citi acolo ce vorbește, o cascadă de vorbe din care el nu prinde decît frînturi.

Mă bucur, aude el, nici nu vă puteți închipui cît de tare mă bucur, să știu camera asta din nou locuită, aude el, domnul care a stat înaintea dumneavoastră, cu care m-am înțeles minunat, a trebuit să-și întrerupă studiile din motive familiale, economice, o poveste tristă, cu care n-am de gînd să vă plictisesc, cu atît mai mult mă bucur de prezența dumneavoastră, așa e, și că îmi puteți povesti de Casimir, pe care l-am văzut ultima oară acum unsprezece ani, cînd a venit cu părinții lui la Berlin — da, spune el, Casimir, după cum știți, e la Londra, la studii — Casimir, aude el, un copil extraordinar de inteligent, dar, o aude el rîzînd, nici nu-l mai poți numi copil, un tînăr domn, nu-i așa, și mi-am zis din prima clipă cînd l-am văzut în camera asta, răsfoind cu seriozitate o carte, aici, la masa asta, o carte pe care i-o dăduse bărbatu-meu, mi-am zis că-i seamănă, că seamănă cu bărbatul meu, aude el, care, doamne, cum să vă spun, aude el, era atît de fin și de inteligent, nu era deloc potrivit să se ocupe de bancă, de care era legat însă cu trup și suflet, ca nimeni altul, o aude el suspinînd, iar tabloul ăsta de deasupra dumneavoastră, atît de reușit, așa arăta el în realitate, i l-a făcut un tînăr pictor din Spandau, la rugămintea mea, a fost cadoul meu cînd el a împlinit treizeci și patru de ani, ultima lui aniversare, aude el, eram deja în plină inflație, și el venea în fiecare seară tot mai disperat acasă, aude el, nu mai scotea nici un cuvînt, se închisese cu totul în sine, și n-am reușit cu nici un chip, credeți-mă, aude el, să-l fac să vorbească, pînă cînd, se întrerupse ea suspinînd, pînă cînd pur și simplu a clacat, n-a mai venit acasă, a trebuit să-l dau dispărut, doamne, ce zarvă, poliția în casă, și toți erau curioși, și l-au găsit după trei săptămîni, în Grünewald, spînzurat, da, aude el, mă-nțelegeți că eu nu pot trece ușor peste asta, fiindcă se îngrijise de toate, cum a constatat după aceea avocatul nostru, nu s-a omorît fiindcă dăduse faliment, ci mai degrabă din cauza tristeții generale, ceea ce e de înțeles, oricine, aude el, care a trăit anii aceia, sfîrșitul răz-

boiului, abdicarea împăratului, aude el, tulburările acelea îngrozitoare care au urmat, puciul condus de Kapp* luptele de stradă, aude el, pur și simplu nu pot să uit —

O privi peste marginea ceștii în ochi. Ea zîmbi încurcată, își vîrî o bomboană în gură și întrebă, ca și cum tot ceea ce auzise el nu era decît pură imaginație : La ce oră doriți să luați micul dejun ?

Dacă nu-i încurca programul zilnic, la șapte jumătate.

Înțeleg că nu vă numărați printre cei care dorm pînă tîrziu.

Nu, în nici un caz.

Privirile lui rătăcesc prin cameră, spre fereastră, vede vizavi o fațadă întocmai ca cea a casei în care se află el, în care va trăi, și dintr-o dată își imaginează că se află în același timp acolo și aici.

N-aș vrea să vă mai deranjez, spuse el, se ridică în picioare, pescui cu două degete o bucată de ciocolată din vas și își luă rămas-bun schițînd o plecăciune. O ieșire desăvîrșită din scenă, își zise el.

Acum avea ocazia să despacheteze în liniște, să-și așeze hainele și lenjeria în dulap și să fumeze prima țigară, fără să știe dacă doamna Meyer i-ar fi permis acest lucru.

Se întunecă. Aprinse o lampă cu picior.

Deși le promisese părinților să le scrie cîteva rînduri, imediat după sosire, iar acum ar fi avut timp, amînă scrisoarea, se plimbă în sus și în jos prin cameră, lăsîndu-se în voia amețelii care-l cuprinsese de la sosire, luă cheile pe care doamna Meyer i le puse pe birou și ieși afară.

Se simți luat pe sus de puhoiul trecătorilor. Aerul era rece și ușor. Cerul se boltea cenușiu deasupra orașului, absorbea particulele de lumină și începuse să ardă dinspre margini. Pe Kurfürstendamm își aminti că de fapt își pusese în gînd să se plimbe pe Unter den Linden. Așa cum recomandau toate ghidurile turistice. Dar acum era prea tîrziu. Avea s-o facă mîine, cînd se mai obișnuia puțin cu locurile. Îi plăcea forfota din jur : mașinile, trecătorii, vitrinele, culorile țipătoare ale firmelor luminoase.

De ce a intrat pînă la urmă la Mampe, după ce stu-

---

* **Tentativă de lovitură de stat (13 martie 1920) a forțelor de dreapta conduse de Wolfgang Kapp.**

diase meniurile și inspectase prin fereastră mai multe restaurante, nu știa nici el, dar atunci cînd a părăsit localul, după ce mîncase bine și ieftin, a știut că o să revină mai des aici.

Obosit de călătorie, de impresiile sosirii, se duse devreme acasă și se culcă imediat. Doamna Meyer nu-l interceptase, cum se temuse, pe coridor. Nu-i fu greu să adoarmă, deși era emoționat, iar visele îl năpădiră încă înainte să închidă bine ochii.

Ar putea fi un pudel, ascultător și zelos. Dar cum a ajuns în sala asta mare, ale cărei uși duble stau larg deschise și pe tavanul căreia alunecă un șir de candelabre, încet și fără zgomot, intrînd dintr-o parte și dispărînd pe alta ? De ce oare camera e înțesată de mese mari și rotunde, una lîngă alta, și pe fiecare stau îngrămădite vase de argint pline cu dulciuri. În toate cele patru colțuri stă, zîmbitoare și calmă, doamna Meyer, și el nu știe căreia din ele să-i acorde atenția, de care să asculte. Sari, Felix ! îi strigă una din ele pe un ton afectuos, și imediat cățelul începe să țopăie pe picioarele din spate. Sus ! îi cere cealaltă, la fel de drăgăstos, și picioarele lui se încordează de la sine. Aport, Felix ! îi comandă a treia și îi azvîrle cu atîta dibăcie o bomboană încît aceasta aterizează în gura lui. Dansează ! strigă cea de-a patra doamnă Meyer și începe ea însăși să se rotească în vîrfurile picioarelor, cu brațele depărtate într-un gest grațios. Simte o dorință nebună să facă la fel. Abia acum, în plină piruetă, observă mulțimea de ochi care îl urmăresc, amuzîndu-se, sînt doamne în rochii de seară și domni în frac, cunoscători distinși ai artei de dresaj a doamnei Meyer. Ar vrea să se facă nevăzut, dar îl vede pe pudel dansînd. În acest moment cele patru gazde pășesc înainte, se contopesc într-o singură femeie, care crește aproape pînă la tavan și strigă de la acea înălțime cu vocea ei pițigăiată de fetiță : Nu-i așa că e mignon ? Mîini care aplaudă îl împresoară, îl silesc să se rotească tot mai repede, într-un vîrtej de aer. În timp ce se produce în acest fel știe că poate să scape de societatea aceasta numai atingînd granița somnului.

Se trezește, nu vrea să fie treaz, în întuneric, nu realizează ce e cu el, își amintește apoi, dînd cu mîna

peste plapumă, de doamna Meyer, care l-a primit, i-a oferit cafea, își amintește însă în același timp de cele patru femei, și își simte obrajii arzînd de rușine, ar vrea să plece pe furiș din locuință, pentru totdeauna, să uite de doamna Meyer, să caute altă cameră.

Dar rămîne întins în pat, ține ochii deschiși, nu vrea în nici un caz să adoarmă din nou. Din obișnuință caută cu mîna stîngă comutatorul veiozei, nu-l găsește, zîmbește, își zice : Asta e gestul de acasă. Aici noptiera e pe dreapta. Aprinde lumina. E cinci și jumătate. Ar putea să folosească timpul pînă la micul dejun și să le scrie părinților. Bîjbîie prin cameră, e frig, își pune haina, se așează la masă.

Dragă mamă, dragă tată, scrie el, schimbînd orele, tocmai m-am instalat în camera mea. Din Berlin am văzut pînă acum prea puțin. Doamna Meyer s-a arătat pe măsura așteptărilor mele. E prietenoasă și săritoare, iar camera, cu care între timp m-am obișnuit puțin, e atît de elegant mobilată cum nici nu vă puteți închipui.

Mîine dimineață vreau să mă înscriu la facultate, ca să nu mai pierd timpul. Vă mulțumesc din toată inima că mi-ați înlesnit acest pas.

Al vostru fiu iubitor, Felix.

Doamna Meyer, care ar fi fost probabil mai afectată de visul lui decît el, îi pusese deja masa în bucătărie. Pe o tavă îl așteptau chifle proaspete, unt, miere și salam, iar alături „Vossische Zeitung", cotidianul pe care nu-l știa decît din auzite, și o scrisoare recomandată de la Casimir. Citi ziarul, apoi scrisoarea. Casimir îi comunica, fără să se intereseze de starea lui, că, dacă avea chef și timp, putea s-o caute pe domnișoara Katia Ludwig, pe care el o cunoștea de la adunările lor.

Pînă una alta avea de gînd să amîne o astfel de cunoștință. Voia să înceapă cu altele. Să completeze la ghișee formulare de tot felul, să viziteze Universitatea. Dar propunerea lui Casimir îl urmări toată ziua. Și în timp ce se plimba, ca proaspăt student, pe Unter den Linden, peste care cerul, atît de albastru în ilustrate, se lăsase greu și cenușiu, se trezi întrebîndu-se : Cum o fi oare domnișoara Ludwig ?

10

În societate nepotrivită

Semestrul de iarnă și l-a petrecut muncind. Discuțiile ocazionale cu studenții înainte și după cursuri sau de la cantină îi erau de ajuns. Urma mai multe cursuri decît ar fi trebuit, se înscrisese și la filozofie, dar cel mai bine se simțea în sala de lectură a bibliotecii, mai ales către seară. Conul de lumină al lămpii de masă îl înconjura, auzea doar din cînd în cînd pe cineva șoptind, tușind, dînd foaia, iar biblioteca îi apărea ca un bastion împotriva iernii și a nopții ce se cobora. Insistența doamnei Meyer se dovedi a fi produsul imaginației sale tulburate de despărțire și sosire. Cu timpul ajunsese chiar el să-i caute compania. Doar în vise îi mai apărea din cînd în cînd în vechiul rol.

Scria deseori acasă, și lui Casimir, care nu-i dădea pace, cerînd să i se scrie neîntrerupt.

Aștepta cu nerăbdare poșta de la Jona. Sosea cu regularitate luni dimineața și consta din ilustrate cu imagini din Breslau. Sîmbăta era, așadar, ziua în care Jona îi scria comentariile acelea ale lui, inconsecvente pe alocuri, dar adesea surprinzător de lucide despre evenimente și oameni, iar Felix îl și vedea pe Jona cum coboară de pe masa lui de croitorie cu ajutorul unui taburet, cum se îndreaptă spre pupitrul la care stă numai atunci cînd întocmește plin de elan chitanța pentru o comandă executată, îl vede cum scoate la voia întîmplării o vedere și se apucă de scris fără să șovăie.

Felix aduna ilustratele lui Jona ca pe niște note de subsol la un viitor jurnal. Pe prima o învățase între timp pe de rost : Ei, dragul meu, te-a înghițit cumva Berlinul ? Nu cumva ți-a tăiat calea o domnișoară drăguță ? Ori duhul vremii ? Dacă nu cumva un polițist ? Ai apucat să contrazici pe vreunul din vestiții tăi profesori ? Și ce poet tînăr ți-a dedicat o poezie ? Ai devenit comunist sau te ascunzi cumva în spatele naționaliștilor germani ? Te întreb, dar știu mai bine. Ai grijă de tine, și nu te lăsa dus de nas. Al tău, Jona.

În decembrie 1924, după alegeri, îi scrise lapidar: Ce știu eu, dragă Felix, pe cine ai ales. Dacă ai ales. Dar mă bucur nespus că naționaliștii au luat-o peste ceafă, și mi-e totuna ce satană îl alungă acum pe Belzebut. Al tău, Jona.

Iar în februarie următor, după ce Felix venise pentru prima oară cîteva zile acasă, îl descîntă : Ce frumos te-ai făcut, dragul meu. Cît de distins ne-ai părut. Vezi de-ți găsește acum o puicuță. Cărțile nu-s chiar totul, cele mai multe legi tot de la viață o să le afli. Ai auzit că domnul Hitler și-a recăpătat partidul ? Și partidul pe el ! Al tău, Jona.

A găsit în cele din urmă și puicuța pe care i-o dorise Jona. Sau, mai bine zis, ea l-a găsit pe el. Lucru pe care el nu voia să-l recunoască. De fiecare dată cînd venea vorba despre prima sa întîlnire cu Miriam, nu povestea decît el, în nici un caz n-o lăsa pe ea să povestească. Trecuseră timpurile acelea. Istoria de la Sophie pînă la Irene avea nevoie de o continuare după gustul lui. Dar poate că voia să-și șteargă pur și simplu din minte noaptea dinaintea cunoștinței sale cu Miriam, să uite seara cu anecdote.

În noaptea aceea ieșise împreună cu domnul doctor Wannenmacher, vecinul său de locuință. Cînd Wannenmacher se întorsese din călătorie — pleca ades și dădea doar informații vagi despre scopul și destinația acestor călătorii — doamna Meyer îi făcuse cunoștință cu Felix. Wannenmacher nu-i plăcu. Omul întreg scîrțîia. Fusese căpitan și își încheiase studiile de istorie încă înainte de război, participase, așa cum dădea de înțeles, la puciul condus de Kapp, luptase împotriva celor de la Spartakus *, păstrase legătura cu foștii militari și continua să se miște ca și cum ar mai fi purtat uniformă. drept, cu umerii trași spre spate. Și scîrțîia, asta era. Felix îl evită pe cît posibil, și cum obișnuia să ia micul dejun înaintea lui, nu se vedeau aproape deloc.

---

* Asociație a forțelor germane de stînga constituită în 1916 sub conducerea Rosei Luxemburg, Karl Liebnecht, Clara Zetkin ; s-a autodizolvat în 1919 odată cu întemeierea Partidului Comunist German.

Doar atunci cînd îi invita doamna Meyer pe amîndoi se întrețineau mai pe larg, iar Felix observă că Wannenmacher povestea cu regularitate despre camarazii evrei care luptaseră vitejește în război. De fiecare dată cînd Wannenmacher se pornea în felul acesta, Felix, cuibărit într-unul din fotoliile de pluș ale doamnei Meyer, nu-și dorea decît să-l aibă pe Jona alături. I-ar fi scos el gărgăunii din cap scorțosului ăsta de doctor. El însă se ferea să intre în astfel de detalii și încerca să-i atragă atenția lui Wannenmacher asupra unui subiect care-l interesa infinit mai mult : „ciuma" prostituției. Prostituatele erau evreii lui Wannenmacher, și neputînd fi comparate pe scara abjecției decît cu slăbănogii și corupții de democrați, cu comuniștii și socialiștii. Prostituatele ar fi trebuit să fie alungate din oraș. Cînd se discuta despre ele, Wannenmacher lua foc, limbajul lui milităros se desfășura în imagini hulpave, luxuriante : cum se dezgoleau în public, cum își desfăceau picioarele și își arătau sînii goi, cum îi atrăgeau și îi prădau în speluncile lor pe cei cinstiți ; se vedea că nu-și dorea nimic mai mult decît să le pedepsească, să le biciuiască, își revărsa în cuvinte furia toată și în acest timp ședea țeapăn și drept și își freca ritmic mîinile de picioare. Felix îl vedea în gînd pe Wannenmacher cum pleca seara de acasă, se furișa pe căi ocolite pînă la un bordel în care se făcea nevăzut, și nu-și mai amintea de principiile lui morale decît noaptea tîrziu, pe drumul de întoarcere, cînd începea din nou să tune și să fulgere.

Wannenmacher îl luă prin surprindere făcîndu-i o invitație. Se întîlniseră în fața casei. Ploua. Felix încercase să se ascundă sub umbrelă. Dar Wannenmacher îi tăie calea. Dacă n-ar avea chef să iasă mîine seară împreună, să se plimbe prin oraș ?

Felix ridică umbrela, privi în sus spre Wannenmacher. Apa i se scurse de pe umbrelă pe lîngă guler. Nu, gîndi el și zise : De ce nu, domnule doctor ? La care acesta se înclină ușor, murmură un „mă bucur" și-l lăsă pe Felix în drum cu nu-ul său nerostit.

Tupeul lui Wannenmacher îl tulbură atît de mult că nu-și mai află locul nici a doua zi, la bibliotecă, unde

ar fi trebuit, așa își pusese în gînd, să conspecteze două articole, unul despre dreptul de adopțiune și altul despre curatelă. Se holba la pagini și nu se gîndea decît cum ar putea să scape totuși de această intervenție nefericită. Să se bage în pat pretinzînd că are febră, lăsîndu-se ocrotit de doamna Meyer? Să-și trimită o telegramă, care îl chema de urgență acasă, și să înnopteze la vreo pensiune? L-ar costa cam scump ideea, își zise tot el. Nehotărîrea îl mînă afară, o luă pe Unter den Linden și abia în Alexanderplatz își reveni. N-avea scăpare. Atacul lui Wannenmacher reușise, iar el, Felix, dăduse greș. Își puse în gînd ca după cel mult trei ore să-și ia rămas-bun de la Wannenmacher. Să sperăm, își zise el, că individului nu-i dă prin cap să mă care în vreunul din bordelurile de ofițeri.

Dar Wannenmacher nu merse atît de departe. Bătuse la ușă și se interesase pentru ce oră putea conta pe prezența domnului Guttmann, iar Felix își mai acordase o jumătate de ceas, deși își pusese costumul de seară și aștepta, șezînd pe o margine de scaun, de mai multă vreme. După o jumătate de oră fix, Wannenmacher veni să-l ia, bine dispus, mirosind a iuft și pus pe fapte.

Ei, zise el, bătîndu-l pe Felix pe umăr, tot la legi și paragrafe vă e gîndul?

În fața casei se opriră unul lîngă altul, Felix se depărtă puțin de Wannenmacher, ca să nu apară din cale afară de mărunt pe lîngă bărbatul bine făcut. Wannenmacher păru să nu observe mișcarea aceasta plină de precauție, făcu semn unui taxi, iar Felix se întrebă unde avea totuși de gînd să-l ducă.

Ploaia se oprise. Pavajul ud strălucea, reflectînd luminile, iar străzile pe care treceau păreau să crească în adîncimi sclipitoare.

Tăceau. Felix se uita afară pe geam, iar cînd pătrunseră în vîrtejul luminos al mașinilor din Potsdamer Platz, se simți din nou supt de oraș, ca-n prima zi, ca și cum orașul n-ar face decît să aspire, smulgînd totul de la margini cu lăcomie, atrăgîndu-l spre centrul său. Bărbatul de lîngă el, care trăgea dintr-un trabuc, se număra cu siguranță printre cei periculoși. Se retrase și mai mult în colțul său, cît mai departe de Wannen-

macher, care întrerupse dintr-o dată tăcerea: E de necrezut, nu-i așa? Noapte de noapte colosul ăsta care se trezește. Ca și cum orașul nostru ar suferi de insomnie. Rămînea de văzut dacă aproba sau nu acest miraj.

Trecură pe lîngă Universitate, și o luară pe lîngă arsenal pe Kupfergraben în sus. Aici era liniște. Wannenmacher plăti taxiul.

E aici un fel de club, îi explică Wannenmacher, iar cînd Felix se uită întrebător la ușa grea de lemn, pe care nu scria nimic, dădu din cap: Nu, domnule Guttmann, să nu vă temeți. Aici vom întîlni prieteni, oameni care gîndesc la fel ca noi.

Wannenmacher sună a doua oară. Lumina din vizetă dispăru, ușa fu dintr-o dată deschisă de un tînăr în uniformă, în veston și pantaloni de călărie. Să ne ierte, domnul căpitan, pentru întîrziere, spuse el și se dădu la o parte ca să le facă loc să intre.

Felix se așteptase la orice, chiar și la o taciturnă masă în doi. Dar nu la un club al ofițerilor. Căci asta i se înfățișa în spatele ușii bine păzite. Oare ce avea de gînd Wannenmacher, se întrebă el. Voia să-i dovedească, să-l convingă de ce era în stare? Voia să-l umilească, să-l dea gata fiindcă el, Felix, se făcuse atîta timp că nu-l vede.

Tînărul îi conduse la garderobă, le luă paltoanele, bătu din călcîie și se întoarse înapoi la intrare, unde trebuia, pare-se, să stea de planton. Felix privi în urma lui, cum mărșăluia bățos de-a lungul coridorului. Stegarul Kersten, declară Wannenmacher, băiat bun.

Tonul acesta îl lămuri pe deplin. Venea dintr-un alt timp, dintr-un timp care-i era străin, care nu l-ar fi acceptat niciodată, de care trebuia să se teamă. Doar că acum nu se mai temea, se simțea mai degrabă ca un explorator temerar care pătrunsese într-un ținut necunoscut, acceptînd pericolele ce-l așteptau.

I se deschiseseră dintr-o dată ochii și se simțea ciudat de exuberant. Nu puteau să-i facă nimic. Avea să-i privească, să-i observe, ca unul care ajunsese din întîmplare în Grand Guignol. Cortina fusese ridicată. Se văzu într-o sală mică, luminată puternic, în care se aflau cîteva mese și la capătul căreia se zărea barul ca prora unei

corăbii. Puţini erau cei care şedeau, cei mai mulţi stăteau în picioare, discutînd aprins. Erau numai bărbaţi. La început, spre uimirea sa, Felix nu le văzu decît mîinile. Cei mai mulţi le ţineau la spate şi îşi pocneau degetele.

Cînd mareşalul nostru o să ajungă preşedinte al acestei aşa-zise republici. Asta cu ajutorul socialiştilor. Atunci nimeni n-o să ne mai stea în cale. Armata noastră refăcut. Cu Noske* se poate discuta. Pînă atunci însă.

Îmi daţi voie să fac prezentările ? îl auzi pe Wannenmacher. Domnul Guttmann, student la drept. Colonelul Weidlich. Felix văzu un piept bombat artistic, se dădu un pas înapoi, îşi lăsă privirile să alunece de-a lungul rîndului de nasturi, pînă sus la decoraţii şi la guşa revărsată. Asta-i fu de ajuns.

Aţi fost pe front ? întrebă gura de deasupra guşei.

Nu. Şovăi. Să se adreseze guşii cu domnule Weidlich sau cu domnule colonel ? Cum se afla într-o expediţie, i se păru mai potrivit să respecte regulile de joc ale tribului, ca şi cum era vorba de canibali sau vînători de oameni, şi repetă cît se poate de tăios : Nu, domnule colonel. Eram prea tînăr pe vremea aceea.

Nici statura nu e tocmai potrivită pentru gardă, auzi el.

Nu, domnule colonel, replică el, de-acum sigur de rolul său de spectator care urmăreşte înveselit o comedie veche. Se gîndi la maiestatea sa împăratul, în care tatăl său avusese atîta încredere şi care acum tăia lemne pentru şemineul său, undeva în Olanda, fără gardă şi fără Reich.

Veniţi încoace. Wannenmacher îl împinse spre bar, îi oferi un pahar de şampanie, dar taburetele fiind ocupate. Felix se văzu în faţa tejghelei de lemn a barului ca în faţa unei baricade.

Şi cum însoţitorul său se întorsese spre alţi oaspeţi, întreţinîndu-se cu ei, avu ocazia să urmărească netulburat conversaţiile din jur. Ca să nu fie obligat să se uite la oglinda lucioasă a lemnului, se întoarse spre sală : Bărbaţii se mişcau după regulile unui joc invizibil. Se observau deosebirile de rang.

Toţi păreau preocupaţi de posibila preşedinţie a lui Hindenburg şi bineînţeles că-şi împărtăşeau amintirile.

---

* Gustav Noske, om de stat, ministru a forţelor armate destituit după puciul condus de Kapp.

Cu cît erau mai istorice, cu atît erau rostite mai tare. Numele bătăliilor, pe care Sawitzki le înșirase ca pe o baladă nesfîrșită, căpătau culori individuale. O namilă care adunase în jurul lui un cerc de admiratori zeloși, povestea cu gesturi largi ale brațului drept sănătos cum fusese împușcat în brațul stîng în timpul atacului de la Donaumont. O lovitură, strigă el, o lovitură, m-am prăbușit, am încercat să mă prind de ceva, m-am apucat de-o haină, dintr-o dată am simțit durerea, iar cel pe care pusesem laba era un francez. Bărbații mai tineri se tăvăleau de rîs în timp ce povestitorul, cu ochii acoperiți de negura amintirilor, se holba peste capetele lor.

Evrei, auzi Felix și tresări. Ludendorff are dreptate. Ne-au supt tot sîngele, evreimea și francmasonii. Ăștia-s dușmanii noștri, numai ei. Cuvintele îl loveau ca niște pietre. Se sprijini cu spatele de bar, sperînd ca nimeni să nu-l observe, Wannenmacher să uite de el, dîndu-i ocazia să dispară neobservat după un timp.

Dacă stăm să judecăm, domnii mei, trebuie să admitem că revoluția mondială a și-nceput. Și cine sînt conducătorii ei ? Numai evrei, Luxemburg și Liebknecht, care, slavă domnului, au trebuit să plătească, Trotzki, Lenin, toată adunătura : evrei. Discuțiile lor se transformară într-o muzică amenințătoare, tot mai puternică, cuprinzînd camera toată, golind cuvintele de înțeles.

Scuzați-mă, domnule Guttmann. Wannenmacher îl aduse la realitate. V-am lăsat de unul singur. N-a fost frumos din partea mea.

O nu, m-am distrat foarte bine. Am mai auzit una-alta, am mai meditat. Era mulțumit de sine, reușise să se adune.

Aș vrea să vă mai prezint excelenței-sale, generalul Levetzow. Trebuie neapărat să-l cunoașteți.

Făcu semn spre o masă și o luă înainte. Felul în care arăta generalul îl umplu de uimire. Poate că numai atunci cînd ședea părea atît de pitic. Nu putea fi mai înalt decît el. Și în afară de asta avea un aèr provocator de civil printre atîția militari. Purta smoching, ca și cum ar fi venit de la o premieră, și un papion negru legat impecabil. Doar monoclul înfipt în ochiul stîng, care dădea feței sale zbîrcite de gnom un aer nefiresc, îți amintea de uniformă, trese și cazinou.

Cu glas domol, reverberînd tăios, generalul îi invită să ia totuşi loc în timp ce-l măsura pe Felix zîmbind cu înțelegere aproape frățească.

Îi ceru lui Wannenmacher anumite relații, îl întrebă dacă îi mai văzuse în ultimul timp pe unul sau altul din camarazii de la München sau Weimar, îl întrebă dacă se îndoia de alegerea lui Hindenburg, întrebă dacă Hitler va reuși, după eliberare, să adune fostele trupe, întrebă care era părerea lui Wannenmacher despre politica naționaliștilor, iar Wannenmacher îi dădea grăbit informațiile cerute, inspirînd adînc înaintea fiecărui răspuns.

Lui Felix i se părea tot mai ciudat că generalul îl ocolea cu atîta premeditare. În timp ce Wannenmacher se pregătea să dea drumul unui nou tir de cuvinte, căpșorul generalului se întoarse pe neașteptate spre Felix, iar monoclul lui fulgeră de cîteva ori :

Ați fost pe front ?

Nu, domnule general.

Bineînțeles, clătină generalul din cap. Erați doar un copil pe atunci. Acel „pe atunci", rostit cu o voce tărăgănată, împinse războiul undeva departe în trecut, într-o epocă al cărei unic martor nu putuse fi decît micuțul general. Da, murmură el, contemplîndu-și mîinile cu degete scurte de copil. Dac-am înțeles bine, nu sînteți berlinez.

Am crescut la Breslau.

Generalul dădu din cap ca și cum acesta ar fi fost răspunsul pe care îl aștepta. Și studiați ?

Da, domnule general, dreptul.

Răspunsul păru să-l înviorеze pe general. Se aplecă peste masă, pregătindu-se parcă să-i comunice ceva strict confidențial : În domeniul acesta, tinere, ne descurcăm destul de bine. Judecătorii ne privesc cu ochi buni. Doar niște avangardiști republicani precum Radbruch ne dau de furcă, au creat un curent și strică moravurile.

Sînt înscris la cursul lui.

Generalul se lăsă pe spate, își încrucișă mîinile, îi făcu semn cu ochiul : Trebuie să ne cunoaștem dușmanii, ca să le putem face față.

Dar —

Felix nu voia să fie dat la o parte și înțeles greșit. Era convins că Wannenmacher îl adusese în această societate ca să-l dea de gol, iar dacă așa era, n-avea de gînd să se ascundă. Fiecare cuvînt rostit aici îl jignea.

Generalul nu-l lăsă să vorbească N-am avut de ales. Republica nu este în măsură să aducă o înnoire. Așa că trebuie să ne ocupăm noi de asta, ofițerii, armata, studenții de orientare naționalistă. Peste tot s-au băgat evreii, ei țin în mînă finanțele, influențează opinia publică — lepădăturile astea.

Felix nu-l mai asculta. Se îndepărtă ca de la sine. Din nou se simțea invulnerabil. Nimeni nu putea să-i facă nimic. Aerul din jurul micuțului general păru că se solidifică, iar Felix îl văzu prins într-un bloc de gelatină, înmărmurit într-un ultim gest. Așa l-ar putea purta, își zise el, pe eroul lor, viu și deja mort.

Se ridică în picioare. Acum sosise clipa; acum era momentul să-l înfrunte pe Wannenmacher, să-l ia prin surprindere. O singură propoziție, pe care trebuia să i-o spună generalului cu cap de copil, dar nu-i venea pe buze. Așa că îi dădu lui Wannenmacher ocazia să se amestece și să întrebe uimit : Vreți să plecați deja, domnule Guttmann.

Da. Trase aer în piept, se uită țintă în ochii alburii de bătrîn ai generalului, care tăcea și el acum și era din nou foarte aproape, și spuse : Eu sînt evreu, domnule general. Își ascultă vocea, suna limpede, mai subțire ca de obicei.

Generalul se uită în sus spre el, își împinse uimit limba între buze, se ridică încet în picioare, își netezi haina și spuse suficient de apăsat ca toți cei din jur să înțeleagă observația sa ca pe un ordin : Așadar, sînteți evreu ?

Și cu o mișcare scurtă a capului în direcția lui Wannenmacher : Cum e posibil ?

Wannenmacher își încrucișă încurcat brațele pe piept : Nu știu, domnule general, n-am crezut că trebuie să mă interesez. Locuim la aceeași pensiune.

Dacă asta e de ajuns, remarcă generalul, se întoarse pe călcîie, le arătă spatele și îi concedie în felul acesta.

Haideţi. Noi — dumneavoastră nu mai aveţi ce căuta aici, spuse Wannenmacher.

O luă grăbit înainte, cu spatele cocoşat de repulsie. Bărbaţii se dădură înapoi, făcîndu-le loc, uitîndu-se tăcuţi în urma lor. Tînărul de la uşă se afla deja la garderobă, pregătit, pare-se, pentru plecarea lor prematură. Pe Felix nici nu-l băgă în seamă, de la Wannenmacher îşi luă rămas bun cu un : La revedere, domnule căpitan

Cînd uşa se închise în urma lor, Felix se sprijini de un stîlp respirînd adînc. Se simţea vesel şi uşurat ca după un examen greu. Trecuse ; dacă şi reuşise, avea să se vadă.

Spera ca Wannenmacher să-i întoarcă spatele, dar acesta se apropie deodată de el, îl strînse confidenţial de braţ : Vedeţi cele trei umbre de acolo ? Asta-i vechiul lor truc. Cîteodată stau să ne pîndească aici. Roşiii. De obicei noi sîntem mai mulţi. Astăzi nu ne rămîne altceva de făcut decît s-o luăm la fugă. Wannenmacher îl luă pur şi simplu pe sus. Alerga alături de el şi se simţea ridicol. Uite unde ajunsese, să fugă, după ce unii îl dăduseră afară, de ceilalţi, faţă de care ar fi trebuit să se simtă mai apropiat. Auzi paşi în spatele lui, bocănituri grăbite pe pavaj, dar ar fi putut fi şi ecoul propriilor paşi.

Se opri locului, îl văzu pe Wannenmacher cum dispărea cu paltonul fluturînd după un colţ, se întoarse, gata de orice. Strada era goală. Închise ochii, nu auzea nimic decît propria sa respiraţie gîfîită şi dintr-o dată avu senzaţia că scăpase de nişte cătuşe grele. Simţi sîngele năvălindu-i în braţe şi picioare, încălzindu-i pielea. Un cîine începu să latre, o voce de femeie îl strigă de mai multe ori pe un Albert care nu răspunse.

N-ai să mă crezi, îi scrise el lui Casimir, dar acum cîteva ceasuri mă aflam într-un cazinou al ofiţerilor camuflat în club, printre conspiratori şi pucişti, acoliţi ai lui Kapp şi ai acelui faimos căpitan Erhardt, care pune bombe prin toate colţurile Republicii. Vecinul meu de apartament m-a cărat acolo fără să bănuiesc ceva. Într-o oarecare măsură le-am aflat şi secretele, pînă cînd le-am declarat că sînt evreu şi am fost obligat să părăsesc sanctuarul. Nu mă întrebă de ce-am făcut-o. Atît

de des sîntem ceea ce nu sîntem ca să putem fi mulțumiți de ceea ce sîntem. Așa că protectorul meu și cu mine am fost dați afară unde ne așteptau ceilalți. Roșiii ! Cel puțin așa susținea el. Și știi tu, dragul meu, ce-a făcut măgarul de prieten al tău ? A luat-o la sănătoasa, a fugit de ei. Nevoind cu nici un chip să vă jignească în acest fel pe tine sau pe minunata Laura, ci dovedind o dată în plus cît de nefericită e relația sa cu politica. Rîzi, dragă Casimir, puțin mai tare decît mine și vino să mă vezi cît mai curînd. Cu facultatea o duc bine. Al tău, Felix.

La micul dejun află de la doamna Meyer că domnul Wannenmacher avea de gînd să renunțe la cameră și să se mute la sfîrșitul lunii. O să găsim noi, zise ea, un succesor mai potrivit. Din prudență pe de o parte, și mulțumit, pe de altă parte, de această victorie obținută fără nici un fel de stratageme, Felix preferă să n-o întrebe ce i se păruse la Wannenmacher nepotrivit.

11

Miriam

Perspectiva e cea care îmi dă de furcă. Știu cît de mic era. În amintirea mea însă, cînd stau de vorbă cu el, cînd îi vorbesc, lucrul acesta n-are nici o importanță. Nu are trup ; e o ființă cu care mă întrețin. Doar în vise capătă din nou trup. Iar atunci ia proporții, crește peste capul meu. Felix în schimb, pe care încep încetul cu încetul să-l cunosc mai bine decît pe cel care mi-a fost model pentru Felix, Felix are un unghi de vedere pe care trebuie să-l respect, pe care îl știu și trebuie să îl și descriu : dacă nu-și lasă capul pe spate, vede, în general, sîni, burți sau gîturi. Doar rareori are ocazia să privească de-a dreptul în fața cuiva. De aceea oare prefer să-l pun să stea jos în timpul discuțiilor ? De aceea oare să-mi fie atît de greu să renunț la copil și să reacționez de la înălțimea copilului cu mintea adultului ? Și de aceea l-am redus și pe general la proporțiile unui pitic, ca să-mi fie mie mai ușor ? De cum mă opresc din povestire, devin nesigur. Doar

atunci cînd îl însoțesc pas cu pas, cînd uit de mine scriind și mă las cu totul în seama lui, dispar și îndoielile. Cu cît îmbătrînesc odată cu el, cu atît devin mai sigur de mine. Nu numai că se obișnuise cu perspectiva ce i-o oferea înălțimea sa, dar se și folosea de ea. Sînt tot atît de înalt cît Napoleon, a spus el odată, dar ne deosebește în mod esențial faptul că în Waterloo-ul meu eu sînt învingător și învins în același timp. Aș putea, fiindcă-i știu povestea, să-i tai vorba și să-i dovedesc că se înșeală. Dar n-o fac. Căci între timp am ajuns să-l cred în stare să-și însușească povestea acolo unde mie îmi scapă. În privința lui Miriam, însă, n-o să reușească.

A început acea zi ca și cum s-ar fi pregătit să plece într-o călătorie. Îl inspira dimineața care pătrundea vărateca în camera lui cu lumină și cu zgomotul surd dar ritmat al străzii. Scrisoarea în care îi povestea lui Casimir despre aventurile sale nocturne se afla pe birou și-ar fi putut să-i strice dispoziția, să-i amintească de jignirea îndurată. A împăturit-o, a vîrît-o într-un plic și-a scris adresa în timp ce se gîndea la convorbirea cu generalul ca la un scheci, văzut undeva pe o scenă, în care găsise asemănări între el și interpretul micuțului evreu. Nu pierduse nimic, n-avea ce să-și reproșeze. După ce s-a spălat și s-a ras, și-a pus, pentru prima oară în anul acela, haina ușoară de vară, deschisă la culoare. Jona i-o cususe fără nici o probă și i-o dăruise de Crăciun. Îi venea ca turnată : Pentru oraș, pentru prima întîlnire ! Mapa cu cărți a pus-o la loc în dulap. Azi n-avea de gînd să-nvețe legi, și nici comentarii.

Cînd ieși în coridor, ca să-și ia micul dejun, pregătit să facă față curiozității doamnei Meyer, era pe deplin mulțumit. Doamna Meyer se așezase deja la masă, așteptîndu-l. O clipă, Felix se indispuse la gîndul că pînă la urmă va fi totuși obligat să povestească despre aventurile sale cu Wannenmacher. Ea însă nu-l întrebă nimic, bănuia probabil că ceva mersese prost, dar sesiză starea lui de spirit schimbată, îi lăudă haina, îl întrebă ce gînduri avea pentru ziua aceea, așa încît răspunsul i-a venit ca de la sine : Nimic, închipuiți-vă, n-am să mă duc la Universitate, ci o să mă plimb pe Insula Păunilor

sau o să vizitez grădina zoologică, pe care n-am văzut-o niciodată Și-am să-mi permit luxul să mănînc la un restaurant bun.

Singur ? îl întrerupse degrabă doamna Meyer, căci aici mirosise prada.

Vom vedea, răspunse el și în felul acesta se anunță fără să știe la întîlnirea cu Miriam.

Atunci o să aveți o zi plină.

În orice caz.

Și de ce tocmai azi ?

Dacă ar ști. Amuți, descoji cu băgare de seamă oul, luă solnița în mînă, aruncă o privire scurtă spre doamna Meyer : Dacă aș ști, dragă doamnă Meyer, n-ar mai avea nici un haz și probabil că mi-aș scoate cărțile din dulap și mi-aș vedea de învățătură. Fraza aceasta, cu filozofia ei aproximativă, o ului pe doamna Meyer. Îl ascultă cu gura căscată și apoi spuse : Că bine ați zis, domnule Felix.

Și cum el se prinsese în joc, o aprobă cu îndrăzneală : Nu-i așa, doamnă Meyer ? și în felul acesta puse punct conversației. Doamna Meyer amuți, preocupată de vorbele lui, a căror evidență o tulbura, se ridică după un timp și începu, cu gîndurile aiurea, să șteargă praful de pe bufetul din bucătărie. Nici nu observă că între timp Felix părăsise camera.

Se năpustise pe ușă afară, unde soarele îl orbi și îl izbi un vînticel care mirosea a nisip și apă, o porni la drum, ajuns în dreptul stației de la piața Savigny nu se putea hotărî să urce în primul *S-Bahn** și să coboare apoi la întîmplare, așa că își continuă drumul, salutînd cu exuberanță în dreapta și în stînga, recepționînd uimirea trecătorilor ca pe un semn de prietenie, imaginîndu-și fel de fel de scene, pe care avea să le trăiască sau nu vreodată, căci nu știa să joace tenis, ca majoritatea colegilor lui, așa că nici nu putea să flirteze între două partide cu o tînără domnișoară.

Pe moment se mulțumea să hoinărească. Știa că se va întîmpla ceva. Deși stătea la pîndă, încordat de atîta așteptare, nu se grăbea. Mai mult din întîmplare se trezi

---

* Tren orășenesc, metrou *(germ.)*.

în fața Cafenelei Occidentului. Aici se întîlneau poeți și actori, ziariști vestiți și chibiții lor, iar el își pusese demult în cap să-i vadă odată mai de aproape. Acum ocazia se ivise de la sine. Urcă, nu fără teamă, scara spre primul etaj: Oare n-o să bată la ochi, un provincial curios, unul care vine să vadă și el ce se petrece în lume ca să aibă ce să povestească la întoarcere acasă? Dar buna lui dispoziție șterse toate îndoielile. Își căută un loc la margine, comandă doar o cafea, deși ar fi avut chef de un coniac. O privire aruncată asupra listei îl temperase, căci orice altă comandă i-ar fi redus bugetul în mod considerabil.

Privi în jur, spera să-l recunoască pe unul sau altul, dar fu dezamăgit. Publicul nu se deosebea aproape deloc de cel de la Möhring sau Mampe. Poate că unii erau îmbrăcați mai extravagant sau mai neglijent, poate că la cîte o masă se discuta mai aprins, cu gesturi multe. Dar nu-l descoperise nici pe Max Reinhardt, nici pe Else Lasker-Schüler sau Theodor Wolff. Astăzi însă nu avea de gînd să accepte dezamăgirile. De aceea se hotărî să-i vadă pe cei doriți. Și reuși fără prea multă greutate. Fantezia sa intră în acțiune, alegea personajele, le transfigura. Bărbatul acela îndesat, cu o coamă îngrijită, care-i vorbea cu insistență unei domnișoare ce chicotea stingherită, nu putea fi altul decît marele Max Reinhardt. Și celălalt, care-i amintea de general, dar mînuia monoclul cu infinit mai multă virtuozitate, trebuia să fie Carl Sternheim. Îl fixa, fără să se preocupe de cele două însoțitoare ale lui, pe Max Reinhardt adîncit în flirtul său pînă la uitare de sine, iar Felix știa de-acum scena pe care o va scrie dramaturgul cuvînt cu cuvînt. O tînără cu tunsoare *à la garçon,* parcă dată cu lac, scăpa imaginației sale. Dar cînd se întoarse din întîmplare spre el, nu mai era decît o banală figură pudrată. În timp ce ființa care se strecura de la o masă la alta, lăsînd să-i cadă cuvintele ca niște bile, nu putea fi, într-adevăr, decît Else Lasker-Schüler. Închise ochii, vedea totul și mai limpede înaintea sa, își întinse picioarele, sorbea doar din cînd în cînd din ceașcă, pentru ca timpul petrecut în compania oaspeților doriți să nu treacă prea repede. Apoi plăti, părăsi cafeneaua fără părere de rău căci între timp hotărîse care va fi următoarea

stație a călătoriei sale, grădina zoologică. Nu avea mult de mers pînă acolo, iar pe drum avea să-și ofere o mulțime de distracții. Privirile și gîndurile sale o porneau pe urma femeilor, le antrena în fel de fel de aventuri, presupunînd că frazele sale, pe care la arunca după ele ca pe niște lasouri, se înfășurau în jurul lor, încît ajungeau și ele să simtă ce simțea el și să-i răspundă la obrăznicii și aluzii. Începu cu prudență, temîndu-se ca nu cumva vorbe prea grosolane să-l pună în încurcătură. Cu timpul deveni tot mai sigur, iar pe strada Budapesta, nu departe de zoo, îi săriră în ochi picioarele unei femei tinere care pășea ușor, plină de avînt. Fiecare pas al ei îl emoționa, îi învîrtejea cuvintele în cap. Acestea deveneau tot mai lacome, mai dure, mai obscene. Nu izbutea să sfîrșească nici măcar o singură propoziție.

Vizita la zoo avea s-o amîne ; trecuseră, se îndepărtaseră. Auzea păsările strigînd batjocoritor, poate că erau papagali aras de care, pe vremuri, în copilărie, răsfoind o carte pe pluta sa verde, nu se mai sătura privindu-i.

Nu alerg după ea, se liniștea el, nu, ea aleargă înaintea mea, își dorește să fie ajunsă din urmă de gîndurile mele, să fie atinsă. Îmi trasează o cale. Ce-ar fi însă dacă s-ar opri dintr-o dată, s-ar întoarce spre el și l-ar pune la punct ? Și-ar cere imediat scuze, își propuse el, și-ar pleca. Dar poate că, după ce s-a scuzat, i-ar spune totuși cît de frumoasă i se pare. Că pentru această zi atît de neobișnuită se îndrăgostise de ea.

Fata părea să știe locurile; îl duse pînă departe în Tierpark *, se plimba în jurul pavilioanelor, se strecura printre rîndurile de gard viu, își lăsa imaginea în iazuri și fîntîni, și sări pe neașteptate de pe tabla lui de joc. În fața unei Diane de piatră se opri, se întoarse spre el, clătină zîmbind din cap și fugi, cu un zvon de rîs, pe lîngă el, făcîndu-se nevăzută. Nu se întoarse să se uite după ea, ci își continuă, ca și cum n-ar fi avut încotro, drumul pe care ea i-l arătase. Trebuia să dispară în acest fel, își zise el.

Mulțumit, cu sentimentul că nu trebuia decît să aștepte, se așeză pe o bancă la umbră, bucurîndu-se că

* Mare parc din Berlin.

se eliberase din nou de o poftă pe urma căreia alergase și amintindu-și de ea ca și cum un altul i-ar fi povestit cîndva despre ea.

Probabil că tînăra femeie ședea de mai mult timp la celălalt capăt al băncii.

Dormiți ?

Felix tresări, își smuci capul înainte, se înecă.

Părea fericită că reușise să-l tulbure. Purta o pălărioară albă peste părul negru tăiat scurt și o rochie cărămizie, al cărei decolteu îngust și adînc mamei i s-ar fi părut necuviincios, își zise el.

Cînd vedeți un om care doarme cum puteți să-l întrebați dacă doarme ?

Din nou izbucni în rîs. Rîsul ei venea din piept, era un rîs profund și din toată inima. Așa e. Eram pur și simplu prea curioasă ca să mai fiu și politicoasă.

Am impresia că vă pricepeți ?

La ce ?

Să-i treziți pe cei ce dorm pe băncile din parcuri.

Nu. Își trase o agrafă din păr, o prinse de manșetă și își scoase pălăria. În acest timp nu-și luă ochii de pe el. Dar e o posibilitate, nu-i așa, de-a face noi cunoștințe.

Cu greu izbuti să reziste privirii ei : Mă-ntreb dacă aveți nevoie de așa ceva.

Nevoie, nu. Dar e în orice caz mai amuzant decît să te lași agățată în tramvai de tineri insistenți.

Și mai departe, se întrebă el, ce-o să fie mai departe ?

Vă plimbați ?

M-am plimbat. În această clipă însă stau pe o bancă la distanța cuvenită de un domn pe care nu îl cunosc.

Guttmann, răspunse el la această provocare șireată, Felix Guttman, la care ea, imitîndu-i stinghereala : Felsenstein, Miriam Felsenstein. Cu siguranță că sînteți student ?

Da.

La ce ? Întrebîndu-l alunecă puțin spre el, lucru care îl neliniști, căci în acest fel ea i-o luase înainte.

La drept.

Ca și fratele meu, spuse ea și își lăsă în sfîrșit ochii în jos, dîndu-i și lui o clipă de răgaz. De fapt, el a și

terminat. Între timp a ajuns judecător într-un tîrguşor pe undeva pe lîngă Stettin. Dumneavoastră vreţi să deveniţi judecător ?

Nu, aş prefera să mă fac avocat.

Înseamnă că aveţi curaj.

Da ? Cuvintele ei îi dădură de înţeles că putea îndrăzni să se apropie. Nu părea să aibă nimic împotrivă căci luă pălăria care stătea între ei doi şi şi-o puse în poală, ca şi cum ar fi vrut să-i facă loc.

Dar dumneavoastră ? Nu voia să i se adreseze cu domnişoara Felsenstein. Iar domnişoara Miriam ar fi fost prea îndrăzneţ. Studiaţi cumva ?

Mi-ar fi plăcut. Matematicile. Lucru care o să vă surprindă cu siguranţă. Nu-i ceva pentru domnişoare, o să vă ziceţi. Pentru mine însă este. Cifrele m-au atras dintotdeauna, îmi sînt clare şi pot să mă joc cu ele. Tata vedea însă în această atracţie ceva — căută cuvîntul, îşi băgă degetul mare în gură, şi îl scoase cu un pocnet afară — nefiresc. Şi n-am reuşit să-i scot asta din cap. Îl privi din nou, dar nu mai era nici pe departe atît de agresivă ca la începutul conversaţiei. Dar cum tata îmi voia totuşi binele şi nici n-a reuşit să mă convingă să renunţ la cifre, a zis că la o bancă aş avea de-a face numai cu ele, doar că într-un mod mai practic. După o pauză adăugă : Acum ştiţi o mulţime de lucruri despre mine.

El dădu din cap : Prietenul meu Casimir lucrează şi el la o bancă.

Îl vedeţi des ?

Stă la Londra.

Şi cu toate acestea aţi rămas prieteni ?

Da. Poate că tocmai de aceea.

Cele două cuvinte „de aceea“ i-au dat curaj să se aşeze chiar lîngă ea, în timp ce ea a scos un fluierat uşor, nu se ştie dacă în semn de avertisment sau de încurajare. Era de fapt totuna. N-avea să îndrăznească să se apropie şi mai mult.

Casimir are însă de gînd ca după voluntariat să studieze.

Vedeți, aici e diferența. Felix nu voia să se lase prins de nemulțumirea ei. De aceea reveni la chestiuni mai apropiate :

Aveți liber astăzi ?

Da. Și mîine. O adevărată mică vacanță.

La fel și eu. Mi-am luat pur și simplu vacanță.

Ceea ce, se repezi ea, înseamnă că am putea, dacă avem chef, dumneavoastră și cu mine, să întreprindem ceva în comun.

Acum însă mersese prea departe, pentru el. Și Felix tăcu posomorît, își întinse picioarele, își lovi pantofii unul de altul, o compară în gînd cu Sophie și Irene, o văzu întinzîndu-și și ea picioarele, paralel cu ale lui, picioare frumoase, fine, îi ascultă respirația, se supără pe el însuși, căută un răspuns cît de cît potrivit, ea însă i-o luă din nou înainte.

Sînt o gîscă. Bineînțeles că aveți deja o întîlnire, astă-seară, mîine. Doar ziua de azi, și că stăm aici și ne întreținem ca niște vechi cunoscuți, asta-i totul.

Da' de unde !

Nu ea, el mersese prea departe. Dintr-o falsă mîndrie era cît pe-aci să strice totul.

Da' de unde ! N-am nici o întîlnire. Și dacă dumneavoastră — se întrerupse, o văzu cum își pune din nou pălăria pe cap și își potrivește cu mîna bretonul de pe frunte.

Se postă în fața lui și dintr-o privire el își dădu seama că era cel puțin cu un cap mai mare decît el, de aceea șovăi să se ridice, ea însă îl trase nerăbdătoare în sus : Dacă era vorba să-și facă un program, atunci nu mai aveau nici o clipă de pierdut.

Își vorbeau unul altuia, alergau, rîdeau, ea întrebă încotro, propuse să ia vaporul pînă pe insulă, sau să se ducă la Müggelsee, sau la muzeu la greci, sau la zoo, iar el era de acord cu totul, dar în cele din urmă hotărî :

De fapt, aș fi vrut să văd grădina zoologică.

Știu. Ea îl luă de braț. Știu. Sper că n-o să vă supărați pe mine și n-o să-mi întoarceți spatele dacă vă mărturisesc că v-am urmărit. Cum vă țineați după tînăra aceea, ca hipnotizat. De parcă v-ar fi tras în urma ei. În fața grădinii zoologice ați ezitat o clipă, iar eu mi-am

zis că o să vă eliberați. Vă asigur că v-aș fi urmărit și acolo, căci ceea ce vă atrăgea pe dumneavoastră la ea, mă atrăgea pe mine la amîndoi.

O ascultă, fără să se simtă stînjenit : Vreți să spuneți că ați mers tot timpul la distanță în urma mea, așa cum eu am mers în urma femeii ? Așa a fost ? Probabil că arătam ca niște nebuni.

Dacă n-ați fi fost orbit de-atîta zel — îi vorbea cu tot corpul, pașii ei dădeau greutate cuvintelor — ar fi trebuit să mă observați. Căci un timp am mers chiar pe lîngă dumneavoastră, apoi pe lîngă ea, iar la sfîrșit, înainte ca tînăra să plece, m-am așezat pe bancă.

Nu se poate.

Nu trebuie să mă credeți. M-am distrat și eu, așa cum v-ați distrat și dumneavoastră. Dar eu n-am vrut să plec pe furiș, fără să fi schimbat cîteva cuvinte cu dumneavoastră.

Și uite așa s-a întîmplat, spuse el.

Ea schimbă pasul, îi prinse brațul cu mîna : Și ce-ați vrea să vedeți mai întîi ? Leii, elefanții, bizonii, rinocerii ?

Păsările flamingo ! Neapărat. N-am văzut flamingi decît în poze.

Așadar, la flamingi. Din nou, ea schimbă pasul, îl trase după ea ca pe un copil care intră plin de veselie în joc.

Vederea păsărilor îl copleși, le zise soli ai asfințitului, iar ea îl lăsă să viseze. Apoi îl întrebă de Casimir, povesti despre tatăl ei, care avea de gînd să se mute la Amsterdam, fiindcă făcea comerț cu diamante, deși nu avea întotdeauna o mînă prea norocoasă, îi spuse că nu se pricepea deloc la politică, dar că plînsese totuși cînd au găsit-o pe Rosa Luxemburg înecată în Canalul de la Stăvilar. Se atinseră, degetele lor începură să se caute, au lăudat elefanții și s-au temut de lupi. Cerul le indica ora. Devenise mai palid, subțire și transparent, iar soarele se prăbușise undeva în oraș.

Înainte s-o invite la cafenea, își numără pe ascuns banii, enervat că nu luase la el și rezerva.

Dacă îi place să se ducă la teatru ? îl întrebă ea.

Iar el îi răspunse, întrebînd, dar ei ?

Fritzi Massary nu are egal, declară ea.

Dar nici Bergner nu poate fi comparată cu nimeni, hotărî el.

Dar îi plăceau, zise ea, la nebunie spectacolele de revistă, cu strălucirea și frivolitatea lor.

Dacă o să aibă ghinion cu dreptul, se apucă să scrie șansonete, cu puțin noroc, chiar și pentru Reuter sau Pallenberg

Sau pentru mine, spuse ea, fiindcă visul ei era să devină dizeuză, nu doar să cînte ci să și danseze, îmbrăcată în ștrasuri și pene de struț — iar el rîse de visul ei de funcționară.

Nu vă e foame ? întrebă el.

Ce facem de-acum încolo ? întrebă ea.

Ziua e pe terminate, spuse el.

Dar seara nu, spuse ea, și nici noaptea.

Aveți chef să — ? întrebă el.

Să ce ? întrebă ea.

Ca să mergem la teatru n-am destui bani.

Nici eu, spuse ea, îl lăsă pe el să achite cafeaua, își potrivi pălărioara și întrebă : Dar de cinema ne-ajunge ?

Da, zise el, și își aduse aminte de Jona. Cine știe de ce. Ar fi singurul, își zise el, care ar înțelege o astfel de fericire, care îi ridica pe amîndoi și îi purta peste acoperișurile orașului, unindu-i o clipă. Despre Jona, spuse el, trebuie să vă povestesc ceva despre unchiul meu Jona.

Începeți, îl rugă ea. Timpul ni se scurge printre degete.

Nu se lăsă rugat de două ori, o duse în atelierul lui Jona, sub masa de croitorie, și parcă stăteau împreună acolo și îl auzeau pe Jona oftînd de fiecare dată cînd începea o nouă cusătură, și zicînd că toate o să se sfîrșească prost. Povestește, insistă ea și se corectă amuzată : Povestiți. O luă cu el pe pluta lui verde, nu aminti de dușmănia copiilor din curte, îi incluse în joc. Vechile mele cărți, spuse el, păcat că le-am lăsat la Breslau, mi-ar fi plăcut să vă arăt imaginile mele preferate : împăratul, crucișătorul care se scufundă, păsările flamingo. Dar pe aceștia i-am văzut de-adevăratelea.

Îi propuse să meargă cu metroul pînă la Friedrichstrasse.

Plecau în călătorie ! Ea bătu din palme, alergă cîțiva pași înaintea lui.

Cînd o să ajungem acolo, pe Unter den Linden o să se aprindă felinarele și o să vă arăt unde-mi petrec eu toată ziua.

Ca și cum și-ar fi pus în gînd să se ia la întrecere cu timpul, ea o luă la goană peste piață pînă la stația Zoo, încît el abia reuși să țină pasul cu ea. O ajunse din urmă abia la casa de bilete.

Două bilete, spuse ea, domnul de aici le plătește.

Într-adevăr, așa cum îi promisese, pe Unter den Linden se aprinseseră felinarele, iar lor li se părea că porniseră toate să mărșăluiască drept înainte alături de ei.

Cît de frumoși pot fi oamenii cînd sînt fericiți și își fac de cap. Își strecurase din nou brațul sub brațul lui, iar cu vîrful degetelor bătea darabana pe manșeta lui. Nu vi se pare ?

Se uită, îndemnat de ea, la chipurile din jur, care se deschideau zîmbind serii, chipuri vesele, relaxate, pline de speranță. Poate că cei care se plimbau pe aici se molipsiseră cu toții de buna lor dispoziție.

Să mai mergem la vreun film ? întrebă el, așteptînd ca ea să schimbe pasul. Iar ea nu întîrzie s-o facă.

Da, de ce ne-am duce ? Avem doar prilejul să vedem aici cel mai grozav film și putem să și jucăm în el.

În plus, facem și economie.

Asta n-am spus-o. Dacă nu mergem la film, atunci măcar o masă mică dar bună ne putem permite.

Doar ceva mai tîrziu, cînd —. Ea îl întrerupse : Cînd toate autobuzele o să înceapă să clacsoneze, cînd viorile din toate cafenelele o să cînte Mozart, cînd vrăbiile o să se prefacă în privighetori, cînd domnul Hindenburg va sta aici pe Unter den Linden în chip de statuie, cînd țevile tunurilor o să se pleoștească și cînd stelele o să facă pui, iar noi vom descoperi Țara Huzurului, atunci să vezi !

Se desprinsese de el, făcu dansînd cîțiva pași înainte, cu mîinile proptite în șolduri.

Să încerc oare acum, se întrebă el, în fața unei vitrine ca asta, plină de mulaje de cașcavaluri, să încerc

oare să-i spun pe nume ? Îndrăzni : Domnișoară Miriam, șopti el. Ea își țuguie buzele, fluieră, dădu din cap : Ați spus ceva ?

Nu, nimic. Se uită țintă la muntele de cașcaval din carton.

Nimic ? Făcu un pas spre el, dar lăsă suficient loc între ei ca să se poată uita în jos la el. Dar parcă am auzit ceva. Știți ce ? Domnișoară Miriam. Asta a fost, domnule Felix ?

Da, asta a fost. Dacă printr-o minune ar fi putut să îndepărteze toți trecătorii, dacă ar fi fost singuri, ar fi îmbrățișat-o probabil. Au mers mai departe, arătîndu-și unul altuia ce știau, observîndu-i pe domnii și doamnele în toalete elegante care ieșeau de la Operă, amestecîndu-se printre ei, maimuțărindu-i : O, dar astă-seară bunul Leo Blech n-a fost într-o dispoziție prea bună. Vă mai amintiți, stimată doamnă, spectacolul cu „Butterfly" din 1913 — și rîzînd în hohote. Apoi le veni ideea să imite oamenii pe care-i cunoașteau, el, pe profesorii lui, ea, pe șefii ei, îi făcură să poarte conversații unii cu alții, le schimbară rolurile pînă cînd Miriam declară că avea chef de un sandviș cu unt și de o cană cu bere.

Vă rog, spuse el, acum mă puneți și în încurcătură.

Dar mi-e pur și simplu foame, Felix, strigă ea și schimbă cu vehemență pasul.

Dar nu-i nici o problemă, Miriam, răspunse el arătînd spre un mic local. Între timp ajunseseră în Alexanderplatz.

Înainte de-a intra își mai numără o dată banii. Ajungeau pentru două sandvișuri cu salam și două beri.

Localul era aproape gol. S-au așezat la o masă la fereastră, așteptînd, dintr-o dată tăcuți, comanda, iar după ce mîncară, ea îl luă de mînă declarînd : De acum încolo am să te tutuiesc, Felix. Ceea ce nu-l uimi, căci tocmai își pusese și el în gînd același lucru, doar că ea i-o luase din nou înainte. Au ciocnit paharele, dar nu s-au sărutat. Apoi ea îl întrebă cît e ceasul și el nu mai apucă să spună nimic.

E deja unsprezece. Trebuie să plec acasă.

De ce de acum ? Te așteaptă cineva ?

Prostii, Felix. Ştia drumul, alergă spre stație, sări din mers în autobuz, își duse degetele la buze și-i strigă : Duminică la două la păsările flamingo.

Da, strigă el înapoi.

Iar ea veni, așa cum promisese. Și nici nu întîrzie.

12

Trei refuzuri

Casimir, care se anunțase de mai multe ori, se lăsă pînă la urmă așteptat. M-a cucerit, scria el, comerțul cu devize, ca să nu mai vorbim că Londra este centrul finanțelor mondiale. Nu mai avea de gînd să studieze, lucru pe care îl acceptase în cele din urmă și unchiul său. Și nici la opiniile sale politice nu renunțase, iar în privința aceasta unchiul era mai puțin înțelegător. Marxismul poate fi înțeles cu adevărat abia cînd ai studiat capitalismul pe dinăuntru și pe dinafară. Unchiul punea aceste opinii pe seama firii sale de judecător.

Așa se face că mutarea lui Casimir la Berlin s-a produs în cele din urmă pe neașteptate. În primăvara lui 1926 se anunță : Ține-te bine, dragul meu, în două săptămîni sînt la voi. Dacă nu pe veci, în orice caz pentru mult timp de-acum încolo — sper că înțelegi care e diferența. Un consorțiu de burtoși m-a examinat după toate regulile artei monetare și mi-a propus apoi (ceea ce vrea să însemne că mi-a ordonat) să mă prezint la serviciul de devize și hîrtii de valoare al unei bănci din Berlin. Cu urările și recomandările de rigoare, firește. Bucuria mea de-a te revedea, de-a pune împreună lumea la cale, e nemărginită. Am și un mesaj pentru tante Betty, anume că aș dori să stau la ea cîteva săptămîni, pînă ce-mi voi fi găsit o locuință. Ca să n-o jignesc însă am să-i scriu personal, s-o întreb.

Tante Betty. Felix nu-i spusese niciodată altfel decît doamna Meyer, îi uitase prenumele, iar acum, odată cu acest nume, părea să se schimbe și ea, mulțumită lui

Casimir, care, fără îndoială, avea să-i scoată pe toți din ritmul lor obișnuit.

În ultimii doi ani, Felix îi vizitase cu regularitate pe părinți, o regăsise și pe Elena care, după moartea unchiului ei, venise înapoi la Breslau, purtase discuții interminabile cu Jona despre Ebert, Thälmann, Hindenburg, Stresemann și Briand și își luase, spre bucuria tuturor, cu brio toate examenele. Cu Miriam se vedea aproape zilnic, deseori ea îl aștepta în fața bibliotecii, și erau în stare să se înfierbînte de-a binelea discutînd despre teatrul lui Max Reinhardt, despre o actriță ca Bergner, dar mai ales despre reviste și cabarete, unde se duceau împreună serile.

Felix i-o prezentase încă din primele săptămîni doamnei Meyer, care îl felicită la micul dejun pentru fermecătoarea cucerire, amintindu-i totodată că domnișoara trebuia să părăsească cel tîrziu la ora zece locuința. Datora aceasta, zicea, ea, reputației ei, dar și a lui. N-avea de unde să știe că el nu se culcase niciodată cu Miriam.

Orice, aproape orice îi era permis lui Felix, dar în momentul hotărîtor, Miriam, deși la fel de înfierbîntată ca el, îl oprea, iar nepăsarea veselă cu care îi vorbea îl jignea. Știa totul acum despre el, și îl iubea cum nu iubise niciodată, dar tocmai de aceea voia să păstreze restul pentru mai tîrziu.

Doamna Meyer își pusese în gînd să organizeze o petrecere a doua zi după sosirea lui Casimir, la care să-i cheme pe toți cei care erau pe gustul ei și ar fi putut să fie și pe gustul lui Casimir. Din acest motiv îl rugase pe Casimir telegrafic să-i comunice numele și adresele prietenilor și cunoștințelor sale din Berlin. Iar Casimir răspunsese cu prima poștă. Felix, rugat și el, firește, să-și invite prietenii, se mulțumi cu Miriam, lucru pe care doamna Meyer nu putea să-l înțeleagă defel.

Se dovedi că, de fapt, în tot acest timp petrecut la Berlin, nu-și găsise nici un fel de prieten, și dacă întîmplarea nu i-ar fi adus-o pe Miriam în cale, ar mai fi fost și-acum singur. O întrebă pe Miriam ce fel de impresie făcea asupra celor din jur : antipatic, închis în sine ? Ea rîse de el. Dimpotrivă, săritor și atent. Și-atunci de ce nu-și găsise nici un fel de prieteni la Berlin ?

Se duseseră la Müggelsee, coborîseră din tren la Friedrichshagen și făcuseră bucata de drum pînă la lac pe jos. După ce șezuseră un timp pe malul lacului, la umbra unor tufișuri, închiriaseră o barcă cu care se înnămoliseră nu departe de mal. Miriam ședea pe banca de la pupă, își lăsase picioarele să atîrne în apă și își sufla părul de pe frunte.

Apa e încă rece, n-aș vrea să fac baie, spuse ea și continuă pe nerăsuflate : Cine te întîlnește, Felix, ar vrea să te cunoască. Așa e. Nu exagerez ca să te laud. De felul tău ești curios, iar lucrul acesta îl simt și ceilalți. Dumnezeu știe ce, pofta asta a ta de-a afla cîte ceva despre ceilalți, de-a te ocupa de oameni, de a-i sfătui, de a-i ajuta. Faptul că nu ți-ai găsit nici un prieten aici nu mi-l pot explica decît prin aceea că nu ai căutat. Și mai știi ce cred eu ? Nu te supăra pe mine dacă ți-o spun. Ea deveni serioasă, se uită în ochii lui : Nu poți să treci peste faptul că ești evreu.

Felix nu se așteptase la așa ceva. Un timp dădu doar din cap. E o prostie. Te rog, Miriam.

De ce ? Ea rîse, se jucă cu mîna în apă și îl stropi. De ce nu vrei să admiți lucrul ăsta ?

Fiindcă nu-i adevărat.

Vin la tine. Fata se ridică în picioare, barca începu să se clatine rău de tot.

Nu voiam să te jignesc.

Ştiu. Se strădui să pară liniștit. Dar rămîi te rog pe loc. O să-ncerc să vîslesc la mal.

Pe drumul de întoarcere, în *S-Bahn*, nu vorbiră aproape nimic. Miriam îl tot privea dintr-o parte. Privirile ei îi atingeau fața ca buricele unor degete. Poate că Miriam avea totuși dreptate și descoperise o spaimă ce zăcea în el nemărturisită. Cu atît mai rău. Casimir și Jona nu l-ar înțelege cu nici un chip. Nu ascunsese niciodată că e evreu. Nici copiilor din curte, nici generalului. Cu toate acestea însă — dintr-o dată i se deschiseră parcă ochii — preferase întotdeauna să rămînă nedescoperit, să nu fie ceea ce era.

Ziduri de case cu tencuiala crăpată, căzută, se perindau prin fața ferestrelor vagonului.

Acum știu, spuse el spre fereastră, sperînd totuși că Miriam îl va auzi.

Ea se lipi de el, își puse brațul în jurul umerilor lui își frecă tîmpla de tîmpla lui, spuse ușurată : Și mai ești și puțin nebun, Felix. Recunoaște.

Recunosc.

De cînd Miriam nu mai locuia în Moabit, ci în piața Bavariei, o conducea de cele mai multe ori pînă în fața casei ; cîteodată îl lua cu ea sus, în locuința mică de la mansardă, să mai bea un ceai împreună, și de fiecare dată Felix spera că are să-i dea voie să rămînă la ea. Dar ea nu ceda. În seara aceasta își luă rămas bun de la el în fața ușii, îl sărută, rămase mult timp lipită de el. Cîteodată, zise ea mai mult pentru sine, cîteodată îmi vine să te iau sus și să te țin ascuns pînă cînd n-o să mai întrebe nimeni de tine și o să fii cu totul al meu.

Fă-o, o rugă el.

Ea îl împinse rîzînd înapoi. Ne vedem la petrecerea lui Casimir ! Să nu cumva să-ți faci de cap în noaptea asta.

De ce nu ? răspunse el. I se părea că respiră mai ușor, lăsîndu-se mînat de curenții din aer. Mașinile treceau, dispăreau în curbe după o coregrafie trasată de luminile străzii. Din spatele ferestrelor luminate i se ofereau nenumărate povești. Ar ști s-o continue pe oricare din ele, își zicea el, Șlepurile îi trimiteau semnale, fetele se strecurau pe lîngă el, oferindu-i-se, iar din spatele ferestrelor răsunau, ca pentru a asigura fondul muzical al acelei seri, piane și viori. Își aminti că va putea cînta din nou la pian împreună cu Casimir, chiar dacă își pierduse exercițiul.

Sînteți liber ? auzi el un glas de femeie. Cum era sigur că acesta plutea fără trup prin aer, îi răspunse fără să-și ia ochii de la luminile aflate în necontenită mișcare : Firește. Spre uimirea lui nu se mulțumi cu acest unic cuvînt, ce rămăsese suspendat în aer. Îi urmă un rîs : Atunci ce-ar fi să ne cunoaștem mai bine.

Ce ? întrebă el, își reveni, se opri în loc, se-ntoarse pe călcîie, se lovi de cineva, se scuză și în nedumerirea sa nu observă decît după un timp că cineva îl ținea de braț, ca și cum ar fi putut să-și piardă echilibrul și să cadă.

Ei, ce e? întrebă glasul. Dintr-o dată avea trup și cap, era o femeie tînără, cam de statura lui, cu un chip rotund din pudră și ruj. Vădit amuzată să-l vadă atît de uimit. Ești un tip ciudat, spuse ea, și el își zise : Trebuie s-o cunosc. Cum fata părea să-i citească gîndurile, îl încurajă, făcîndu-i semn cu ochiul, îi mîngîie cu dosul mîinii obrazul și porni cu el pe Tauentzien în jos, în chipul cel mai firesc, la plimbare, în doi, prin oraș. O clipă se gîndi la Miriam, fără urmă de vinovăție. Era sigur că toate acestea se întîmplau în închipuirea sa, în acea zonă dintre dorință și vis, și că nu aveau nimic comun cu dragostea sa pentru Miriam.

Cum vă numiți? întrebă el. Ea îi răspunse : Esther.
Un nume frumos, replică el, un nume străvechi.
Și mie îmi place, spuse ea, vii cu mine?
Dacă vrei. Ea chicoti : Dacă vrei. Dintr-o dată vocea îi deveni dură. Dar nu-i gratis. Așa că vino, spuse ea.
În zorii zilei, chipul ei se topi, și ea se transformă într-un copil bosumflat care, după ce el îi puse pe noptieră cele zece mărci pe care le mai găsise în portmoneu, îl expedie cu un zîmbet forțat, și apoi, vrînd parcă să-l asigure că totul nu fusese decît închipuire, îi strigă cu glasul acela cu care îl agățase : Și să nu-ți faci probleme, Felix.

Se temea că o va găsi pe doamna Meyer trează, dar izbuti să se strecoare neobservat în cameră. Totul era la locul lui. Nimic nu era schimbat. Cu toate acestea, în lumina cenușie a zorilor, lucrurile, mobilele, toate i se păreau noi, străine, ca și cum s-ar fi întors dintr-o lungă călătorie acasă.

Dormi pînă către prînz. Îl trezi neliniștea prea demonstrativă a doamnei Meyer, iar primul său gînd a fost la Casimir. Te pomenești că sosise deja.

Dar nu sosise. Felix avu timp să-și ia pe îndelete micul dejun întîrziat, iar doamna Meyer nu-i puse nici o întrebare, mulțumindu-se să constate că venise probabil foarte tîrziu acasă.

Casimir se lăsa așteptat. Felix încercă să studieze. Nu reuși. Miriam și fata cu voce fără trup se îmbulzeau în gîndurile sale. Ca să-și abată gîndurile începu o scrisoare

către Jona, observă însă curînd că vorbele sunau fals și artificial. Mototoli foaia de hîrtie și-o aruncă la coș.

Poate, își zise el, ar trebui să mă duc s-o văd pe Miriam la bancă. Atîta lucru ar fi de ajuns ca să uit noaptea trecută. Trebuia neapărat să te văd, avea el să-i spună, iar ea avea să se bucure fără să bănuiască ceva.

Casimir întîrzia.

Doamna Meyer patrula între bucătărie și salon, iar Felix, care împinsese cărțile deoparte, nu îndrăznea să iasă din cameră.

Către seară, doamna Meyer bătu la ușă, se interesă, vizibil obosită, dacă nu-i era foame și îl invită să guste cîte ceva din cele pregătite, adăugînd indispusă : Tînărul domn n-o să se supere.

Nu s-a supărat. Căci nu sosi decît seara tîrziu, sună furtunos la ușă, îi scoase din tăcerea lor comună, iar tante Betty făcu cîteva încercări zadarnice pînă cînd reuși să deschidă ușa : Apoi se schimbă totul, în regia lui Casimir. Buzele nu rostiră nici un cuvințel de reproș, stăteau amîndoi ca niște copii în fața lui Moș Crăciun, pînă cînd el o sărută pe tante Betty pe obraji și îl îmbrățișă pe Felix. Cîți ani au trecut ? îi veni lui Felix în minte. Dar n-apucă să numere anii. Casimir din amintire semăna cu cel care îl ținea acum de umeri, uitîndu-se în jos la el cu ochii plini de lacrimi. Și totuși nu mai era același. În afară de faptul că, îmbrăcat cum era, în pantaloni golf și jachetă de tweed, semăna leit cu un om de afaceri englez aflat în călătorie, se mișca cu o dezinvoltură de om de lume care pe Felix îl ținea la respect. Figura de băiețaș, cu ochii atenți, provocatori în spatele lentilelor, i se părea mai mare, mai întinsă și de aceea și mai vulnerabilă.

Micuțul meu ! Casimir îl mai strînse o dată la piept în timp ce doamna Meyer îi aducea bagajul în fosta cameră a lui Wannenmacher, pentru care tot nu găsise chiriaș.

Micuțul meu : De mult nu i se mai spusese așa. Cele două cuvinte îl duseră înapoi, încercă să li se împotrivească, luptînd cu lacrimile, întrebă : Ce zici, m-am schimbat mult ?

Iar Casimir răspunse nițel cam repede : Numai în bine, Felix. Arăți minunat, ca un viitor avocat.

Dar eu ?

Felix îi întoarse spatele, o luă de-a lungul coridorului spre salon și spuse încet : Niciodată n-am fost atît de iute ca tine, Casimir. Nici acum.

Casimir aplaudă : Ce-am spus eu, ai rămas același.

Doamna Meyer, bine dispusă, se contopise cu rolul mătușii Betty, îi chemă la masă. Presupunea că, după o călătorie atît de lungă, lui Casimir îi era foame, el însă îi anunță că sosise deja de dimineață la Berlin și că era nevoit să plece deîndată. N-avea încotro. Împrejurările erau de așa natură. Probabil că avea să lipsească toată noaptea și că abia mîine se va instala cu adevărat.

Cum așa, se văită doamna Meyer, căreia acum îi era tot mai greu să fie tante Betty, și împinse platoul cu sandvișuri spre Casimir : În orice caz, trebuie să mănînce ceva.

Dar desigur, tante Betty. Cine ar putea să reziste unei asemenea tentații ?

Ceea ce n-o consolă, dar o făcu să redevină tante Betty. Oftă, își împreună mîinile în poală, uită să se servească și pe ea pînă cînd Felix o îndemnă să mănînce totuși ceva.

Casimir povestea în timp ce ochelarii îi alunecaseră, ca pe vremuri, pînă pe vîrful nasului, despre Londra, despre jongleriile internaționale cu valută, despre o vacanță în Scoția, ale cărei podișuri păreau imaginate de Shakespeare, și apoi, pe jumătate ridicat și ștergîndu-și gura cu șervetul, se întoarse spre Felix : Ia zi, de ce n-ai luat legătura cu Katia Ludwig ?

Înainte ca Felix s-apuce să se scuze ori să găsească vreo explicație, Casimir era deja la ușă, zîmbi : Nu-i nimic. Ai să faci mîine cunoștință cu ea. La petrecerea lui tante Betty.

E petrecerea ta, îl corectă tante Betty.

Bine, spuse el, se înclină în fața ei, îi sărută mîna, atunci e petrecerea mea. Tu însă, scumpă tante Betty, vei fi centrul ei.

Îi dădu lui Felix un ghiont amical, se întoarse de două ori în jurul axei sale și lăsă în urma sa o doamnă Meyer care, cucerită de farmecul lui, nici nu mai putea fi supărată.

Dacă ar ști, își zise Felix, de ce ne-a părăsit, ar apuca-o spaima.

Cînd Felix sosi a doua zi de la Universitate acasă, pregătirile pentru seară erau în toi. Doamna Meyer angajase doi chelneri, și cu ajutorul lor pusese toată locuința cu susul în jos. Pînă și tablourile fuseseră mutate de la locul lor. Avea să dureze săptămîni pînă cînd lucrurile vor reveni în făgașul lor obișnuit. Tabloul său preferat însă avea să-i întîmpine în seara aceea pe toți oaspeții. Atîrna, flancat de două sfeșnice, în spatele unei mese lungi și înguste pe care urmau să se așeze hainele. Fusese pictat de Lesser Ury. Un grup de femei care se plimbau pe malul Wannsee-ului. De cum te apropiai de tablou, culorile începeau să curgă una într-alta, figurile se descompuneau, amintiri trecătoare și frumoase ale unei zile de vară.

Către seară, în casă se lăsă liniștea. Felix se schimbă, așteptînd ca doamna Meyer să înceapă să se agite înainte de sosirea primilor musafiri. Ceea ce și făcu, destul de enervată. Îl strigă, stătea în ușa salonului, îmbrăcată într-o rochie de șantung gris-vert ale cărei falduri dramatice îi subliniau și mai mult starea de spirit. Nu putea să înțeleagă cum de persoana, de dragul căreia organizase totul, nu avea politețea să sosească la timp. Felix rămase serios, deși îi venea să rîdă ; într-un acces de tandrețe îi spuse pentru prima oară tante Betty.

Așa cum îl cunosc eu pe prietenul nostru, dragă tante Betty, va prefera să apară ceva mai tîrziu, mirîndu-se de toată agitația noastră. Cred că ar fi mai rezonabil dacă ne-am liniști cu un pahar de porto, lăsîndu-ne în seama evenimetelor.

Tot așa, își zise el, stau și actorii pe scenă înainte de ridicarea cortinei, pe poziții, gata de-a începe. Dar dintr-o dată nu-și mai amintesc gesturile și cuvintele învățate, se dezarticulează. Tante Betty ședea pe divan, sorbind în continuu din paharul cu vin. Cei doi chelneri stăteau nemișcați în spatele bufetului, cu ochi sticloși și

mîinile împreunate la spate. Fata care urma să deschidă ușa și să ia paltoanele încerca să-și împingă cu degetele părul pieptănat lins sub marginea bonetei albe.

Cine intră primul în scenă ? se întrebă el și îi făcu mătușii Betty un semn din cap încurajator, cînd sună la ușă.

Au venit.

Sosiră în grup. Tante Betty primea cadourile, florile, le dădea mai departe, făcea prezentările, uneori, cînd era vorba de invitații lui Casimir, nu mai știa despre cine e vorba, trebuia să se intereseze de numele invitaților. Cînd era întrebată de Casimir, zîmbea : Întîrzie puțin. Felix se lăsa purtat încolo și încoace, asculta, admira chipuri. Printre oaspeți se afla și Sommerfeld, celebrul avocat, de-ale cărui articole se simțise întotdeauna stimulat. Rareori văzuse un om mai urît. Pe un trup îndopat ședea un cap imens de broască, plin de negi. Sommerfeld vorbea icnind din cauza astmei și foarte tare, ca și cum ar fi trebuit în permanență să convingă o sală arhiplină. Se juca cu cuvintele, licita, ataca, flata cu ajutorul lor. Un timp, Felix nu-l scăpă din ochi, îl distra felul în care Sommerfeld pronunța cuvintele „stimată doamnă“, cu mereu alte modulații de la o femeie la alta, uneori cu ironie afectată, alteori plin de afecțiune paternă.

Pe neașteptate întîlni privirea lui Sommerfeld, și uită deîndată cît de respingătoare i se păruse înfățișarea omului. Avea ochi copilăroși și neajutorați, ochi ce te urmăreau cu o atenție de-a dreptul naivă. Irisul era ciudat de incolor, un cenușiu apos. Felix răspunse acestei priviri, o înțelese ca pe o invitație de a se prezenta în cursul serii la Sommerfeld. Trebuia să i-o prezinte pe Miriam, își zise el, și abia atunci își dădu seama că și ea întîrziase. Sosi însă înaintea lui Casimir. Grăbită, cerîndu-și scuze, că pierduse autobuzul și că toate îi merseseră prost. Era înduioșătoare în rochia ei sobră, închisă pînă la gît.

Haide, spuse el, o luă de braț, tante Betty însă, hotărîtă să organizeze seara după gustul ei, i-o răpi : Dumneavoastră vă puteți întreține cu copila aceasta fermecătoare ori de cîte ori aveți chef, ceilalți însă n-au această fericire. Iar ea se întreținu excelent.

N-avea nici un motiv să fie gelos, nici atunci cînd un tînăr i-o prezentă lui Sommerfeld, regretă doar că stătea prea departe și nu putea auzi cum pronunțase acesta „stimată domnișoară".

De cînd salonul începuse să se umple cu oaspeţi, avea senzația că se micșorează, că dispare. Îl amenințau fel de fel de decolteuri, burți, plastroane, lanțuri de ceas. Simți un chef nebun să țopăie printre oamenii aceia, să ciupească cîte un dos, să smulgă cîte un nasture, să-și bage mîna în cîte un buzunar, să șterpelească dulciuri de pe tava de argint.

Casimir îl feri de toate acestea.

În sfîrșit, strigă tante Betty, și bătu din palme, solicitînd atenția tuturor. Acesta este nepotul meu, de dragul căruia ne-am întîlnit cu toții în această seară. Și-a făcut, după cum știți, ucenicia la Londra, iar acum se apucă de treabă la Beriln.

Se postase lîngă el, îl prezenta. Casimir mai purta încă pantalonii golf și haina de vînt, iar tînăra care îl însoțea, îmbrăcată într-o fustă strîmtă, bluză și bolero, venea, se vede, direct de la birou sau magazin.

Tante Betty se lăsă sărutată de Casimir, o salută pe însoţitoarea lui și declară cu voce sonoră că bufetul era în sfîrșit deschis, dîndu-i astfel lui Casimir să înțeleagă că întîrziase nepermis de mult. Cu toții sîntem îngrozitor de înfometați, adăugă ea.

Casimir cercetă în zbor chipurile din jur, de parcă ar fi parcurs titlurile de pe prima pagină a unui ziar, se salută cu unul sau altul din invitați, iar apoi o luă de-a dreptul spre Felix ţinînd-o de mînă pe fata în bolero.

Aceasta e, dragul meu.

Cine ?

Mai și-ntrebi ? Din vocea lui Casimir răsuna indignarea.

Felix privi mai întîi întrebător spre fată, apoi, din ce în ce mai încurcat, în sus spre Casimir. Eu — zise el cu șovăială, se opri, dar Casimir izbucni în rîs, se aplecă spre el, îl sărută pe frunte : Îmi permiți, dragul meu prieten, să-ți prezint o domnișoară de tine uitată, îndelung amînată și niciodată vizitată, pe nume Katia Ludwig.

Casimir era încîntat de situația jenantă în care îl pusese pe Felix, dar interveni domnișoara cu promptitudine.

Gata, de ajuns, zise ea și îl uimi pe Felix cu o voce adîncă de bariton atît de contrastantă cu apariția ei feminină. Casimir poate fi exasperant de copilăros. Acum însă ne cunoaștem, nu-i așa ?

Da, o asigură el, mulțumindu-i pentru mîna de ajutor ce i-o întinsese și puțin supărat pe Casimir care îl prinsese din nou în cursă. Acesta însă nici nu-i mai băga în seamă, le întoarse spatele, iar Katia Ludwig spuse netulburată, ca și cum ar fi fost obișnuită cu astfel de impolitețuri : Ne ducem și noi să mîncăm ceva ? Cred că ne descurcăm și fără Casimir.

Scena se schimbase din nou. Cei doi chelneri puseseră pe coridor măsuțe mici, iar vălmășeala începu să se potolească, să se așeze, cum constată mulțumită tante Betty.

Dar de ce n-ați dat totuși nici un semn de viață ? întrebă domnișoara Ludwig în timp ce se îndreptau spre bufet.

Nu știu. În acest fel nu mințea. Nu pot să vă explic. Mai întîi nu m-am obișnuit cu orașul. Apoi m-au solicitat cursurile, iar în cele din urmă — o căută pe Miriam din ochi și o descoperi la una din mesele din salon într-o conversație cu o doamnă mai în vîrstă, a cărei figură feciorelnică i se părea cunoscută, ca și cum ar fi văzut-o într-o fotografie, iar apoi o visase.

N-ați terminat ce aveați de spus.

Cînd se pregătea s-o facă, ea își duse degetul la buze : Îmi închipui cine a apărut apoi și v-a interesat mai mult decît necunoscuta din scrisoarea lui Casimir.

Se îngriji să umple farfuriile cu bunătăți, să găsească două locuri, mereu pusă pe treabă, cu o energie de hopamitică care lui Felix îi plăcu. Fără să-i bage în seamă pe cei doi tineri care ședeau deja la masă, vorbea în gura mare, mînca și în același timp scotea bucățile de morcov din salată și le așeza frumos orînduite pe marginea farfuriei. La noi în grădină aveam pe vremuri un strat cu morcovi și cîțiva ani de-a rîndul n-am mîncat

altceva decît morcovi sote, morcovi terciuiți, morcovi în plăcintă.

Aveți relații profesionale cu Casimir ?

Ea își apăsă furculița de buza de jos și o retrase încet : Am eu mutră de funcționară care numără cu degete umede bancnotele la casă ? Cînd se apleca înainte, Felix observă că avea umerii neobișnuiți de lați și puternici, umeri care duceau greul și ocroteau.

Nu, nu prea.

Vedeți. Își încărcă furculița, o băgă în gură, mestecă și îl privi și ea cu ochi foarte întunecați și puțin obosiți. Cu gura plină îl rugă să-i spună Katia. Vi se pare greu, Felix ?

Felix se strădui să-și ascundă stinghereala. Nu, deloc. Nici vorbă.

Cel mult un pic, îl corectă ea și îl ajută în acest fel. Avem doar toată seara înainte ca să exersăm. După o pauză în care el, tot căutînd cuvintele potrivite, amuțise de tot și ea își golise farfuria, tot ea continuă conversația pe tonul cel mai firesc din lume : Știți, n-aș vrea să mă numească domnișoara Ludwig decît un singur om. Iar acesta e șeful meu. Cînd deschide el ușa și mă aud chemată, domnișoară Ludwig, fie că susură, mormăie, imploră sau răcnește, ei bine, atunci sînt domnișoara Ludwig. Și nimic altceva. Dactilografa, mîna stîngă, uneori memoria cea bună, alteori ghimpele din conștiința lui Siegfried Jacobsohn.

Niciodată nu i-ar fi trecut prin cap să facă o legătură între această persoană simpatică și cu un aer destul de naiv, și marele Jacobsohn, ale cărui comentarii și critici teatrale le citea plin de admirație în fiecare număr nou din „Weltbühne". Un timp rămase mut pînă cînd ea începu din nou să povestească, de data aceasta mai încet, cum îl cunoscuse prin Laura pe Casimir înainte de plecarea sa la Londra și cum ajunseseră să stea cîteva zile împreună, să se certe și să se iubească. Eram peste măsură de fericiți, credeți-mă, ne descopeream unul pe altul și uitasem de partidul care ne unise. La sfîrșit am avut necauzri, dar Casimir, care la nevoie e-n stare să-ți facă o nouă interpretare a Genezei, a reușit să-i calmeze pe tovarăși.

Un reflex al acelei fericiri rememorate se ivi pe chipul ei expresiv și energic, iar Felix o văzu în fața ochilor pe Laura, apoi pe Irene, alergau pe străzile noptatice din Breslau, le auzea rîzînd, le auzea strigîndu-l, Irene și Laura, și se întrebă dacă una nu era cealaltă.

Ce mai face Laura ?

Promisese că o să vină și ea astă-seară. Și din cauza ta. Probabil că a fost reținută pe undeva.

Din cauza mea ?

Da. O să-ți explice Casimir.

E ceva cu partidul ?

Așa cred. De ce întrebi atît de speriat, Felix ?

Speriat ? Își ascultă glasul, evită privirea Katiei și simți că în aceeași clipă, Casimir, chemat de temerile lui, va fi lîngă el. Într-adevăr, Casimir își trase un scaun de la masa de alături, se așeză, înfierbîntat, în cea mai bună dispoziție, o sărută pe Katia pe obraz, se întoarse spre Felix, declară : Te văd pus în încurcătură, poate că fata asta te-a luat prea repede.

Ba deloc, se apără ea.

E vorba de partid ? întrebă Felix și simți că își recăpătase stăpînirea de sine. Ce-aveți de gînd cu mine ?

Casimir nu se grăbea. Își examina palmele mîinilor sale mari : Bineînțeles că există disensiuni. Bineînțeles că și eu cred că revoluția mondială, asupra căreia insistă Trotzki, e mai importantă decît socialismul dintr-o singură țară, așa cum îl vede tovarășul Stalin. Mă-nțelegi ? Iar noi ce facem ? Ce se întîmplă cu noi ? Să ne considerăm o minoritate care trebuie să aștepte semnul de sus ? Eu nu vreau să aștept. Nici Ruth Fischer. O știi ? O femeie deșteaptă. Dar mai există toți ideologii ăștia de culise, înțelegi ?

N-avea cum să înțeleagă.

Katia îl întrerupse pe Casimir.

Nu faci decît să-l amețești. Cum le mai încurci pe toate în furia ta.

Dacă spui tu ! Casimir se uită pe deasupra ochelarilor, clipi, își scoase ochelarii și privi pe jumătate orb într-un viitor, în care nu avea încredere, și îi strînse mîna Katiei : Să fim serioși. Ori intrigă, ori revoluție.

Casimir rămăsese tot acelaşi. Felix urmărea fascinat contradicţia dintre vorbă şi gest şi aştepta. În una din propoziţiile viitoare, Casimir avea să arunce nada, ştia el.

Casimir vorbea acum serios şi concentrat: N-au trecut decît nouă ani de la Marea Revoluţie din Octombrie, doar nouă ani, gîndiţi-vă, şi am început să ne pierdem avîntul, cedăm, ne restrîngem şi ne consolăm reciproc: Să conservăm ceea ce am obţinut, tovarăşi, să înăbuşim focul. Adunaţi-vă şi aşteptaţi. Dar ce să mai aşteptăm? Ca birocraţii să ia conducerea şi să facă în sfîrşit măsurători exacte pe terenul revoluţiei? Ca nemulţumiţii, un Trotzki şi o Fischer să părăsească partidul? Şi să încălzim speranţa proletariatului la foc mic? La Londra am învăţat multe. Capitaliştii sînt mai flexibili, mai deştepţi decît am vrea să recunoaştem. Revoluţia i-a cutremurat, dar încă ştiu să-i facă faţă. Socialism, îşi zic ei, prea bine, ia să-l studiem şi să luăm din el ce ne trebuie. Dar noi, noi ce studiem? Pe duşmanul închipuit din propria tabără?

Nu-i adevărat. Katia se propti indignată în speteaza scaunului, opunîndu-se cu tot trupul cinismului lui Casimir. Eşti un snob, te joci, şi nici nu-ţi pasă că în joc pui idei care altora le sînt nespus de scumpe.

Înduioşat de opoziţia ei copilărească, Casimir îi răspunse liniştitor: Dimpotrivă, Katia. N-aş vrea să pun în joc nimic din ceea ce am obţinut sau ne-am dorit.

Dar cu Felix, întrebă ea, cu Felix ce-ai de gînd?

Felix îşi turnă vin în pahar, bău, observă că nu mai era treaz, dădu noroc cu Katia şi îl auzi pe Casimir vorbind în surdină, ca de undeva de foarte departe: E bine că mi-ai amintit. Acum ştii, Felix, ce mă preocupă. Ai putea să mă, să ne ajuţi. Trebuie să participi şi tu. La ce-ţi foloseşte că eşti un simplu spectator? Într-o bună zi, cînd o să vină clipa decisivă, o să te trezeşti că ai rămas singur şi o să-ţi faci reproşuri.

Felix se uită în ochii aceia din spatele ochelarilor, arzători, măriţi de un vis frumos, se uită la chipul acela arogant pe care nu-l putuse uita nicicînd şi pe care îl iubea ca pe cel al unui frate, şi rămase el însuşi surprins cînd se auzi spunînd hotărît şi fără nici un fel de emoţie: Nu, Casimir. Prefer să fiu spectator. N-am

ajuns atît de departe. Ceea ce nu vrea să însemne că atunci cînd va fi timpul nu voi acționa.

În timp ce vorbea, Casimir se ridicase în picioare, stătea cocoșat, cu mîinile proptite în masă. Apoi se îndreptă de spate, se duse lîngă Felix, îl luă de subsuori, îl săltă de pe scaun, îl luă în brațe. Uimit, Felix murmură spre pieptul lui Casimir : Nu mi-o iei în nume de rău ?

Nu. Ca să fiu cinstit nici nu m-am așteptat la altceva.

Și-atunci de ce m-ai întrebat ?

Trebuie să încercăm totul, micuțul meu.

Ce-am spus eu, strigă Katia, e un snob. Nimic nu contează cît el însuși, nici măcar partidul.

Dacă spui tu ! Casimir rînji, aprobînd-o pe Katia. Haideți ! Se vede că revoluția se mai lasă așteptată, așa că ne rămîne timp să mai și petrecem.

Felix se pierdu în învălmășeală, bău prea mult, asistă la schimburi de cuvinte fără să se amestece, o urmări din ochi pe Miriam, dar nu se duse la ea, îl văzu pe Casimir curtînd-o pe tante Betty și alte doamne mai în vîrstă, o văzu pe Katia, care încerca să plece neobservată, dispărînd pe coridor.

Convorbirea cu Casimir îl urmărea. Cînd îl refuzase, rostise acel nu, căpătase o putere de care pînă atunci nu se crezuse în stare. Casimir simțise probabil la fel.

Sommerfeld îl smulse din gîndurile sale, îi tăie drumul trăgînd dintr-un trabuc rece. Nu vă speriați. N-am să vă întreb la ce vă gîndiți. E prea cald aici, nu-i așa, aerul e plin de fum. Haideți să mergem la fereastră. Simt nevoia să respir aer proaspăt.

Sommerfeld se apleacă în afară, inspiră adînc aerul nopții. Felix privi în jos spre stradă, o clipă avu senzația că se vede ieșind pe ușa casei, singur, și îndepărtîndu-se în întuneric, mic, tot mai mic, pînă cînd se făcu nevăzut.

Îl auzi pe Sommerfeld vorbind : Despre justiția wilhelmiană, despre afurisiții de judecători care se împotmoliseră în istoria asta veche și depășită. Vă sfătuiesc, spuse Sommerfeld, să nu pierdeți marile procese politice. Sînt adevărate mostre didactice. Și dumneavoastră,

în calitate de viitor coleg — se întrerupse, mușcă din trabuc ! Dar nici nu m-ascultați.

Felix tresări speriat : Ba da, firește, îl asigură el.

Ironia lui Sommerfeld îl prinse.

Ei da, prea treaz nu mai e nici unul din noi, cu excepția minunatei noastre gazde. Scutură scrumul pe fereastră : Din cîte am înțeles, doamna Meyer e mătușa dumneavoastră.

Nu, eu nu sînt rudă cu ea, ci Casimir, prietenul meu Liebstock.

Bancherul roșu.

Își face o imagine greșită despre el, își zise Felix și căută cuvintele potrivite pentru a-l putea explica pe Casimir, dar Sommerfeld, sărind de la una la alta, îi tăie vorba : Asta e soarta noastră. Vreau să spun că noi, evreii, avem în egală măsură darul de-a ne abandona și de-a ne regăsi. Ne dezbărăm de memorie, și ce se întîmplă ? Ne regăsim în vechea noastră istorie. Dialectica, dragul meu, nu a gîndit-o un evreu, dar noi am descoperit-o pe pielea noastră. Este modul nostru de gîndire filosofic. Făcu un pas spre Felix, își șterse transpirația de pe frunte, întrebă încet : Aveți cumva contacte cu grupările sioniste ?

Nu. Cum așa ?

Fiindcă aș vrea, dacă nu e cazul, să vă gîndiți la aceasta. O să avem nevoie unii de alții, credeți-mă.

Cum era oare posibil ca bărbatul acesta sarcastic să devină dintr-o dată aliatul lui Jona, apelînd la ceva din memoria sa care îl durea și îl făcea nefericit. Cum de tocmai în seara asta, pe care voise s-o savureze pur și simplu, fără alte gînduri, veniseră la el mai întîi Casimir și acum Sommerfeld, ca să-l atragă de partea lor. Oare îl mirosiseră, îi simțiseră slăbiciunea ?

Sommerfeld își puse mîna pe umărul lui. Era ușoară și totuși fermă. Nu putea s-o ocolească, nici să se dea înapoi. Așa că privi fix la lanțul de ceas care atîrna peste burta din fața sa și ridică din umeri.

Vă rog, spuse el, nu încercați să mă convingeți. Organizațiile de orice fel mă înspăimîntă. N-o să înțelegeți dacă acum am să vă povestesc despre unchiul meu

Jona. N-aveți de unde să-l știți. Vă seamănă, sau dumneavoastră lui. Nu știu dacă sînteți la fel de credincios ca el. El însă, și pentru asta îl iubesc foarte mult, a știut să mă lase în pace.

Mîna de pe umărul lui deveni grea și îi simți căldura prin haină.

Bine, nu vreau să merg nici eu mai departe decît unchiul dumneavoastră Jona, căruia vă rog să-i transmiteți cu prima ocazie salutări din partea mea. Pînă una-alta sînt mulțumit să știu că există. Sommerfeld își retrase mîna, se întoarse într-o parte, spunînd : Acum însă e timpul să vă ocupați de tinerele doamne, dragul meu. Cred că v-au simțit lipsa.

Asta am să și fac, spuse Felix, căutînd-o cu privirea pe Miriam, care între timp nimerise în compania unui domn mai bătrîn. Acesta îi descria probabil o scenă dramatică, sau un carambolaj, căci în timp ce vorbea dădea neîncetat din mîini și din picioare. Deși îi era dor să fie cît mai aproape de ea și îi uitase pe toți ceilalți, nu se grăbi, își mai umplu un pahar, făcu cîteva ocoluri, degustînd cele două refuzuri, prin care se găsise pe el însuși în chip de-a dreptul miraculos.

Societatea începu să se împrăștie. Ultimii musafiri se adunară în grupuri mici. După vocile lor prea zgomotoase, exagerat de vesele îți dădeai seama că nimeni nu era dispus să plece prea curînd. Felix o și vedea pe tante Betty concediindu-i la ora cuvenită. I se părea că de pe acum lumina de la candelabrul cel mare începuse să scadă.

Vii ? o asaltă el pe Miriam. Aceasta abia mai apucă să se scuze la partenerul ei de discuții.

Ce are de gînd ? vru ea să știe. Toată seara nu te-ai ocupat de mine.

Da, spuse el. Dacă ai ști.

Ce să știu.

Am să-ți povestesc altă dată. Nu acum.

O conduse de-a lungul culoarului pînă în camera lui. Tante Betty n-avea să-i ia în nume de rău vizita în această seară. Trebuia să rămînă singur cu ea. Era con-

vins că Miriam o să simtă puterea pe care el o căpătase prin dublul refuz. Avea s-o iubească, și ea îi va răspunde. Aprinse lumina, rămase în prag și spuse : Seara, perdelele par mult mai frumoase.

Ce-i cu tine ? întrebă ea.

El se așeză pe divan, o privi rugător și se rușină de neajutorarea sa.

Ea se apropie pas cu pas, punîndu-i răbdarea la încercare. Semănînd acum cu cea pe care o aștepta cu nerăbdare. Își închipuise că ea avea să-l ia în brațe, să se înfierbînte și apoi să se dezbrace cu aceeași nerușinare ca și cealaltă, care îl luase cu ea.

Stai jos măcar o clipă, spuse el, și noaptea întreagă, pe care ar fi vrut s-o petreacă împreună cu ea, se reduse la acea clipă.

Ea se așeză. El nu se uită la ea, o prinse ezitînd de după umeri, o trase cu grijă spre el. Ea îl lăsă. Îi simțea părul pe gît, închise ochii, așteptînd.

Ea îl luă prin surprindere, se lipi de el, îi mîngîie cu buzele întredeschise fața, spuse lucruri neînțelese, se ținu de el. Avem timp toată noaptea, spuse el. Ea îi dădu drumul, se trase într-o parte și își frecă gîtul cu mîna.

Nu acum, spuse ea, nu vreau. Ar fi greșit.

De ce ? întrebă el fără să se aștepte la un răspuns, căci își aminti de ea și de o alta, și îi era totuna dacă avea să rămînă sau să plece. Ea se ridică în picioare, își netezi rochia, își suflă părul de pe frunte. Așa o știa el. Îi veni în minte o propoziție trăsnită : Nu e ea o fată de o iarnă.

La ce te gîndești ? întrebă ea.

La nimic. Cînd ieșiră din cameră, tante Betty stătea deja în coridor, așteptîndu-i parcă. Avusese grijă de Miriam, să ajungă cu bine acasă, și vorbise cu niște cunoștințe s-o ia cu mașina.

Atunci nu trebuie să mă mai conduci, spuse Miriam și îl sărută ușor pe frunte.

A refuzat, la fel ca mine, gîndi el. Dar nu pentru mult timp.

13

Opiniile unei veri

De ce amîn istorisirea? De ce povestesc bătînd pasul pe loc? De ce mă agăț de fiecare an? Mă tem pentru eroul meu, care nu e un erou și care nu știe ce îl așteaptă. E adevărat că norocul ce-i fusese prezis odată cu numele nu l-a părăsit niciodată. Dar va fi ades zdruncinat. Iar Felix se va îndoi ades de el. Pînă una-alta, el nu știe nimic. Are înainte o vară, pe care mă simt tentat s-o descriu. Voi mîna, așadar, povestirea înainte, în pofida spaimei mele și a neștiinței lui Felix, voi sări totuși peste unii ani, voi da uitării unele detalii, voi trece peste unele experiențe. Ele se repetă oricum.

Cel de care îmi amintesc și de care îl desprind pe Felix cu fiecare propoziție pe care o scriu — precum umbra lui Schlemihl* care se ridică în picioare în pofida legilor firii, și capătă trup, refuzînd să-l mai urmeze pe acela ce s-a dezbărat de ea — cel căruia i-l datorez pe Felix m-a uimit cu puțin timp înainte de moarte, declarîndu-mi că omul e capabil să suporte o anume teroare doar fiindcă nimerește sub ea ca un copil neștiutor. Nu e nevoit să se înarmeze fiindcă e deja pregătit. Aceasta e deosebirea esențială. Dar cei ce imaginează teroarea, am întrebat eu, cei care o exercită? Dar e cît se poate de clar. Se aștepta la întrebarea mea. Aceia n-au fost niciodată copii sau au fost de timpuriu alungați din copilărie, iar acum se răzbună orbește pentru o pierdere care, în fond, ar fi trebuit să-i facă triști sau înțelepți.

După o perioadă de activitate fructuoasă la banca berlineză, Casimir își cumpărase în vara lui 1927, un automobil, un cabriolet marca Rambler, care trebuia, firește, folosit, astfel că își invită prietenii să-și petreacă împreună vacanța, la mare. Felix a fost primul căruia i-a comunicat planul său, probabil fiindcă era cel mai

---

* Aluzie la *Istoria stranie a lui Peter Schlemihl* de Adalbert von Chamisso, povestea omului care își vinde umbra.

greu de convins. E adevărat că își încheiase stagiul de practicant și că i se oferise perspectiva de-a obține un loc de aspirant la al treilea tribunal de land, el însă era hotărît, să nu-și irosească timpul și să-l despovăreze cît mai repede pe tatăl său de cheltuieli. Tata era bolnav, iar magazinul, pe care îl lăsa tot mai mult în seama Elenei, mergea prost.

Casimir a reușit totuși să-l convingă dintr-o unică încercare plină de entuziasm : Aveau să găsească o gazdă ieftină, drumul nu-l costa nimic, vedea pentru prima oară marea, dunele, putea să se retragă oricînd ca să se pregătească pentru examen. Nu era cazul să se înfrîneze tot timpul și nici să le strice lor cheful. Iar cele mai multe teatre închideau și ele vara.

Tante Betty stărui și ea pe lîngă Felix.

Așa că cedă.

Din expediție mai făceau parte Laura, Katia și Miriam.

La 4 iulie porniră la drum, după ce Casimir închiriase la un preț avantajos o casă de pescari din Usedom.

Vremea îi dispunea. Un vînt căldicel mîna nori ușori peste cerul ce dogorea încă din zori și-i risipea.

Se asigurau unii pe alții că îi așteptau zile minunate, izbucneau fără motiv în rîs, nu știau ce să mai facă cu bagajele, înghesuindu-le unde găseau loc. E un adevărat haos, țipa Casimir, cum putea să conducă mașina în astfel de condiții.

Porniseră deja la drum, împotrivindu-se vîntului.

Felix ședea lîngă Casimir, apărat puțin de parbriz și se întorcea tot mereu spre femei. Trăgea aerul în piept și uita să mai respire.

În timp ce mergeau pe un drum îngust, — plopii se preschimbaseră într-un gard mișcător, iar ei se mai potoliseră după emoția plecării — Casimir dădu drumul pentru o clipă volanului deși șoseaua era plină de hîrtoape.

Știi, spuse el, ce-mi umblă tot timpul prin minte ? Tema din prima parte a Pateticii. Începu să fredoneze. Felix îl înțelese. Muzica aceasta ce părea că se avîntă în infinit s-a transformat în cîntecul lor de călătorie.

Ce păcat că nu mai apucăm să cîntăm împreună la pian.

După cum vezi, am putea totuşi. Casimir cînta acum mai tare, iar Felix îl acompania fredonînd.

Ce-i asta, ce cîntaţi ? strigă Katia. E ceva cunoscut.

Da, ce e ? Casimir se propti în volan, prefăcîndu-se că se gîndeşte, se bătu cu mîna pe frunte şi constată uşurat : Ştiu ce e. E cantata automobilistului de Hugo Sonnenstern.

Eşti un caraghios, veni răspunsul într-un glas.

Continuară să cînte.

Acum tema a doua, ceru Casimir. Felix se lăsă pe spate, închise ochii, auzea pe cineva cîntînd la pian şi nu-şi dorea nimic altceva decît ca drumul acesta să nu se mai sfîrşească.

E Beethoven, strigă Miriam. Felix ştia cum o să reacţioneze Casimir. Dacă spui tu, auzi el.

Cu timpul praful li se aşeză într-un strat gros pe buze şi pe obraji.

Katia le propuse să facă o pauză. Ideea a fost primită cu entuziasm de toţi, în afară de Casimir care nu le acordă decît cel mult un sfert de ceas. Voia să apuce să vadă marea pe lumină.

Opriră în faţa unei cîrciumi săteşti, săriră din maşină, se întinseră, se simţeau înţepeniţi de atîta drum. Felix o îmbrăţişă pe Miriam, iar privirea sa se întîlni cu cea a Laurei care, cu mîinile încrucişate la ceafă, îi urmărea cu un surîs batjocoritor. După alte trei ore de drum, trecuseră printr-o pădurice umbroasă şi ajunseseră pe culmea unui deluşor, le ieşi în întîmpinare marea, trăgînd în urma ei, ca pe o trenă, cerul palid.

Opreşte, îl rugă el.

Tăceau cu toţii, se uitau. Apoi Miriam spuse : Poate că am trăit pentru asta.

Laura izbucni în rîs, dădu supărată din cap : Nu, nu trăim pentru atîta lucru.

Am ajuns şi parcă tot n-am fi ajuns, îi scrise Felix peste două zile lui Jona. Totul, dar absolut totul întrece aşteptările mele. Ce noroc că omul nu-şi dă seama ce îi lipseşte, altfel aş fi fost de ani de zile bolnav de dor după aceste locuri. Impresiile sînt multe prea măreţe. Ieri ne-am plimbat pentru prima oară de-a lungul ştrandului nesfîrşit între marea care se frămîntă şi dunele care că-

lătoresc duse de vînt. Ne-am prins de mîini, fiindcă aveam cu toții senzația că am putea fi luați pe sus. Nu-mi lua in nume de rău exagerările, dragă Jona. Te și aud mormăind : Ușurel, băiatul meu ! Cînd eu nici nu pot să exagerez îndeajuns. Ca să te amuz însă am să-ți povestesc despre peripețiile sosirii noastre aici :

Presupun că ai aflat de la părinți că am plecat în cinci. Casimir, firește, care a avut minunata idee și care s-a ocupat de organizare. Laura, pe care o cunoști de la Breslau — e la fel de non-conformistă ca întotdeauna, are greutăți cu partidul, dar nici că-i pasă, în schimb nu uită nici o clipă să ne amintească în acest paradis cîtă nenorocire există pe pămînt. Pe Katia Ludwig am pomenit-o uneori în scrisorile mele ; și ea este o cucerire a lui Casimir. Cum știu că citești „Die Weltbühne" îți recomand articolele ei. De curînd a scris despre un congres al femeilor și a fost lăudată foarte tare, ghici de cine ? — ei bine, de Tucholsky, care mai nou este șeful ei. Ești uimit să vezi ce cunoștințe am. Katiei nu-i prea pasă de faimă, mai mult îi pasă de prietenia noastră, se-nțelege. Și apoi Miriam, Miriam a mea, pe care ai cunoscut-o astă-toamnă, și în plus îi și scrii, cum am aflat din întîmplare. Presupun, așadar, că ți-a făcut impresie

Noi cinci, porniți să cucerim lumea, sau cel puțin o bucată de coastă germană. Ce-ar putea ieși prost ? ne-am zis noi și n-am pus la socoteală zeii, mai ales pe Poseidon, care obișnuiesc să-i avertizeze pe cei prea fericiți. Casimir notase greșit adresa gazdei noastre, și am colindat toată localitatea ca să dăm de el, iar cînd l-am descoperit în sfîrșit, un pescar incredibil de zgîrcit la vorbă, a dispărut după un scurt salut în casă, lăsîndu-ne să-l așteptăm o jumătate de ceas. Apoi a refuzat să se urce în mașină, iar eu, din politețe, l-am însoțit luînd-o înaintea mașinii care venea hurducîndu-se cu cei patru. Și drumul n-a fost scurt, am străbătut tot Usedomul și mai departe, pînă cînd am ajuns la un acoperiș care se ivea dintr-o groapă. Bărbatul mi l-a arătat fără un cuvînt, mi-a pus o cheie uriașă în mînă mîrîind : Pentru trei săptămîni, și dus a fost.

Am luat casa cu asalt, iar aceasta nu ne-a rezistat. Cînd Casimir a pășit ca un învingător în prima cameră, trăgîndu-și precaut capul între umeri, s-a făcut dintr-o dată mic, dispărînd pînă la genunchi în podeaua care se rupsese sub el. L-am eliberat cu multă zarvă, puțin zgîriat și cu o ruptură în pantaloni. De atunci evităm această zonă și călcăm în general cu grijă. Buna noastră dispoziție n-a avut însă de suferit. Ne-am instalat. Fiecare în cușeta lui, un fel de paturi-sertar scurte, mult prea mici pentru lunganul de Casimir. Dar s-a împăcat și el, căci ziua sîntem la plajă, sau colindăm printre dune, avînd tot timpul un subiect de discuție, cum îți poți închipui. Pe moment discutăm aprins despre Gayk și republica copiilor din Seekamp. Probabil că ai citit și tu despre ea. E o tabără de vacanță unde copiii ar trebui să învețe să trăiască democratic, să gîndească și să acționeze în spirit socialist. Laura consideră că toată inițiativa e un compromis, Katia că e folositoare, utopică, zice Miriam, Casimir, că cel puțin e o dovadă de grijă față de copil, iar eu mă abțin pentru a putea domoli în mod nepartinic spiritele înfierbîntate. Mă ascultă cu toții, în afară de Laura care îmi zice că sînt un personaj șovăielnic. S-ar putea să aibă dreptate. Eu însă nu-i dau dreptate. Scrie cît mai curînd, dragă Jona, te roagă Felix al tău !

Recitind scrisoarea constată că unele lucruri îi scăpaseră, altele le uitase.

Marea, de pildă, pe care o salutase cu atîta exuberanță, începuse, de cum se apropiase mai mult de ea, să-l obosească din cale afară.

În prima noapte dormiseră cu toții epuizați în lăzile lor, mai ascultaseră un timp vîjîitul de afară, nemaiștiind cu siguranță dacă era vîntul sau marea. Dimineața îi trezi Laura. Pierdeți ceasurile cele mai frumoase ale zilei, nu vedeți cum se crapă de ziuă, cum lumina se revarsă de pe apă pe uscat, cum briza de zi, după un răgaz pe care nu-l poți uita niciodată, ia locul brizei de noapte. Între timp făcuse și cumpărăturile pentru micul dejun, îi scoase tot agitîndu-se din paturi și nu mai semăna în nici un fel cu Laura pe care Felix o știuse pînă

atunci : Orice urmă de severitate dispăruse. Laura părea acum ciudat de maternă în rochia ei largă de pînză.

Cafea sau ceai ?

Toți voiau cafea, în afară de Casimir care a ales ceai.

Influența britanică, e clar, constată Katia.

Felix ar fi putut s-o corecteze : Nu, un mai vechi obicei de la Breslau. Știa el ce știa, dar o ținu pentru sine.

Și ouăle, cîte minute le fierbem ?

Cinci ! Nu, șapte ! Te rog, doar patru ! se auzi un vălmășag de glasuri, la care Laura ridică mîinile în sus, începu să țopăie pe loc în prefăcută zăpăceală, arătînd ca o fată pictată de Fidus : Nuu, astăzi nu ne ținem de politică ! Deci, cinci minute, fiindcă așa-mi convine mie și basta !

Miriam le propusese să găsească un loc pustiu de plajă și să renunțe în orice caz la masa de prînz. Să nu facă planuri. Doar de costumele de baie să nu uite. Cel mai bine ar fi să pună totul într-o singură sacoșă.

După micul dejun s-au pornit să vorbească toți deodată, umblau încolo și încoace prin casă, se atingeau ca din întîmplare, iar Felix avea senzația că cei patru se distrau pe seama lui, a pupilului de care trebuiau să aibă grijă dădăcindu-l, făcîndu-l mai mic decît era. Ce te moșmodești atîta, Felix, mișcă-te și tu mai repede. Ce-ai mai făcut, Felix, nu poți să fii și tu puțin atent ? De ce nu spui nimic, Felix, ce-i cu tine ? Nu ți-ai uitat costumul de baie, mititelule ?

Pînă cînd nu-i mai suportă și fugi de acel Felix, odraslă a verii, pe care ei îl alintau : Mai lăsați-mă în pace, și ieși afară, devenind dintr-o dată tot mai mic, copilăros de mic sub un cer pe care nici un pictor n-ar trebui să-l picteze, își zise el, iar o pală de vînt sărat îi umplu gura. Se opri pe poteca dintre dune, auzea nisipul care se prefira pe dîmburi în jos, iar din cînd în cînd scaieții foșnind. Aici își spuse, acum ! și se întrebă dacă aceasta avea să fie una din acele clipe de care își va aminti mai tîrziu și de care îi va fi dor.

Haideți ! strigă el.

Din spatele unei dune se ivi un zmeu multicolor, se încleștă cu vîntul, se roti, iar apoi începu, redresîndu-se, să se ridice încet.

Haideți odată !

O luă înaintea lor. Curînd îl ajunseră din urmă, molipsindu-l cu exuberanța lor zgomotoasă ; își smulgeau unul altuia geanta, treceau în șir indian printre șezlonguri, se dădeau aroganți și mondeni, provocîndu-i pe ceilalți vilegiaturiști.

Miriam ajunse prima în apă. Țopăia peste valuri și își dădu drumul să cadă cu un țipăt. Ceilalți o luară pe urma ei. Casimir — lung, slab și palid în costumul care atîrna pe el — arăta ca Don Quijote care se hotărîse să lupte cu valurile.

Felix nu se dezbrăcase încă. Nu mai fusese niciodată la scăldat, nu mai purtase niciodată un costum de baie. Își aminti de Elena care îi povestise de mai multe ori cum pe vremea cînd era fată tînără învățase să înoate de una singură. Încercase în felul acesta să-l facă să nu-i mai fie frică de apă. Mama însă îi luase apărarea : cu constituția lui, o baie în apă rece n-o să-i facă bine.

Acum trebuia să-i ajungă pe ceilalți din urmă, fără ajutorul Elenei.

Se dezbrăcă în spatele unei dune, constată mulțumit că pe el costumul de baie stătea mai bine decît pe Casimir. Aerul îi atinse pielea. Senzația era neobișnuită, îl cuprinse o voie bună căreia nu-i rezistă : Uitînd de toate spaimele sale alergă peste plajă, strigînd-o pe Miriam care îl aștepta cu brațele deschise : Dar de înotat nu știu să înot. Și deîndată apa îl acoperi, începu să dea din mîini și din picioare, de teamă să nu se înece, cineva îl prinse, îl ridică în sus, îl scutură.

Ia-o și tu mai încet.

Casimir își dădea osteneala să rămînă serios și îl lăsă în seama lui Miriam. Ai grijă de el !

Orice mișcare trebuia învățată, orice senzație.

Uneori devenea ușor, plutea, cel mai mic val îl răsturna, altădată atîrna greu, ca un sac plin de pietriș pe care apa îl rostogolește la țărm. Pielea lui făcu cunoștință cu apa mării, se înroși și se deschise, iar el constată uimit că nu respira doar cu gura și cu nasul, ci cu

tot trupul. Îl cuprinse un dor nebun de-a fi atins, iar Miriam, înțelegîndu-i parcă simțămintele sau poate mînată de aceleași dorinți, începu să se hîrjonească cu el. Se prăbuși odată cu el, peste el, se lipi de el, se frecă de el, și pentru prima oară nu-i opuse rezistență cînd el o sărută. Ieșiră la suprafață, traseră aer în piept, căzură din nou unul peste altul, înghesuindu-se, înghițiră apă. El preluă inițiativa, iar ea îl lăsă. Cînd cădeau îi vedea fața surîzătoare.

Uitase cu totul de ceilalți. Numai atunci cînd Casimir se ivi lîngă ei, își dădu din nou seama că nu erau singuri. Se simțea puțin rușinat, o trase pe Miriam la mal, iar ea îl urmă. Haide, haide. Porniră în fugă peste plajă, urmăriți de rîsetele și strigătele prietenilor, își luară prosoapele și se îndreptară spre dune, ca și cum ar fi fost înțeleși ; alergară pînă cînd dunele începură să alerge odată cu ei, iar drumul începu să le fugă de sub picioare. Miriam își întinse prosopul într-o adîncitură, se întinse pe el, respirînd din greu : Nu mai pot. Își împreună mîinile sub cap. Grozav ! Își împinse limba între dinți și privi în sus spre el.

Nu-i adevărat, spuse ea, pot totul, chiar totul. Ce vrei tu pot. Hai odată. Ce mai aștepți ?

Se ridică în capul oaselor, își împinse bretelele costumului peste brațe, își rulă costumul pe trup în jos, încît la sfîrșit îl azvîrli de pe ea ca pe un cerc subțirel. Pielea ei era mai deschisă decît nisipul. Nu fi rău, spuse ea. Nu mă lăsa să aștept.

Se întîmplase un miracol. Visase atît de îndelung și asiduu pînă cînd realitatea n-a mai rezistat visului său, își zise el. Se întinse lîngă ea, închise ochii, așteptînd, nu prea mult, căci ea se lipise de el, îl mîngîie.

Acum, spuse ea. Nisipul era ca apa, din nou se lăsă în seama valurilor, din nou i se tăie respirația. Ea îngenunche în fața lui, dreaptă, își propti sînii în mîinile lui. Ești o adevărată binecuvîntare, micuțul meu. Apoi se întinse lîngă el.

Rămase o mică rană. Și ea îl numise, la fel ca și Casimir, micuțul meu. Și asta într-o clipă în care el uitase cu totul de sine.

Încetul cu încetul, lumea din jur se făcu din nou simțită. Dunele se înălțau împrejmuindu-i, iar aerul era plin de zgomote. Nisipul dogorea. Cînd se mișca, Felix simțea pe umăr zgîrieturile unui ciulin.

O să ne alegem cu o insolație.

Ea sări în picioare, alergă în sus să-și ia costumul de baie. Îi plăcea cît de grea și de grațioasă era fiecare mișcare a ei. Dacă am putea lua iarăși totul, își zise el, de la început.

V-am așteptat.

V-am căutat.

Katia nici măcar nu se uita la ei.

Laura zăcea pe burtă și sufla în nisip.

Doar Casimir alergă cîțiva pași în întîmpinarea lor, zîmbind. Nu-i adevărat. Nimeni nu-și făcuse griji. Nimeni nu-i căutase. De ce-ar fi făcut-o ?

Mai tîrziu, se așezaseră în cerc, turuiau vrute și nevrute, făceau planuri pentru seară și pentru a doua zi, Casimir spuse într-o doară : Toată ziua mi-a umblat prin cap un lied al lui Mahler. Îl știi și tu: Începu să cînte, iar lui Felix îi veniră deîndată în minte cuvintele : „Lumii i-am lunecat printre degete".

Lor însă le fugea timpul printre degete. Și de aceea începură să exagereze, nu-și mai dădeau pace, iar Felix avea senzația că discuțiile din timpul zilei și din serile lungi deveneau tot mai precipitate, gîndurile se înlănțuiau fără pauză. Săreau de la un subiect la altul, de la *Reichswehr**, la filmul lui Fritz Lang „Metropolis", care-i plăcuse lui Casimir și-i displăcuse lui Felix ; de la ciocnirile dintre comuniști și membrii SA**-ului la premiera operetei lui Lehar „Țarevici", în care cînta Richard Tauber, pe care îl admirau cu toții și căruia Miriam îi reproșa că-și irosește excepționalul talent într-o muzică atît de banală.

Judeci, în situația asta, prea sever. Tocmai fiindcă apare în chip de țarevici e iubit.

---

* Armata germană.

** *Sturmabteilung* (Detașamente de asalt), formație paramilitară hitleristă, însărcinată cu protecția Führerului și a adunărilor naziste.

Asta o susții tocmai tu, Casimir. Unde e viziunea ta aspura istoriei? Doar Lenin al tău a fost cel care a pus capăt țarismului.

Lenin al meu? E și al tău, Miriam; chiar dacă nu vrei să admiți. Istoria nu mai poate fi împărțită.

Pentru prima dată interveni și Katia: Prea simplifici lucrurile, Casimir, sau ai vrea ca, de dragul partidului, să-ncepem și noi să gîndim simplist. Eu nu pot. Mă împotrivesc acestui mod de gîndire. În cazul divergențelor dintre Stalin și Trotzki, cine gîndește și acționează în numele partidului? Ai putea să-mi spui?

Nu-i răspunse însă Casimir, ci Laura: Divergențe există, fără îndoială. Ba sînt chiar necesare. Trebuie să așteptăm — vorbea calm și apăsat, ca și cum ar fi vrut să convingă un grup de tovarăși șovăitori — să ascultăm și să învățăm. În nici un caz să nu reacționăm în mod subiectiv, să formăm după simpatii fracțiuni, iar în felul acesta să pierdem din vedere țelul obiectiv: revoluția mondială. Cine încalcă acest principiu nu mai este al nostru.

Basta! strigă indignată Katia.

Felix spera ca încordarea să cedeze ca de atîtea alte ori făcînd loc rîsului. Supărarea Laurei îi opri însă. Felix o urmărise neîncetat pe Laura în timp ce vorbea, constatînd cît de mult se schimbase. Nu mai era femeia tînără, nestăvilită, capricioasă de la Breslau care ședea acum în fața lui; părea mai potolită, mai împăcată cu sine, și devenise mai frumoasă, nu mai era nici așa de slabă și repezită, ci mai moale, destinsă, atrăgătoare. Cu atît mai contradictorii i se păreau cuvintele ei. Cînd se întorsese furioasă spre Katia, el intervenise: Astea-s prostii. Doar nu ținem o adunare de partid. Te rog, Laura.

Spre uimirea sa, ea cedă, îi zîmbi, își frecă tîmplele ca și cum ar fi vrut să alunge gîndurile anapoda: Dacă n-ai fi tu, Felix, spuse ea, se ridică și începu să strîngă masa.

Dacă n-ai fi tu. Cuvintele îl obsedau. Ar fi putut s-o întrebe: De ce eu? În toți acești ani am existat doar mereu, undeva la margine, unul din prietenii lui Casimir, nu-i așa?

Nimic nu se schimbase, dar totul părea altfel. Tot ce fusese limpede și univoc căpăta dintr-o dată ecou. Orice cuvînt devenise echivoc. Era singur cu Miriam și se gîndea la Laura. O ajuta pe Laura la spălatul vaselor și o compara cu Miriam. Cîteodată pornea pe neașteptate la drum, refuza să fie însoțit, voia să fie singur, simțind prezența celor două femei în apropierea lui.

Te călcăm pe nervi ? întreba Casimir.

Parcă nici n-ai fi aici, cu mine, constata Miriam.

Îți permiți cam multe cu capriciile tale, se enerva Katia.

Doar Laura se abținea. Cîteodată avea senzația că atunci cînd umbla în fața lui cu capul plecat și cu umerii ridicați, îi vorbea de fapt lui, îi trimitea cuvinte, care i se cuibăreau în cap, insule mititele de foc.

Cînd se întorcea cu Miriam de la dune, Laura îl pedepsea. Îi întorcea demonstrativ spatele, o convingea pe Miriam să intre cu ea în apă, să înoate numai cu ea. E geloasă, își zise el și constată surprins că și el era, că fusese atins de o boală, că în mod inexplicabil o iubea pe Laura ca și pe Miriam.

Le mai rămăsese o singură săptămînă. Și-au promis să nu se gîndească la plecare, la Berlin și la ce-i aștepta acolo și în nici un caz să nu vorbească despre toate astea. După două zile de ploaie, se instalară din nou în cetatea lor dintre dune. Casimir fusese de unul singur la plimbare și făcuse o descoperire care avu darul să-i sperie. În apropiere poposise o trupă de membri ai SA-ului care își continuau aici, în vacanță, exercițiile. Veniseră cu echipament, lopeți, ranițe, corturi.

Poate ar fi bine, propuse Casimir, să ne căutăm alt loc.

Laura era împotrivă. Nici prin gînd nu-i trecea să se lase intimidată de indivizii ăștia. Care pe asta mizează, pe spaima noastră, în felul acesta își taie cale liberă. Nu, Casimir, eu rămîn pe loc.

Dar tu ? îl întrebă Casimir pe Felix. Tu ce zici ?

Probabil că Laura are dreptate.

Ce-i aia probabil ? Are sau n-are dreptate ?

El răspunse ezitînd : Are dreptate. O spuse de dragul Laurei, împotriva spaimei sale. Ședea pe pătură, clipea în sus spre Casimir și își ținea genunchii la gură.

Nu-i deranjă nimeni. La începutul după-amiezii însă, în zona lor începu zarva. Se auzeau voci din spatele dunelor, zgomote. Sapă, declară Casimir încet, își sapă tranșee. Sapă un tunel pe sub dune sau mai știu eu ce, în orice caz, apucații ăștia se joacă de-a războiul.

Împotriva noastră ? rîse Miriam.

Casimir rămase serios : S-ar putea. Dacă n-au un dușman, își inventează unul.

Dar asta-i o tîmpenie.

Casimir dădu din cap. Felix îi înțelegea îngrijorarea, dar cu toate acestea se enervă : De frică, gîndi el, devenim ridicoli.

Ia uitați-vă în jur, șopti Casimir.

Erau urmăriți. Pe crestele dunelor se iviseră capete, unul după altul, parcă proptite acolo, capete colțuroase, rotunde, înguste, și toate rînjeau.

Haideți să intrăm în apă, propuse Laura liniștită.

Casimir respiră ușurat. Bună idee. Ne luăm lucrurile și le lăsăm pe plajă. Dar vă rog, fără grabă. Să nu-și închipuie cumva că fugim de ei. Se siliră să rămînă liniștiți. Laura o ajută pe Miriam căreia prosopul, rochia, halatul îi scăpau tot mereu din mîini. Drumul pînă la plajă li se păru nesfîrșit de lung. Mergeau fără să se uite înapoi, abia pe ultimii metri o luară la fugă.

Miriam îl prinse pe Felix de mînă. Ești rece, spuse ea.

Și tu.

N-am nici un chef să fac baie.

Nici eu.

Se strînseră laolaltă, se prinseră de mîini, iar cînd haita se năpusti asupra lor, alergînd peste plajă, răcnind, vîslind din brațe, nici măcar nu s-au mai speriat.

Ceea ce s-a întîmplat apoi, Felix a încercat să descrie mai tîrziu. Dar n-a reușit. Nu-i veneau în minte decît imagini deformate, fragmente de durere, mîini care prindeau în gol, guri care scuipau apă, spinări încovoiate, brațe ridicate în față, apărîndu-se, și apă, tot mereu apă.

Bărbații începură să tropăie și să stropească ca la comandă, îi încercuiră, iar cînd Felix își reveni, o văzu pe Miriam în spatele gardului de trupuri vînjoase, ce-și arătau mușchii.

Lăsaţi-o! strigă el. Vocea i se frînse, ca unui copil care plînge.

Îi vedea pe cîţiva din ei, împresurînd-o pe Miriam, pipăind-o, pe Miriam care încerca să scape, şi pe ei, urmărind-o, pe Miriam care se împiedică şi căzu, dispărînd în apă, reapărînd, pe unul din bărbaţi scoţînd-o afară, ca şi cum n-ar avea nici o greutate, şi strîngînd-o la piept. Miriam se zbătea şi lovea în gol.

Lui Felix îi era tótuna ce avea să se întîmple cu el. Apa se prăvăli asupra lui, îl smulse de pe picioare, de parcă i-ar fi ajutat pe ceilalţi. Nu ajunse pînă la Miriam. Îl luară pe sus. Se pricepeau, deveneau tot mai josnici. Mai întîi l-au ţinut sub apă, abia dacă îl mai lăsau să ia cîte o gură de aer, deveni slab, braţele şi picioarele îi amorţiră, atunci i-au arătat cît sînt de puternici, azvîrlindu-l de la unul la altul, uitaţi-vă la el, bărbătuşul, jidanul neputincios, iar în cele din urmă le simţi mîinile, apăsîndu-l, sugrumîndu-l. Trupul său torturat se desprinse de el, îi deveni străin, durerile nu mai erau ale lui. În cele din urmă, unul din ei îl azvîrli cît colo, nu mai aveau ce să facă cu jucăria.

Felix se ridică clătinîndu-se, vomită un şuvoi de apă.

O să vă reclamăm. Vocea Katiei se frînse. O să vă reclamăm pentru ultragiu şi vătămări corporale.

Nici unul din ei nu mai răcnea.

Încercaţi, zise unul din bărbaţi. Pe noi nu ne puteţi intimida. Pe noi nu, în nici un caz.

Se retraseră, se adunară pe ţărm şi o luară la goană, aşa cum veniseră, în şir, peste plajă, înspre dune.

Haideţi să plecăm. Casimir îşi frecă mîinile în apă ca şi cum ar fi trebuit să le curețe de murdărie. Se îmbrăcară fără să scoată un cuvînt.

Seara se înţeleseră să plece deja a doua zi. Nu de teamă, ci fiindcă nu voiau să întineze amintirea acelor zile de vară fără greş. Se duseră la culcare mai devreme ca de obicei.

Katia deschisese fereastra. Se făcuse răcoare, iar Felix avea senzaţia că aerul îl purifică. Stătea întins pe spate, cu ochii deschişi împotriva oboselii, dezbărîndu-se de posibile vise. Tot vorbind cu sine ajunse la ţărmul somnului.

O mînă i se așeză pe gură, cînd se trezi. Cineva se afla lîngă el, se mișca, încălzindu-l. Mîna îl opri să întrebe. Trupul acela osos și încordat care se lipea de el nu-i era cunoscut. În locul mîinii simți acum buzele apăsîndu-i gura. Nu era Miriam, nu putea fi decît Laura. O clipă se împotrivi, apoi cedă. Ea nu se juca, nu era moale și nu se dăruia. Iubea cu înverșunare, aproape cu violență, nu-l lăsa să-și vină în fire, parcă avea de gînd să-l înghită, tîrîndu-l într-o fericire care spărgea și rănea. Abia cînd se aflau din nou unul lîngă altul, iar Felix îi auzi respirația întretăiată, șopti : Laura.

Da, spuse ea. N-ai fi vrut ?

Ba da, spuse el, și o luă din nou în brațe, se gîndi la Miriam, pe care o trădase și totuși nu, fiindcă Laura nu aparținea decît acestei nopți, acestei nopți care urma unei zile în care se anunțase ceva despre care Laura știa mai mult decît el.

Rămîi, o rugă el.

Nu mult, spuse ea.

Cerul era înalt, senin cînd plecau din Usedom. Vilegiaturiștii veneau în pîlcuri spre plajă și le făceau semne cu mîna. Felix, care ședea lîngă Casimir, le răspunse.

14

*Toastul lui Jona în cinstea domnului doctor**

Din cînd în cînd veneau în vizită prietenele, iubitele din tinerețe, doamne bătrîne care, asemenea unor păsări călătoare, revenind în fiecare vară din țări îndepărtate, se coborau asupra locurilor de mult știute. Prietenul meu începea să povestească despre locuri și întîlniri, dar de cum soseau cele așteptate cu atîta nerăbdare, le lăsa în seama nevestei lui, stătea mai mult ca de obicei la birou, făcea tot timpul vizite vecinilor și mă invita la nesfîrșite plimbări. Nu povestea niciodată cu indiscreție despre mu-

* Titlu ce se acorda tuturor celor ce obțineau o diplomă de absolvire a unei facultăți.

safirele lui. Din frînturi de propoziție aflam cine fuseseră, ce însemnaseră pentru el.

Pe vremea aceea, cînd nu mă gîndeam încă să-i găsesc o replică în Felix, cînd îl credeam nemuritor pe bărbatul fragil, le făceam din cînd în cînd doamnelor o vizită de curtoazie, luam împreună o ceașcă de cafea, iar trecutul lor mă preocupa doar atît cît dura conversația. Nu mai mult. Acum, cînd am pornit cu Felix la drum, îmi regret indiferența. Aș fi putut să le pun întrebări. Sînt sigur că ar fi povestit despre el și despre ele.

Venim, îi scrise mama, evenimentul trebuie sărbătorit, firește, de noi toți. Sîntem foarte mîndri de tine, dragă Felix.

La sfîrșitul verii lui 1928 își predase teza, iar după alte trei luni i se comunicase cînd urma s-o susțină public. Obținuse și locul de aspirant la tribunal.

Îți iese totul de minune, fu de părere Casimir, și Miriam își făcea speranțe : Chiar dacă nu vrei să ne căsătorim prea curînd, putem să ne mutăm împreună.

Era dornic să se instaleze cît mai iute cu putință. Cel mai mult i-ar fi plăcut să lucreze pentru Sommerfeld. De la el ar fi avut ce să învețe, și ar fi putut progresa ca la nimeni altul. Dar Sommerfeld dăduse doar din mînă. Nu că m-aș îndoi de capacitățile dumneavoastră, dragul meu, cu siguranță că nu. Dar viitorul mă îngrijorează. Uitați-vă în jur. Nimic nu mai are stabilitate. În condițiile acestea vitrege hotărăști mai ușor dacă-ți porți singur de grijă.

Îi promise în schimb să-l ajute să-și facă clientelă. Așa cum vă știu, Guttmann, o să plutiți curînd pe deasupra.

Tante Betty ținu cu tot dinadinsul să pregătească ea serbarea. Curînd ai să mă părăsești, nu-ți iau în nume de rău lucrul acesta, dar mă doare, după cum poți să-nțelegi, așa că lasă-mi această bucurie.

Miriam avea s-o ajute la pregătiri, Casimir să se ocupe de băuturi. Conversațiile de la micul dejun din salon, a căror lipsă avea s-o simtă după mutare, se învîrteau în jurul apropiatului examen, al tezei, iar cînd tante Betty se plictisea să asculte explicațiile despre te-

oria normelor lui Meyer, în jurul familiei sale de la Breslau. Dacă tata va rezista o zi întreagă fără să facă o pauză la prînz. Dacă domnișoara Elena — era înduioșător să auzi că Elena era numită în acest fel : domnișoară ; niciodată nu-i trecuse prin minte că Elena ar fi putut să se îndrăgostească sau să se mărite, n-o văzuse decît în chip de femeie frumoasă și caldă, — dacă, cum am spus, domnișoara Elena le-ar da și ea o mînă de ajutor ? Dacă Jona îi va aduce, așa cum promisese, costumul negru ?

Nu-ți bate capul cu lucrurile astea, tante Betty.

Dar cine să și-l bată ? Tu lași întotdeauna lucrurile să meargă de la sine.

Ceea ce nici nu-i așa de rău.

Ești un șmecher, Felix, spuse ea, și-i mai turnă cafea.

Se înțeleseseră ca Felix să-i aștepte la gară pe cei din Breslau. Ajunse prea devreme acolo. Ploua mărunt, rafalele de vînt împingeau ploaia pînă sub acoperișul halei. Își ridicase gulerul pelerinei și își trăsese pălăria pe frunte. În timp ce umbla înfrigurat în sus și în jos pe peron, se vedea așa cum aveau ei să-l vadă. Nu arăta rău, cu totul altfel decît îl știau, ca unul pe care marele oraș nu-l mai impresiona de mult.

Cînd părinții, Jona și Elena coborîră din compartiment, încărcați de bagaje, refuzînd un hamal săritor, iar apoi nu se mișcară din loc, uită să-și mai joace rolul.

Încă nu-l observaseră. Încît porni spre ei. În acea clipă simți cu limpezime că — deși părinții, ba chiar și Jona îl vizitaseră de cîteva ori la Berlin — pentru prima oară îi vedea ca adult, detașat de mediul familial. Din cîțiva pași ajunse la ei. Îl salutară furtunos, mai ales Elena nu mai voia să-i dea drumul. Cu greu reuși să se desprindă din îmbrățișarea lor.

Ei, domnule doctor ? Jona își frecă mîinile. E cam frig în capitala Reichului.

Nu sînt încă.

Ce ?

Doctor.

O să fii, Nu-ți lipsește decît hîrtia.

La unsprezece jumătate are loc susținerea. Îi întrebă dacă vor să vină și ei. Cu siguranță că o să se plictisească.

Ba nu. Tata îl prinse de braț. Barba îi încărunțise, iar cînd Felix îl privi dintr-o parte, își dădu seama că de fapt cel mai bine și-l amintea la masă sau în prăvălie și că imaginea era completă abia cu șervetul legat la gît.

Jona era tăcut, nici în taxi nu prea vorbi, hotărî însă traseul : Mai întîi la pensiune și de acolo vii să ne iei la Universitate. În felul acesta avem destul timp să ne revenim de pe urma călătoriei, iar tu să te obișnuiești cu noul costum, spuse el și îi arată un pachet rulat pe care îl ținea în poală.

După ce o calmă pe tante Betty, care se așteptase să și primească deîndată musafirii, Felix se retrase în camera lui. Costumul îi venea.

Miriam sosi, era mai emoționată decît el. Tante Betty fu de părere că un pahar de șampanie înainte de examen nu putea să le strice.

Porniră cu două taxiuri spre Universitate. Examenul se desfășură mai ușor și mai iute decît se temuse Felix. Profesorul Helfritz era cu siguranță așteptat undeva la masă.

Ce deștept ești. Mama îl felicită cu mai multă efuziune decît își permitea de obicei.

Se adunaseră toți în jurul lui. Apoi pătrunse Casimir în cerc. Întîrziase, n-avusese încotro, bursa nu ține cont de ritualurile academice. Ia să te vedem, domnule doctor Guttmann. Și aplecîndu-se spre el adăugă : Acum ai ajuns cineva, așa cum eu n-o să fiu niciodată, micuțul meu.

La fel de încet Felix îi răspunse : Nu vorbi prostii. Dacă aș putea fi ca tine. De ce n-ai adus-o și pe Laura ?

Casimir fixă un punct îndepărtat al sălii care între timp se golise : A dispărut. De cîteva zile. Vreo misiune, naiba știe. Ce altceva ar putea fi ? A dispărut pur și simplu fără să lase o vorbă.

Felix ar fi vrut să-l consoleze, să-i aducă aminte că pînă nu demult accepta chiar el astfel de misiuni, ba se arăta și încîntat, dar nu rosti nici un cuvînt.

Ce mai așteptăm ? întrebă Jona alungîndu-i stinghereala.

Tante Betty se întrecuse pe sine însăși, mai bine zis, bucătăreasa pe care o angajase întrecu toate așteptările, și fiecare fel se transformă într-un deliciu.

Felix ședea între părinți. Papă își legase cu deosebită grijă șervetul de damasc, mama suspina din cînd în cînd, asigurîndu-l însă că nu trebuia să se îngrijoreze.

Bău prea mult. Bău cu bună știință prea mult, voia să anuleze această zi, acest amestec de copilărie pierdută, depărtare aflată, tristețe frățească și mîndrie într-o dispoziție lipsită de consistență.

Tatăl bătu cu lingurița în paharul său de vin, se ridică, îi ură, și în numele mamei și al Elenei, succes în viitoarea sa profesiune și anunță că toastul, după cum se înțeleseseră, nu va fi rostit de el, așa cum s-ar cădea, ci de Jona.

Și Jona vorbi, vorbi, o litanie nesfîrșită, care îl învălui și îl legănă pe Felix, ducîndu-l departe, pînă sub masa de croitorie, acoperișul care îl apăra și acum :

Mă voi feri, dragul meu Felix, să devin din cale afară de festiv, deși doamnele din cercul nostru n-ar avea cu siguranță nimic împotrivă, dacă stau să mă gîndesc la sentimentele lor, dar îmi zic eu — și o să te rog să-mi permiți să fac cîteva comparații — cît de adevărată e zicala că nimeni nu se naște învățat. Experiența mi-a dovedit-o. Ce vreau să spun cu asta nu știu, pe moment. Dar am să revin. Bine, ți-ai luat licența, ai scris o lucrare savantă, iar noi te-am auzit susținînd-o. Trebuie să recunosc că mare lucru n-am priceput. În orice caz, suna doct, ai dat dovadă de știință multă. Cum stăteam și te ascultam, mi-am zis că s-ar putea să fiu nevoit, fiindcă am croit prost costumul unui client sau fiindcă am confundat din greșeală materialul, să-ți cer într-o bună zi sprijinul ca avocat. Oare așa ar vorbi și atunci Felix al meu, m-am întrebat eu, și oare o să-mi fie de folos ? E oare de ajuns să cunoască legile și să se exprime la fel de ales ca astăzi ? Oare o să știe care e diferența dintre dreptate și lege ? Și apoi, diferența dintre lege și lege ?

Jona făcu o pauză. Se vedea că pierduse firul, cum recunoscu deîndată :

Am pornit-o puțin prea repede pe calea asta de la croitor la lege. Nu mi-o lua în nume de rău. Dar ce altă cale să aleg decît pe cea aflată la îndemînă ? Se pune întrebarea : Ce știe un croitor despre lege ? Sau despre

dreptate? Legea îmi este dată, Felix, legea străbunilor. Și ție. Știu că aceasta nu se studiază, și că tu nu pui prea mare preț pe ea. Nu stă scrisă în cărțile din care ai citit tu. E scrisă într-o altă carte. Astăzi însă legile se fac altfel și se scriu altfel. Cu toate acestea presupun că, fără legea mea, fără legea ta, n-o să te descurci, fiindcă ea e dreaptă, e încercată și e înțeleaptă. Așa că îmi spun că Felix, de-ar fi nevoit să mă apere, să-l apere pe bătrînul croitor aflat la anaghie, se va simți unit cu mine prin legea noastră și va lupta să mi se facă dreptate.

Mă uit la tine cum stai la masa aceasta sărbătorească, puțin stingherit, și n-aștepți decît sfîrșitul cuvîntării mele. Te iubesc așa cum te iubesc părinții tăi. Știi asta. Îți duc dorul, simt lipsa vizitelor tale, lipsa copilului care se vîra sub masa mea de croitorie și a cărui prezență era de ajuns ca să-mi ușureze munca. A trecut multă vreme de atunci. Locul tău de sub masă va rămîne gol. De ce să mă plîng? Vom mai avea prilej de bucurie, chiar și eu. Cît despre tine, nici nu mai vorbesc. Am susținut asta mereu și îmi mențin părerea, dragul meu. Doar că fericirea ta nu trebuie să fie și fericirea celorlalți. Cu acest lucru aș vrea să închei. Mă tem că va veni un timp în care va trebui să-ți pui fericirea la încercare. Și în care ea te va încerca pe tine. Dacă vei păstra fericirea pentru tine și n-o vei împărți cu ceilalți, nu te vei număra printre cei drepți, printre care aș vrea să te afli cînd va sosi clipa.

Suspină adînc după ultima propoziție, ridică paharul, se înclină și spuse: *Mazel tow**, doctore Guttmann.

S-au apropiat de el, au băut în cinstea lui, vorbeau toți deodată, îl felicitau iar și iar și îl lăudau pe Jona pentru cuvîntarea sa, regretînd că nu o notaseră. Felix se duse la Jona, se lăsă îmbrățișat, își puse, ca odinioară, capul pe pieptul lui, simțind inima care bătea chiar în urechea sa.

Pînă spre după-amiază reuși să le urmărească discuțiile. Bău în continuare, deși Miriam îi tot lua paharul din mînă, rugîndu-l să nu se facă de rîs. Nu era de înțeles.

---

* **Noroc bun!** *(ebr.)*

— Nu era. Într-adevăr. Ea nu l-ar fi înțeles nici dacă i-ar fi explicat cît de bucuros era de prezența părinților, cît de mult îl impresionase cuvîntarea lui Jona, cît de mult savura căldura Elenei, cît de fericit era pentru titlul pe care îl obținuse și cît de gol se simțea cu toate acestea, ca și cum ar fi alergat mult, mult de tot.

Se forță să le urmărească pe Elena și pe tante Betty care strîngeau masa. Parcă mergeau pe arcuri. Iar tata avea parcă brațe de plumb. Tocami se pregătea să se mire cu glas tare de toate aceste ciudățenii, cînd Elena se așeză pe neașteptate lîngă el, constatînd cît de prost arată.

Da ?

Poate că ai băut totuși prea mult ?

S-ar putea, Elena. Încercă să se ridice în picioare și căzu înapoi în scaun. Acum i se făcuse și greață și își zise : Cum poate Elena să-mi spună una ca asta, tocmai ea ?

Ce-i cu el ? întrebă tata.

Nu se simte prea bine, declară Elena.

Și Casimir, care nu-l lăsase probabil o clipă din ochi, strigă rîzînd : N-are nimic. E pur și simplu beat.

Te rog, spuse Miriam.

N-ai ce să-i faci, asta e situația.

Îi auzi sfătuindu-se. Oare o cafea i-ar face bine ? Sau o plimbare ?

Din nou interveni Casimir : Am să-l duc eu în camera lui. Să doarmă pînă și-o reveni. În starea asta tot nu putem discuta cu el.

Deși îi era penibil să se lase dus de Casimir, nu reuși să stea de unul singur pe picioare. După ce Casimir închise ușa camerei în urma lor, îi dădu drumul urmărindu-l impasibil cum se sprijină de perete, iar apoi se lăsa moale în genunchi.

Nu te-nțeleg, Felix.

Crezi că eu ?

Ce te-a apucat ? Ce ți-a venit să te îmbeți fără rost și să le strici părinților tăi ziua ?

N-am vrut asta. Pur și simplu nu m-am putut stăpîni. Mă simțeam bine azi dimineață Dar după aceea s-a rupt ceva, pe neașteptate.

În timp ce vorbea, Casimir îl luă de braț și îl duse pînă la pat. Fără alte cuvinte îl ajută să se dezbrace, îl întrebă dacă nu-i vine să verse și începu să cînte încetișor : Și-o corabie cu opt pînze. — Nu-i acesta cîntecul potrivit pe care să adormi ?

Trase perdelele și ieși din cameră.

Katia făcuse rost prin relațiile ei de la revistă de bilete pentru premiera la „Opera de trei parale". Așteptau evenimentul cu nerăbdare, își recitau poezii din „Cartea de cîntece cucernice"*, aflaseră tot felul de zvonuri și le mai înfloreau. În ziua reprezentației s-au întîlnit seara devreme. Era zăpușeală, orașul transpira nori mititei și leneși. Toți se îmbrăcaseră elegant, pe măsura evenimentului. Pînă și Laura purta o rochie de șifon bej și juca, fără efort, rolul mondenei. Doar bronzul puternic al pielii contrasta cu acest rol.

Casimir îi invitase la o cină frugală, nu din zgîrcenie, cum îi asigura, ci din prudență : O burtă prea plină nu era favorabilă artei.

Nu se potoliseră o clipă, deși aveau timp berechet. Katia aflase la redacție că ar putea ieși scandal, că anumite scene erau scrise cu adresă foarte exactă. Laura, odată trezită, se hotărî să pozeze și să joace în continuare, iar Felix îi ținea isonul, pînă cînd interveni Miriam : Lăsați teatrul înainte de teatru.

Casimir, îndeobște pus pe harță, le-a luat-o înainte. Se ridică în picioare, de parcă se pregătea să țină o cuvîntare în fața restaurantului, își împreună mîinile pe piept și începu să declame :

> Era-n septembre-albastră-o zi tihnită.
> Șezînd sub prunul tînăr, mlădios,
> Țineam în brațe palida-mi iubită,
> Tăcut, așa cum ții în brațe-un vis frumos.

Felix știa balada pe de rost. Ar fi putut să se posteze lîngă prietenul său și s-o spună cu el într-un glas. Îl atrăgea însă mai mult să vadă ce se întîmplă în local.

Casimir vorbea tărăgănat, ca în transă. La mesele din jur se făcuse liniște, oaspeții priveau spre Casimir,

---

* *Die Hauspostille*, volum de poezii publicate de Bertolt Brecht în 1927.

pe fețele lor se citea uimire, iritare, aprobare. Unii păreau să cunoască versurile, ascultau cu deosebită atenție, ca și cum ar fi vrut să-l prindă pe recitator cu vreo greșeală.

Încetează, șopti Miriam.

Lasă-l. Mi se pare extraordinar. Felix se temea că Laura, în entuziasmul ei, se va ridica de la masă și va porni să adune bani în scrumiera argintie din fața lor.

Pe cerul blînd, în zările deșarte,
Privirea-mi, lung, un nour urmărea,.
Atît de alb și-atît de sus, departe...
Cînd însă iar privii, nu mai era. *

Între timp apăruse un chelner lîngă Casimir. Nu-l întrerupse deîndată, așteptă o pauză. De cum încheiase strofa, îi puse o mînă pe umăr și-i explică prietenos : Vă rog, domnul meu, să puneți punct discursului dumneavoastră și să luați din nou loc. Casimir se așeză cu o ușoară plecăciune. Cîțva clienți aplaudară. Rămînea de văzut dacă îl aplaudau pe Casimir, pe chelner, sau pe amîndoi.

Mai tîrziu, Felix avea să înțeleagă această scenă ca pe un preambul deosebit de reușit.

Ședeau unul lîngă altul, ținîndu-se de mînă, uitînd de sine, crezînd a ști ceea ce nu știau, sărind în picioare după fiecare song, bătînd nebunește din palme, strigînd bis, alături de un public dezlănțuit, obținînd reluarea cîntecului. Intraseră în roluri, iar cînd Jenny, pe scenă, cînta despre corabia care avea s-o ia, o corabie cu cu opt pînze, Laura se hotărî să fie ea în seara aceea Jenny, și așa a fost, cînd mai tîrziu la Mampe, își aminteau scene și numere, fredonau cîntecele, iar apoi, pe Kurfürstendamm, cînd își propti mîinile în șolduri, iar vîntul îi smulgea rochia largă, și ea cîntă cu voce răsunătoare : Și pentru toți eu fac patul.

Nu te știam așa. Miriam era uimită. La care Laura îi răspunse prin Jenny : Și tot nu știți cine sînt.

Apoi, obosită, făcuse semn unui taxi, îl refuzase pe Casimir care voia s-o însoțească și plecase în noapte.

Acum dispăruse, și Casimir cîntase cîntecul Laurei.

---

* Traducere de Demostene Botez și Lazăr Iliescu, în Bertolt Brecht — *Versuri*, Editura Tineretului, București 1964.

Felix dormi toată seara. Nu-l treziră, continuară petrecerea fără el. Şi nici măcar nu i-au simţit lipsa, după cum îl asigură Miriam, într-un acces de sarcasm.

A doua zi îşi luară micul dejun pe îndelete, pregătindu-se pentru călătoria lungă — şi Jona, care ofta mai tare ca oricînd, rosti între ou şi sandviş cuvîntul de încheiere la petrecerea din ajun : După cum văd, ai dormit bine, iar noi ne-am distrat excelent, după cum bine îmi amintesc. Aşa că pentru o clipă, lumea a fost în bună pace, domnule doctor.

Părinţii îl aprobară uşuraţi, Elena însă era de părere că Jona exagerase. Clătină energic din cap.

Dac-ai şti, Jona, gîndi Felix, şi o auzi pe Jenny cîntînd, pe Laura : Şi o să mă vedeţi zîmbind în spatele paharelor / Şi o să ziceţi : Ce zîmbeşte aia ?

Niciodată despărţirea nu-l duru ca acum. Cînd o îmbrăţişă pe Elena ochii i se umplură de lacrimi. Ea îl strînse la piept, mirosea ca întotdeauna. Să nu ne uiţi, murmură ea. Mult timp alergă pe lîngă tren, făcîndu-le semn cu mîna.

15

Conversaţii telefonice

Alaltăieri am îndrăznit în sfîrşit să-i povestesc nevestei lui despre munca mea, despre Felix. Credeam că n-o să înţeleagă de la bun început relaţia dintre el şi Felix. Ea însă m-a ascultat fără rezerve, înţelegînd de ce doream să-mi amintesc cu ajutorul lui de Felix şi de ce scriu despre Felix ca să-mi amintesc de el.

M-a rugat, lucru de înţeles, să păstrez discreţia şi s-a interesat dacă putea să-mi fie de folos cu cărţile din biblioteca lui, iar în cele din urmă mi-a oferit, pentru munca mea la Felix, scrisorile şi jurnalele soţului ei. Faptul că s-a oferit să mă ajute m-a impresionat. Am asigurat-o că nu era nici o grabă, că am înaintat bine cu lucrul la Felix chiar şi fără să am cunoştinţă de aceste materiale, şi că hîrtiile mi-ar fi necesare abia cînd Felix

va ajunge să lucreze la biroul de emigrare în Palestina, așa cum a făcut și bărbatul ei.

Ea însă stărui. Vedeți, o să găsiți cu siguranță în jurnale cîte un indiciu. N-am apucat să citesc pînă acum din ele. Încă nu mă simt în stare. Dumneavoastră însă, spuse ea și nu-și mai încheie propoziția.

Mi-a adus mapa acasă, insistînd să plece imediat. Nu voia să mă deranjeze. În afară de asta, eram cu siguranță curios să răsfoiesc hîrtiile îngălbenite. Așa și eram. Am citit toată noaptea, pînă în zori, rătăcindu-mă în timpul lui, uitîndu-l pe Felix, auzindu-l numai pe el, descoperindu-i, în acel du-te-vino al scrisorilor, pe prietenele sale, pe prietenii săi, dar nu pe Casimir și nici pe Miriam. Cu toate acestea am aflat ecouri, coincidențe uimitoare. Așa de pildă, cînd am citit pe neașteptate cuvintele „micuțul meu" și, obosit cum eram, am alunecat de la lectura scrisorilor sale în povestirea mea, nemaiștiind timp de cîteva propoziții dacă descopeream sau inventam, dacă nu cumva prin Felix îl evocam cu mai multă precizie decît aș fi vrut. M-am dezmeticit, am închis mapa, propunîndu-mi să nu mai citesc un timp din ea. În noaptea aceea căzusem între timpuri. Citeam despre existența lui, iar aceasta mă împiedica să descriu existența lui Felix. Curiozitatea mea de a-l descoperi pusese în pericol existența lui inventată. Dar cu două, trei faze am reușit pînă la urmă să-l regăsesc.

În iulie 1929 Felix se mută în noua locuință, unde urma să-și deschidă și biroul, tot pe strada Bleibtreu, doar la trei case depărtare de locuința lui tante Betty. Casimir îi dăduse ideea. Lucrurile au mers repede, dar nu ușor. În cele din urmă tante Betty se liniști. Îi promisese că o va vizita ades și că împreună cu Casimir îi vor căuta un urmaș care să-i placă. Și pentru camera lui Wannenmacher pe care, de dragul lui Felix, n-o mai închiriase.

Miriam în schimb îl încolți. Voia să stea împreună cu el. De ce nu putea să priceapă ? Se săturase să iubească la comandă.

Iar Katia, pe care și-o făcuse aliată, îl asalta cu și mai multă stăruință. O jignești, Felix, o rănești în genero-

zitatea ei. Niciodată nu ți-a vorbit de căsătorie, ți-a respectat ideile în această privință, care mie, sincer vorbind, mi s-au părut întotdeauna cam suspecte. Nu fiindcă ții la libertatea ta — ci fiindcă abuzezi de libertatea ei. Încearcă să faci acest mic pas.

Ceru timp să se mai gîndească și se eschivă cu amabilitate, își dădu întîlnire cu cele două femei, le propuse să meargă la Müggelsee, să facă baie și să se întoarcă abia seara acasă. Știa că subiectul va fi reluat, oricît îi era de nesuferit. Dar îl lăsară în pace toată după-amiaza, de parcă ar fi vrut să-l menajeze. Katia povestea întîmplări de la redacție, iar furia ei îl molipsi ca de atîtea ori. Ceea ce nici Casimir, nici Laura nu izbutiseră, obținu ea fără efort : îl făcu să-i fie teamă de evoluția vieții politice.

Mereu le ținea aceeași amarnică litanie. Așa era. Republica îl ajută pe Hitler. Strîmbă legi pentru el și închide ochii. Nu întreprinde nimic, nu se apără, doarme. Ossietzky* e la închisoare. Înaltul tribunal al Reichului l-a condamnat pe motiv că ar fi divulgat secrete, cînd el n-a făcut decît să constate că se întîmplă lucruri nepermise : anume, că ne înarmăm. Tucholsky a plecat și n-a lăsat în urma lui decît resturi de melancolie. Iar cu noul șef, domnul von Gerlach, nu se împacă prea bine.

Ședeau ca pe o insulă, printre oameni care făceau plajă, se jucau, dormitau, forfota din jur era parcă alta, iar Felix se întreba ce se va alege de toți oamenii aceia.

În ultimele luni Katia se împlinise, se rotunjise. Cînd era supărată, ca acum, semăna cu o mamă care își face griji din cauza viitorului copiilor ei.

Ce să-i faci, Katia. Asta e. Miriam se ridicase în picioare, se întinse, își scutură părul. Îți faci griji, și eu îmi fac, iar Felix are și el gîndurile lui. Hai mai bine să intrăm în apă.

Porni în fugă spre mal, Katia o urmă, iar Felix rămase pe loc, țintuit de aluzia ei : Are și el gîndurile lui.

Dacă ar ști ea cît de vulnerabile și de fugare erau gîndurile sale, trezite parcă de acea zi, gînduri alcătuite

* Carl von Ossietzky (1889—1938), cunoscut publicist de stînga, redactor șef al revistei „Weltbühne", adversar al fascismului și militarismului, laureat al Premiului Nobel pentru pace în 1936.

din imagini, imagini fără gînduri : Cum stătea în fața lui, subțire și bronzată și cum, o clipă, a dorit-o nebunește, cum s-a pierdut apoi printre oameni și i-a devenit indiferentă, și cum se simțea copleșit de imaginea aceea a zilei de vară, pe care o cunoștea prea bine și era mereu nouă : Lacul tivit la margini cu linii groase și verzi, iar pe el, azurii-copilărești, nenumărate pînze, slove.

Femeile așteptaseră răbdătoare momentul prielnic, cînd era vlăguit de soare, sătul de o zi de trîndăveală. Intraseră, așa cum hotărîseră dinainte, într-o cîrciumă de țară, pălăvrăgiseră în timpul mesei, despre Laura, care nu mai apăruse, despre viața contradictorie a lui Casimir, și în tot acest timp, Felix sperase, în taină, că vor uita de el. De aceea surpriza a fost cu atît mai mare. Miriam o lăsă pe Katia să înceapă :

De ce te închizi în tine, Felix. Nu te înțeleg. Sînteți de atîta timp împreună. Ai nevoie de Miriam. Cu toții o știm. Cînd se întîmplă ca ea să lipsească nu-ți mai găsești locul. Dar te închizi ca un copil care vrea să aibă locul de joacă doar pentru sine și își alungă tovarășii de joacă cu îndărătnicia lui.

În timpul zilei sînt doar la bancă, nu sînt acasă și nu te deranjez. Miriam vorbi încet. Îl durea că din cauza lui ajunsese să se umilească în așa hal.

Știu asta, Miriam. Nu despre asta e vorba.

Atunci despre ce ?

Nu pot să-ți explic exact. Probabil că nu sînt capabil să-mi împart viața cu tine. Sună arogant. Poate că așa și e. Ar trebui să vă istorisesc o poveste nesfîrșit de lungă, dacă aș vrea să fiu mai explicit.

Atunci, povestește ! Katia o prinsese pe Miriam de mînă și începuse să lovească furioasă în tăblia mesei. Avem timp. Dacă din asta iese ceva bun pentru tine și Miriam n-ai decît, din partea mea, să povestești toată noaptea.

Nu, răspunse el. Nu pot, nu încă. Nu-ul deveni vizibil, ca un perete de sticlă protector prin care privea spre femei.

Renunțară. Dar mai înainte Katia îi spuse tot ce avea pe inimă, dîndu-și drumul plină de răutate și patimă : Să știi, micuțule, că am ajuns să mă întreb dacă

nu cumva și sentimentele tale au încetat să crească prea de timpuriu. Am uneori senzația că ne scapi printre degete, că faci parte dintr-o altă rasă de oameni. Încă necunoscută, destul de neobișnuită. Dacă n-aș ști că poți fi un băiat pe cinste, că o iubești pe Miriam, aș convinge-o să te părăsească, pentru totdeauna, să plece văzînd cu ochii. Așa însă — răgușise — așa însă o să trebuiască să-l sărute mereu pe broscoiul cel mic, pe gurița lui rece, așteptînd ziua cînd o să se transforme într-un prinț. Să sperăm. Iar după o pauză dramatică întrebă : Vii și tu ? Ultimul tren pleacă peste zece minute.

Trebuiau să se grăbească.

Cînd ieșiră în noapte din cîrcima afumată și încălzită, Felix se opri o clipă, inspirînd adînc. Cele două femei o luară înainte, el după ele. Nu s-ar fi mirat dacă întunericul le-ar fi înghițit încetul cu încetul, ca într-un vis.

Se mută în noua locuință. Casimir îi făcu rost de credit ca să-și poată cumpăra mobilele necesare și să plătească chiria pe trei luni în avans. Lucru pe care nu-l aminti însă în scrisoarea pe care o scrise părinților, de la noul său birou, primul birou care îi aparținea.

Scumpii mei părinți, iată-mă instalat în noua locuință ; prietenii dragi, care m-au ajutat, au plecat, iar eu am rămas să mă acomodez cu locurile încă neobișnuite. Poate că o să-mi fie mai ușor dacă o să încerc să vi le descriu.

Să nu vă mirați dacă vă scriu mai departe cu mîna. Mașina de scris nu s-a stricat. Funcționează prea bine, lucru de care tocmai m-am convins în biroul care e încă aproape gol. Face un zgomot atît de îngrozitor încît n-am mai fost în stare să gîndesc nici măcar o singură propoziție, darmite s-o scriu.

Casa o cunoașteți. Cînd veneați în vizită ați trecut deseori prin fața ei. E cel puțin la fel de pompoasă ca cea din care m-am mutat acum cîteva ceasuri.

Vă rog să poftiți înăuntru.

Firește că veți studia mai întîi jos la scară lista locatarilor. Printre nume veți descoperi și pe cel căutat, la etajul doi : Dr. Felix Guttmann, avocat, acreditat la

Tribunalul de land nr. 3. Consultații marțea și joia între orele 9 — 12 cît și la date convenite în prealabil. Exagerez, o astfel de tăbliță nu există încă. Nu pot s-o pun decît peste trei luni cînd mi-am încheiat stagiul și o să mă văd confirmat în noul meu rol.

Liftul nu-l puteți folosi, din păcate, fiindcă nu aveți cheie, dar scara împodobită cu stucatură și placată cu marmură cît și covorul albastru închis o să vă răsplătească pentru osteneală. La etajul doi veți găsi trei uși la fel de înalte, vopsite în alb. Pe cea din dreapta se află deja o plăcuță de alamă : Dr. Felix Guttmann, avocat. Sunați. Secretara, pe care nu am angajat-o încă, vă deschide, vă conduce într-o încăpere mică, vă invită să luați loc (ceea ce, pe moment, ar fi o obrăznicie, deoarece în sala de așteptare nu se află nici o piesă de mobilier) și vă roagă să așteptați o clipă. Firește că am să vin personal să vă conduc în birou, în camera mea de lucru. Așa cum v-am spus, e o încăpere exagerat de mare și deosebit de economic mobilată. Nu există decît un birouaș grațios, care nu-i va intimida cu siguranță pe clienți, două scăunele modeste, iar pentru mine un scaun cu spetează înaltă, masiv și greu. L-am primit de la tante Betty. Probabil că voia să scape de monstruozitatea wilhelmiană. Mie însă îmi convine. Un covor donat de Katia și așternut pe oglinda vastă a parchetului se adună într-o pată de culoare. El ne conduce spre un viitor grup de fotolii, indicat pe moment de o măsuță rotundă de culoarea abanosului și un fotoliu de velur cam șubred. Pe o latură a camerei, vizavi de ferestrele care încă nu au perdele, se înalță o minunăție de dulap de acte. Dacă eu n-o să reușesc, el în orice caz o să le impună mandanților respect.

Am uitat telefonul ! Care pentru tata a însemnat întotdeauna un lux. Va fi instalat în următoarele zile.

Din acest centru, de unde trebuie să pornească iluminări juridice, o ușă duce spre secretariat, unde pe un birou, mai mic decît al meu, se află vechea mașină de scris care așteaptă o pereche de mîini iuți. Firește că există și un scaun. Un dulap cu rafturi stă în așteptarea primelor dosare. Aceasta ar fi deci cancelaria, despărțită în mod curajos de dormitorul meu prin baie.

Dormitorul e dominat de un pat pe cît de lung pe atît de lat, pe care mama nu-l învrednicește nici măcar cu o singură privire, și e completat de un dulap de haine foarte frumos pe ușile căruia au înmărmurit doi cocori în relief.

Printr-o ușă secretă pătrundem în camera berlineză, a cărei destinație nu a fost încă stabilită, fapt pentru care o și părăsim deîndată ca să intrăm în camera de zi, aflată pe cealaltă parte a coridorului. Acolo vă așteaptă, pe lîngă grupul de fotolii, lampa cochetă cu picior și comoda barocă dăruită de Miriam cu ocazia mutării, o surpriză pe care mi-am permis-o la îndemnul consilierului meu în probleme de finanțe, Casimir : un pian al fabricantului berlinez Schwechten. Bineînțeles că am să vă cînt ceva. Ce ziceți de o nocturnă de Chopin ? Papà are o slăbiciune pentru muzica lui. Trebuie să fiți însă înțelegători. Mi-am ieșit puțin din mînă.

Înainte de-a o lăsa pe mama să inspecteze bucătăria, să ne uităm la sufragerie : destul de mare ca să încapă în ea o masă ovală cu șase scaune Biedermeier și un bufet mai mic. Sînteți mulțumiți ? Îmi permiteți, așadar, să vă mai invit și altă dată, dar la o tratație mai bogată ? Dealtfel vă sînt din toată inima recunoscător că nu mi-ați pus nici măcar o singură întrebare care să-mi fie penibilă. Să zicem : Pentru ce atîta cheltuială ? Sau : Ești așa de sigur că o să apară și clienții ? Sper, dragă papà, și mă bazez pe relațiile mele. Firește că voi fi chemat și ca avocat din oficiu.

Vă conduc la lift, mergem împreună jos. Taxiul vă așteaptă. Adio ! Salutări Elenei și lui Jona ! Vă îmbrățișează al vostru fiu recunoscător, Felix.

A asistat plin de nerăbdare la instalarea telefonului. Instalatorii l-au lăsat apoi singur cu aparatul. S-a așezat la birou, privind întrebător spre telefon, acesta însă tăcea. Cine putea ști că de-acum încolo era de găsit în felul acesta ? Numărul lui nu avea să apară decît în următoarea carte de telefon, după ce-și va fi completat fișa.

Trebuia deci să facă el începutul. O luă pe îndelete, încîntat că poate să-i surprindă pe ceilalți, să-i smulgă din gîndurile sau din treburile lor, să-i întrerupă.

Vocea i se schimba de cum ridica receptorul și începea să vorbească în el. Devenea mai preocupată, mai distantă. Vorbea mai repede, nu ca să cîștige timp, ci ca să înșele timpul. Și de fiecare dată și-l imagina pe cel sau pe cea de la celălalt capăt al firului, într-un mod copilăresc, ca pe o imagine în oglindă, legată de el, reacționînd la tot ce făcea el, imitîndu-i glasul și gesturile. Învăță cum să-și captiveze partenerii de conversație întinzîndu-le tot felul de curse verbale : Ce mai voiam să spun ? Știai că ? Ați auzit cumva ?

De fiecare dată cînd ridica receptorul, forma numărul, îi treceau mai multe prin cap decît își permitea apoi să spună, doar noaptea în timp ce lucra, îl apuca uneori cheful să-și facă de cap, avea nevoie de glasurile cunoscute, le provoca să-i povestească, nu se mai gîndea la nota lunară, se transforma într-un copil care cere să i se povestească pînă adoarme : Povestește, te rog, hai, mai spune. Cum a fost atunci cu Laura ?

Primele săptămîni le-a petrecut acasă mai mult sau mai puțin la telefon. Interesîndu-se de mobilele pe care le comandase, cerînd să i se confirme dimensiunile perdelelor, comunicînd numărul său de telefon tribunalului, lui Sommerfeld, tante Betty, Jona, descoperind că prin aceste chemări îi ademenea pe ceilalți, îi punea în mișcare și era fericit la gîndul că un timp o să se gîndească la el.

Prima pe care o sună fu Miriam, la bancă. Pentru prima oară se prezentă drept doctorul Guttmann. Dorea să vorbească cu domnișoara Felsenstein.

Cine era la aparat și despre ce era vorba.

Avocat doctor Gutmann. Într-o problemă urgentă.

Așteaptă, aude murmur de glasuri, apoi respirația ei, aproape de tot.

Tu ești, Felix ?

Da, Miriam. După cum auzi, am și eu telefon.

Dar nu e permis —

Nu mai spune nimic, știu ce vrei să-mi spui : Convorbirile particulare în timpul orelor de serviciu sînt interzise.

Ea rîde înfundat.

Așa e, domnule doctor.

Vrei să vii astă-seară la mine ?

După o mică pauză, pe care telefonul o subliniază, căci nu e gîndit pentru pauze, ea spune : Vorbești serios ?

Te rog, Miriam.

Bine, am să vin, pe la șapte jumătate.

Mă bucur, spune el. Ce zi e astăzi ? Marți ?

Nu, miercuri, rîde ea și închide.

La drept vorbind, telefonul regizase totul, îl îmboldise s-o invite. De acum încolo însă, avea să se joace, să comande, să ademenească cu ajutorul acestui aparat. Și se dovedi a fi foarte iscusit. Cînd Laura reapăru pe neașteptate, vocea ei îl luă prin surprindere, apoi îl tulbură, și cînd el încercă s-o oprească, jocul se transformă într-un joc de-a v-ați ascunselea, nu pentru el, ci pentru ceilalți, căci o întrebase și pe ea, ca și pe Miriam, ce zi este, vineri îi răspunsese ea, iar el o rugase să-l viziteze, iar ea apăruse, și rămăsese peste noapte, ca Miriam miercuri, și așa avea să rămînă. Miercurea și vinerea, conform înțelegerii telefonice, un joc riscant, căruia Casimir îi puse capăt :

Îl sună să-l anunțe că Miriam fusese concediată de banca ei, scandalul de pe Wallstreet avea urmări dezastruoase asupra băncilor din toată lumea, ea însă era mai puțin lovită decît cei mai mulți, căci tăticul ei, cel cu diamantele, trăgea acum foloasele, așa că putea să-i poarte de griji, tu însă, continuă el fără să-i dea lui Felix răgaz să spună ceva, ar trebui, de dragul ei și fiindcă mă superi și pe mine, să pui capăt amorului tău dublu atît de bine reglementat, micuțul meu.

De unde știi ?

Am știut de la început.

Laura ți-a — ?

Nu. Dar îți transmite că vinerea viitoare va vorbi la o adunare în Prenzlauer Berg, așa că va trebui să renunțe la vizita ei.

Primul caz : O baladă pentru Kuddel

Felix nu fusese nevoit, așa cum se temuse și cum îi prorocise Jona pe una din cărțile sale ilustrate — Draga ta mamă mi-a citit falnica descriere a noului tău domiciliu. Cu cît optimism, mi-am zis eu, pornește domnul doctor Guttmann la drum. Își procură un frac fără să știe dacă va avea nevoie de el. Poate că așa se cade în zilele noastre. Poate că eu sînt acela care exagerează, poate că tu, în orice caz îți doresc să nu fii nevoit să aștepți prea mult în spatele biroului tău și să se prezinte cît mai iute clienți solvabili care să-ți ceară sfatul — așadar, Felix nu fusese nevoit să aștepte prea mult apariția clienților. Primul caz, de care s-a ocupat mai multe săptămîni, i-l datora lui Sommerfeld, care se ținuse de cuvînt și îl ajutase. Sommerfeld îl sună la telefon, se interesă cu ușoară ironie despre mersul afacerilor, nici n-așteptă vreun răspuns, ci îi anunță vizita cuiva care, așa spunea el, era în rahat pînă la gît. Nici nu vă pot spune, Guttmann, cît de urîtă e toată povestea. În nici un caz, să nu vă lăsați intimidat de polițiști, politicieni, procurori și alți interesați. Toți vor să-și bage nasul.

Felix nu era prea bucuros. Se vede că Sommerfeld voia să scape de o treabă neplăcută sau să-l pună pe el la încercare. Katia, care trecea aproape în fiecare zi pe la el, în drum spre redacție, interveni, alungîndu-i îndoielile : Ce prostie, Felix, probabil că Sommerfeld are o părere foarte bună despre tine, din moment ce-ți încredințează un caz. Dar cu scrupulele tale, cu nehotărîrea ta, nu faci decît să-ți stai tu însuți în cale. Așteaptă să vezi despre ce e vorba.

Dar nu mai apucă, căci Sommerfeld nu-i dădu nici un răgaz. De cum plecase Katia, apăru tînărul. Era în toate privințele un străin. Se mișca de parcă nu avea încredere în membrele sale. Vorbea de parcă atunci învăța fiecare cuvînt. Probabil că așa apăruse odinioară

Kaspar Hauser *, gîndi Felix. Totul la omul acesta părea neformat. Căpățîna prea mare, părul blond și subțire, care arăta ca o perucă ieftină, fruntea înaltă, peste măsură de bombată, ochii ce clipeau fără gene, nasul turtit, gura de copil. Era un chip care nu putea exprima decît uimire și teamă.

Felix se strădui să pară liniștit, dar simpla prezență a oaspetelui său îl tulbura. Băiatul se ghemuise pe scaunul de lîngă birou, cu capul plecat, cu mîinile uriașe de copil încleștate în jurul genunchilor, înconjurat parcă de o aură de disperare. Se vedea că era împăcat cu tot ce i se întîmplase.

Dintr-o scrisoare a lui Sommerfeld, pe care băiatul i-o întinse îndată, Felix află întreaga poveste. Se citea ca o parabolă a josniciei, și povestea despre tînărul Kurt Gerschke, poreclit Kuddel, al șaptelea din opt copii ai unei familii din Prenzlauer Berg, care tot timpul s-a silit să fie la fel ca ceilalți, dar a rămas mereu în urmă, la școală și mai tîrziu la muncă. Tatăl său muncise în ultimii zece ani ca lăcătuș la AEG, căci acum fusese concediat. Mama sa cîștiga un ban ca spălătoreasă și cusătoreasă.

După terminarea școlii, Kurt fusese ucenic la un pantofar. Acesta însă își pierduse răbdarea cu el, iar de atunci se făcea util jucîndu-se cu copiii din casă, cum scria Sommerfeld. Din cînd în cînd era folosit ca mesager, căci te puteai încrede în el.

Felix îi aruncă în timp ce citea cîte o privire tăcutului său musafir, imaginîndu-și-l pe uriașul din fața lui dansînd hora cu copiii în cîte o curte dosnică.

Viața lui Kuddel s-a modificat radical la 1 mai 1929. Nu așa însă cum stătea scris în apelurile și cuvîntările

---

* Kaspar Hauser (1812—1833), personaj faimos, a cărui origine, pînă azi necunoscută, a suscitat cele mai îndrăznețe speculații. A apărut în 1828 la Nürnberg, avînd asupra lui o scrisoare prin care se povestea că băiatul fusese crescut într-un loc tainic. Dealtfel nu cunoștea decît puține cuvinte, se hrănea numai cu pîine și apă, dînd dovadă de o totală necunoaștere a celor mai elementare lucruri. Susținut de personalități influente, a fost educat și primit în cele mai selecte cercuri ale vremii. Dezvoltarea sa psihică a rămas însă limitată. A murit de pe urma unei răni misterioase.

bătăioase și avîntate. Se alăturase unui grup de tineri muncitori care voiau să ia parte la demonstrația interzisă de prefectul de poliție. Manifestația s-a transformat într-o luptă de stradă. Membri ai SA-ului i-au atacat pe comuniști și social-democrați, s-a ajuns la lupte sîngeroase, iar poliția a profitat de ocazie să intervină energic. Manifestanții au fost vînați, înconjurați, loviți, arestați. Dubele verzi ale poliției s-au umplut. Au fost luați o mulțime de neștiutori, de nevinovați, printre ei și Kuddel.

N-a înțeles de ce fusese dus la Moabit* și închis împreună cu alții într-o celulă. O noapte întreagă a șezut pe un pat de scînduri, fără să reacționeze cînd cineva îi vorbea sau încerca să-l întrebe cîte ceva. Nici atunci cînd, dimineața, fusese împins de doi polițiști într-o sală mare, iar judecătorul declarase că în timpul unei demonstrații interzise îi provocase cu un box unui polițist o fractură gravă de craniu, fiind, așadar, acuzat de tulburarea ordinii publice, provocare premeditată de leziuni corporale grave și opoziție față de puterea de stat.

Nimic din cele susținute nu era adevărat. De cum începuse bătaia, Kuddel se ascunsese într-o intrare tremurînd de spaimă din toate încheieturile. Polițiștii care îl descoperiseră după ce trecuse totul și îl săltaseră, își mai bătuseră și joc de el, îl numiseră un papă-lapte și îl sfătuiseră să nu facă în pantaloni.

Nici la tribunal Kuddel n-a rostit un cuvînt. Judecătorul l-a întrebat dacă acuzațiile erau adevărate. El a tăcut. Existau martori. Judecătorul l-a privit întrebător, apoi i-a făcut semn cu mîna, iar unul din polițiști i-a spus că acum putea să se care, să plece. Era atît de uimit de lucrul acesta, încît un timp a umblat fără țintă prin oraș înainte de a se duce acasă, unde spre marea lui mirare n-a fost certat și nici bătut. Ba tata a mai stat și de vorbă cu el, i-a pus niște întrebări, i-a înjurat pe nu știu ce mahări pe care el nu-i cunoștea și a repetat tot mereu că nimeni n-avea voie să se poarte așa cu

---

* Cunoscută închisoare și tribunal de drept comun din Berlin.

alde noi, că el nu permitea, că trebuia să lupte, că sindicatul avea să-l ajute.

Kuddel n-a făcut cunoștință cu sindicatul, în schimb cu domnul doctor Sommerfeld, care era de trei ori mai gras decît tata, care mirosea dulce și-i povestea ce se întîmplase cu adevărat. Atunci a putut și el să vorbească. Iar domnul doctor Sommerfeld l-a trimis la domnul doctor Guttmann, care nu semăna deloc cu domnul doctor Sommerfeld, căci nu era mai mare decît copiii cu care se juca el în curte. Doar vocea lui nu semăna cu cea a unui copil.

Felix încerca să-și imagineze ce gîndea băiatul din fața lui. Terminase de mult de citit comunicarea lui Sommerfeld, mai aflase, spre spaima lui, că un polițist și doi tipi de la SA puteau oricînd să depună mărturie împotriva lui Kuddel, și era cît pe-aci să-l sune pe Sommerfeld, să-i spună că nu se simțea în stare să preia chestiunea, că îl depășea, că își imaginase cu totul altfel primul său client.

Kuddel însă parcă ar fi simțit ce se întîmpla cu el. Îi căută privirea. Și dintr-o dată pieptul i se umflă și întregul său corp fu cutremurat de un suspin. Niciodată în viață, lui Felix nu-i fusese dat să audă un vaiet atît de nevinovat și totodată atît de disperat.. L-a impresionat atît de tare încît cu greu izbuti să-și stăpînească un suspin la fel de adînc.

Netezi cu mîna scrisoarea lui Sommerfeld, își aprinse o țigară, căutînd un început, o propoziție care putea să mîngîie sufletul acela rănit. Încet, ca și cum ar fi fost vorba de o confidență, spuse :

Am citit cu multă atenție cele scrise de domnul doctor Sommerfeld. În timp ce-i vorbea așa își dădu seama că nu găsise tonul potrivit. Pot să-ți spun pe nume ? întrebă el după o scurtă ezitare și continuă după ce, un timp, Kuddel îl privise cu gura căscată, fără să dea un semn de înțelegere : Poți să ai încredere în mine. Știu că ți s-a făcut o nedreptate, că oamenii nu spun adevărul și că vor să-ți facă rău : Vreau să te ajut, Kuddel, dar am nevoie și de ajutorul tău. Fii atent, am să-ți povestesc acum ce s-a întîmplat la 1 mai, exact așa cum am aflat de la domnul doctor Sommerfeld și cum

sînt încredințat că a fost. Trebuie doar să mă asculți. Și să mă întrerupi doar atunci cînd spun ceva neadevărat. Mă-nțelegi ?

Pentru prima oară băiatul îi răspunse. Dădu ascultător din cap. Dar apoi părea să-și fi epuizat toată energia, căci din nou se pleoști, se închise în sine, făcîndu-l pe Felix să pună atîta suflet în relatarea întîmplărilor de parcă în felul acesta ar fi sperat să-l trezească la viață pe nefericitul băiat.

Și într-adevăr reuși. Încetul cu încetul Kuddel se învioră. Iar cînd Felix aminti boxul cu care l-ar fi lovit pe polițist, Kuddel începu cu adevărat să vorbească. Rostea fiecare cuvînt separat, ca și cum sensul lui i-ar apăsa cu greutatea sa limba. În timpul acesta își deschidea și își închidea neîncetat mîinile.

Asta n-am făcut-o. N-am făcut eu așa ceva. Am văzut o groază de sticleți, dar ei pe mine nu m-au văzut. N-am dat în nimeni. Ei au dat în mine cînd m-au băgat în dubă. La cap și la spate. Zău, că nu am box. Ăi de-acasă știu. De un' să am ? Și ăia nici nu l-au găsit.

În timp ce vorbea sîngele i se urcase în obraji ; Felix îl vedea cum se forța și se lupta cu cuvintele, și dintr-o dată se simți copleșit de un sentiment de recunoștință. Sommerfeld nu-i pasase cazul fiindcă îl inoportuna, ci ca pe un fel de solie, pe care o înțelesese abia atunci. Kuddel nu era doar un ghinionist, pe care alții îl manipulau prin viață, maltratîndu-l și abuzînd de el, era un trimis al celor care în Biblie sînt numiți sarea pămîntului. Într-o lume în care dreptatea era împărțită între cei puternici, aceștia erau o povară îngrozitoare. Felix își aminti de cuvintele lui Jona. Îi vorbise despre Kuddel, fără să-i zică pe nume. Știuse de el, și Sommerfeld îi îndeplinise dorința trimițîndu-i lui Felix băiatul, ca pe un sol.

Acesta e punctul slab, spuse el și împinse într-o parte scrisoarea lui Sommerfeld. Singur l-ai descoperit, Kuddel. Anume, boxul, care nu exista cînd te-au percheziționat, vreau să zic cînd te-au căutat. A apărut abia a doua zi.

N-aveam eu așa ceva.

O să reușim, spuse Felix, se ridică în picioare, ocoli biroul și se apropie de băiat. Voia să-l atingă. Cînd își puse mîinile pe umerii lui Kuddel, simți că făcuse un legămînt cu el, și nu doar cu el.

Acum poți să te duci acasă, spuse el. Am să mă pregătesc pentru proces și trec în orice caz și pe la voi.

Kuddel îl părăsi; era din nou prostovanul care se lovea de mobile și se forța să vorbească, dar rămase totuși prezent.

Felix știa că într-un anume fel n-avea să mai scape niciodată de el.

În următoarele săptămîni Kuddel hotăra totul în viața lui, ce avea de făcut, cum să gîndească, la ce să viseze. Încetează cu Kuddel ăsta al tău, ofta Casimir, nu-i ești tată, ci doar avocat. Katia, în schimb, îl ajută mai mult, culese informații de la tribunal, adună toate știrile din ziare despre evenimentele de la 1 Mai și despre pretinsa fărădelege a lui Kuddel. Iar Miriam cuceri un teritoriu interzis, lucru pe care Felix îl acceptă fără să spună un cuvînt. Cum își căutase în zadar un post, începu să lucreze pentru el, scria, telefona și rămînea uneori la el și peste noapte, cînd avea impresia că Felix o luase prea de tot razna cu „kuddelismul" lui.

Dacă aș putea aș compune o baladă, îi scrise el lui Jona, despre primul meu client, un băiat neajutorat care a nimerit între partide, ca să zic așa, deși exprimarea aceasta nu e prea limpede. Poate că într-o bună zi o să existe un cîntec despre el. E lesne de imaginat. E vorba de unul din acele ciudate personaje care supraviețuiesc în cîntec fiindcă pentru viață nu sînt apte. Între timp acțiunea a fost înaintată spre judecare. Peste trei săptămîni voi pleda întîia oară. M-am gîndit ades în ultimul timp la lege și la cei drepți. Nu sînt prea sigur de mine, și cine știe dacă voi mai fi vreodată.

Prima strofă povestește despre o vizită la familia Gerschke. Lîngă gara de mărfuri, îi spusese Sommerfeld, strada Gumbinner 24, curtea din spate, a doua intrare, la subsol. Cel mai bine luați *Ringbahn*-ul și coborîți la stația Greifswald.

Așa și făcu. Nu cunoștea cartierul. Burniță, cîmpul pustiu și întins de șine la care se uita părea acoperit de văluri murdare, la fel și blocul de la margine. Pe drum, doar trecători răzleți care se asemănau în chip ciudat. Fie că-și strîngeau cu mîna haina la piept, fie că își ascundeau fețele sub umbrele. N-ar fi îndrăznit cu nici un preț să-i întrebe de drum.

Cînd o coti în strada Gumbinner, ușa de la cîrciuma din colț se deschise, un copil țîșni afară, urlînd, începu să alerge în cerc pe stradă, tot în cerc. Țipa, urla, și din nou Felix avu senzația că era exclus, că nu putea să intervină, să întrebe, să consoleze. Cînd se hotărî, în sfîrșit, să se ducă la copil, acesta se întoarse și alergă înapoi de unde venise. O clipă, din interior răzbătură voci puternice de bărbați. Felix uitase că ploua. Umezeala îl pătrunse pînă la piele, și își zise că toți cei care trăiau aici nu mai observau de mult ploaia. O ploaie care nu înceta niciodată, care ștergea anotimpurile, căldura și bucuria, și își aminti o poezie în care era vorba de o ploaie bolnavă.

Îi găsi pe Kuddel și familia sa în pivniță, într-o încăpere mică, în care igrasia zugrăvea modele prin tapetul ros.

Acum nu mai erau decît ei patru, zise doamna Gerschke, cei doi mai mici, ea și bărbatul ei, și de aceea se descurcau mai ușor, parcă locul nu mai era atît de strîmt, nu te mai loveai de unul sau de altul, spunea, tot ștergîndu-și mîinile cu șorțul, dar, spuse domnul Gerschke, cînd alde noi nu mai capătă decît ajutorul de șomaj și toată ziua stă degeaba, de-i vine să-și ia cîmpii, ce să mai zic, spuse domnul Gerschke și își umplu pipa cu o iarbă care nu arăta a tutun, și spuse, e bine că vreți să-l ajutați pe Kuddel, domnule doctor, și sindicatul o să vă plătească, fiindcă băiatu' ăsta, vă zic eu, n-are nici o vină, habar n-are ce i s-a întîmplat și de ce se băteau ăia, l-am luat și eu o dată la o adunare de-a mea de partid, la social-democrați, și-a căscat ochii și urechile, și mi-am zis, ia te uită ce s-a mai deșteptat Kuddel, dar mai apoi cînd l-am întrebat cîte ceva, n-a știut să-mi zică nimic, vă zic eu, și spuse, zi și tu ceva, Kuddel, dar acesta n-a spunea nimic, se uita doar la Felix

căscînd gura, iar fratele mai mare îi spuse, mutălăule, la care domnul Gerschke îl puse la punct, vezi-ți tu de rahatul tău, spuse el, băiatul e nevinovat ca un miel și acum naziștii vor să-l bage la apă, și apoi întorcîndu-se spre Felix adăugă, dac-aș fi fost eu cu Kuddel și nu cu tovarășii mei, vă zic eu, i-aş fi pisat eu, fiin'că eu am un box din ăla, și am un pumn, pe cinstea mea, spuse el, iar Felix spuse la rîndul lui, cel mai bine ar fi să aruncați boxul imediat în Spree.

Cea de-a doua strofă povestește despre un telefon al procurorului-șef pe care Sommerfeld i-l prevestise. Nu promiteți nimic, Guttmann, îl avertizase el, o să încerce să vă atragă de partea lor. Ascultați-i, dar nu le promiteți nimic.

Ceea ce și făcu în timp ce vocea silit neutră de la celălalt capăt al firului îi vorbea : Doar ne cunoaștem, dragul meu, auzi el, de aceea nici nu e necesară o introducere și pot să trec direct la subiect, auzi el, dragul meu, auzi el, e de neconceput, cînd între timp am aflat atîtea lucruri bune despre dumneavoastră, auzi el, de ce vă împovărați de la bun început cariera cu un astfel de caz, povestea aceasta nefericită, care tot nu mai poate fi schimbată, chiar de-ar fi să dați la iveală cu ajutorul lui Sommerfeld cîteva aspecte noi, dragul meu, auzi el, chiar și în acest caz cele trei depoziții ale martorilor nu pot fi contestate, auzi el și ar fi vrut să spună că nici cei trei martori nu erau totul, renunță însă și auzi, cred că vom putea cădea de acord, măcar de dragul băiatului, pentru care puneți atîta suflet, dragul meu, chiar prea mult suflet, auzi el, dragul meu, auzi el, dacă ați putea să-l convingeți să-și recunoască fapta, am putea conta pe o pedeapsă mai ușoară, auzi el, căci avem și noi înțelegere pentru băiatul ăsta prost, care s-a lăsat prins în toată povestea, dar atunci nu mai auzi nimic, ci spuse : Permiteți-mi, domnule coleg, să am și eu o părere.

Cea de-a treia strofă povestește despre doi martori care se întrec unul pe altul în dovezi de sinceritate, și despre un al treilea, care se mai îndoiește, căci acesta, polițistul, care în prima sa depoziție știa să relateze cu exactitate cum îl lovise Kuddel pe colegul său, sergentul-major Schindler, avînd răgaz să mediteze asupra eve-

nimentelor, începu să aibă scrupule și declară, ei bine, nu mai sînt chiar sigur dacă acuzatul este într-adevăr cel pe care eu, domnule președinte, dar totul s-a petrecut așa de repede și cu atîta lume, iar cînd m-am dus la fața locului, băiatul fugise, și a fost adus mai tîrziu, și atunci mi-am zis, fiindcă ceilalți doi susțineau sus și tare, cei doi domni, vreau să spun, care au depus mărturie, mi-am zis să el trebuie să fi fost, da, așa trebuie să fi fost, și acum să dăm cuvîntul, pentru ca adevărul să nu se clatine, celor doi martori oculari, după cum subliniază ei, cei doi oameni ai SA-ului Hirth și Obermann, care sînt atît de uniți în păreri, încît unul poate vorbi pentru celălalt, căci ce știe Hirth, aș putea să jur, știe la fel de bine și Obermann, că acuzatul a dat de cinci ori cu un obiect, despre box e vorba, în polițist, l-a doborît, fără nici un motiv, da, fără nici un motiv, confirmă Hirth, care adaugă, aș putea să jur, l-am văzut cu ochii mei, și după aceea a luat-o la sănătoasa, continuă Obermann, noi după el, camaradul Hirth și cu mine, și cînd a vrut să se ascundă i-am făcut atenți pe polițiști, ăsta e, vă asigurăm noi, și eu, adaugă Hirth, și eu am fost atent să nu sară cumva vreunul din tovarășii lui să-l ajute.

Cea de-a patra strofă povestește cum s-au întreținut judecătorul și Kuddel, la care trebuie să menționăm că discuția s-a desfășurat foarte unilateral, căci judecătorul avea mai multe întrebări decît Kuddel răspunsuri : Puteți să-mi spuneți, întrebă judecătorul, ce ați făcut în timpul adunării. Și fiindcă fusese întrebat cu atîta prietenie, Kuddel îi răspunse peste așteptări de amănunțit, fiind însă mereu întrerupt de judecător. Da, răspunse Kuddel, am plecat cu ceilalți. Care ceilalți ? întrebă judecătorul. Păi, oameni pe care-i știu, spuse Kuddel, spre Alex *, dar n-am ajuns pînă acolo. De ce nu ? întrebă judecătorul. La care Kuddel îi explică ușor uimit, fiindcă străzile erau pline, și se luaseră la bătaie, polițiștii, și ai noștri, și SA-ul, spuse Kuddel. Judecătorul întrebă : Și dumneavoastră ați văzut toate acestea ? Punîndu-l

* E vorba de Alexanderplatz, cunoscută piață din centrul Berlinului.

astfel în încurcătură pe Kuddel : Păi asta ziceam, spuse el, asta am văzut, și apoi ceilalți, cu care am plecat, nu mai erau acolo, și eu eram singur, și fiindcă o luaseră razna de tot. Cine ? întrebă judecătorul. Cine o luase razna ? Păi, ăia care se băteau, explică Kuddel, de aceea am șters-o, mi s-a făcut frică, m-am ascuns sub o poartă, să aștept acolo pînă cînd pleacă. Apoi însă, întrebă judecătorul, a apărut un polițist ? Ce polițist ? întrebă Kuddel la rîndul lui. Vă gîndiți la ăia care m-au arestat ? Dar judecătorul nu se mai gîndea la aceia. Nu aceia, îl corectă el, ci celălalt, cel pe care l-ați lovit. La care Kuddel îi răspunse : Asta n-am făcut-o. Știți doar. Și-i adevărat. Chiar dacă tipii de la SA spun altfel. E adevărat ce-am povestit eu la post, chiar atunci. Iar apoi Kuddel n-a mai dat nici un răspuns la întrebările judecătorului, și aici s-a încheiat și discuția.

Cea de-a cincea strofă ar putea povesti ce-au vorbit Felix și procurorul în apărarea și împotriva lui Kuddel, ea povestește însă cum a recepționat Katia pledoaria lui Felix și de ce entuziasmul ei l-a indispus. Îl așteptase pe coridorul din fața sălii de judecată. Îi era totuna că în jurul lor se adunau tot mai mulți curioși, fiindcă voia cu tot dinadinsul să-i vorbească : Ce voiam să-ți spun, Felix, stai acum o clipă locului și ascultă-mă, nu te-am crezut în stare, te rog să nu fii jignit, n-am crezut că ai fi în stare să renunți așa total la distanța ta îndelungat exersată, că ai putea să te identifici în chip atît de pătimaș cu o ființă simplă, care ți-e străină, îți dă bătaie de cap, spune ea, nimic n-ai uitat, ai invocat tot ce-l făcea pe băiatul ăsta, dincolo de nevinovăția sa, nevinovat, neputința părinților, sărăcia lor fără de speranță, ca o rîie, de care ar vrea să scape, dar nu pot, spune ea, și ai vorbit pentru el, spune ea, cum ar fi vorbit el dacă ar fi fost în stare, și nu numai pentru el, iar eu am să scriu despre toate acestea, deși aș fi vrut să mă abțin, fiindcă te cunosc, dar acum trebuie s-o fac, fiindcă ceilalți, spune ea, ai citit doar — da, știu, o întrerupe el și furia lui o sperie, am citit, și aș fi chiar mîndru dacă n-aș înțelege că de fapt abuzați și de mine, ca de Kuddel, mă folosiți pentru cauza voastră, mă includeți în programul vostru, în partidul vostru, fără să

mă întrebați ce sînt, comunist, social-democrat, căci nu sînt nimic, cum nici Kuddel nu e, dacă tot mă compari cu el, pe bună dreptate dealtfel, nu sînt nimic, Katia, nu vreau să mă las fixat în paragrafe, hotărîri, idei, toate astea mă îmbolnăvesc, spune el, și ea îl îmbrățișează, iar el se opune, ridicînd din umeri, îl conduce apoi pe coridor în jos, spre scări, unde îi dă drumul și îi spune încet : N-o să mai găsești mulți asemenea lui Kuddel, ca să te cunoști pe tine însuți, Felix.

Cea de-a șasea strofă se arată a fi disproporționat de scurtă : Nu redă cuvîntări, nici conversații sau mărturii. Ea consemnează pur și simplu ce s-a întîmplat mai departe cu Kuddel. Tribunalul l-a condamnat pentru tulburarea ordinii publice la șapte luni închisoare, din care n-a ispășit decît cinci. După eliberare l-a vizitat imediat pe Felix, i-a mulțumit frumos și nu s-a mai arătat apoi niciodată. Pînă cînd Felix a aflat dintr-o notiță mică din ziar că Kurt Gerschke, numit Kuddel, „bătăușul de la 1 Mai" își tăiase cu un briceag venele și murise. Fusese descoperit mort de un acar într-un depozit din gara de mărfuri.

Sommerfeld îi telefonă. Dacă aflase ?

Acum o să țipe, mulți, și o să acuze, spuse Sommerfeld încet, dar puțini o să plîngă.

17

Prevestiri

E vocea lui și totuși nu e : Povestește întîmplări din viața lui, răspunzînd unui prieten. Convorbirea a fost difuzată la radio în septembrie 1974. Eu o ascult în ianuarie 1985, cu unsprezece ani mai tîrziu. Nevasta lui mi-a adus în urmă cu cîteva zile cele două role. Nu se gîndise la ele, cînd adunase hîrtiile pentru mine. Dar declarațiile lui ar putea fi, zicea ea, mai stimulatoare decît scrisorile sau jurnalele.

Așa au și fost, dar în alt sens. Vocea, pe care atîta timp nu am mai auzit-o, mi-a fost deîndată familiară.

Aceeași intonație. Cu toate acestea părea să vină de la o depărtare peste care nu puteam trece. Îl ascultam pe el și în același timp pe un altul. Fizic el nu mai există, pe cînd celălalt căpăta tot mai mult contur, îl puteam vedea, și mă uimea doar faptul că atunci cînd îl puneam să vorbească, Felix avea tocmai vocea aceasta, neschimbată, că amintirea ei nu pierise.

În zăpăceala mea am mers și mai departe, închipuindu-mi timp de cîteva clipe că și vocea era inventată. În cele din urmă m-am chemat eu însumi la ordine și mi-am concentrat toată atenția asupra celor ce le povestea. Multe le aflasem între timp, altele îmi erau necunoscute. Și din nou ne-am încurcat. Dădea citate din jurnalul său. Am căutat pasajele, le-am și găsit, dar le-am găsit altfel. Le modificase, în favoarea lui. Lucrul acesta m-a supărat, m-a revoltat pînă cînd am înțeles că și eu procedasem la fel. Făcuse corecturi, falsificase, ca să fie el însuși, să fie cel ce-a fost și care nu mai era. Comprimase timpul și își crease un fel de existență permanentă.

Îmi amintesc de el, fără să-mi pot aminti odată cu el.

Nenorocirea lui Kuddel i-a atras clienți. Cu acest caz, Felix devenise cunoscut. Veneau la el mai ales cei urmăriți politic, cerîndu-i sfatul sau ajutorul. Telefonul nu mai contenea să sune. Miriam nu mai pregeta luînd note, încurca nume și adrese, stabilea întîlniri, auzea povești triste, încîlcite, dramatice și inventa de supărare asasini și victime.

El însă refuza să mai primească clienți, fugea de la birou, își petrecea ziua la cafenea, citea ziarele de la un cap la altul, îl evita pe Sommerfeld care nu putea să înțeleagă atîta dispreț pentru necazul semenilor, iar cînd Miriam, ajunsă la capătul puterilor, îl întrebă după cîteva zile ce avea de gînd, îi răspunse de acum hotărît : Așa nu mai merge. Eu nu pot fi un avocat politic ca Sommerfeld. Nu am pentru aceasta nici calitățile, nici relațiile necesare. În cazul lui Kuddel am putut ignora situația politică, avînd în fața ochilor doar imaginea băiatului nevinovat și neajutorat. Dar la ceea ce ar urma de acum încolo n-aș putea face față. Ar trebui

să accept indicații, să procedez partinic. Și de asta, nu sînt în stare, Miriam.

Miriam stătea la biroul cel mic, pierdută pe gînduri, bătînd cu degetul într-o clapă a mașinii de scris. Cămăruța nu mai dădea impresia că ar fi pustie, așa cum fusese cu puțin timp în urmă. Activitatea din ultimele săptămîni umpluse camera cu dosare, documente, tăieturi din ziare, nenumărate bilete. Miriam nu avusese timp să facă ordine prin hîrțoage.

Mă asculți ? întrebă el, se rezemă de pervazul ferestrei și o privi nerăbdător.

În ultimele săptămîni dormise de cele mai multe ori la el, așa și cu o noapte înainte. Chipul ei obosit, nefardat îi părea mai copilăros ca de obicei.

Nu, spuse ea, ocolindu-i privirea, nu te-am ascultat, Felix. În privința asta, trebuie să ajungi singur la o concluzie. Și sînt sigură că ai și ajuns. Eu — Miriam se îndreaptă de spate, respiră adînc și începu să-și plimbe mîinile peste mașina de scris. Stînjeneala ei îl înduioșă, se duse spre ea, se așeză pe măsuța pentru acte și se aplecă spre ea : Te-am jignit ?

Nu. Dar s-ar putea s-o faci în viitor.

Cum de ți-a venit ideea asta ? El rîse, făcînd pe neștiutorul, deși ghicea unde voia ea să ajungă, de ce îi era atît de greu să vorbească.

Ea, la rîndul ei, îi ghicise jocul. Situația a devenit insuportabilă, spuse ea. Dorm la tine, locuiesc la tine, lucrez cu tine, îți gătesc, iar cînd ție nu-ți mai convine, mă trimiți acasă la mine.

Dar nu-i chiar așa. El se retrase din nou la geam, îi întoarse spatele, așteptînd.

Îi vorbea cu voce scăzută, grăbindu-se, ca și cum n-ar fi vrut să-i dea prilejul s-o întrerupă. Te va lăsa rece, ce am să-ți spun eu acum. O să mă asculți, iar eu știu și ce răspuns ai să-mi dai. De aceea ar fi poate mai bine pentru noi amîndoi, și în orice caz mai plăcut, dacă mi-aș ține gura și aș lăsa lucrurile să meargă de la sine. Dar nu mai suport. Și fiindcă în ultimele săptămîni s-au întîmplat atîtea lucruri care m-au tulburat. Am muncit cu rost, am avut satisfacții. Am lucrat împreună cu tine. De fiecare dată cînd zăceam obosiți

morți unul lîngă altul, și eu încercam să te îmbărbătez, să te ajut să treci peste îndoielile tale, mă întrebam de ce nu poate fi mereu așa. Mereu. Și de fiecare dată îmi spuneam — și simțeam cum în felul acesta mă răneam eu însămi — că îți lipsește o însușire care la alții e firească. Ești temător, îți păzești singurătatea ca pe un giuvaer. Iartă-mă, dar nu-mi vin alte cuvinte în minte. Aș putea să mă exprim și mai brutal. De pildă : Tu nu ești în stare să iubești, Felix, pentru că nu poți să uiți de tine nici măcar o singură clipă. Și dacă acum te întreb din nou de ce nu vrei să mă mut de tot la tine, o fac pentru că te iubesc și din cauza asta mă port ca o proastă.

Își ținu respirația, așteptînd. Pe Felix, tăcerea care se lăsase dintr-o dată în cameră îl sufoca. Răsuflarea sa aburi geamul. Văzu apoi cum insula cenușie și umedă se topea și cum se întinse din nou cînd începu să vorbească : Nu-mi pot închipui viața și nici munca mea fără tine. Ești aici, cu mine. Sincer vorbind însă, m-aș simți neliniștit dacă ai renunța la locuința ta fiindcă —

Fiindcă ce ?

Nu mă chinui, Miriam.

Pot să-ți spun eu, nu, mai bine îți scriu. Începu să bată la mașină repede și tare. Ar fi putut s-o urmărească în timp ce scria, dar rămase cu spatele spre ea. După un timp ea scoase foaia din mașină. O auzi cum își împinge scaunul, îi auzi pașii. Stătea în spatele lui. Îi puse foaia în față pe pervazul ferestrei, rămase pe loc.

Te iubesc, Felix, citi el, și sînt geloasă pe tine. Numai pe tine. Pe acel Felix pe care îl ascunzi. De aceea nu trebuie să mi-o iei în nume de rău că încerc tot mereu și că o să renunț într-o bună zi, după ce mi-am irosit în zadar toate sentimentele. Am să-mi păstrez și locuința, nesuferitule.

Felix închise ochii și se lăsă încetișor să cadă pe spate. Ea îl prinse, se lipi de el. Stai așa. Dar el nu rezistă prea mult, se desprinse din îmbrățișarea ei, împături foaia de două ori și spuse : Aș dori să vă rog, domnișoară Miriam, să puneți acest document la actele noastre personale. Și ea îi răspunse la fel de serios : Desigur, domnule doctor.

Abia atunci se întoarse spre ea. Ea zîmbea, ochii îi înotau în lacrimi. Mulțumesc, spuse el, și porni în fugă spre ușă, ca și cum și-ar fi amintit de o întîlnire foarte importantă, anunțînd-o în timp ce ieșea: N-o să-ți vină să crezi și o să zici probabil că sînt nebun, dar mi-am cumpărat o mașină, și azi după-masă mă duc s-o iau.

De ce și-a ales tocmai acel moment, cînd abia își forma o clientelă, cînd chiria înghițea cea mai mare parte a veniturilor, cum presupunea Casimir, și cînd nici nu se putea aștepta la onorarii prea mari, pentru a-și cumpăra o mașină, a rămas taina lui. Nu fiindcă l-ar fi invidiat pe Casimir și nici ca să facă impresie Laurei sau lui Miriam, ci fiindcă era convins că o mașină îl va ajuta în chip miraculos să-și lărgească orizontul. Ca o rîmă care dintr-o dată poate să zboare, îi explică el lui Miriam în timpul primei plimbări, dar ea nu-l înțelese, mirîndu-se doar de vorbăria lui euforică. Lui Casimir, care insista, voia să afle, puțin jignit, cine îl sprijinise financiar, îi dădu cea mai simplă explicație: Nimeni, crede-mă, pur și simplu dispun de mijloacele necesare.

Nu mințea. O moștenire neașteptată a mamei îl ajutase. Unchiul din Görlitz, care făcea comerț cu vite și cereale și pe care nu-l văzuse niciodată, murise și îi lăsase nepoatei sale întreaga avere. Aceasta era atît de mare, îi scria tata, încît se hotărîse să vîndă magazinul; de asemenea îi trimitea jumătate din partea care i se cuvenea ca o rezervă pentru zile negre și ca să-și poată aranja cum trebuie biroul. Pentru mașină suma îi ajungea și îi și prisosea. Știa exact ce marcă își dorea. O văzuse într-o fotografie din revista „Querschnitt". La Cronica mondenă apărea multadorata lui Fritzi Massary într-un cabriolet. Nu-l conducea, poza, cu o mînă ridicată la borul unei imense pălării de vară, făcea reclamă, pentru sine și desigur și pentru automobilul sport, elegant, care lui Felix i-a căzut imediat cu tronc. Marca figura chiar în subtitlu. Era vorba de un Fiat Cabriolet.

Iar acum îl avea în față. Se ținu departe cît timp mecanicul i-a explicat frîna, accelerația, aprinderea, transmisia.

Veniți mai aproape, domnule doctor, îl invită omul, ca să vedeți cum trebuie.

Așa să fie, va porni oare în această aventură ? Visul, nu i-a fost de ajuns ?

Vă rog, domnule doctor.

Tresare, se apropie de mașină pas cu pas.

Așezați-vă la volan.

Se urcă în mașină. Vînzătorul începe să se agite, a ghicit, se pare, că e înspăimîntat, încearcă s-o ia înaintea spaimei. Se duce în față, dă la manivelă, motorul pornește, mașina întreagă începe să trepideze.

Dați drumul la frînă și băgați în viteză !

Îi urmează indicațiile ca un elev ascultător.

Debreiați, comandă profesorul, și accelerați.

Felix strînge volanul în mîini, vede poarta apropiindu-se, strada, uită unde e frîna și accelerația, îi vine să sară din mașină, dar nici n-ar vrea să se facă de rușine, își revine, a ajuns aproape de poartă, intervine și, cu o ultimă zvîcnitură, mașina se oprește.

Vînzătorul pare să fi alergat după el : suflînd din greu îl ajunge din urmă, ciocănește ușor în radiator, îl măsoară din ochi pe cumpărător. Ar trebui, spune el, să împingem puțin scaunul mai în față. Dacă-mi permiteți.

Dintr-o singură mișcare l-a împins pe Felix cu scaun cu tot spre volan.

E mai bine așa ? întreabă el, și după ce Felix dă din cap, adaugă : Dacă vreți, domnule doctor pot să vă însoțesc în acest prim drum.

Felix îl refuză. O nu, nu e necesar. Vrea să savureze acest început. Să fie singur cu spaima lui, ca și cu bucuria lui, să îmblînzească de unul singur acest aparat, să-l plimbe, să se arate, ca un *dompteur*.

Motorul pornește, vînzătorul face semn cu mîna, face semn în urma lui, Felix a pornit de-acum la drum. Volanul îl izbește în mîini. Se enervează că nu și-a tras bine șapca pe frunte, stă mult prea lejer și îi alunecă încolo și încoace la fiecare mișcare. Pentru curba din curte are nevoie de mult loc. Dar reușește. Lumea întreagă se schimbă, nici copacii, nici casele nu mai stau la locul lor, aleargă spre el, trec vîjîind pe lîngă el. Vorbește, cîntă, are senzația că este scuturat de nenumărate șocuri electrice. Plăcerea aceasta neobișnuită devine atît de puternică încît încearcă să dea drumul volanului. Un

autobuz care îi taie calea obligîndu-l să frîneze îi stăvilește pornirile. Cu cît merge mai mult cu atît mai bine realizează că, de fapt, în spatele volanului se află doi oameni : unul se bucură, celălalt e atent și reacționează.
Miriam, pe care a luat-o a doua zi la plimbare, a intuit cu ușurință această dedublare. Cînd au ajuns pe o alee, îl sfătui pe unul din ei să fie atent la mașină și la trecătorii curioși, în timp ce cu celălalt se distra.

Observ că povestirea a început să semene din nou cu un palimpsest, straturile scriiturii devin vizibile, fragmente ale unei imagini sub imagine. Mi-am amintit, în timp ce descriam (sau inventam) imaginea din „Querschnitt“, de o fotografie pe care mi-a arătat-o chiar el în timpul uneia din vizitele sale de seară. Mi-o întinsese fără motiv și cu o anume ironie. Îl vedeam, mititel și nespus de mîndru, într-o costumație elegantă, așezat la volanul unui Fiat Cabriolet. S-a mulțumit, așa cum îi era felul, cu un comentariu succint. Dacă-și amintește bine, a spus el atunci, a făcut și această măgărie, și-a permis un atare lux. Atît. Ce s-a întîmplat atunci cînd cumpărat mașina, de ce considera că o astfel de achiziție era o măgărie, nu mi-a spus.
Mi se părea că evita cu bună știință să povestească, vrînd să dea și mai tîrziu impresia că era unul din acei tineri nepăsători, pe care evenimentele — cele șase milioane de șomeri, realegerea lui Hindenburg ca președintele Reichului, ieșirea din ilegalitate a SA-ului și SS-ului, intrarea partidului național-socialist ca cea mai puternică fracțiune în parlamentul prusac și alegerea lui Göring ca președinte al acestuia — îl apăsau, e adevărat, care însă prefera, deși blamat de prieteni, să-și vadă de munca și distracțiile sale.
Doar o singură dată și-a manifestat tulburarea, printr-o singură frază, pe care n-am s-o uit niciodată : Am fost și eu de față atunci cînd Carl von Ossietzky și-a luat rămas bun de la prieteni în fața închisorii din Tegel.
N-am îndrăznit niciodată să-i pun și alte întrebări. În acest fel propoziția căpăta ecou. Am continuat-o de unul singur, am încercat să-mi explic cum de se afla printre prietenii care l-au condus pe Ossietzky pînă la

poarta închisorii. Probabil că îl chemase una din prietenele lui, aceea pe care aveam s-o cunosc și eu și care acum, reîntinerită, îl va invita pe Felix s-o însoțească la Tegel : Katia.

În cîteva luni izbutise să-și facă un nume ca specialist în divorțuri. Se spunea despre el că se pricepea să aplaneze conflictele cu tact, iar cînd nu mai era chip, să despartă cu barda. Procesele politice le evita. Din cînd în cînd se întîlnea cu Sommerfeld la Horcher și luau masa împreună, cerea sfaturi, și îl lăsa pe binefăcătorul său astmatic să-i țină cîte o morală : Nu putea să stea deoparte la nesfîrșit, odată și odată tot trebuia să adopte o poziție, timpul îl va ajunge din urmă și pentru asta trebuia să fie pregătit.

Și Miriam se arăta tot mai îndîrjită : Nici nu știu, Felix, cum suporți să auzi zi de zi atîtea porcării, povești de alcov și bilanțuri intime.

Lasă-mă, o liniștea el, sînt niște nefericiți pe care eu îi ajut, doar nu te îndoiești de asta, iar murdăria face parte din viață.

După procesul lui Kuddel, Katia nu mai venise să-l vadă o vreme. Reticența ei mută îl durea mai mult decît sarcasmul lui Casimir, cu care era obișnuit și la care știa să răspundă : Ce-ai cu mine ? Te-am criticat eu vreodată pentru existența ta dublă ? Ce etichetă are morala ta, dar a mea ?

Luna mai a anului 1931 nu voia să fie mai. După un aprilie care te îmbia la nebunii, la dragoste și excursii la țară, cerul se așeză peste oraș ca o farfurie emailată, îi acoperi, le luă aerul. Bobocii și frunzele fragede ale copacilor păliră. Berlinezii, care își puseseră bucuroși paltoanele la naftalină, agățară hainele de vară înapoi în dulapuri.

Felix se adînci în muncă. Miriam rămînea nopțile la el. Cînd stăteau unul lîngă altul, îmbrățișați, mai mult își aminteau de dragostea lor decît să se iubească.

Într-una din zile Katia năvăli peste ei. La ea se așteptau cel mai puțin. Sună furtunos la ușă, o trase pe Miriam, care îi deschisese, după ea pînă în mijlocul casei, nu-l lăsă pe Felix să întrebe nimic : Trebuiau să se gră-

bească, întîrziase la întîlnirea cu doctorul Apfel care ar fi luat-o cu el. Te rog să nu întrebi nimic, Felix. Trase aer în piept, își trecu degetele prin păr spre spate. Doar ți-ai cumpărat mașină. Amîni toate întîlnirile și vii cu mine la Tegel. Știi doar că Ossietzky se duce la închisoare. Mergem să-l conducem. Te rog să vii.

Mai tîrziu, cînd avea să se gîndească la asta, toată încîlceala pertractărilor se comprima într-o unică și chinuitor de modestă scenă. Acum însă se împotrivea isteriei ei, încerca s-o potolească : Oprește-te o clipă, Katia, nu pot să-ncui pur și simplu biroul și să plec.

Nu că poți, trebuie să-l încui. Vorbea calm și apăsat, se postase în fața biroului său, cu pardesiul descheiat, fluturînd parcă în urma ei, își lovea pumnii unul de altul. După cum te știu, ai urmărit toată porcăria cu atenție, dar te prefaci că nu te interesează.

Avea dreptate. Felix știa fiecare articol care apăruse în legătură cu ultimul proces împotriva lui Ossietzky. De la Sommerfeld primise și textul pledoariei lui Apfel. Ba mai mult, suferise alături de el, deși înverșunarea lui Ossietzky îi era străină, îl iritaseră comentariile dure ale presei de dreapta, felul cum fusese motivată sentința. Iar Jona, nu mai puțin tulburat, îi scrisese pe una din ilustratele sale : Pierim, dragă domnule doctor, fiindcă nu mai avem decît păreri, și nu mai gîndim.

Katia era gata să izbucnească în lacrimi, disperată, se așezase pe scaun lîngă birou. Își pierduse nădejdea în Felix.

Haide. Felix sări în picioare. Ar fi o rușine dacă n-am fi și noi acolo.

Ea dădu descumpănită din cap : Asta o spui tu ?

Da, asta o spun eu, Katia.

Pe drum, vorbi pe nerăsuflate. Adunînd într-o frază nesfîrșită discuțiile de la redacție, convorbirile nocturne, anecdotele ultimelor zile : Nici nu vreau să te întreb cu cine ai votat, fiindcă nu vreau să te pun în încurcătură. În orice caz, pe Ossietzky alegerile l-au dat gata. Ai citit ce-a scris despre ele ? Știu articolul cuvînt cu cuvînt pe dinafară : „Hitler va dovedi, așadar, cea mai puternică aplecare să încline lupta sa principială împotriva frontului roșu-negru într-o alianță cu negrii împotriva ro-

șiilor. Trebuie să facem schimbări. Sub această parolă, la 24 aprilie, 8 milioane de prusaci au votat pentru Hitler." Vrei să auzi mai mult? Vrei să afli cum ne-am luat la harță, pornind de la ideea lui că și francezii, după această teroare electorală, cum o numește el, o să voteze cu dreapta și nu cu Blum sau Heriot. Gerlach și cu mine l-am contrazis, stînga franceză se va simți mai degrabă întărită după această aventură germană. Ossietzky a rîs pur și simplu de noi. E timpul să vedem cît de negru e dracu', a strigat el. Și asta nu înseamnă că dă dovadă de pesimism. Dimpotrivă, se duce la închisoare, supunîndu-se reacționarilor de la tribunalul Reichului, numai pentru a-i avertiza și pe ceilalți. Dacă ai ști, îmi vine să plîng cînd mă gîndesc cum s-a pregătit pentru închisoare, fără să facă vîlvă, în felul lui ciudat, scrupulos. Fetița lui, care tocmai a împlinit zece ani, nu trebuia să afle că tatăl ei are să fie închis. Voia s-o scoată din Berlin. L-am sfătuit s-o ducă la Geheeb, la școala din Odenwald. Era foarte abătut cînd a plecat cu ea acolo, dar s-a întors peste măsură de fericit. Fiică-sa a aflat ce avea să se întîmple cu el, și n-ai să crezi, dar e foarte mîndră de el. Ossietzky ne-a povestit că abia apucase să-l salute pe Geheeb, că au și venit niște elevi mai mari care au început să-i pună întrebări. De fapt, îl admirau pentru decizia luată. Micuța era căzută parcă din nori, dar a căzut în picioare. Iar mîndria ei e de-acum pentru el o mîngîiere. Bineînțeles că sînt sentimentală. Te rog să nu spui nimic, Felix, te rog. Trebuie să mă descarc și eu. Asta e, spuse ea —

În fața porții, care ar fi putut la fel de bine să se deschidă spre o biserică sau spre grădina unui castel, au văzut de departe un grup de oameni, strînși într-un cerc, apărîndu-l parcă pe cel aflat la mijloc. Katia sări înainte ca mașina să se oprească, o luă la goană pe aleea cu pietriș, își făcu loc prin peretele de paltoane și dispăru.

El rămase în mașină.

Cineva vorbea.

Îi răspundea o voce mai subțire. Acela era probabil Ossietzky.

Din copacii de lîngă șosea cădeau stropi grei de apă, deși nu ploua.

Îl asculta, dar nu înțelegea ce spune. Nici n-avea importanță. Totul îi vorbea. Coloana mașinilor goale de la marginea drumului, care ar fi putut sta și în fața unui cimitir, spinările care ascultau, copacii abandonați de primăvară, poarta în care nu avea să se deschidă decît o ușiță îngustă pentru deținut.

Ar putea să și ningă în mai, își zise el.

Ca la un semn, grupul se puse în mișcare. Unul dintre ei se desprinse, îndreptîndu-se spre poartă. Ducea o valiză mică. Un individ în uniformă făcu cîțiva pași spre el, îl lăsă s-o ia înainte, și ușița se închise în urma lor.

Încet, oamenii începură să se împrăștie. Abia cînd toți ajunseră la mașini, se auziră strigăte : La Piața Nollendorf !

O să vorbească acolo Apfel, declară Katia. Într-un local unde se întîlnesc cei de la Liga pentru drepturile omului.

Dar eu n-aș vrea să merg acolo, spuse Felix într-un acces de încăpățînare, care apoi îl supără. Katia îl susținu. Nici nu trebuie.

Cît a durat drumul de înapoiere, Katia a tăcut și totuși a vorbit tot timpul cu el. Ședea alături de el, sprijinindu-se de el, încît la fiecare denivelare a drumului, umărul ei se freca de-al lui, ca un cuvînt de altul. Pe strada Hardenberg îl întrebă : Vrei să te duci la birou, acasă ?

Nu, spuse el.

Nici eu. Ce ai de gînd ?

Nu dintr-o toană oarecare, ci din nevoia de-a se împotrivi tristeții, furiei paralizante, îi propuse : Hai să mergem la dans la Café Wien.

Ea ședea acum în capul oaselor, cu ochii închiși. O clipă, Felix regretă că cedase acelui impuls de moment. Nu-i neapărat nevoie, murmură el.

Ba da, spuse ea. E o idee grozavă. După o atare despărțire, să mergi să te amesteci cu filistinii, să dansezi slowfox și tango, să te cuibărești în scaune de pluș și să comanzi șampanie, ce altceva ai putea să faci ?

Șampania a rămas aproape neatinsă, căci n-au pierdut nici un dans. O pereche care-ți sărea în ochi, aplaudată și batjocorită, domnul cel mic într-o ținută impecabilă

și femeia solidă cu un cap mai mare decît el, îmbrăcată cam neglijent.

Și i-au făcut pe plac, liota de gură-cască avea de ce să se minuneze.

Pînă cînd și-au înecat furia în jale.

Pînă cînd chipurile acelea umflate, fleșcăite, indiferente s-au apropiat prea mult.

. Pînă cînd plușul a început să ardă și candelabrele să scrîșnească.

Pînă cînd Katia s-a oprit la mijlocul tangoului, l-a sărutat pe frunte și l-a tras de pe parchetul de dans.

E de ajuns, spuse ea, am ispășit de ajuns, nu crezi ?

De atîtea ori pășise peste banala graniță dintre noaptea falsă și cea adevărată, părăsise tavernele zgomotoase, crepusculare și se regăsise, inspirînd adînc, pe stradă, în oraș. De data aceasta Berlinul nu-l primi cu prietenie, nu-i răcori fruntea, nu-i spălă fața cu adierea unei brize. Orașul îl izbi cu un pumn înghețat. În cele cîteva ore de uitare de sine, fusese cucerit de cei care și așa puseseră stăpînire pe străzi și care, în cîntecele lor, prevesteau timpurile ce aveau să vină.

Să te duc acasă ?

Katia își strînse gulerul în jurul gîtului și dădu din cap.

Nu, ia-mă cu tine. În noaptea asta nu vreau să fiu singură.

Te-nțeleg. Hai. Spera ca Miriam să fi plecat la ea acasă, lucru care în ultimul timp se întîmpla tot mai rar. Ea însă îi aștepta, primi cu naturalețe dorința Katiei, părea mai degrabă ușurată, așteptă să i se povestească despre Ossietzky, cum s-au despărțit de el prietenii, și cum ei doi s-au dus să danseze ca să-și potolească furia, iar Felix, cuprins din nou de euforie, începu să danseze de unul singur, cam așa, spuse el, nu-i așa, Katia, și cîntă : L-ați văzut pe Cohn cel mic / Dispărînd printr-un portic ? La care Katia se postă în fața lui și îl opri, te-ai țicnit, mititelule, ești vesel, te ții de glume și înainte să prinzi de veste — El îi puse mîna pe gură, îi simți buzele fremătînd, și o auzi pe Miriam întrebînd : Da' nu sînteți obosiți ?

Katia îl prinse de mînă și i-o trase încet de pe gură. Ba da.

Femeile nu l-au lăsat să doarmă pe canapeaua din birou. Nici vorbă de așa ceva. Patul lui era destul de mare pentru toți trei.

Ați înnbeunit ?

De ce nu ? îi răspunseră ele, și se aplecară peste el, acoperindu-l, ascunzîndu-l, iar el se lasă în seama mîinilor lor înmiite, de sine stătătoare, care îl încingeau și îl răcoreau. În cele din urmă, rămase între ele două, ascultînd, devenind surd, așteptînd somnul să vină.

18

Două cimitire

Eu nu l-am văzut pe tata murind. A murit într-un lagăr de prizonieri de război. Am aflat despre moartea lui abia peste un an, în 1946. Aveam treisprezece ani și ajunsesem cu mama și sora mea mai mică într-un ținut în care, fiind străini și săraci, nu ne-am bucurat de o primire prea bună. Mama ne-a citit înștiințarea pe care o primise prin Crucea Roșie Internațională. N-a plîns, din acea zi a încetat pur și simplu să mai trăiască. Peste cîteva săptămîni a luat somnifere și timp de trei zile a murit fără ca doctorul, pe care îl sculasem noaptea din pat, s-o poată ajuta în vreun fel.

Pe drumuri, mereu pe drum, între 1944 și 1946 am văzut nenumărați morți, soldați și civili, chiar și copii. Cînd cei mari erau de față ne interziceau să ne uităm la ei, ca și cum ne-am fi putut molipsi de tăcerea permanentă a morților. Mie mi-au rămas în minte ca niște făpturi care găsiseră somnul cel mai bun. Îmi ziceam că și tata zace la fel ca ei, pe o pajiște, lîngă un drum, nesfîrșit de liniștit și departe de toți și de toate. Am plîns după el abia cînd stăteam la mormîntul mamei, plîngînd după ea.

Nu știu dacă el, cel în care peste douăzeci de ani aveam să găsesc un tată, l-a văzut pe tatăl său murind. Nu mi-a vorbit niciodată despre asta. În general, am evitat să vorbim despre moarte, despre acel trecut dominat de moarte.

Cînd a murit el însă, am vorbit și eu.

Era prima oară cînd vorbeam la o înmormîntare, la cimitirul evreiesc din Frankfurt. Vorbeam numai și numai pentru el, dar dacă stau să mă gîndesc mai bine, cred că atunci am început să mă gîndesc la Felix.

Îl sunase Jona, care nu telefona niciodată, fiind convins că ilustratele lui erau și mai ieftine și mai eficiente. Felix era uimit și întrebă ce se întîmplase ?

Stai o clipă, îl rugă Jona. Vocea lui venea ca de departe, ca și cum ar fi ținut receptorul la distanță. Mai ești pe fir ? întrebă el apoi.

Da, Jona. Ce s-a întîmplat ?

Spuse : Tatăl tău a murit azi noapte.

Papà ? întrebă el încet. Îl auzea pe Jona respirînd.

Da, spuse Jona. A murit. Te rugăm să vii. Înmormîntarea are să fie mîine la unsprezece.

Mîine la unsprezece ? întrebă el ca să se asigure, ca și cum ar fi fost vorba de o întîlnire, de un proces, de o convorbire cu un client.

Vino, o să vrei să-l mai vezi.

Nu știu, spuse el.

Vii cu mașina ? întrebă Jona.

Probabil. Nu mai știu cum merg trenurile.

Ar putea să te însoțească și Casimir.

Da. O să-l rog pe Casimir, spuse el.

A adormit pur și simplu, spuse Jona. S-a simțit bine în ultimele săptămîni. Să mergi cu atenție. Vocea lui Jona se depărtă. Și nu uita de Casimir.

Nu, promise el. Dar Jona închisese deja.

Rămase la birou, deși o ființă disperată alerga besmetică în el.

Așa îl găsi Miriam, care fusese la tribunal să depună o hîrtie. Cînd auzi ce se întîmplase, se ghemui lîngă el, îi luă mîinile și îl întrebă ce era de făcut, ce să facă ?

Îi telefonă lui Casimir care se învoi deîndată să-l însoțească. Avea să sosească într-un ceas.

Gîndul de-a pleca însoțit de Casimir îl mai liniști. O rugă pe Miriam să facă bagajele, să nu uite costumul negru și pălăria. Rufărie pentru două zile.

Ea se duse în dormitor și o auzi trebăluind acolo, în timp ce el încerca să se gîndească la papà, dar nu reuși, căci toate propozițiile care-i veneau în minte rămaseră neterminate.

Miriam puse geamantanul la ușă, trecu prin fața lui, se duse la fereastră și se uită în stradă. Casimir are să sosească dintr-o clipă într-alta. Nu vrei să te pregătești înainte de plecare ?

Se duse ascultător în camera de baie, se postă în fața chiuvetei, se văzu în oglinda care, pentru el, fusese pusă mai jos, se privea și privea prin el, uitînd ce avea de făcut, stînd acolo fără să se miște, pînă cînd îl strigă Miriam, Casimir sosise, și auzi deîndată soneria.

Casimir îl strînse în brațe, îl întrebă dacă era gata de plecare, îi luă, deși Felix protestă, geamantanul.

Am să amîn toate întîlnirile, îi spuse Miriam, nu trebuie să-ți faci griji.

Le făcu semn cu mîna de la fereastră. Casimir declarase scurt și hotărît încă de pe scări că aveau să meargă cu mașina lui și că măcar la ducere avea să conducă el.

Nu mă așteptam la asta.

Casimir nu-i răspunse, lăsîndu-l să vorbească mai departe.

Berlinul rămăsese în urmă. Copacii de pe marginea șoselei spre Cottbus, desfrunziți și înghesuiți, se pregăteau și ei de iarnă.

Am trăit ca un copil care crede că părinții lui sînt nemuritori. Acum nu mai e așa. Odată cu tata încep și eu să mor. Moartea lui a schimbat dintr-o dată imaginea mea despre timp și durată. Eram prost și de aceea eram și fericit, Casimir.

Spune, îl îmbie Casimir, spune tot ce ai pe inimă.

Tu ai crescut fără tată, Casimir, mai tîrziu și fără mamă. Poate că de aceea ești mai puțin vulnerabil. S-ar putea. Se uită spre Casimir, acesta însă era ocupat să țină volanul. Mașina făcea salturi cu totul neobișnuite pe drumul nepavat. Ciudat. Ne vedem părinții mereu bătrîni. Pentru noi ei n-au fost niciodată copii. Dar de îndată ce noi, copiii, am crescut, ei nu mai îmbătrînesc. Imaginea care ne-am făcut-o despre ei nu se mai schimbă.

Se opri din vorbă. O să mă duc pentru întîia oară la o înmormîntare, își zise el. N-am văzut niciodată un mort. Şi se întrebă de ce nu simțea nici o durere, iar tristețea lui nu se compunea decît din gînduri.

O dată, își aminti Felix, tata îl luase cu el la Görlitz. Mergea prima oară cu trenul, și a fost dezamăgit cînd compartimentul în care se așezaseră ei fu luat cu asalt de o clasă de copii. Așadar, nu fusese în nici un fel favorizat. Existau o mulțime de copii care călătoreau cu trenul. Lucrul acesta îl supărase în așa hal că refuzase să se mai uite pe fereastră. Tata ghicise probabil motivul supărării lui. După ce ieșiseră din Hirschberg îi arătase ceva pe fereastră : Vezi, Felix, căciula de zăpadă de pe munte ? Avem noroc că nu se ascunde în nori. Apoi adăugase aplecîndu-se spre el : Ce crezi, la ce vîrstă am văzut eu muntele ăsta prima oară ? Ei ? La douăzeci și nouă de ani. Și-mi zic eu acum că, de fapt, abia atunci am fost în stare să înțeleg frumusețea acestor locuri.

Nu înțelesese prea bine ce voia să spună tata, dar pricepuse că voia să-l consoleze.

Înjurăturile lui Casimir îl smulseră din gîndurile sale. Motorul se înecase, se opri, mașina rulă spre marginea drumului.

Stai acolo, Felix, nu te speria. Tărtăcuța are și ea toanele ei.

Casimir coborî, trase capota motorului și dispăru un timp sub ea. Apoi luă manivela, o roti furios de mai multe ori, în zadar.

Așa trebuie să fie, își zise el. Casimir o să mai înjure de cîteva ori mașina, o să-și lase dîre negre pe față cu degetele lui pline de ulei, o să mă liniștească pe mine și o să se ducă apoi după ajutor. Așa trebuie să fie, își zise el, să fiu oprit din drum, ca să simt ce schimbare s-a petrecut. Dar dacă întîrzii la înmormîntare, mama o să se supere.

Casimir trînti capota. Nu era mult pînă la Lorenzdorf. Într-o oră avea să fie înapoi cu un ajutor.

Între timp am să păzesc mașina, spuse el.

Îmi pare rău, spuse Casimir.

Vorbeau ca pe scenă, propoziții învățate pe de rost, pe care nici nu le gîndeau.

Te-ai murdărit pe față, Casimir.
Îmi închipui. Nici nu încercă să se șteargă, mai aruncă o privire furioasă spre mașină, își trase pălăria și porni cu pași mari, opintindu-se cu toată lungimea sa împotriva vîntului. O clipă simți nevoia s-o ia pe urma lui Casimir. Coborî, își încheie paltonul, începu să se plimbe în sus și în jos, realizînd dintr-o dată unde se afla, în mijlocul unei cîmpii ușor vălurite, întreruptă icicolo de pîlcuri de copaci, care te duceau cu gîndul la locuri mai idilice. Dinspre orizont, de sub dunga galbenă pe care o lăsa soarele, se ivea noaptea, o pleoapă joasă și neagră cu trena ei de cețuri, iar el vedea, uitînd de toate, cum aceasta se apropie, devenind tot mai grea. Curînd avea să-l ajungă.
Papà nu mi-a povestit niciodată un basm, își zise el, iar Elena, cînd mă ducea la culcare, se uita doar prin cărți și tot pe mine mă întreba.
Îl observă pe Casimir de departe. Ședea lîngă un țăran pe capra unei căruțe trase de doi cai, îi făcea semne cu pălăria.
Pe ultima porțiune a drumului, caii o luară la galop.
Casimir sări din căruță și începu imediat să vorbească : Bineînțeles că vor sosi mai tîrziu decît planificaseră la Breslau, dar în nici un caz prea tîrziu. Omul acesta săritor — arătă cu pălăria spre țăran — o să deshame caii de la căruță, fiindcă tot are nevoie de ea aici și o să ducă mașina cu caii pînă în sat. Fierarul se pricepe la mașini și o să repare ușor defecțiunea.
Mai departe nu ajunse. Țăranul îi ceru să prindă hamul cît mai strîns de mașină, lucru la care Casimir nu se pricepu deloc. Lung și slab, tot aplecîndu-se și îndreptîndu-se, țopăia prin fața radiatorului fără să știe ce să facă, pînă cînd țăranul înhămă din cîteva mișcări caii la mașină.
Ar fi bine, hotărî Casimir, ca Felix să rămînă în mașină și s-o conducă.
Mașina rula zdruncinîndu-se în urma cailor, iar Felix văzu ca într-un vis din copilărie, căruța cu cai contopindu-se cu mașina.
Se întunecase. Ca să atragă atenția asupra neobișnuitului transport, țăranul legăna un felinar.

După ce fierarul examinase motorul, le propuse să ia masa. Apoi puteau să-și vadă mai departe de drum. Părea foarte sigur de iscusința lui, în timp ce Casimir, la masă, nu mai contenea să i-o pună la îndoială. Cînd se întoarseră însă înapoi la fierărie, motorul duduia, iar fierarul își ștergea mulțumit mîinile mînjite.

Ajunseră la Breslau fără alte incidente, noaptea la două. Ploua. Străzile erau întunecate. Rareori se vedea cîte o lumină arzînd în spatele ferestrelor, iar Felix simți nevoia să-i povestească lui Casimir despre imaginile pe care i le trezeau în minte petele acelea luminoase. Cineva care uitase de sine citind. Cineva care veghea la căpătîiul unui bolnav. Cineva care pleca de la o iubită. O fată care își aștepta prietenul, trimițînd lumina ca pe un strigăt în noapte. O fată pe nume Laura sau Irene. Dar nu spuse nimic.

I se părea că nici nu cunoaște orașul prin care treceau, că îi uitase străzile, casele. Abia cînd ajunseră în strada Tăbăcarilor își reveni. Și aici ardea o lumină în spatele unei ferestre.

Probabil că Elena îl aștepta.

Casimir își luă rămas bun. Se anunțase la unchiul său. Pe mîine.

Nu trebui să sune. Elena îi deschise. Auzise mașina. În întuneric îi lipi capul de pieptul ei. O luă pe trepte în sus, vorbind în șoaptă, iar mama, care îl aștepta în camera de zi, șoptea și ea, de parcă vorbele rostite tare l-ar fi putut deranja pe tata.

Elena fugi în bucătărie în timp ce mama scoase vesela de ceai din vitrină și puse masa. Totul era pregătit, nici vorbă de deranj, drumul fusese cu siguranță obositor. Nu-i reproșa că venise atît de tîrziu.

Ședea, bînd ceai, între cele două femei, care îl prindeau tot mereu de mîini, copleșite de amintiri pe care nu putea să le împărtășească cu el.

Are să doarmă în camera lui, spuse Elena, să nu se supere că au pus niște baloturi lîngă dulap. Era cea mai bună marfă din prăvălie. După ce renunțase la magazin, tata insistase să le păstreze.

Elena îl conduse pînă în camera lui, îi îndreptă plapuma, îl lăsă, după ce îl sărutase pe frunte, singur. El

stinse lumina, se dezbrăcă pe întuneric. Stofele miroseau așa cum știa din amintire.

Îl trezi vocea lui Jona. Vorbea fără punct și virgulă, dădea indicații, întreba, își răspundea. Pentru masa de după înmormîntare era totul pregătit, bineînțeles, o să se întîlnească în salonul de la Central. Mai vorbise o dată cu rabinul. Se arătase cam îndărătnic. Voia să stea de vorbă cu Felix înainte de ceremonie. Felix ascultă, uită deîndată ce spusese Jona, se pregăti pe îndelete. Cînd se văzu în oglindă, în costum negru cu pălăria în mînă, își zise : O să mă privesc. O să mă gîndesc la această zi ca și cum mi-ar fi fost povestită de cineva din afară.

Cele două femei ședeau la masa din bucătărie, îmbrăcate în negru, cu voaluri pe cap, iar Jona, într-un frac întins peste burtă, se învîrtea gesticulînd în jurul lor. Cînd îl observă pe Felix, îl privi fără un cuvînt, își duse mîna stîngă la piept, iar gestul acesta, neajutorat, îl înduioșă nespus pe Felix, deși se credea călit împotriva oricăror porniri sentimentale.

Îl așteptaseră cu micul dejun.

Mama îi așeză scaunul. Refuză. Nu voia decît o gură de cafea.

Jona nici n-ar fi răbdat mai mult : Nu trebuiau să-l lase pe rabin să aștepte.

Pe aici ai trecut de multe ori, în drum spre mine, spuse Jona.

Felix nu-și ridică ochii, dădu doar din cap : Da.

Ar fi trebuit totuși să chemăm un taxi, zise Jona după un timp.

Te obosește mersul ?

Puțin, îi răspunse Jona, azi mai mult ca de obicei. E o bucată bună de drum pînă la cimitir.

Trebuie să ne grăbim chiar așa ?

Rabinul ne așteaptă, Felix.

Din descrierile lui Jona, Felix se așteptase la un domn mai bătrîior, coleric și plin de el, dar cel care îi primi într-o odaie mobilată sărăcăcios era un om tînăr, palid, ascetic, care se mișca cu o încetineală de-a dreptul enervantă. Îi invită pe Felix și pe Jona să ia loc pe o bancă de lemn, care stătuse probabil ani de zile în sala de așteptare a vreunei gări și care gemu sub greutatea lui

Jona. Rabinul se postă în fața lor, începu apoi să umble cu mîinile înfundate în buzunare în sus și în jos prin cameră, fără să le arunce măcar o privire.

Din păcate, începu el, nu l-am cunoscut prea bine pe tatăl dumneavoastră. Se ținea deoparte și venea cel mult de serbarea împăcării la sinagogă. Cînd, la un moment dat, n-a mai apărut deloc am presupus că se botezase.

Nu, n-a făcut asta.

Da, spuse rabinul, am aflat de la prietenul nostru Jona.

Și Jona confirmă umil : A aflat de la mine.

Iar Felix simți cum i se strînge inima, căci de nimic nu se temea mai mult ca de gîndul de-a pierde sprijinul lui Jona.

Jona trase adînc aer în piept : Guttmann mi-a fost o viață întreagă ca un frate. E adevărat că nu era prea evlavios, dar n-a uitat niciodată că e evreu.

Dacă atîta lucru ar fi de ajuns, interveni rabinul. Pentru mine nu-i de ajuns. Vorbea de parcă evlavia se putea măsura, iar Felix era cît pe-aci să sară în picioare, să-i taie calea și să-l întrebe de unde pînă unde își aroga el dreptul de a se atinge de tatăl său, pe care tocmai îl pierduse.

Jona i-o luă înainte. Se ridică în picioare și îl calmă pe rabin. N-o să fiți nevoit să vorbiți, rabi, și în acest fel nici n-o să greșiți, căci o s-o fac eu, fiindcă simt nevoia să mă despart astfel de Guttmann.

Ceea ce și făcu după ce stătuseră un timp printre pietrele din cimitir, bărbați negri cu pălării negre, femei negre cu voaluri negre, se salutaseră și se atinseseră ușor, și apoi pășiră în camera drapată cu negru, un cub în care, își zise Felix, închiși fiind, ar putea să supraviețuiască pînă la venirea lui Messia. Ședea înghesuit între mama și Elena, pe o bancă, nu îndrăznea să se miște, privind fix la sicriu, auzind cîntecul tînguitor al cantorului și văzîndu-l pe unchiul Jona care se apleca peste pupitru, dădu din cap spre sicriu, ca și cum l-ar vedea prin lemn pe prietenul căruia îi zisese frate și căruia îi vorbi ca de obicei, cînd îl vizita la magazinul lui :

Ne-ai părăsit, Guttmann, ți-ai părăsit familia, prietenii. Iar noi nu eram pregătiți. Astfel durerea ne cople-

șește. Nu ne-o lua în nume de rău. Ai dus o viață bună, modestă, ai fost fericit în surdină, dacă pot să mă exprim așa, și te-ai ferit să faci cuiva rău. O să ne lipsești, Guttmann, ca un seamăn care nicicînd nu ne-a întors spatele. Cine știe dacă n-ai luat-o înaintea timpului. Dumnezeu o să te primească la el.

Apoi Jona vorbi în ebraică, ceva neînțeles pentru Felix, ceva ce semăna cu o binecuvînare, cu o îmbărbătare.

N-apucară să zăbovească prea mult. Patru bărbați mai în vîrstă, ciudat de neîngrijiți, în costume uzate, cu pălării vechi, înmuiate de nenumărate ploi, împinseră în grabă cărucioru1 din încăpere afară, în timp ce convoiul abia reuși să se țină în urma lor.

La fel de repede lăsară sicriul în jos, în groapa deja săpată. În timp ce Jona făcu un pas înainte pînă la marginea gropii și începu să cînte *kadișul,* rugăciunea pentru mort, cu o voce care i-a fost dată doar pentru acea zi, bărbații continuau să arunce nepăsători pămînt peste sicriu.

Elena o luă pe mama în brațe. El rămase singur pînă cînd Casimir, pe care pînă atunci îl căutase zadarnic printre cei adunați, se strecură lîngă el și îi luă mîna.

Jona cînta, acompaniat acum de suspinele femeilor. Cînd a încheiat, rămase un timp nemișcat, se întoarse apoi și le rugă pe mama, Elena și Felix să pună cîte o piatră pe mormînt.

El nu avea piatră. Jona îi făcu însă un semn, căută în buzunar și-i puse în mînă o bucată mare și lucioasă, spunînd : Am luat-o din curtea casei de pe Olauer Strasse. Guttmann o să se bucure.

Felix îngenunche lîngă movila proaspătă și apasă piatra în pămîntul de la margine. Cînd se ridică din nou, simți că se îneacă.

Casimir îi conduse cu mașina pe el, pe Elena și pe mama la cafeneaua unde urma să aibă loc masa. Pe drum Felix o luă pe mama pe după umeri ca s-o consoleze, și tresări speriat : Niciodată nu o îmbrățișase atît de firesc și cu atîta încredere. Ea îl lăsă, ba mai mult, se lipi de el și izbucni în plîns.

În ambianța localului se simțiră mai ușurați. S-au așezat la masă, au mîncat și au băut, de parcă zile în-

tregi postiseră, au vorbit de parcă trebuiau să rupă o tăcere veșnică.

Elena și cu mine o să rămînem în casă, spuse mama, s-a îngrijit el de asta.

Iar Elena spuse : Parcă ar fi presimțit ceva.

Mama îl întrebă dacă trebuia să plece cu tot dinadinsul în aceeași zi înapoi la Berlin.

Iar Elena spuse : Te-am fi răsfățat, Felix.

Știu, răspunse el și îl văzu pe tata între cele două femei, la masa de prînz, cu șervetul în jurul gîtului, și văzu cum Elena și mama priveau întrebătoare spre el, vrînd să știe dacă mîncarea îi place, cum tata dădea mulțumit din cap, iar ele dădeau și ele mulțumite din cap. Spuse : Mi-e imposibil. Am termene care nu pot fi amînate.

Către seară își luă rămas-bun. Femeile îl conduseră pe el și pe Casimir la mașină. Îl îmbrățișară ușor, de parcă n-ar fi vrut să-i tulbure dispoziția de plecare.

Să ne scrii, să nu ne uiți, îl rugă mama.

Și dacă ai nevoie de ceva, să ne spui, spuse Elena.

Rămaseră singure în urmă, două ființe îmbrăcate în negru, stînd una lîngă alta, făcînd semn cu mîna mașinii care pornise.

Nu am descris înmormîntarea tatălui său, mai bine zis, înmormîntarea tatălui lui Felix Guttmann. Am descris înmormîntarea sa, pe cea a prietenului meu. În acest fel vede și el, cel care a devenit Felix, cum este purtat la groapă.

19

La cumpăna anilor

Felix nu voia să ia cunoștință de cele ce le citea în ziare, în timpul zilei se adîncea în munca lui, iar serile ieșea, de obicei cu Miriam care se împotrivea tot mai mult neodihnei lui. Uneori erau însoțiți de Casimir și Katia. Laura era din nou tot timpul pe drumuri.

Ascultau cu lăcomie ultimele zvonuri, își cîntau șansonetele lui Friedrich Hollaender, nu mai pridideau lăudînd acuratețea dansurilor prezentate de trupa lui Tiller, iar Felix reușea cu ușurință să-l imite pe Peter Lorre.

Tante Betty îi invită la ea să serbeze revelionul, măcar pînă la miezul nopții, după aceea n-aveau decît să-și facă de cap. Inițiativa era pe placul lor.

Cu o seară înainte Miriam reușise să-l convingă să stea măcar o dată acasă. Voia să discute cu el, dar nu apuca niciodată, fiindcă el avea tot timpul altceva de făcut. Reproșul ei disperat îl opri locului.

Cîntă-mi ceva la pian îl rugă ea, în timp ce eu pregătesc cina și pun masa. Am să las toate ușile deschise ca să te pot auzi.

Se îmbrăcase elegant, ca și cum ar fi vrut totuși să iasă.

Nu te lăsa atîta rugat.

Felix se așeză la pian, căută o melodie care să-i placă și ei, începu să improvizeze, pînă cînd, în mintea sa, se ivi, ca de la sine, o melodie pe care o iubea nespus, a cărei tristețe îl copleșea de fiecare dată. Cîntă miniatura a șasea din Kreisleriana lui Schumann. Cînd termină o văzu pe Miriam în cadrul ușii.

Mai cîntă te rog o dată.

Stai de mult timp aici ?

Da.

Nu mîncăm ?

Imediat după ce termini de cîntat. Iar Felix mai cîntă o dată, încercînd să nu se repete.

Ești mulțumită acum ? Miriam dispăruse. Se ridică în picioare, se duse în sufragerie unde ea îl aștepta la masă.

Să nu-ți închipui că nu te-am ascultat.

Șezură un timp unul în fața celuilalt, fără să-și spună un cuvînt, mîncau, beau, apoi ea începu să vorbească. Felix știa ce are să-i spună, ar fi vrut să tacă, dar se mulțumi să așeze furculița lîngă farfurie. Ea vorbea încet, se pregătise îndelung pentru această clipă.

Nu-mi doresc nimic mai mult, Felix, decît ca timpul petrecut împreună cu tine să nu se sfîrșească, spuse ea. Ești un tip trăsnit și reușești să trăiești de două ori, și să

iubești de două ori. N-ai nici o vină că eu pur și simplu simt că nu mai am aer, că nu mai pot respira. Dar așa e. Mă tem de ceea ce o să urmeze. Și tu te temi. Doar că nu vrei să recunoști și încerci să te amăgești. În asta constă de fapt tăria ta. Ceea ce nu-ți convine nu există. De cîte ori n-ai susținut că Hitler o să dispară cu banditii lui cu tot. Și el e aici, Felix, e cît se poate de adevărat, nu-i o nălucă. Te rog să te uiți la mine.

El o privi în ochi, încercă să-și ascundă tulburarea, o luă de mînă.

Marți am să plec la Amsterdam. La tatăl meu. Voiam să-ți spun mai devreme, dar pînă acum n-am reușit. Poate că e mai bine așa. O să stau acolo, pînă una alta.

Nu te întorci ?

Nu. Deocamdată.

Și eu ?

Tu o să rămîi, pînă cînd într-o bună zi o să iei și tu o hotărîre.

Vorbești de parcă ai fi plecat deja.

Sînt aici. Vreau să fiu aici. Te iubesc, Felix. N-ai mîncat aproape nimic.

Hai, spuse el.

Unde ? Nu vreau să ieșim.

La culcare.

În timp ce se dezbrăcau se uitau unul la altul. Ca atunci în Tiergarten — spuse el.

Știu. Dar atunci te țineai după alta.

Acum semeni perfect.

Cu cine ? Cu cealaltă ?

Nu cu cea care mi-a vorbit, m-a întrebat : Aveți timp ?

Am spus eu așa ceva ?

Dacă nu, o spun eu acum.

Am timp, Felix, toată noaptea.

Stăteau culcați unul lîngă altul, tăcînd, așteptînd, pînă ce Miriam se întoarse spre el, îl îmbrățișă ușor și decis.

A doua zi seara se întîlniră la tante Betty în cunoscutul cerc : Casimir care izbutise s-o aducă și pe Laura, Katia care se aliase pînă la noi ordine, cum remarcă sec, cu Sommerfeld, Miriam și Felix, cît și Ebenezer Lofting, un american din inepuizabilul cerc de cunoscuți ai lui tante Betty. Lofting lucra la ambasada americană,

avea însă aerul, curios și agitat cum era, unui călător bogat care făcuse o haltă de cîteva zile la Berlin. Avea o fire deschisă și participa cu discreție la conversație, astfel că nu se simțiră nici o clipă stingheriți.

Stăteau laolaltă în jurul bufetului, bînd, mîncînd, închinaseră în cinstea lui tante Betty și se întreceau în remarci care mai de care mai hazlii despre întîmplări și oameni din oraș, evitînd orice remarcă gravă. Betty Meyer se folosi de exuberanța lor ușor amenințătoare ca să-și prezinte ultima achiziție : un gramofon. Și pe Josef Schmidt care cînta : Aceasta e cea mai frumoasă zi din viața mea !

După ce aplauzele se potoliră, îi rugă să împingă mobilele la perete, să ruleze persanul, ca să poată dansa după discurile pe care le procurase special pentru acea seară. S-au agitat apoi un timp mutînd lucrurile. Și cînd în sfîrșit parchetul a fost pus la dispoziția dansatorilor, Betty Meyer și-a ales prima partenerul, pe Casimir, care începu, ceremonios, să danseze un vals lent. Felix voia s-o invite pe Miriam, dar Laura îl opri : Ce-ai zice ? Cu Miriam poți să dansezi mereu.

Știi că o să plece din Berlin ?

Da. Am aflat de la Casimir. Te miră ?

Sincer să fiu, da. Și mă doare. Mă-ntreb de ce tocmai acum ?

Mîna ei alunecă pe ceafa lui și încet, de parcă ar fi cîntat, ea îi spuse : Te întrebi, și lucrul acesta mă sperie, fiindcă vei continua să te întrebi cînd nimeni n-o să se mai întrebe de mult.

La care el se opri în mijlocul dansului, pe neașteptate, făcînd-o pe Laura să se clatine. Ce-i cu tine ?

Crezi că sînt tîmpit ?

Nu, Felix. Ea se aplecă spre el, miji ochii și accentuă fiecare cuvînt : Tîmpit nu ești, dar un ignorant în materie de politică.

Așadar, Laura vorbea serios, era chiar speriată. Știa mai mult decît el, în călătoriile ei trecuse prin multe, presimțea probabil ce avea să urmeze.

Iartă-mă, șopti Felix abătut și o surprinse din nou pe Laura.

Ce? Să te iert? Îi luă capul în mîini și îl sărută pe gură. Pentru ce să te iert?

Pentru ignoranța mea, spuse el, simțind gustul buzelor ei.

Că discutaseră aprins, că se certaseră, că se opriseră din dans, că Laura îl sărutase nu le scăpase celorlalți. Discul era pe sfîrșite, iar Casimir, inegalabil în astfel de situații, se afla deja pe poziții, ba prinsese și ultimul schimb de replici. Interveni în rîsetele generale:

Asta zic și eu lovitură de maestru! Felix recunoaște că e un ignorant și drept răsplată primește un sărut.

Nu te amesteca. Lasă-l în pace. Bătăioasă, Laura își ridicase umerii în sus. Așa avea s-o țină minte Felix — frumoasă în supărarea ei și gata să sară la atac. Traversă camera și se aruncă într-un fotoliu. Toți se uitau la ea. Ea își puse o țigară în porttigaretul lung și negru și și-o aprinse, apoi se așeză picior peste picior.

Felix a fost timp de o clipă sincer. Cum tu nu ești, Casimir, și nici eu.

Lofting, care nu cunoștea regulile jocului, întrerupse tăcerea, se întoarse spre Felix: De ce vă învinuiți a fi un ignorant?

Uneori, mai ales în timpul proceselor, i se întîmpla ca toată încordarea să dispară, iar el, deviind de la pledoaria pregătită, se pornea să vorbească ușor și totodată adevărat, uimindu-și ascultătorii. Așa și acum.

Casimir a vrut să mă menajeze, începu el. Sau n-a auzit ce trebuie. Laura m-a numit un ignorant politic. Și pentru lucrul acesta eu i-am cerut iertare. Mă-nțelegeți? Sînt un laș. Nu-mi place să mă amestec, să mă dau de partea unora sau altora, ca prietenii mei de aici, și nu mă reprezint decît pe mine însumi, unul din nenumărații avocați ai Berlinului și, în plus, evreu, născut și crescut în provincie, fără a deveni prea mare, după cum vedeți, și cu o inimă care a învățat mai degrabă ce e teama, decît lupta.

Auziți-l cum vorbește! Să-nnebunești nu alta! Katia își netezi cu amîndouă mîinile fusta care nu mai era de netezit.

Cum așa? Sommerfeld, care ascultase cufundat în sine, se lăsă pe spate. Peste chipul său mare trecu un

zîmbet care șterse toate ridurile. Eu zic că cel care susține despre sine însuși că e laș e de fapt mai curajos decît majoritatea celor care se laudă cu curajul lor. Pe colegul meu Guttmann mă pot bizui, pe cei care își strigă în gura mare curajul nu pot. De cînd îl știu evită discuțiile politice, ba mai mult, își ascunde sie însuși ce se întîmplă —

Tocmai asta e, continuă Katia, dar Sommerfeld nu-i răspunse.

În această privință Felix nu constituie o excepție. Cei mai mulți, dacă nu sînt socialiști sau comuniști în opoziție totală față de Hitler, îl subestimează pe acesta, iau în derîdere antisemitismul naziștilor, privesc manevrele lui Streicher ca pe niște excrescențe patologice. Felix însă nu procedează așa. El urmărește cu atenție. Dar spre deosebire de noi, nu intră în nici un fel de controversă. Așteaptă.

Și cu Miriam ? interveni Casimir, dar nu reuși să-l întrerupă pe Sommerfeld care acum ținea totuși o pledoarie în apărarea lui Felix.

Îmi amintesc cînd Felix m-a sunat acum două săptămîni, după ce auzise de eliberarea lui Ossietzky. Era bucuros, apoi însă a devenit sceptic într-un mod care pe mine m-a speriat. Ossietzky ar trebui sfătuit să părăsească țara, așa cum a făcut și prietenul său Tucholsky.

În timp ce Sommerfeld reproducea conversația de la telefon, Katia sărise în picioare, pornind spre Felix, oprindu-se în fața lui : Ai spus tu asta ? Ești o enigmă pentru mine, Felix, nu te-nțeleg. Se așeză pe brațul fotoliului în care stătea el și îi cuprinse umerii cu brațul.

Nu ?

Felix ascultase pînă atunci conversația ca și cum n-ar fi fost vorba despre el. Întrebarea tăioasă a lui Casimir îl izbi, deși se aștepta ca mai devreme sau mai tîrziu Casimir să intervină.

Nu-l înțelegi ? Prietenul meu Felix nu e defel o enigmă, draga mea. De ce să nu recunoaștem deschis că ținem la el, că avem nevoie de el, că ne lipsește și că totuși nu ne aparține pe de-a întregul. O știe și el. E un burghez, se bucură de viață, de succes în munca lui, e alături de cei sărmani, dar păstrînd o distanță apreciabilă, și speră, fiindcă nu se amestecă, să scape basma curată. Cine ar

putea, își zice el, să-mi facă ceva? Și de aceea nu înțelege decizia lui Miriam.

Ce vrea Miriam? Ignoranța lui tante Betty îi înveseli pe toți. Casimir îi explică rîzînd: are de gînd să asiste din depărtare la desfășurarea evenimentelor. Se duce la tatăl ei la Amsterdam. E atît de greu să înțelegi una ca asta?

Dar tu, Felix? mai zise Betty Meyer. Întrebarea ei nevinovată îi făcu pe toți să amuțească. Lofting trăgea zgomotos din pipă. Laura își examina paharul.

Rămîne, mititelul de el, va suferi, îi va fi dor de Miriam, o să-i scrie scrisori, și cum îl știu nu va rata nici o premieră, iar cînd naziștii vor cîștiga și la viitoarele alegeri, va fi în continuare convins că asta nu e decît o farsă a istoriei. Nu-i așa, Felix?

Am impresia că ai mers prea departe, Casimir, spuse Laura.

Iar Miriam adăugă: Poate că tot ce spui tu e adevărat. Știi mai bine ce se întîmplă în culise. Dar, Casimir, tu nu-i accepți decît pe cei care gîndesc ca tine. Nici nu-ți poți imagina că există oameni care nu sînt la fel de hotărîți și de fermi ca tine, care mai așteaptă, care nu izbutesc să-și explice imediat motivele spaimelor lor, care nu sînt în stare să generalizeze deîndată ideile lor despre fericire. De aceea i-a cerut Felix Laurei iertare.

Laura dădu din cap aprobator: Da, de aceea. Aș putea să te contrazic, Miriam, dar nu vreau s-o fac acum.

Nici eu. Casimir sări în picioare, se duse spre Miriam, îi luă mîinile și i le sărută.

Într-adevăr nu are egal, își zise Felix.

Aș vrea să dansez. Miriam îl lăsă pe Casimir s-o ajute să se ridice din fotoliu. Nu cu tine, Casimir. Cu Felix.

Bucuroasă că discuția luase sfîrșit, tante Betty se duse în grabă să pună un disc, un foxtrott, iar Felix îi șopti după primele măsuri — ceilalți începuseră și ei să danseze — lui Miriam în ureche: Spune-mi cînd schimbi pasul. Și nu-i mai dădu drumul, pînă cînd Betty Meyer întrerupse muzica și bătu din palme, constatînd că nu mai erau decît patru minute pînă la sfîrșitul anului.

Umplură cupele de șampanie, Laura deschise una din ferestre, iar gerul se prăvăli ca o cascadă în cameră.

Uitați-vă, strigă Katia. Deasupra acoperișurilor izbucniseră primele focuri de artificii. Se înmulțiră. Orizontul luă foc. Ca și cum ar arde orașul, își zise Felix și se sperie. Clopotele răsunau. De la ferestre și de pe străzi se auziră strigăte. Felix o sărută pe Miriam.

Ea spuse : Orice-ar aduce noul an, dragule, pentru noi nu există decît două posibilități. Ori vii tu după mine, ori mă-ntorc eu la tine.

Apoi au venit și ceilalți, l-au îmbrățișat, l-au sărutat, și Casimir îl trase de la fereastră : *Mazel tow*, micuțul meu, spuse el. Și iartă-mă și tu pe mine.

Cînd Lofting, care mai avea probabil și alte obligații, își luă la scurt timp după aceea rămas bun, Miriam îl rugă pe Felix s-o ducă acasă. Se simțea obosită. Și în afară de asta trebuia să se pregătească pentru plecare. Sommerfeld li se alătură.

Și tot el a fost cel care, după ce o lăsaseră pe Miriam în Piața Bavareză — Pe mîine, strigă ea, să mă aștepți cu micul dejun —, îi propuse, înviorîndu-se dintr-o dată, să mai stropească puțin anul care abia începuse, poate la Adlon, unde la ora aceea se întîlnea toată lumea bună, și cea interlopă. Spiritul său de aventură îl molipsi pe Felix.

Hotelul era de nerecunoscut. Încăperile erau decorate, luminate difuz de lampioane, peste tot atîrnau serpentine, formînd un labirint de nedescifrat. Cei care sărbătoreau se perindau în pîlcuri mai mari sau mai mici prin coridoare, saloane, restaurante, vociferînd, acoperind aproape de tot muzica orchestrei.

Izbindu-se mereu de cheflii, Sommerfeld și Felix își tăiară drum pînă în salonul mare, unde găsiră o masă liberă plină de sticle goale, pahare, farfurii unsuroase, șervețele mînjite cu ruj, oferind imaginea dezolantă a unei naturi moarte. Apoi au fost lăsați să aștepte, pînă cînd își făcu apariția un chelner obosit și prost dispus care debarasă și le aduse șampanie. Ciocniră paharele și, golindu-l pe al său, Felix simți efectul alcoolului. Fragmente ale conversațiilor din acea seară îi reveniră în minte, prescurtate, acutizate. Acum ar fi putut să le răspundă.

Urmări privirea lui Sommerfeld. Nu numai petrecerea era pe sfîrșite, ci și oaspeții. Își pierduseră cu toții forma, vociferînd fără memorie, creaturi ale acestei unice și nesfîrșite nopți.

Uite acolo e Röhm* cu anturajul lui.

În jurul grupului, pe care i-l arătase Sommerfeld, rămăsese un loc liber, un fel de cerc magic pe care îl evitau cu toții.

Aștia o să fie învingătorii, mormăi Sommerfeld, și uite-i că deja se poartă ca atare.

Fata apăru ca la un semn, să-i abată gîndurile, să-i schimbe dispoziția, se ivise dintr-o dată acolo, lîngă masa lor, într-o capă care aducea frigul de afară, cu o beretă pe coama blondă, era în trecere, nu avea de gînd să zăbovească, ridică aparatul la ochi, îl lăsă iarăși jos : Bună dimineața, domnule Sommerfeld, le ură un an mai bun și întrebă nicidecum stînjenită, arătînd spre Felix : El cine e ?

Doctorul Guttmann, un coleg.

Am auzit de dumneavoastră, spuse ea.

Nu vreți să luați loc, Olga ? Sommerfeld se ridicase în picioare, trase un scaun la masă, ea însă clătină energic din cap : Nu, mulțumesc. Aș vrea să părăsesc cît mai repede corabia care se scufundă. Sînt în trecere, am prins un fir, că Röhm s-ar fi aciuat pe aici și că trage vîrtos la măsea. Merită o fotografie. Nu sînteți de părere ?

Sunați-mă, strigă Sommerfeld un urma fetei, care porni de-a curmezișul prin sală, ridică, la cîțiva pași de masa lui Röhm, aparatul, alertîndu-i pe cei din garda lui cu lumina blitz-ului. Unul din bărbați sări în picioare și o luă pe urma ei ; la ieșire ea le făcu rîzînd semn cu capul.

O să-i ia filmul, zise Felix.

Nici o grijă. Sommerfeld își freca mîinile. E șmecheră, pe mulți i-a dus de nas cu cele două aparate ale ei. Pînă și marele Salomon se teme de ea.

N-am întîlnit-o niciodată.

---

* Unul din cei mai apropiați colaboratori ai lui Hitler, șeful SA-ului. Executat în 1934 pentru înaltă trădare.

Nu ? Ciudat. Sommerfeld se pregătea să plece, își scoase portmoneul, îi făcu semn chelnerului. Sînteți invitatul meu, Guttmann. În timp ce plătea vorbi mai departe : A apărut acum vreo doi ani, e o fată isteață și înfiptă, în plus, o fotografă excelentă. Își publică fotografiile în „Berliner Illustrirte“ și în „Querschnitt“. Din cîte știu e originară din Lemberg. Ciudat că nu e văzută niciodată într-o societate, întotdeauna singură.

Sommerfeld îl duse acasă. Au mers pe Friedrichstrasse în jos, pe Leipziger Strasse, au traversat Piața Potsdam, de-a lungul Canalului de la Stăvilar — locuri și străzi cunoscute, de acum pustii, străine și reci în lumina șovăielnică a zorilor.

Miriam insistă peste două zile să nu fie condusă la gară. Voia să fie scutită de astfel de despărțiri.

Ai să vii, îi spuse ea. Știu.

Se urcă în taxi, lăsă geamul în jos, își duse mîna la gură, dar el o auzi totuși țipînd.

III

(1933—1977)

Du hast die Wahl nur zwischen zwei'n.
Du musst frère-cochon *oder — einsam sein.*

Doar între două s-alegi ți s-a dat :
Să fii *frère-cochon* sau singur, uitat.

THEODOR FONTANE

20

Proscris

M-am temut de această întrerupere, de această ruptură în povestirea mea. Pe podea, în jurul biroului, se îngrămădesc cărți : „Al III-lea Reich și evreii", „Emigrația evreilor după 1933", „Ajutorul reciproc al evreilor sub regimul nazist", „Situația Partidului Comunist German după 1933", „Legea de împuternicire", „Protocolul Eichmann". Mi-am petrecut zile întregi în biblioteci. Ceea ce citeam mă năpădea ca o lepră. Mă îmbolnăvea, uneori mă cuprindea teama că nu voi mai putea scrie un cuvînt. Fantezia mea, căreia i-l încredințasem pe Felix, nu mai avea repere. Persecuția planificată, crima premeditată, genocidul, trădarea și împotrivirea se abstractizau, dispăreau în spatele coloanelor de cifre. Documentele, știrile mă sileau mereu să le privesc în totalitate, nu izolat. De aceea, am renunțat pe moment la toate, copleșit de informații, pe care nu aș fi fost în stare să le inventez, fără de care însă nu-l puteam găsi pe acela care — îmi este clar acum — nu mi-a povestit experiențele sale ca să mă crute.

Am făcut o pauză, m-am încredințat, recitind manuscrisul, de existența personajului prin care mă îndepărtasem de el. Cu cît pășeam mai departe în amintire alături de Felix, cu atît mai puțin mă temeam de realitatea care s-a năpustit asupra lui și cu care s-a luptat plin de curaj. Deși eu îl născocisem, s-a dovedit că îmi era de departe superior. Ca și acela către care se îndreaptă acum și cu care, la sfîrșit, se va reuni. De aceea mă întorc la jurnalele sale, în care nu am citit mai departe, pentru a nu-l fixa pe Felix. Evenimentele care s-au precipitat în date și titluri de-o șchioapă pe primele pagini ale ziarelor apar aici transfigurate în notații foarte personale. Emoțiile, clipele de introspecție, teama sau curajul nu au fost prinse în statistici sau studii istorice. Aici însă ele există. Căci ele au nevoie de o voce. Vocea unei ființe.

În primele luni după ce Hitler a luat puterea, el notează fără excepție doar lucruri personale. Întîlniri cu prieteni. Sfîrșitul apăsător al unei iubiri. Spectacole de teatru, de operă. Nici un cuvînt despre faptul că naziștii îi interziseseră să-și exercite mai departe profesia de avocat, nici o însemnare despre sentimentul că era în primejdie, nici un gînd de plecare.

În schimb, a strîns în două caiete poezii, pasaje din cărți, care l-au impresionat, pe care voia să le țină pentru el.

În 1933 sînt cinci citate. Din „Cuvînt despre evreimea noastră" de Theodor Mommsen : „Fără îndoială, evreii sînt, precum odinioară în statul roman, un element al descompunerii naționale..." Din „Hyperion" al lui Friedrich Hölderlin, scrisoarea despre germani : „Barbari din vremuri vechi...". Din eseul „Jeruschalajim" de Alfred Kerr : „Dacă popoarele gazdă ridică laudă ostentativă virtuților lor, acest lucru trece, în cazul evreilor, drept o neobrăzare fără seamăn..." În sfîrșit două poezii foarte depărtate ca atmosferă una de cealaltă : „Cîntec de leagăn pentru Miriam" de Richard Beer Hoffmann, din care mi-a recitat odată ultima strofă :

„Miriam, copilul meu, dormi, Miriam ?
Adînc în noi curge — curge avan
Sîngele moșilor, spre cei ce-or să vie,
Sînge-al taților, plin de neliniști, mîndrie.
Ei *toți* sînt în noi. Singur e cineva ?
Tu ești viața lor — viața lor este a ta
Dormi ! Copilul meu, Miriam, viața mea."

Și distihul „Alegere" de Theodor Fontane :

„Doar între două s-alegi ți s-a dat :
Să fii *frère-cochon* sau singur, uitat."

Fragmentele acestea le-am citit dintr-o dată și ele au devenit un tot. Imaginea pe care mi-am format-o despre el s-a schimbat : El, care punea preț pe rațiune, el, care respecta credința, dar nu dorea s-o înțeleagă, își căuta în acel an, chiar numai ca cititor, adăpost printre cei evlavioși și își accepta rasa ca și cînd și-ar fi amintit de Jona. În realitate nu putea asta, căci pe Jona i l-am inventat eu lui Felix.

Miriam îi lipsea. După puţine zile a venit prima ei scrisoare — Aflã, te rog, că mult timp nu mai rezist aici — la care a răspuns fără întîrziere; îi scria cum era nevoit să-şi caute dosarele, cum încurca termenele, cum confunda clienţii şi cum seară de seară stătea singur în sufragerie prea neliniştit ca să poată citi sau lucra, cum într-un sfîrşit se aşeza la pian, dar nu avea nici un chef să cînte căci nimeni nu-l asculta.

Nu i-a scris însă că uneori, între două întîlniri cu clienţii, pleca de acasă, hoinărea prin oraş, se înnfunda într-o cafenea, mai ales la Mampe; că de la despărţirea lor fusese de două ori la teatru, că i-a scos din sărite pe Casimir şi Katia cu telefoanele sale, că-şi căuta o nouă secretară şi că nu-i mai ieşea din cap numele unei fete cu care se întîlnise doar o dată, în noaptea de Anul Nou şi care de atunci — de ce oare? — nu dăduse nici un semn de viaţă.

Sommerfeld nu-i vestea decît nenorociri. Ştia noutăţile înainte ca ele să apară în ziare. Mereu începea la telefon cu : Aţi aflat ?.

Aţi aflat, Guttmann, Schleicher şi-a dat demisia împreună cu cabinetul său.

Şi cine va veni după el ?

Asta trebuie să hotărască Hindenburg.

Aţi aflat, Guttmann, Hindenburg l-a numit pe Hitler cancelar al Reichului.

Vă rog, Sommerfeld, nu vă bateţi joc de mine.

Dacă cineva îşi bate joc de noi, acela este Hindenburg.

Aţi aflat, Guttmann, Heinrich Mann părăseşte astăzi Germania.

Dar, cum aşa ?

Ce mă întrebaţi pe mine ?

Scuzaţi-mă, Guttmann, că vă sun noaptea aşa de tîrziu. Aţi aflat că Reichstagul arde. Vin să vă iau. Spectacolul trebuie văzut.

Felix aleargă jos în stradă, să-l aştepte pe Sommerfeld. Cînd Sommerfeld l-a salutat dînd din cap şi a pornit apoi maşina în tăcere, strîngîndu-şi fularul în jurul gîtului, Felix îşi zise că ar fi putut tot atît de bine să înceapă o călătorie nocturnă de plăceri.

Din cînd în cînd îi depășeau camioane ticsite cu oameni în uniformă, iar pe strada Victoriei — de cum trecuseră de Biserica Sf. Matei care se profila întunecată și frumos proporționată pe un fundal neliniștit — văzură focul de deasupra cupolei, flăcări violente incendiind orizontul. Sommerfeld încetini, tot mai mulți amatori de spectacol îi însoțeau, fugeau în spatele lor, gesticulau, strigau. În dreptul Aleii Victoriei au fost opriți de poliție. Mai departe nu aveau voie. Au coborît, au alergat un timp avînd în față cerul aprins. Rîndurile curioșilor se îngroșau. Fură smulși de un val de mulțime. Și deodată, în fața lor, se ivi clădirea.

Ardea dinăuntru spre afară. Părea că zidurile toate se topiseră într-un fragil grătar vertical. Mulțimea adunată la marginea pieții se holba în tăcere. Sommerfeld se agăță de Felix, și cînd una din grinzile întunecate ce se zăreau printre flăcări se frînse, prăbușindu-se, iar vuietul răzbi pînă la ei, spuse destul de tare ca să audă și cei din jur : Iată Republica arzînd — praful și pulberea s-au ales de ea.

Unii au dat din cap, alții s-au tras un pas la o parte. Această simplă constatare separase partidele.

Cine știe ce o să mai mistuie flăcările, își dădu Sommerfeld cu părerea pe drumul de întoarcere. În orice caz, acum nu avem voie să ne pierdem din ochi, noi evreii trebuie să fim uniți. Nu mai aveți de ales, Guttmann, veniți la noi ! Săptămîna viitoare o să mergem în Lausitz să vedem o tabără în care sînt pregătiți tineri pentru emigrarea în Palestina.

Felix fu de acord, deși nu dorea nimic mai mult decît să fie lăsat în pace.

Spectacolul Reichstagului arzînd nu îl întărîtase, ca pe Sommerfeld, ci îl descurajase. Se simțea ca și cum flăcările l-ar fi atras în suferința lor.

La despărțire, Sommerfeld i-a reamintit de înțelegerea lor.

Bineînțeles, răspunse el, deși nimic nu mai era de la sine înțeles.

Următoarele două zile rămase în pat, nu răspunse nici măcar la telefon. Lupta cu îndîrjire împotriva spaimei fără nume care îl rodea. Sommerfeld nu dădu nici

un semn de viață, ceea ce îl determină în cele din urmă să-i telefoneze. Domnul doctor, îl lămuri secretara, este plecat și va mai lipsi cîteva zile.

Trăia parcă pe o insulă. Legăturile fuseseră tăiate. Pe Katia nu putea s-o găsească la redacție, pe Casimir nu îndrăznea să-l sune. Doar Jona dădu un semn de viață, ca de obicei, pe cărți poștale pe care, ce-i drept, pentru prima dată, le vîrîse într-un plic pentru a-i exclude pe cititorii nedoriți.

Nouă tuturor ne merge bine, mamei tale, Elenei și mie. Ne vedem zilnic, vorbim des de tine, ceea ce poți să-ți închipui, mai puțin de cancelarul nostru pe care nimeni din noi nu l-ar folosi ca *șabesgoi*. De lipsă de lucru nu mă pot plînge, chiar dacă unii din clienții mai vechi și-au amintit mai nou de originea lor ariană. Amîndouă calfele mele m-au părăsit, iar Rosi, copila care mă ajută la călcat, face mai des decît e necesar dungă dublă la pantaloni. Și ei îi este greu acum. Te rog, scrie-mi curînd.

Felix răspunse prompt, trecu sub tăcere ceea ce îl preocupa, povestindu-le despre o viață pe care o dusese, iar acum nu o mai ducea.

Pe 5 aprilie 1933 — nu a uitat data aceasta niciodată, căci ceea ce s-a întîmplat atunci și după aceea ar fi putut să-l nimicească definitiv, din temelii, dar a determinat exact contrariul : s-a redresat, a început să acționeze, și-a părăsit insula — în acea zi a sunat în sfîrșit Sommerfeld, dar nu ca să-l invite în călătoria promisă, ci ca să se intereseze pe larg cum își petrecuse Felix timpul, pe care din prieteni îi mai văzuse, vorbind atît de încet, încît Felix trebui să-l roage de mai multe ori să repete. Nu se întîlnise cu nimeni. Apoi, după ce un timp nu se mai auzi decît un fîșîit, Felix închipuindu-și că Sommerfeld pusese receptorul jos, răsună formula cunoscută : Ați aflat, Guttmann ? De azi încolo nu mai sîntem avocați. Prin lege.

Prin care lege ?

Una nouă-nouță. Avocaților evrei li se retrage autorizația de-a profesa.

Tuturor ? Scuzați, asta e o întrebare prostească.

Deloc, dragul meu, întrebarea e bine pusă. Dacă dumneavoastră sau cel puțin tatăl dumneavoastră ar fi veteran de război, cum se spune, atunci ați fi exceptat la fel ca și cei care au obținut autorizația de-a profesa înainte de 1 august 1914.

Nu este cazul meu.

Nici al meu.

Dar —

Nici un dar, Gutmmann. Nu mai avem voie.

Ce veți face ? Trec pe la dumneavoastră. De-acum avem timp, domnule coleg.

Pur și simplu nu pot să cred.

Pe curînd, Guttmann, nu vă frămîntați fără rost !

De cum pusese receptorul în furcă începu să umble de colo-colo, fără vreun scop precis, prin birou, prin apartament, își aprinse o țigară, o strivi apoi în scrumieră, scoase la întîmplare un dosar din raft, îl puse fără să-l deschidă pe canapea, luă un pahar din bucătărie, îl lăsă pe pian fără să toarne ceva în el, se privea, simțea cum îl hăituiau întrebările ce-i treceau prin cap : Cum o să trăiesc ? Din ce ? Dumnezeule, cum s-o fac pe mama să priceapă una ca asta ? Ce se va întîmpla cu biroul, cu locuința ? N-o să pot să le mai țin. Unde să mă mut ? Din nou la tante Betty ? Să emigrez ? Unde și ce să fac acolo ? Dar poate că Hitler o să fie dat jos ! Cît timp o să-mi ajungă banii ? S-ar putea ca băncile să retragă averile evreilor ? Unde să mă adresez ? Ce s-a întîmplat cu Casimir, cu Laura ? Unde s-a ascuns Katia după ce l-au arestat din nou pe Ossietzky ?

Treptat se liniști, iar gîndul că ar trebui să dea jos imediat plăcuța de pe ușa de la intrare îl făcu chiar să zîmbească. Simțea nevoia să iasă din casă, dar cînd se întîlni pe stradă cu un individ din SA în uniformă, care se apropia din direcție opusă, trebui să se forțeze să meargă mai departe, deși acela nici nu se uită la el. Se vede că Hitler nu izbutise să-și „doteze“ poporul cu darul de a-i repera pe evrei dintr-o singură ochire.

Ar fi avut chef să meargă la Adlon, să ia masa acolo, se mulțumi însă cu Mampe, unde chelnerul îl servi amabil ca întotdeauna.

Noaptea îl trezi telefonul. Era Casimir.

Vorbea încet și întrebă întîi dacă Felix e singur.
Știi doar, replică el, Miriam a plecat.
Poți să mă primești noaptea asta ?
Bineînțeles.
Casimir rîse, se auzi mai degrabă ca un horcăit. Ești tot cu capul în nori. Pînă acum am sunat la trei tovarăși, la doi a fost Gestapo-ul ca și la mine, iar al treilea, de frică, a început să se bîlbîie.
Nu mai poți sta la tine acasă ?
Nu.
Ești urmărit ?
Nu.
Sigur nu ?
Casimir deveni nerăbdător. Poți să mă crezi, în privința asta am experiență.
Vino, spuse. Vorbea celălalt din el, chemîndu-și prietenul, oferindu-i un adăpost de moment, cel copilăros, cel îndrăzneț, cel care nu stătea să cîntărească, ci acționa. Vino.
Mulțumesc, spuse Casimir. Într-un sfert de oră sînt la tine. Coboară te rog la ușă și deschide-mi.
Rămase, șezînd în întuneric, lîngă telefon, recapitulă convorbirea și înțelese că acesta era doar începutul, că de acum încolo va purta nenumărate astfel de convorbiri cu urmăriți și cu fugari.
Aprinse lumina, își puse halatul, se uită la ceas. Era cu puțin înainte de patru. Unde zăbovea Casimir ? Să-i fi urmărit oare naziștii, pe el și pe ceilalți tovarăși ai lui ? Și de aceea fugiseră care încotro ?
Se duse în sufragerie și se uită afară în stradă. Nu era nimeni. Sau, parcă ? Pentru un moment crezu că distinge umbre prelingîndu-se pe pereții caselor, urme efemere ale celor ce fugeau. Ca să se trezească și să-și liniștească nervii iritați, își lipi fruntea de geam și închise ochii. Cînd îi deschise din nou, umbrele dispăruseră.
Era timpul. Încet, închise în urma sa ușa locuinței și coborî pe scara cufundată în întuneric. Rezemat de ușă, pîndind prin ochiul de geam, așteptă doar cîteva minute, apoi auzi pași și pe cineva care rîcîi lemnul ușii. Prudent întoarse cheia în broască. Casimir se strecură prin deschizătură, își trecu mîna peste obrazul lui și o

luă înainte alergînd. Pe coridor, în lumină, se opri să-l aştepte, părea complet relaxat, ca şi cînd ar fi venit de la plimbare. În costumul său la două rînduri, de culoare închisă, cu haina de ploaie pe braţ, arăta la fel de elegant ca întotdeauna. Nici o urmă de frică, nici un semn că ar fi fost urmărit.

Iată-mă. De ce mă priveşti aşa, Felix ?

Felix scutură din cap, neştiind ce să spună, îi luă haina de pe braţ, o agăţă în cuier, apoi nu mai putu să rabde liniştea adevărată sau simulată a lui Casimir, îl îmbrăţişă şi îşi propti fruntea de pieptul său. Cu acest gest de copilărească intimitate îşi eliberă prietenul. Acesta nu mai trebuia să se abţină. Începu să tremure pe neaşteptate, parcă scuturat de friguri, atît de tare, încît Felix avu senzaţia că nu mai putea să-l ţină. Îşi încolăci braţele şi mai strîns în jurul lui şi începu să-i vorbească : Linişteşte-te ! Aici eşti în siguranţă. Nimeni nu ştie unde te afli. La urma urmelor ce sînt eu pentru ei ? Doar un evreu, în nici un caz un comunist. Eu am nevoie de tine, şi alţii au nevoie de tine încă mai mult. Să nu faci vreo prostie !

Îi era indiferent ce-i spunea acestui trup scuturat de friguri, totul era să-l ajute.

Eşti mai deştept decît ei. Pe tine nu te prind, n-o să pună niciodată mîna pe tine, spuse el, şi poţi rămîne aici cît vrei, cît timp nu te scot eu din sărite.

Flecăreala sa îşi făcu efectul. Casimir trase adînc aer în piept, iar Felix îi dădu drumul. Se duseră apoi în camera de zi.

Vrei să mănînci ? întrebă el. Casimir refuză, din nou rîzînd : Am cinat excelent cu nişte prieteni. N-o să-ţi vină să crezi, la Horcher. Acolo m-au anunţat la telefon. Poliţia în civil a pus să mi se deschidă locuinţa şi a percheziţionat-o. Sînt pe lista neagră, spuse el.

Se aşezară la masă faţă în faţă, stînd de vorbă, iar Felix, care privea figura osoasă de veşnic adolescent a prietenului său, resimţi calmul acestuia ca pe o insolenţă. Nu mai avea răbdare să stea jos : Să-ţi dau nişte vin ?

Dacă vrei, mai bine ceva tare.

În bucătărie găsi sticla începută de gin care-i amintea de Miriam. Numai ea ştia să prepare din rachiul ăsta,

care lui nu-i plăcea, cocteiluri minunate. Ca să te conving să-ți placă ceva, îi spusese ea odată, trebuie să te păcălesc doar un pic.

Casimir goli pe nerăsuflate două pahare. Asta-mi face bine, constată el, și își lovi ușor buzele cu degetul arătător.

Ce-ai de gînd ? Vocea lui Felix, acum indiferentă și ușoară se acorda cu cenușiul zorilor din fața ferestrelor. Vrei să pleci în străinătate ?

Asta în orice caz. Probabil la Paris. Acolo voi fi așteptat de prieteni de afaceri. Totul ar merge bine dacă n-aș avea probleme cu partidul. Nimic nu mai e cum trebuie, micuțul meu. Au abandonat mult prea repede, consideră că anumite lucruri nu mai sînt de competența noastră, a celor din Reich. Iar eu nu pot să accept lucrul acesta. Ei însă mi-au luat-o în nume de rău. Le încurc strategia. Nu mai sînt nici eu sigur de mine. Am nevoie de timp să-mi clarific gîndurile. Dar tocmai timp nu am.

Și Laura ?

Casimir își înălță capul, îl înclină puțin, ca și cînd ar fi ascultat o voce foarte îndepărtată și după un timp spuse încet : Au înhățat-o. Acum trei zile. Împreună cu un alt tovarăș.

Se ridică, merse în jurul mesei, rămase în picioare în spatele lui Felix și își trecu mîna peste umărul lui. Aș vrea să fiu în locul ei. A trădat-o vreun porc. Era prea abilă ca să le cadă așa de ușor în gheare. Au ridicat-o din tren la Bodenbach, la graniță.

Ar putea oare s-o ajute Sommerfeld.

În nici un caz el, un evreu ca și noi. Dar există alții.

Cred că ești mort de oboseală. Nu vrei să te culci ?

Ba da.

Patul meu este destul de mare pentru noi amîndoi. Sau vrei să-ți fac patul pe canapeaua din birou ?

Nu te deranja, Felix.

Stăteau întinși unul lîngă altul. Asculta respirația lui Casimir, așteptînd ca prietenul să mai vorbească un timp, împotriva somnului și împotriva gîndurilor ce-i

treceau prin cap. Ceea ce el și făcu. Ba puse chiar și stăpînire pe el : Dormi, Felix ?

Nu.

Trebuie să te rog să-mi faci un serviciu. Nu, este mai mult decît un serviciu. Trebuie să-mi spui dacă ești de acord. Deoarece am presupus că voi fi căutat în curînd și că locuința mea va fi supravegheată, mi-am dus valiza la niște cunoscuți în Dahlem. Pentru orice eventualitate. Nu sînt tovarăși. Mă cunosc doar de la bancă. Cînd am dus valiza la ei au zis că prudența mea e exagerată. Dar au fost de acord să nu dea bagajul decît celui care se va legitima cu o parolă. Acum o să zici că sînt țicnit dacă-ți spun parola. Nu mi-a venit în minte ceva mai potrivit.

Spune-o !

Felix. Casimir aștepta.

Cuvîntul, numele său, crescu nemăsurat, îl apăsa, părea că-l trădează întregii lumi și odată cu mînia care se ridica în el spuse : Ești nebun de legat, Casimir.

Nu contest asta. Aș vrea să te duci chiar în dimineața asta acolo. Probabil că o să te primească doamna Eberhard, stăpîna casei. Adresa este Im Dol 24. Dar nici nu te-am întrebat dacă...

Am s-o fac, Casimir.

Mulțumesc. Doar că nu mai avem mult timp. Noapte bună, micuțul meu, bună dimineața.

Casimir nu salutase fără motiv dimineața. În cameră se făcuse lumină. Draperiile trase nu mai puteau s-o oprească.

Casimir respira acum liniștit, ritmic. Felix rămase încă un timp cu ochii deschiși, se vedea ducînd tratative cu o femeie care ședea pe o valiză uriașă, refuzînd să i-o dea, fiindcă parola nu i se păruse credibilă.

La ora zece se trezi. Casimir dormea încă. Pentru a nu-l deranja, Felix se îmbrăcă pe coridor. Voia să rezolve problema cît mai repede. În bucătărie bău un pahar cu apă. Eberhard, Im Dol 24, își spuse el.

Afară era cald, senin, aproape ca vara. Rămase un timp la volan, după ce porni motorul, fără să facă ni-

mic, văzu fețe zîmbitoare, pline de speranță și toate cîte se petrecuseră noaptea trecută îi apărură ca niște născociri. Nimeni în orașul acesta nu era urmărit, spionat, arestat și interogat.

În Dahlem a căutat în primul rînd strada, dar zadarnic. Întrebă în cele din urmă un bătrîn care îi arătă drumul fără să aibă vreo bănuială cum se temea el. Casa, o vilă, era apărată de un pîlc înalt de mesteceni.

Coborî din mașină. Știa dinainte fiecare pas ; vorbea deja, deși nu rostise încă nici un cuvînt. Scîrțîitul pietrișului pe drum îl trădă. În casă un cîine începu să latre. De ce oare m-am băgat în chestia asta, se întrebă el.

Apăsă pe buton, se sperie, cu totul altfel sună soneria, își zise el, ca o alarmă. Îi deschise o servitoare ca din albumele de fotografii ale lumii bune. Purta un șorțuleț alb ca zăpada peste o rochie scurtă, neagră. Aș dori să vorbesc cu doamna Eberhard, spuse el.

Sînteți anunțat ?

Nu, asta nu, răspunse el, dar doamna Eberhard este informată. Sînt doctorul Guttmann.

Deși fata îl măsură cu neîncredere din cap pînă în picioare, îl lăsă totuși să intre, îl rugă să aștepte pe coridor și dispăru. Stătea acolo fără să se uite în jur, se făcu mic, apoi crescu din nou.

Vă rog, fata apăru printr-o altă ușă. Vă rog, doamna vă așteaptă în salon.

Așa se cade, își zise el, dar ar fi putut să mă primească și în bibliotecă. O urmă pe servitoare într-un fel de seră, un spațiu semicircular care se deschidea printr-un șir de ferestre spre grădină. Ușa se închise în urma lui, o doamnă în capot de mătase se îndreptă cîțiva pași spre el, nesigură, arborînd un zîmbet studiat.

Nu vă cunosc deloc.

Nu, nu aveți de unde.

Ea îi întinse mîna în așa fel încît el trebui să se aplece ca să i-o sărute. Apoi l-a rugat să ia loc.

El refuză. Mulțumesc, stimată doamnă, mă grăbesc. M-a trimis un prieten. Îl cunoașteți. Vă roagă să-mi dați valiza lui. Pentru aceasta trebuie să vă spun o parolă : Felix.

Felix, repetă ea, transformîndu-i numele într-o etichetă, o înșiruire de litere, care nu îl mai reprezenta pe el.

Doamna o chemă pe servitoare, care apăru imediat. Valiza din garderobă, știți care e — va fi luată de acest domn. Fraza se înălță ca un paravan în spatele căruia ea se ascunse. El se înclină, se îndreptă spre ușă, cînd ea spuse încet : Transmiteți-i vă rog domnului Liebstock salutări și toate cele bune din partea mea. A noastră.

Îi voi transmite.

Servitoarea îi înmînă valiza care era mult mai mică și mai ușoară decît își închipuise.

Ușa casei se închise fără zgomot în urma lui. Păsările țipau agitate în copaci, dar pietrișul scrîșnea sub tălpile sale cît se poate de obișnuit.

Acasă îl aștepta Casimir, pregătit de plecare.

Mîncase deja și aflase cînd pleca următorul tren spre Frankfurt. Zicea că acolo avea o întîlnire. După aceea avea de gînd, dacă nu intervenea nimic, să plece mai departe la Paris. Fără despărțiri, se rugă el. Trebuie să ne obișnuim cu toate acestea, cu plecări și lungi absențe, cu reîntîlniri prin alte locuri.

Își împinse ochelarii în sus și întrebă : Haina mea este la cuier ? Se aplecă spre Felix, îi luă valiza din mînă și dispăru pe ușă.

Felix se așeză la masa din bucătărie, mestecă o bucată de chiflă, înghiți, simți cum i se pune un nod în gît și, cum nimeni nu se uita la el, începu să plîngă cu sughițuri.

În zilele următoare se întîlni des cu Sommerfeld, căruia îi povesti de vizita lui Casimir și care îl sfătui să-și caute cît mai repede o locuință mai modestă căci era de așteptat ca, în curînd, cei mai mulți proprietari să nu mai închirieze evreilor.

O vizită pe tante Betty, care de cîtva timp lucra la comunitatea evreiască jumătate de zi, fiind totodată ferm convinsă că Hitler va da curînd faliment.

Mergea regulat la cinema, iar seara mînca la Mampe ca de obicei. Se obișnuise să poarte conversații cu sine însuși. Uneori se întîlnea cu foști clienți. Unii se în-

dreptau spre el, îl asigurau cît de mult le lipsise sfatul său, deplîngeau situația prezentă ; alții se făceau că nu-l văd, nici nu salutau.

Se întîmpla să-i telefoneze necunoscuți care îi transmiteau vești și salutări de la prieteni. Așa a aflat de Katia care era la Praga și de Casimir care era la Saarbrücken.

Era o vară care cu lumina ei blîndă și persistentă îi amăgea pe toți.

Se hotărî să meargă cîteva zile la Breslau, dar renunță, căci Jona îl asigura pe una din obișnuitele lui cărți poștale ascunse acum în plic, că toate își păstrau mersul lor obișnuit : Iubita ta mamă, mulțumită lui Dumnezeu, nu ia cunoștință de ceea ce se petrece cu adevărat în jurul ei, în jurul nostru.

Primi o invitație de la tribunal să se prezinte și să asigure sub semnătură că acreditarea sa a fost anulată. Asta de dragul ordinii.

Cu cîteva săptămîni în urmă o astfel de comunicare l-ar fi pus în încurcătură. Acum însă se simți provocat și porni la drum curios, repetă ceea ce nu i se mai îngăduia din oficiu, își luă servieta în care acum nu mai ducea altceva decît hîrtia de acreditare ca avocat la al treilea tribunal de land, ajunse la Moabit, își parcă mașina în locul obișnuit, salută la fel de vesel ca de obicei pe portarul care îi răspunse cu oarecare întîrziere, merse de-a lungul coridoarelor, întîlni colegi care se îndreptau grăbiți în robele lor spre sălile de ședințe, îi salută și pe ei, măsură după tonul răspunsurilor distanța ce-i despărțea, pătrunse fără să bată la ușă în secretariatul președintelui și văzu amuzat cum apariția sa produse o învîrtejire de hîrtii pe birourile celor două secretare, află că o întrevedere cu domnul președinte nu era necesară căci declarația pe care trebuia s-o semneze era gata, la care scoase acreditarea din genată, o înmînă tăcut uneia din doamne care o preluă cu un „mulțumesc mult, domnule doctor", dîndu-i tocul pentru semnătura prin care declara că de acum încolo nu-și va mai exercita profesiunea de avocat, ceea ce îl înfurie atît de tare încît cu greu

nimeri ușa, trîntind-o și fugi orb de mînie de-a lungul coridorului pînă cînd, pe neașteptate, fu reținut de o voce de femeie : Doctore Guttmann !

Își ridică ochii, se trezi față în față cu Olga, fata de la Adlon și își dădu seama că nu-i ieșise întîmplător în cale.

Ce căutați aici ? întrebă el.

Îmi văd de treabă. Fotografiez. Dar dumneavoastră ?

Eu ? Eu tocmai am promis să nu mai lucrez.

În loc să-i răspundă, ea ridică aparatul la ochi, apăsă pe buton și spuse : Iată o fotografie memorabilă : Domnul doctor Guttmann dat afară din justiție pentru că este evreu.

Vă rog, zise el.

Trebuie să plec. Vă telefonez îndată ce fotografia va fi developată, spuse ea. Răspundeți tot la vechiul număr ?

Da, strigă el în urma ei, dar nu pentru multă vreme.

21

În serviciu

Cum au plecat ? Cine i-a condus ? Cine a suferit din cauza lipsei lor ? Nu mă gîndesc la refugiații politici, la cei vestiți ale căror cărți au fost arse pe ruguri, ci la mulțimea evreilor fără nume, la vecinii care au emigrat cîndva, în primii ani ai regimului lui Hitler, sau la cei care, în urma rezoluției unei conferințe, au fost ridicați și transportați în lagărele morții.

Nu l-am întrebat niciodată despre asta. Probabil s-ar fi ferit de mine. El nu putea să urască, îmi zic eu, ci doar să disprețuiască la nesfîrșit.

În 1948, foarte devreme, s-a întors în patria distrusă, din care fusese nevoit să fugă. Presupun că a făcut-o fără frica de a-i întîlni pe aceia care urmăriseră, care torturaseră și uciseseră. Pe atunci încă aștepta ca ei să fie condamnați, făcîndu-se dreptate. Mai tîrziu, cînd ne-am

cunoscut, îl supărau dovezile de neglijență. Evita însă orice discuție pe această temă.

Multe s-au uitat, a spus el odată, totuși nimic nu rămîne timp îndelungat neispășit. Rareori s-a pronunțat atît de categoric, el, cel care cu bună știință a iertat. Dar ceilalți, aș fi vrut să întreb, indiferenții, cei care își întorceau privirile într-o parte și nu observau nimic, și care pur și simplu i-au uitat pe vecinul, pe colegul, pe negustorul de vizavi, ca și cînd n-ar fi existat vreodată ? Unde începe vina lor ?

Cu cît scriu mai mult la această carte — și a trecut aproape un an — cu atît mai intens îi simt prezența. Uneori mă uit la fotoliul de lîngă biroul meu. Ar putea să stea acolo, să mă observe, nu fără ironie, să-mi citească gîndurile și să mi-l conteste pe Felix : Care, dragul meu, nu prea are nimic de-a face cu mine.

Ne restrîngem, scrise Jona, nu aș susține că siliți de nevoi, căci de nevoi încă nu poate fi vorba. E adevărat că unii clienți m-au părăsit, dar au și venit unii, ce-i drept, mai puțin solvabili. Pe Rosi, care a fost lîngă mine pînă acum cîteva zile, am pierdut-o. Biata fată a venit cu o înștiințare din partea părinților ei, că nu se mai cade să lucreze la un evreu. Lucru pentru ea de neînțeles și din pricina căruia a plîns amarnic. Bineînțeles că am consolat-o : Părinții ei au luat o hotărîre înțeleaptă, și ea va găsi cu siguranță un loc bun de muncă. Așadar, ne restrîngem. De la plecarea lui Rosi mă ajută Elena. Spre avantajul meu și al pantalonilor. Care au din nou doar o singură dungă. Mama ta, n-o să-ți vină să crezi, s-a pus de asemenea în mișcare pentru cauza noastră și lucrează la Comitetul de întrajutorare al femeilor. Asta îi priește de minune. Ție cum îți merge sub timpurile noi ? întreabă bătrînul tău Jona.

Munca îi lipsea. Citea mult, recupera toate cele pentru care înainte nu găsise timp, i se îngrămădeau în minte epoci, lumi, figuri, pleca în pelerinaj cu bătrînul Stechlin, cu Heinrich cel Verde, cu Anna Karenina și cu Madame Bovary. Deși ducea o viață chibzuită, deși își nota cu exactitate cheltuielile și de cele mai multe ori își gătea

singur, își permitea totuși luxul spectacolelor de teatru și revistă, iar de cînd Furtwängler se afla la pupitrul filarmonicii rareori scăpa vreun concert.

Săptămîni în șir fusese în căutarea unei locuințe mai modeste. Zadarnic : Chiria era prea mare, sau nu-i plăcea apartamentul, sau pur și simplu era respins. Acum spera într-o întîmplare. Refuzase oferta de a se muta din nou la Betty Meyer. Ar fi trebuit să se mulțumească cu odăița servitorilor care pînă acum nu fusese folosită, deoarece între timp celelalte două camere fuseseră ocupate de două bătrîne doamne care se mutaseră la tante Betty prin intermediul comunității evreiești.

Katia trimisese de la Praga o scrisoare detaliată, în care povestea de noi prietenii și mai vechi dușmănii, de munca ei pentru social-democrații germani și de ruptura ei cu „Weltbühne". Ossietzky, scria ea, a fost propus pentru premiul Nobel pentru pace. Poate o să-l ia. Se spune că după interogatoriul și după munca istovitoare din lagăr este foarte slăbit. Ai auzit ceva despre Laura ? întrebă ea.

Nimic. A rămas dispărută.

Casimir, asta a aflat prin Betty Meyer, se afla și acum în Saarland.

Singurătatea, lipsa de ocupație începură să-l macine. Renunță din nou, ca silit, la ceea ce își propusese — să-i viziteze pe cei din Breslau, să caute la comunitatea evreiască ceva de lucru, să se ocupe să-și găsească o locuință.

În septembrie se arătă din nou Sommerfeld, care, lucrînd pentru biroul de emigrări, fusese mult timp plecat. Energia sa îl captă, îl învioră, dîndu-i siguranța că jalnica perioadă prin care trecea va avea un sfîrșit și că toate îi vor reuși din nou.

Sommerfeld insistă pe lîngă el : Vindeți-vă mașina. N-o să mai aveți nevoie de ea. Cu trenul călătoriți comod și mult mai discret. De bani, în schimb, o să aveți mare nevoie. Nu-i dați la bancă, lăsați-i mai bine la Betty Meyer în grijă, pe mîini bune. Ea va ști o ascunzătoare pentru ei.

Îl însoți pe Sommerfeld în Lausitz unde Asociația tineretului evreu de întrajutorare, Jugendalijah, cum îi explică Sommerfeld, organizase o tabără, în care erau pregătiți tineri în vederea emigrării în Palestina. Îi fu greu să rețină cuvintele ebraice, iar povestirile pline de entuziasm ale lui Sommerfeld îl lăsară rece.

N-au coborît decît ei doi în mica gară, unde erau așteptați de doi tineri puternici, bronzați și cu cămașa descheiată la piept. Apariția lor trezi în Felix amintiri legate de Wannenmacher și prietenii lui.

Sommerfeld îi anunțase pesemne de sosirea lui. Îi spuseră pe nume. *Șalom*, doctore Guttmann, și își prezentară numărul îndelung exersat : El este Saul, iar eu sînt David. Probabil că doreau să fie confundați. Sîntem aici cu căruța, spuse Saul sau David, sperăm să nu fie prea incomodă pentru dumneavoastră.

Sommerfeld escaladă capra cu neașteptată dibăcie, în timp ce Felix rămase neajutorat lîngă căruță. Atunci Saul și David îl luară de subsuori, îl ridicară deasupra capetelor lor, rîseră și îl așezară în jocă pe marginea caprei, ca pe un copil. Reprezentația acestor sfarmăpiatră nu era deloc pe placul lui Felix.

Saul — sau era David — pocni din bici, iar căruța se urni din loc. Felix se trase lîngă Sommerfeld, se rezemă de paravan, regretă că primise invitația, Se simțea stingher în acest cadru, expus privirilor tuturor, nu avea îmbrăcămintea potrivită și nici dispoziția potrivită. Sommerfeld încercă să-i distragă atenția, lămurindu-l plin de zel, ce trebuie să înțeleagă prin kibbutz, și de ce sînt antrenați tinerii înainte de a emigra. Dar astea nu-s deloc lucruri noi pentru mine, observă Felix. Mi le-ați descris destul de des. Drept răspuns, Sommerfeld își umflă obrajii semănînd și mai tare cu o broască rîioasă sub pielea căreia ar fi putut fi ascuns un prinț : Aș vrea să știu ce v-a mai cășunat acum ?

Am să vă spun, Sommerfeld. Nu pot să-i sufăr pe evreii care vor să semene cu Siegfried. Cei doi din față asta fac.

Sommerfeld nu-l contrazise, spuse doar : Vom vedea.

Şi Felix văzu, la început neîncrezător, un parc în care se aliniau corturile, în care mişunau oameni, o mulţime, care în cursul unei săptămîni se transformau în sauli şi davizi, îi privi, se amestecă şovăitor printre ei, un orăşean care se nimerise printre învăţăceii în ale agriculturii. Se afla într-un loc în care Hitler nu ajunsese, din care groaza fusese alungată şi în care se învăţa speranţa, în care tineri şi tinere în ateliere şi pe cîmp învăţau pentru un viitor pe care îl numeau Palestina şi care pentru ei însemna întoarcere acasă. Se credeau în stare să continue o istorie întreruptă acum două mii de ani. Erau copii ai Hehaluţ*-ului, se considerau pionieri.

Aşa poate merge, gîndi el, doar că eu nu pot să-i ajung din urmă.

Cei din kibbutz îl incluseră în viaţa lor, nu-l descusură şi îl poreclîră micul domn doctor. Asta îi plăcu: În acest fel rămînea o distanţă infimă între ei.

În seara dinaintea plecării, se plimbă cu Jakob, conducătorul taberei şi cu Sommerfeld de-a lungul pîrîului care, cu largi meandre, străbătea parcul. Jakob era originar din Padova şi trăise mai mult de un deceniu în apropiere de Haifa înainte de a se pune la dispoziţia Hehaluţ-ului. Pretutindeni ardeau focuri de tabără. Tinerii cîntau în idiş.

Jakob, care avea obiceiul să ţină în colţul gurii o ţigară începută dar demult stinsă, îl întrebă dacă i-a plăcut.

Niciodată n-am avut o simpatie deosebită pentru acest soi de romantism al păsărilor călătoare**. Dacă-mi îngăduiţi această expresie.

Guttmann este un citadin incorigibil, spuse Sommerfeld, ce-i drept cu deosebirea că nu e ipocrit.

Omul se obişnuieşte cu orice. Jakob rămase locului, îşi aprinse o nouă ţigară. Ceea ce numiţi romantism al păsărilor călătoare ne ajută, este necesar.

Spuneţi, nu aveţi greutăţi cu naziştii ?

---

* Organizaţie a tineretului care se pregătea pentru munca de pionierat (defrişare şi punere în valoare a pămîntului).

** *Wandervogel* (Pasăre călătoare), mişcare a tineretului german, urmărind educaţia fizică şi spirituală a membrilor ei, asimilată de naţional-socialişti.

Pînă acum nu. Dimpotrivă. E doar dorința lor ca noi evreii să părăsim din proprie inițiativă țara.

Cine organizează plecările? Dumneavoastră înșivă?

Nu sîntem noi în măsură să facem asta. Există la Berlin un Birou de emigrare în Palestina.

Sommerfeld obosise să tot bîjbîie pe drum, în beznă, împiedicîndu-se de rădăcini și călcînd prin băltoace. Propuse să se întoarcă. Să mergem înapoi. La ce să-mi rup picioarele pe aici. Îl trase pe Felix de mînecă. Nu, nu, nu trebuie să ne ajutați, Guttmann. Dar am o propunere. Biroul de emigrare în Palestina caută un jurisconsult. Nu sînt pisălog. Gîndiți-vă la noapte și mîine dați-mi un răspuns.

Saul și David înhămaseră caii, dar de data asta nu le mai dădu voie să-l ridice pe banchetă.

Și acum? întrebă Sommerfeld.

Da, spuse el, da. O să încerc.

Nici nu mă așteptam la altceva.

Cînd Saul și David insistară să-l ajute pe Felix și să-l salte din nou peste capetele lor, el îi întrebă: De fapt ce vă considerați voi? Sioniști?

Și asta, răspunseră amîndoi într-un glas.

Socialiști?

Și asta, auzi el din nou cele două voci.

Evrei?

Asta în orice caz, răspunse David și i-o luă lui Saul înainte.

Se întoarse acasă, dar era altul acum. Ca și cum ar fi năpîrlit. Nu-i mai era așa de greu să se despartă de lucrurile sale, să renunțe la certitudinile sale, căci acum știa unde să se ducă.

Trecură două zile pînă cînd își luă inima în dinți și se prezentă la Biroul palestinian din Meinekestrasse. Pătrunse într-o sală de așteptare arhiplină, în care isteria și resemnarea se hărțuiau, în care zvonurile ajungeau adevăr, adevărul se deprecia în zvonuri, iar funcționarii apăreau doar ca să întărească îndoielile celor nehotărîți. Trebuia totuși să existe aici, în acest haos, un loc unde îndoiala era înlăturată, unde speranțele erau confirmate, unde se împărțeau vize și se dădeau bilete de că-

lătorie. Regulat mulțimea se trăgea la o parte pentru a face loc cîte unuia care părăsea ușurat Biroul.

Își făcu drum printre oameni, întrebînd, în dreapta și în stînga, și nimeni nu i se puse în cale cînd deschise și se strecură prin ușa de sticlă în fața căreia toți așteptau cu răbdare, supraveghindu-se reciproc. În spatele ușii a fost însă oprit de o femeie voinică, care se și pregătea să-l împingă afară fără să-l întrebe nimic.

Silit de împrejurări se hotărî pentru trei cuvinte avertizatoare : Stai ! Nu ! Eu ! Ele își făcură efectul.

Sînt așteptat, spuse el furios că începuse așa. Oricine venea aici se considera așteptat. Trebuie să mă prezint, sînt noul jurisconsult.

În felul acesta o convinse pe femeie să-l lase în pace, dar și să-i întoarcă spatele. Își văzu mai departe de drum. Bătu pe rînd la patru uși, le deschise, fu mereu respins, reușind s-o scoată din sărite pînă și pe femeia energică de la intrare. În spate, ultima ușă, strigă ea. Acolo nu l-au mai dat afară, căci îl aștepta un om care părea să fie frate geamăn cu Sommerfeld, dar se prezentă : Aaron Weiss și ținu din prima clipă să-i demonstreze lui Felix că nu poate ocupa postul de jurisconsult, care nici nu exista ca atare ; sarcina lui era mai degrabă să-i sfătuiască pe emigranți în toate problemele economice, în afurisitele și încurcatele chestiuni valutare, de rambursări, de răscumpărări și așa mai departe, așa cum le prevăd legile, legile pe care, pot să vă spun, trebuie să le stăpînim foarte bine, dar fără să așteptăm aplauze, vă spun, fără aplauze, iar domnișoara Esther Zech o să vă pună la curent.

La care, epuizat, renunță la rolul de frate geamăn, se dezvălui ca un administrator trist și încuiat în grăsimea și amabilitatea lui, o chemă pe domnișoara Esther să i-l ia în sfîrșit de pe cap pe noul venit.

Aceasta, la rîndul ei, așteptase să-și facă apariția, încît mai tîrziu ori de cîte ori avea să audă că cineva știe să-și facă apariția, Felix se gîndea la domnișoara Esther împotriva căreia natura și arta se aliaseră, o femeie delicată, apăsată de o cocoașă, o femeie cenușie, răspîndind căldură în jurul ei, o ființă în care se ascundea un înger.

Veniți, spuse ea, nu avem voie să pierdem timp. Destinele se adună.

Cuvintele acestea avea să le mai audă. Expresia devenea tangibilă, reală.

Din primele zile munca îl acapară în așa măsură încît de cele mai multe ori pleca de la birou noaptea tîrziu, niciodată părăsit de domnișoara Esther care îl aproviziona cu cafea și chifle, îi scotea dosare din teancurile de hîrtii, făcea cîte o glumă binevenită ajutîndu-l să treacă peste fiecare caz de „arizare" pe care trebuia să-l rezolve.

La început se înfuria. De ce nu veneau să se prezinte și afurisiții ăștia care luau totul? De ce trebuie să mă ocup mereu numai de victime? De ce trebuie să plătim pentru că părăsim o țară în care ne-am născut, am crescut, am muncit, am trăit și am iubit, am făcut copii? Pur și simplu pentru că deodată unii și-au descoperit rasa? Uitați-vă numai la acești germani.

Eu, interveni domnișoara Esther, eu am o cocoașă, iar dumneavoastră, iertați-mă doctore Guttmann, ați crescut cam puțin. Dacă ar fi numai asta ne-am putea înțelege.

Uneori destinele acelea îl urmăreau pînă în somn, se trezea dintr-un vis în care convingea pe cîte unul să fie rezonabil, să dea casa, magazinul, întreprinderea pentru o sumă de nimic, să plece înainte de a i se lua oricum totul.

Imaginează-ți, îi scria el lui Miriam, dar cum ai putea să-ți imaginezi?, acum cîteva ore stătea în fața mea un bătrîn liniștit, încrezător, cu mîinile deformate de gută, un cizmar văduv care vrea să emigreze împreună cu fiica lui în Palestina. Suma pe care ar fi obținut-o după lichidarea tuturor bunurilor, nu i-ar fi ajuns pentru călătorie. A trebuit, așadar, să-l lămuresc, ceea ce nu am fost în stare și am bătut cîmpii, am mințit, a trebuit să-l lămuresc că din pricina lipsei de bani și a vîrstei sale nu va primi certificatul de la autoritățile mandatare. A trebuit să-l expediez fără să-i dau cea mai mică speranță.

Miriam, în răspunsurile ei, nu se referea niciodată la poveștile lui. Scrisorile ei deveneau tot mai scurte, mai grăbite.

Deci nu vei veni, scria ea în februarie 1935. În zadar te voi aștepta. Nu mai pot. Am posibilitatea să plec la Buenos Aires cu tatăl meu și cu asociatul său.

Naziștii, îi spunea el domnișoarei Esther, ne obligă de-a dreptul să devenim grandomani. Alergăm încoace și încolo pe glob de parcă ar fi o minge mai mare de fotbal. Ce înseamnă pentru noi Shanghai, Buenos Aires sau Ierusalim ?

Nu vă mai faceți atîtea gînduri, îl sfătui ea. Eu m-am dezobișnuit demult. Oricine poate să înnebunească în zilele noastre.

Lucru de care au fost scutiți în următoarele săptămîni, de asta îngrijindu-se Weiss care, încolțit de autoritățile naziste, devenise un artist în a sesiza portițele ascunse în legi.

Am nevoie de asistența dumneavoastră, îl rugase el pe Felix, nu o să pot da singur lovitura asta. Căci era într-adevăr ceva : locuitorii evrei ai satului suab Rexigen plănuiseră să emigreze cu toții laolaltă în Palestina și să întemeieze acolo un kibbutz. Weiss parcă luase foc, îl invită pe purtătorul de cuvînt al celor din Rexingen la Berlin, adună documentele necesare, îl trimise pe Felix la Stuttgart ca să ducă tratative la fața locului. Felix petrecu două zile în capitala württembergheză, avînd permanent impresia să discută cu reprezentanții autorităților și că în același timp este interogat, se întoarse în sfîrșit la Berlin cu decizia că ar fi posibil — ceea ce-l ridică pe Weiss în picioare — căci lucruri asemănătoare, dar nu mai mult, auzise și de la autoritățile mandatare britanice. În astfel de situații Weiss nu se mai deosebea de Sommerfeld. Cu fața înroșită se lamentă : Sigur că ar fi posibil, posibil e orice, fiindcă în fond este imposibil, dar cine ar recunoaște că el consideră imposibil ceea ce este posibil — eu nu, eu sînt deja hotărît în această problemă, cei din Rexingen își vor întemeia satul, chiar dacă este imposibil, și asta numai pentru că ar putea fi posibil. Vă rog, Guttmann, mergeți în audiență la Reprezentanța Reichului, lămuriți-i pe mahării de acolo că este vorba de o impo-

sibilitate posibilă, pe care mizăm, ca un exemplu, pentru că noi, sper că asta veți înțelege, nu avem voie să considerăm nimic ca fiind imposibil. Altfel unde am ajunge ?

Felix nu trebui să convingă pe nimeni, planul celor din Rexingen îi impresionă pînă și pe cei de la Reprezentanță, care avură o influență cu mult mai mare decît Biroul de emigrare, ducînd în numai cîteva săptămîni la eliberarea certificatelor de către autoritățile mandatare. Atunci se învoiră și württemburghezii. Felix muncea acum zi și noapte pentru a face ordine printre deciziile de strămutare, pentru a calcula valoarea „indulgențelor", cum le zicea cu dispreț, și pentru a-i convinge pe cei din Rexingen, care erau mai mult suabi decît evrei, să dea altora pe bani puțini proprietatea lor obținută cu trudă. Asta reuși datorită cuvintelor de îmbărbătare ale domnișoarei Esther și a cafelei mereu mai negre și mai tari pe care ea i-o prepara. Cei din Rexingen au emigrat. Dar abia cînd primiră o telegramă din Triest — mîine ne îmbarcăm — se convinseră de imposibil. Weiss cumpără două sticle de șampanie, și se străduiră să sărbătorească evenimentul, fără succes însă, căci erau cu toții epuizați. Înainte de a mă ameți, hotărî Weiss, mă duc acasă și mă culc. Făcură și ei la fel.

În această perioadă, Felix se mutase deja la Olga. Ea îl sunase la birou, cînd se pornise acțiunea Rexingen : Știți doar, fotografa. Fotografia dumneavoastră este gata de o veșnicie. Încă nu am reușit să v-o aduc. Ieri mi-a povestit Sommerfeld unde lucrați. Deci, cînd ne vedem ?

Cînd ? întrebă el. Vocea ei agresivă și răgușită îl ațîța. Își aminti cum se îndreptase la Adlon spre masa lui Röhm și fotografiase asistența. Nici unul din acei oameni nu mai trăia, toți fuseseră asasinați, căci îi stătuseră în drum lui Htler. Figura Olgăi se lega de această amintire. Pentru el, ea venea dintr-o epocă ce se afla deja în urmă, cu care nu mai avea nimic de-a face.

Cînd ?

Aveți mult de lucru, spuse ea. O să trec pur și simplu odată pe la dumneavoastră.

Și veni chiar a doua zi. Domnișoara Esteher urmări amuzată neastîmpărul ei defel întîmplător și constată scurt și limpede în dimineața următoare, cînd îi aduse prima cafea, că făcuse o cucerire clasa întîi.

Am făcut o cucerire ? întrebă el uluit.

Olga nu acceptase să-i dea doar fotografia și apoi să fie trimisă acasă. Nu exagerați, spusese ea și împrăștiase cu paltonul hîrtiile de pe masă pe care domnișoara Esther le strînse apoi fără un cuvînt. Veniți cu mine, luați-vă liber.

Se duseseră la Mampe. Olga vorbise fără întrerupere, povestind de cei mari pe care îi fotografia, de Gründgens care era așa de fotogenic încît sfida legile perspectivei, de Jannings care o întreba dacă l-a fotografiat deja pe George și de George care o întreba dacă l-a fotografiat deja pe Jannings, de Otto Gebühr care se identificase atît de bine cu rolul bătrînului Fritz *, încît ajunsese să sufere și de guta acestuia, de Göring care devenea tot mai gras, de Goebbels în apropierea căruia se sufoca, nu mai contenea povestind, și el simți că o făcea ca să-l rețină, se foia pe scaun, vorbea cu tot corpul. Niște căcăcioși cu toții, spuse ea și se opri.

Și nu aveți greutăți ?

Își duse mîinile pîlnie la gură și trîmbiță așa de tare, încît fu auzită și la mesele vecine : Eu să am greutăți ? Eu nici nu exist. Credeți-mă. De altfel cum aș putea avea greutăți ? Eu fotografiez din însărcinarea cunoscutului Kogelfranz care, de fapt, nu știe să fotografieze, însă se distinge prin aceea că are voie să fotografieze. Deoarece el are voie și nu poate, pot eu, care nu am voie. Înțeles ?

Pesemne că ea îl plăcuse. Sau poate că se săturase de singurătate, dacă nu cumva el spera să redescopere, alături de ea, orașul pe care îl pierduse.

Sînt groaznic de obosit, spuse el. Trebuie să merg acasă, altfel o să adorm aici spre necazul dumneavoastră.

---

* Porecla împăratului Friedrich al II-lea al Prusiei.

Ea făcu semn chelnerului, îl lăsă pe Felix să plătească, își strînse înfrigurată paltonul pe ea și îi răspunse abia afară, pe Kurfürstendamm : Vă conduc pînă în strada Bleibtreu și fac apoi cei cîțiva pași pînă pe Emser. Nu locuim departe unul de celălalt, am aflat de la prietenul dumneavoastră Sommerfeld.

Mergea alături de ea, comparînd pasul ei avîntat, îndrăzneț cu cel al lui Miriam și spuse doar pentru sine : Nu pentru multă vreme.

Ce, întrebă ea, ce n-o să mai fie multă vreme ?

Locuința mea din strada Bleibtreu.

Deodată, ca și cum ar fi așteptat această replică, ea începu să vorbească repede : Am aflat de la Sommerfeld. Căutați o locuință mică și ieftină. M-a întrebat dacă știu ceva. Aș putea să vă ofer o cameră, destul de mare, nimic altceva. Am eu una în plus. Doar că n-ați avea baie și bucătărie separate. Vreți s-o vedeți ?

Nu, spuse el. Ea rămase locului, el mai merse cîțiva pași, apoi se întoarse : Ce s-a întîmplat ?

Nimic. Doar că ați refuzat așa repede.

Am făcut eu asta ?

Ați spus nu.

Așa e. Nu vreau absolut deloc să văd camera. O iau. Cu chiria vom cădea de acord.

Ea sări de pe un picior pe altul, bătu din palme : Am spus eu, e țicnit. Apoi alergă spre el, iar el întinse brațele respingînd-o : Fără familiarisme. Mi-ați promis asta.

La care ea se opri în fața lui, făcu o reverență : După cum am promis, domnule doctor.

El întrebă : De fapt cum vă cheamă, vreau să spun care este numele dumneavoastră de familie ?

Leb, răspunse ea, *Leb* la nesfîrșit *.

Simți nevoia s-o îmbrățișeze.

Camera a văzut-o prima dată cînd s-a mutat. De mutare s-a îngrijit Olga. Ea mai putea dispune de timpul

---

* *Leb* = imperativul verbului a trăi *(leben)* : Trăiește la nesfîrșit.

ei, el nu. Cîteva fotografii mai puțin nu-l vor supăra pe domnul Kogelfranz, cu siguranță. Îl întrebă la ce ține mai mult, ce ar vrea să păstreze, să ia cu el. Nu erau multe. Biroul, fu el de părere ; hîrtiile cele mai importante le va pune într-un sertar. Toate dosarele ar trebui arse. În afară de asta, patul, două fotolii, dulapul. Şi, bineînțeles, pianul.

Acesta ar putea să stea în atelierul ei, îi propuse ea, dacă îi promite că o să cînte pentru ea.

Restul mobilelor și tablourile, în afara celor două de Lesser Ury, trebuiau vîndute. Firește dacă nu cumva cerea prea mult de la ea.

Ea nu-l lăsă să vorbească mai departe : Mîine dimineață, domnule doctor, veți pleca din locuința de pe strada Bleibtreu, iar seara veți veni în camera dumneavoastră din Emser.

Camera era mică și posomorîtă, tapetul uzat. Dădea spre curte. Comoditățile apartamentului îi lipseau, chiar dacă încerca să se convingă că nu-i mai erau necesare acum cînd își petrecea cea mai mare parte a timpului la birou.

Olga îl lăsă în pace asa cum promisese. Se vedeau rar. Cînd el pleca dimineața la birou, ea mai dormea încă, cînd se întorcea acasă, ea fie nu venise încă, fie lucra în minuscula cameră obscură de lîngă bucătărie.

Discreția ei îl impresionă. În plus, se îngrijea de toate : mîncarea de seară îl aștepta pe marginea mașinii de gătit, iar masa pentru micul dejun era întotdeauna gata pusă.

Trăiau unul lîngă altul. Cînd lucra în camera lui, sau înainte de a adormi o auzea : pașii ei, zgomotele pe care le făcea înainte de a se culca ; se obișnui cu ele, își imagina ce făcea în acele clipe și îi devenise pînă la urmă atît de familiară încît în seara în care încercase să sărbătorească la birou plecarea celor din Rexingen, ajungînd acasă, obosit cum era, deschise fără să se gîndească la ceva ușa locuinței, dibui în întuneric de-a lungul coridorului, pătrunse ca de la sine în

camera ei, o trezi din somn, și abia atunci își dădu seama de situație, bătu în retragere bîiguind o scuză, ea însă aprinse veioza, ca și cînd l-ar fi așteptat, bună seara, domnule doctor Guttmann, cred că mai întîi vă dezbrăcați și apoi veniți să dormiți cu mine.

Ar fi putut s-o numească Elena, sau Miriam, sau Laura. Le cuprindea pe toate și o iubea, o iubea cum încă nu putuse iubi niciodată, o iubea în avans.

22

Convorbire cu Eichmann

Noi ne străduim, oftă domnișoara Esther, să plecăm în lume și acum lumea vine la noi. S-au înălțat steaguri și s-a făcut curățenie generală, s-au făcut repetiții de amabilitate și s-a organizat propaganda, iar cînd s-a ridicat problema evreiască, aceasta a fost tratată cu discreție.

Noul stadion olimpic de pe Heerstrasse aștepta sportivi din multe țări. Capitala Reichului trebuia să le fie deschisă tuturor. Berlinul fu poleit de-ți lua ochii, Hitler își desfășură puterea, puse mulțimea să defileze jubilînd și îi slăvi pe învingătorii germani ca pe niște simboluri ale unei noi și strălucitoare rase.

Lumea întreagă venise la ei, ei însă au fost obligați să-și vadă de treabă, fără vîlvă, să se ascundă, ceea ce l-a mîhnit atît de tare pe Weiss, încît se îmbolnăvi de astmă, de care nu suferise niciodată, stătu vreme de cîteva săptămîni în spitalul evreiesc, iar cînd Felix sau Esther îl vizitau, insista că nu vrea să audă nimic, absolut nimic, despre victorii și înfrîngeri, sau despre convorbirile lor întîmplătoare cu americani, francezi, greci sau eschimoși. Abia atunci cînd orașul s-a demachiat din nou, cînd funcționarii Gestapoului și ofițerii de la

Siguranță și-au regăsit tonul lor obișnuit, Weiss își reluă locul, la fel de șiret și perseverent ca întotdeauna.

În această vară a lui 1936 n-o văzu pe Olga aproape deloc, doar uneori noaptea tîrziu, cînd mulțumită de prada ei fotografică dar supărată din cauza onorariului mizerabil pe care i-l dădea Kogelfranz, venea din camera obscură, îl trezea, povestea întîmplări senzaționale, pe care el nu le înțelegea, în afară de una, că un negru, pe nume Jesse Owens, o luase înaintea victorioșilor germani, alergînd vijelios ca un zeu, în plus, îi învinsese și la săritura în lungime printr-un salt pur și simplu fenomenal. Ar fi trebuit să-i vezi pe mai-marii de la tribuna oficială, dînd onorurile unui negru la festivitatea de premiere. Ar fi trebuit să-i vezi.

Jesse Owens ăsta al tău o să plece curînd din Berlin, fără probleme, cu un pașaport în regulă, spuse el. De asta ea nici nu voia să audă. Nu mai știa să se bucure, îi spuse ea, nu se mai gîndea decît la acte și pașapoarte. Haide, culcă-te, dormi, și din partea mea n-ai decît să visezi la Jesse Owens al tău.

În această vară a lui '36 Betty Meyer îl surprinse cu hotărîrea ei de a o lua din loc, nu pentru că se săturase pînă-n gît să facă propagandă pentru tichetele albastre de contribuție ale comunității evreiești, nu pentru că se săturase să le poarte de grijă bătrînelor de acasă, nu pentru că începuse să i se facă teamă, nu, Felix, nu de aceea, ci doar pentru că *acolo* nu voi mai fi permanent rănită în mîndria mea, pentru că vreau să-mi petrec bătrînețile acolo unde nimeni nu spune despre mine că sînt un om de calitate inferioară, de asta, Felix.

Unde vrei să te duci ?

La Londra, la Liebstock, la unchiul lui Casimir.

Ai viza de ieșire ?

Da, băiete, și să știi că îmi vine să plîng, te rog să mă crezi.

Liniștește-te, tante Betty, las-o pentru mai tîrziu.

Uite unde am ajuns, să vorbim așa unul cu altul.

Ce vrei să spui ?

Necontenit vorbim în aluzii, vedem totul în negru, dar tragem totuși nădejdea că o să apucăm și timpuri mai bune, deși ne așteptăm la lucruri și mai rele.

O să-mi lipsești, tante Betty.

Din nou una din politețurile astea pe care nu mai pot să le aud.

Și cu toate astea, îmi vei lipsi.

Și tu mie.

Poate că ai să-l întîlnești pe Casimir.

Cine știe.

Plecă din Berlin în august, cînd orașul încă mai era împodobit, și Felix evită să mai treacă o vreme pe strada Bleibtreu.

Tot în acea vară îi tăie calea o ființă coborîtă din amintirile sale, luă chip pentru cîteva clipe, ca să se întoarcă apoi pentru totdeauna printre umbre.

Era într-o duminică. Olga alerga cu aparatul de fotografiat după vreunul din subiectele senzaționale depistate de Kogelfranz. Felix se sculase tîrziu, luase micul dejun pe la prînz ; absența Olgăi și dezordinea din casă îl scoseseră în cele din urmă afară. Trecu nehotărît prin fața cafenelelor, merse cu *S-Bahn*-ul pînă la Friedrichstrasse, și pe Unter den Linden, unde nu mai fusese de săptămîni, se ivi ea, rîzînd, cu fața umbrită de o albă pălărie de paie, îl atrase într-o scenă de multe ori repetată : Nu se poate ! Ia te uită ! Felix Guttmann din Breslau.

El o privi ca pe o fotografie supraexpusă și îngînă numele pe care i-l șoptise cineva dinlăuntrul său : Irene. Ea ieși din fotografie, radiind de bucurie, fără să se sinchisească de anii care trecuseră, îi cuprinse brațul silindu-l să meargă alături de ea, insistă să sărbătorească revederea chiar dacă din cauza aceasta va întîrzia la o întîlnire.

N-am mai auzit de mult de tine, Irene.

Da, spuse ea, ce era să fac. M-am gîndit la tine. Au fost ani de chin. Teatrele astea mici cu intrigile și invidia lor. Dar au trecut. Acum joc în primul meu film, afară la Babelsberg. Te miri ? Chiar așa este. Partidul m-a ajutat, într-adevăr m-a scos din mizerie. De cînd sînt în partid pot să cer orice rol. Goebbels se interesează de mine.

În entuziasmul ei uitase de Felix.

Asta mă bucură, pentru tine, spuse el.

Nu-i așa, zise ea, după cîte am îndurat...

Dar, spuse el, nu-mi lua în nume de rău că pentru mine nu văd nici un motiv de bucurie.

Cum așa ? îl privi ea stupefiată, cu gura puțin deschisă.

Nu poți să mă înțelegi ?

Nu. Stătea lîngă el cu brațele atîrnînd, iar el își zise : Imediat are să bată din picior.

Îți amintești de Laura, de Casimir ?

Da. Zăpăcită sau înfuriată își aranjă pălăria. Desigur.

Laura a dispărut fără urmă. Casimir a scăpat de naziști ca prin urechile acului.

Sînt comuniști, spuse ea.

Da, răspunse el și simți cum un zîmbet îi schimonosește fața, și evrei.

Și tu, doar și tu ești, nu ? Ce-mi pasă mie de asta ? Sigur, Führerul are ceva contra voastră, dar el nu se referă la toți.

La mine nu ? Trebuie să te duci la întîlnirea ta, Irene. Nu vreau să te rețin.

Mă nedreptățești, Felix. Își duse mîna la inimă, sub sîn.

Poate că e adevărat ceea ce spune, își zise el, doar că acum nu joacă bine.

Să plec acum, așa, pur și simplu ? întrebă ea.

Da, Irene. Acum însă își uită rolul, dădu gînditoare din cap de mai multe ori, ca și cînd ar fi trebuit să se concentreze, îl sărută pe frunte : Cu toate acestea, ai grijă de tine, murmură ea.

Și tu.

Nu se uită după ea. Pentru o clipă regretă că a lăsat-o să plece și că nu și-a petrecut cu ea restul zilei devenită inutilă.

În vara lui '36 Jona îi scrise : Experiențele pe care le aduni la tine la birou, dragul meu, încep să se asemene cu ale mele. Mă simt tot mai neliniștit și îmi lipsește înțelegerea pentru ele. Clienții mei cei mai cre-

dincioși mă părăsesc, dispar peste noapte: Lasker, Reich, Besser, Liebstock. De ce, mă întreb. Ce iau asupra lor? Cum așa, la vîrsta mea să mai învăț o limbă străină cînd mă pot face aici înțeles într-a mea? Cum, să-mi pierd banii făcînd un tîrg strîmb și apoi să trăiesc pe sponci pe un tărîm necunoscut? Cine e prostul, eu sau ei?

Împăratul a dispărut, Hitler va dispărea și el. Prea bine, munca s-a împuținat, la fel și timpul care mi-a mai rămas. Pe acesta îl voi petrece aici, unde sînt acasă. Vreau să fiu înmormîntat lîngă vechiul meu prieten Guttmann. E un noroc că mama ta nu se sinchisește mai deloc de toate schimbările. De asta are grijă și Elena, care o sprijină. Tu ce planuri ai? Te îmbrățișează al tău Jona. Nu uita să-i scrii mamei.

În vara lui '36 află că Laura, după un interogatoriu la Moabit, se aruncase de la o fereastră și murise a doua zi.

Vestea i-o aduse Weiss. Singurul om din tot Biroul care se ocupa de emigranții cu probleme politice, de cei care fuseseră deja închiși de Gestapo și care aveau nevoie pentru plecare de acte noi. Cum proceda știa numai el, lui Felix însă îi convenea că nu fusese inițiat în secretele acestor acțiuni.

Din cîte știu sînteți prieten cu o femeie căreia i se spune Laura cea roșie?

Așa i se spune?

Mi s-a povestit.

Da, o cunosc foarte bine.

Nu mai trăiește, Guttmann.

Fugi, micuțul meu, spune ea.

Nu contează de la cine știu. În orice caz informatorul era demn de încredere.

Laura, moartă?

Weiss se rezemă de raftul cu dosare, își aținti privirile în jos. S-a întîmplat acum mai bine de un an. A fost interogată, probabil, săptămîni în șir. La Moabit. S-a aruncat de la fereastră. Îmi pare rău, Guttmann.

Da, spuse el și nu băgă de seamă că Weiss ieșise din cameră, că după un timp intrase domnișoara Esther care

se așezase cu spatele la el, la mașina de scris, și aștepta sprijinindu-și bărbia în mîini. El o vedea pe Laura întinsă pe jos, îmbrăcată ca de obicei în negru, o umbră, o imagine care se desprindea de pe asfalt, care i se așeza peste ochi, neagră, orbindu-l, și i se imprima în cap, un sîmbure negru de la care pornea o durere ascuțită. Pentru a-și înăbuși strigătul, își apăsă mîinile pe gură și începu să se încline înainte și înapoi, ca într-o rugăciune, din ce în ce mai tare, pînă cînd domnișoara Esther se ridică, ocoli biroul în vîrful picioarelor, veni în spatele lui, îl încolăci cu brațele-i subțiri, lipindu-l de spătar și plînse în locul lui.

Abia după cîteva zile îi povesti Olgăi despre Laura. Voia să afle totul, pe îndelete, îl ascultă, îl descusu. Și-o putea imagina pe Laura, susținea ea. În definitiv, nici nu trebuie să-i fie prea greu, adăugă el, în multe privințe Laura și cu ea se asemănau, dar de ce și cum nu știa nici el.

Lasă, zise ea, și se dezbracă în plină după-amiază, vino în pat. Laura avea părul negru, iar tu ești blondă, spuse el. Ne iubim, spuse ea, poate că astfel o să descoperi în ce ne asemănăm noi două.

Toamna luă orașul cu asalt, împrăștiind și ultimul rest din falsa-i strălucire. Chiar și Olga, care vedea totul prin obiectivul aparatului ei, fărîmițat în detalii, susținea că uneori are impresia că vede casele rînjind, arătîndu-și colții.

Kogelfranz, care o acoperise pe Olga pînă acum, începuse s-o șantajeze. E adevărat că fotografia bine, iar reputația lui crescuse datorită fotografiilor ei, el însă nu mai putea să-i dea de lucru dacă nu era dispusă să-și reducă pretențiile. Și să se gîndească la ce pericol se expunea el. Cînd veni odată acasă, după o astfel de controversă, îl întrebă pe Felix dacă n-ar vrea s-o ia în căsătorie. Am putea merge la Paris, visă ea, am mulți cunoscuți acolo, care cu siguranță mi-ar găsi ceva de făcut. Tu n-ar mai trebui să trudești la Biroul de emigrări, iar eu aș scăpa de Kogelfranz.

Răspunsul lui o răni. Cum de poţi să te gîndeşti la astfel de prostii, Olga? Trăim împreună. Bine. Te iubesc. Dar nici prin cap nu-mi trece să mă căsătoresc cu tine. Probabil nu mă voi căsători niciodată.

Ea sări în picioare, plecă de acasă şi se întoarse abia după trei zile, într-o stare de plîns, veni la el în pat, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, iar cînd el o întrebă unde a fost, răspunse : Am vrut să te uit, Felix, cîndva oricum va trebui să te uit. Dar încă nu, cît ne mai este dat un răgaz.

Profitară de acest răgaz, înfometaţi unul de celălalt, nelăsînd să le scape nimic, cutreierînd teatrele, cinematografele, barurile. Felix observă cît de mult îi lipsiseră aceste distracţii. Domnişoarei Esther îi făcea în fiecare dimineaţă confidenţe, implicînd-o astfel în escapadele lor : Închipuiţi-vă, domnişoară Esther, se zice că Gründgens pune în scenă „Ulciorul sfărîmat“ de Kleist pentru Hitler, Himmler, Goebbels, în orice caz pentru un cerc restrîns. Cu Göring în rolul judecătorului de ţară Adam şi cu înalta doamnă Emmy *, care se pricepe doar, în rolul Martei. Ce păcat că pe şchiop ** n-o să-l vedem niciodată jucînd.

Îi făcea plăcere s-o audă rîzînd.

Munca la birou devenea din ce în ce mai grea. De cînd se aplica „Legea pentru apărarea sîngelui german şi a onoarei germane“, se înmulţiseră cazurile de care trebuia să se ocupe Weiss, căci deveniseră cazuri politice. Tot mai des Weiss se ducea la tratative cu ofiţerii Siguranţei şi se întorcea de fiecare dată stors.

Sommerfeld care nu mai stătea aproape deloc în Berlin ci doar în taberele de pregătire ale emigranţilor, hotărîse să plece cu unul din următoarele grupuri.

Nu mai exageraţi cu aşteptarea, Guttmann, mă tem că fasciştii vor închide curînd graniţa.

---

* Actriţa Emmy Sonnemann a devenit în aprilie 1935 soţia lui Hermann Göring.

** Aluzie la Goebbels.

Găsi alinare la Olga. Kogelfranz cel nevăzut nu-i mai dădea aproape nimic de lucru, racolase alți sclavi, așa că serile era de cele mai multe ori acasă.

Trecură cu bine prin iarnă, obsedați de fiecare clipă, care ar fi putut fi ultima, se îngropau în pat sau hoinăreau noapte de noapte pînă în zori.

Cîteodată patinau pe Havel.

În sfîrșit primi o scrisoare de la Casimir. Era adresată Biroului de emigrări :

Știu că ți-ai făcut griji, micuțul meu, că nu am dat nici un semn de viață, dar ambele scrisori pe care ți le-am scris în ultimele luni mi-au fost returnate cu indicația „Destinatarul mutat la adresă necunoscută". Nu de mult am aflat că lucrezi la Biroul de emigrări în Palestina. Cum asta ? Te-ai dat cu sioniștii ?

Evoluția mea nu e mai puțin demnă de mirare. Am rupt cu partidul. Mai exact, el cu mine. Era de așteptat. Eu însă tot nu m-am lecuit. Simt lipsa tovarășilor. Și aici, în Spania, i-am regăsit în POUM, Partido Obrera de Unificación Marxista. După cum arată și numele, vezi că nu pot renunța, nu o scot la capăt fără marii părinți.

După nenumărate lupte sînt numai piele și os, drept pentru care mă asemăn din ce în ce mai mult cu adevăratul meu sfînt protector, neînvinsul Don Quijote.

Îți scriu din Barcelona, un oraș în care sînt multe bănci ce-mi amintesc de mine, cel care am fost demult. Un reporter francez ia scrisoarea mea cu el la Paris și o va expedia de acolo. Ține-te bine. Între timp vei fi priceput și tu că sîntem în mare primejdie. Casimir.

Exagerează prietenul tău, zise Olga cînd el îi citi scrisoarea. Dar apoi spuse : Mi-ar fi plăcut să-l cunosc.

Da, spuse el, Casimir a exagerat întotdeauna, dar cu toate astea a avut dreptate. Poate că profeții nici măcar nu au darul de a vedea în viitor, ci doar exagerează.

În vara lui '37, într-o zi de iulie, Weiss năvăli agitat în camera lui. Nu era vorba de o confuzie, spuse el și se lăsă să cadă în scaunul din fața biroului lui Fe-

lix. Se interesase în mod expres. De data aceasta nu îl chemaseră pe el în strada Prinz Albrecht, la o convorbire cu cei de la Siguranță, ci pe doctorul Guttmann. A fost asigurat că nu era vorba decît de o întrevedere obișnuită. Dar stabilită cu oarecare urgență. Peste trei ore trebuie să fiți acolo, Guttmann.

Pînă acum reușise să-i evite pe ofițeri. Experiența cu Wannenmacher și cu prietenii săi îl prevenise.

De ce eu ? întrebă.

Sînteți locțiitorul meu, mi s-a explicat, și bineînțeles că vor să vă cunoască și pe dumneavoastră. Nu vă faceți probleme de prisos. Weiss era din nou liniștit. Din punct de vedere politic nu bateți la ochi. Un simplu evreu, asta e tot. Cu ce v-ar avea la mînă ?

Cu nimic.

Sau știți dumneavoastră ceva ?

Nu.

Weiss îl duse cu mașina. Putea fi găsit la birou cît o să dureze discuția. Portarul era informat, de asemenea secretara din camera spre care fusese îndrumat Felix. *Hauptscharführer*-ul Eichmann îl aștepta. Felix avea senzația că era peste măsură de treaz și totuși absent.

Eichmann, pe care Weiss nu-l pomenise niciodată ca partener de discuții, ședea în spatele unui birou, îl măsură fără jenă din cap pînă în picioare pe Felix și îl rugă apoi să ia loc.

În pofida uniformei părea incolor, ciudat de uzat.

Cînd Felix se așeză, el se prezentă : *Hauptscharführer* Eichmann, iar Felix își murmură numele.

Nu a fost o convorbire, dar nici un interogatoriu, încercă Felix să-i explice lui Weiss. Totul se petrecuse undeva la mijloc. Dar tocmai asta m-a solicitat enorm. Ca să nu mai vorbim că Eichmann mi-a ocolit aproape tot timpul privirile și mă lăsa să cred că-i este absolut indiferent ce răspuns îi dădeam.

Nu există nici un prilej deosebit pentru întrevederea noastră, începu el. Dar veți înțelege că am dorit să-l cunoaștem și pe locțiitorul domnului Weiss.

Felix se trase pe scaun mai în față și se sprijini cu picioarele pe bara transversală.

Îngăduiți-mi o corectură, domnule *Hauptscharführer*. Eu nu sînt locțiitorul domnului Weiss. El nu are locțiitor, de fapt. Eu sînt jurisconsult.

Sînt informat. Spuneți-mi — Eichmann își privi încordat mîinile — ce părere aveți despre ideea lui Herzl de-a fonda un stat al evreilor în Palestina.

Lucrez la Biroul de emigrare, deci trebuie să...

Neașteptat de tăios, Eichmann îi curmă vorba : Aceasta nu este o explicație satisfăcătoare, doctore Guttmann. Dacă o luăm așa, aș putea la fel de bine să lucrez și eu la dumneavoastră. Aș vrea să știu dacă vă considerați sionist.

De ce îi pusese Eichmann tocmai această întrebare ?

Nu sînt sigur, mă gîndesc deseori la asta.

Eichmann rîse. Așadar, vă situați mai degrabă pe poziții nesigure.

Asta nu, domnule *Hauptscharführer*.

Atunci care e poziția dumneavoastră ? A unui evreu care nu gîndește și nu se comportă ca sionist ? Nu părea că-l întreabă pe Felix, ci pe el însuși, nu așteptă nici un răspuns și începu agitat un fel de monolog : Mă pricep, m-am pus la curent, l-am studiat pe Herzl, nu mă poate duce nimeni de nas. Ei nu se asimilează, chiar dacă pretind asta, se cred poporul ales și au decăzut de-a lungul istoriei într-un mercantilism care-i face incapabili să zămislească gînduri nobile sau să se arunce în luptă. Citesc tot, am învățat scrierea ebraică pentru a putea citi și înțelege „Hajnt“, ziarul evreiesc. Trebuie să-ți cunoști dușmanul istoric, ca să zic așa, atît pe dinăuntru cît și pe din afară, pentru a-l stăpîni și a-l neutraliza. Mă înțelegeți ?

Felix nu apucă să răspundă căci Eichmann se grăbi să-i pună întrebarea care aparent îl interesa cel mai mult : Ce știți despre Haganah ?

Nimic, ar fi putut el răspunde, mai nimic. Asta era adevărul, dar nu voia sub nici o formă să-l provoce pe Eichmann : Despre Haganah ? șovăi el și deja interlocutorul deveni nerăbdător :

Da, asta a fost întrebarea, doctore Guttmann.

Este, după cîte știu eu, o organizație a imigranților în Palestina.

Ce își propune ea, care este programul ei ? ridică vocea Eichmann.

Îi ajută pe imigranți să se descurce, să-și întemeieze o existență.

Cu armele ?

Asta nu mai știu.

Mă credeți prost, doctore Guttmann.

Vă rog să mă credeți că nu știu.

Sînteți prieten cu doctorul Sommerfeld ?

Da. Sîntem colegi. Am fost.

Ce înseamnă „am fost" ?

Păi, nici unul dintre noi nu își mai exercită acum meseria.

Eichmann dădu din cap abia perceptibil și își aținti din nou privirile în jos. Deodată Felix se simți ușurat. Nu putea să-și explice de ce.

Vă este cunoscut că Sommerfeld face parte din Haganah ?

Nu, domnule *Hauptscharführer*.

Pentru prima dată Eichmann îl privi. Vă cred, domnule doctor Guttmann. Haganah este o organizație secretă. Citiți, din întîmplare, „Hajnt" ?

Nu, nu știu ebraica.

Cu acest răspuns îl puse vizibil pe Eichmann în încurcătură. Uluit, clătină din cap.

E posibil ? întrebă. Acești evrei germani, continuă el, își reneagă pînă și limba. Apoi se îndreptă de spate,

și Felix, care nu-l scăpa din ochi, știu că în sfîrșit va aduce în discuție problema pentru care îl chemase.

Liebstock, spuse el. Casimir Liebstock. La orice se aștepta Felix, numai la asta nu. Își strînse picioarele, se lăsă pe spate, așteptînd.

Eichmann vorbea ca și cînd ar fi citit o fișă : Treizeci și unu de ani, lucrător bancar. Crescut de părinți adoptivi în Breslau, a frecventat gimnaziul de acolo — împreună cu dumneavoastră ? De la șaisprezece ani comunist, mai tîrziu funcții de conducere. O existență ascunsă. Deseori plecat din însărcinarea partidului. În Franța, Anglia, Olanda, Italia, Uniunea Sovietică. Mai tîrziu agitator în Saarland, iar mai nou în Spania. Se zice că s-a separat de Comintern și că acum este în POUM. Se întrerupse.

Am discutat prea puțin cu el despre munca lui de partid.

Încetați odată cu povestea asta. Eichmann sări în picioare. Felix vru să se ridice de asemenea. Stați jos, ordonă Eichmann și începu să se plimbe încoace și încolo în spatele biroului său. Îl cunoașteți pe Liebstock de cincisprezece ani ; ați fost, cum să mă exprim, prieteni foarte apropiați și susțineți că nu aveți habar de activitatea lui în partid ?

Și totuși așa este. Casimir, spuse el, m-a considerat mereu un apolitic.

Și drept ce vă considerați dumneavoastră ?

Casimir avea cu siguranță dreptate.

Și acum ? În ziua de azi ?

În privința asta nu s-a schimbat nimic, domnule *Hauptscharführer*.

Țineți legătura cu el ?

Nu, spuse el. Și acest nu îi răsună în urechi.

Să vă cred, doctore Guttmann ? Eichmann se oprise cu spatele spre el.

Da.

Puteți pleca, *Heil Hitler*, doctore Guttmann.

Felix se ridică, murmură către spatele din fața sa un salut, se sili să iasă fără grabă din cameră, își luă

rămas bun de la secretară, coborî pe scări, îl salută pe portar, dar cînd ieşi afară în stradă se rezemă de uşă.

Weiss hotărî, după ce Felix îi reproduse cu lux de amănunte convorbirea, că va trebui să părăsească neîntîrziat Berlinul şi Germania, bineînţeles cu un ocol pe la Breslau, căci voia desigur să-şi ia rămas bun de la mama lui, apoi prin Frankfurt spre Basel. Hîrtiile de emigrare erau pregătite. Trebuia doar să le completeze. Biletul de vapor de la Triest la Tel Aviv fusese rezervat pe termen nelimitat. Am prevăzut asta pentru noi toţi, doar n-o să vă gîndiţi că facem o excepţie cu dumneavoastră.

Domnişoara Esther, mai discretă ca de obicei, se învîrtea fără zgomot încoace şi încolo, uşile închise nu păreau s-o împiedice în vreun fel, în trecere îl atinse pe Felix, ca şi cînd ar fi vrut să-l acopere cu un văl protector, şi în timp ce Weiss îi dădea indicaţii şoptite, dispărea, revenea cu hîrtii pe care le stivuia pe birou pînă cînd se adună un mic teanc pe care Weiss puse mîna întorcîndu-se apoi din nou spre Felix care suporta totul cu resemnare, pierdut în gîndurile ce-l asaltau dezlănţuite.

Ce se va întîmpla cu Olga, o să apuce să-şi ia rămas bun de la ea ? Cum de a ajuns Weiss la concluzia că pericolul e atît de mare ? O să mai revadă vreodată Berlinul ? Ce îl aştepta mai departe ?

Weiss îl rugă să-i dea domnişoarei Esther cheia locuinţei sale. E mai cuminte să nu se mai ducă deloc acasă, să le lase pe Olga şi pe domnişoara Esther să împacheteze cele necesare. Restul putea să-i fie trimis mai tîrziu prin poştă.

Şi Olga ? întrebă el.

Weiss îl asigură că o va întîlni la gară. Domnişoara Esther primise instrucţiuni în acest sens. Deci pe Liebstock îl urmăresc, spuse Weiss.

Şi Felix îl auzi din nou pe Casimir strigînd, vocea care îl însoţise şi îi prevestise totul : Fugi, micuţul meu, fugi.

Domnișoara Esther aduse bagajul cu iuțeala vîntului. Plecați, luați autobuzul, aveți destul timp, spuse Weiss. El și domnișoara Esther îl îmbrățișară deodată, Dumnezeu să vă ajute, spuse domnișoara Esther, *șalom,* îi ură Weiss.

Valizele nu erau grele. Olga și domnișoara Esther împachetaseră cu economie. În autobuz urcă pe platforma superioară, puse o valiză sub picioare, pe cealaltă o puse în poală, privi afară pe fereastră, un film pe care îl știa în cele mai mici amănunte se desfășura în fața ochilor săi. Voi fi departe, gîndi el, și orașul nu va mai exista.

Rămîi, strigă Olga, cînd trenul se puse în mișcare. El se aplecă pe fereastră. Ea alergă un timp pe lîngă vagon, părul ei blond flutura, iar vîntul îi lipea rochia de trup.

Mama nu se mișcă de la locul ei, ședea la oarecare depărtare de masa rotundă din sufragerie, Elena stătea în spatele scaunului și apucase spătarul cu mîinile, iar Jona aștepta în ușă, cu valiza în mînă. E timpul, stărui el. Ne-am spus tot ce aveam de spus.

Nimic nu-și spuseseră de fapt. Dar căutaseră să se convingă reciproc. Veniți după mine. Weiss are să vă ajute, îi implorase Felix. Dar ei țineau cu tot dinadinsul să rămînă. Ce Dumnezeu, Felix, la vîrsta noastră cine o să ne mai facă vreun rău ? E tare greu, și-mi vine să și plîng, spuse mama, el se smulse de lîngă cele două femei, se smulse de Jona pe peron, Jona, care tot repeta că nu putea fi mai rău decît este, se scuza pentru asta, invoca ajutorul lui Dumnezeu, și rămase în urmă pe peron, o grămăjoară de nenoroc. O să-ți scriu atîta timp cît o să mă lase poșta și naziștii, îi promisese el.

În Frankfurt, Felix dormi într-un hotel pe care i-l recomandase Weiss ca pe un loc de tranzit deja verificat. Fugea. Rămînea de văzut de cine și de ce, își zise el.

Trenul spre Basel plecă foarte devreme. Găsi un compartiment gol, tot timpul drumului își imagină convorbiri cu grănicerii, dar cînd ajunse acolo, iar ușa fu deschisă de vameșul din gara Basel, acesta se mulțumi să-i ceară pașaportul fără să-i pună alte întrebări.

Aceste trei litere n-am să le uit toată viața, scria el la Breslau, pentru mine sînt alesele alfabetului : SBB*. Ele mi-au confirmat a doua mea viață. Trenul a pornit. Am citit „Basel SBB“ și am știut : Ai scăpat.

Pentru această unică seară m-am instalat într-un mic hotel din Zürich, îl răsfăț pe noul Felix, pe Felix cel salvat, îl pipăi și nici nu-mi vine să cred că sînt eu acela. Mai gîndiți-vă la ce v-am spus. Mai mult n-aș vrea să scriu acum. Mi-am rezervat de aici fără dificultăți biletul de vapor. Poimîine vaporul meu ridică ancora de la Triest. Poartă un nume străvechi, ce-mi promite viitorul : Galileea. Vă îmbrățișează, al vostru Felix.

Nu alb imaculat și nici luxos nu era vaporul care îl aștepta, ci un vas cu aburi prăpădit, murdar și ros de rugină, înnobilat doar de pasagerii săi : ființe care reușiseră să se salveze, să scape în ultima clipă, evrei tînjind după Țara Promisă. Și el era unul din ei.

Noaptea și-o petrecu pe punte, dormi într-un șezlong, învelit într-o pătură ce mirosea a transpirația predecesorului său. Vîntul adia, se înteți spre dimineață și aduse un val de arșiță.

Asta este hamsin-ul, spuse cineva, vîntul din deșert.

Iar altul zise : Acum se poate vedea Jaffa. În curînd acostăm. După o pauză, adăugă încet și ceva mai nesigur : În curînd sîntem acasă.

Felix se apropie de parapet, recunoscu o fîșie îngustă de uscat deasupra căreia se ridica un perete de nori plumburii îndreptîndu-se spre mare.

Mă voi uita după el, cînd va coborî de pe vapor, cînd se va pierde printre oamenii care se salută pe chei, care își caută bagajele. Dar de urmat n-am să-l urmez. Îl părăsesc înainte ca el să pășească în țara lui. O cu-

* Inițialele Căilor ferate elvețiene : *Schweizer Bundesbahn.*

nosc prea puțin, și din ceea ce a trăit și a aflat în cei zece ani pe care i-a petrecut aici, știu numai fragmente și nu pot să-mi imaginez mai mult :

Locuința lui sărăcăcioasă pe Gordon Street. Zadarnicele sale eforturi pentru a trece examenele de drept englez, munca sa ca jurisconsult. Încercările sale ca artist de cabaret. Bucuria sa cînd s-a proclamat statul Israel și cînd a dansat împreună cu prietenii săi pe muntele Carmel.

Dar ceea ce știu, nu de la el am aflat. Dacă nu l-aș fi găsit pe Felix a cărui poveste o închei acum, înainte de a reuni cele două făpturi, nu aș putea înșira pomelnicul pe care el, pentru a trăi, l-a trecut sub tăcere :

Mama a murit în 1939. Jona și Elena au fost duși în 1940 la Terezin, de acolo deportați la Auschwitz. Au murit gazați. La fel Olga. La fel domnișoara Esther. Casimir și-a pus capăt zilelor în 1940 într-un lagăr din sudul Franței. Ceilalți au scăpat : tante Betty, Katia, Miriam, Aaron Weiss, Sommerfeld.

Astfel l-am eliberat de povestea lui, el însă nu mă părăsește.

23

Felix

De obicei se întoarce cu trenul de șapte. Vine de la birou, de la Frankfurt. Mă duc înaintea lui și fac în așa fel, încît să ne întîlnim pe cărarea îngustă dintre case. Pinii izolați din grădini ne amintesc de pădurea care a fost odată aici.

Scriu aceste cuvinte în 23 februarie 1985, într-o iarnă neobișnuit de lungă și bogată în zăpezi. Las zăpada să se topească, să apară primii muguri, îmbibați de căldura timpurie. Îl văd de departe venind spre mine, tîrînd după el servieta grea. E mic ca un copil.

Mă va întreba cum am petrecut ziua și probabil mă va invita să merg cu el la un pahar de vin. Nu peste multă vreme, va spune el, o să putem sta pe terasă.

Nu mă lasă să-i duc servieta. Fiecare cu povara lui, zice el. Dar despre a lui nu vorbește niciodată.

În 1948 a sosit, îmbrăcat în uniformă americană în Germania distrusă. Nu știu dacă a solicitat această însărcinare. Nu mi-l pot imagina în uniformă. Era israelian, nu mai era german, dar i s-a cerut după ce s-a stabilit la Frankfurt ca avocat, să-și ia din nou cetățenia germană și să rămînă totodată israelian. Printre hîrtiile pe care mi le-a dat soția lui am găsit copia unei scrisori din 5 decembrie 1956. Îl și aud dictînd în felul său sec, fără nici un fel de înflorituri :

În baza legii din 22.02.1955, paragraful 12, solicit reîncetățenirea mea. M-am născut la 22.07.1906 la Breslau și am trăit pînă în 1937 la Berlin, ultima adresă fiind Emserstrasse 21. Am fost avocat la Berlin pînă în 1933, cînd, fiind evreu, mi s-a retras autorizația. În 1937 am emigrat în Palestina și mai tîrziu am obținut cetățenia israeliană. Posed pașaportul israelian nr. 30483. De mai mulți ani locuiesc în Frankfurt. Am de asemenea o locuință la Tel Aviv. Sînt din nou autorizat ca avocat. La fel ca și părinții mei am fost cetățean german. Părinții mei s-au născut de asemenea în Germania. Nu am fost și nu sînt căsătorit. Cu stimă —

La scurt timp după aceea s-a căsătorit cu o berlineză.

În locul datelor lui le-am introdus pe cele ale lui Felix, căci nu aș vrea ca adevărul povestirii mele să aibă de suferit.

Nu ar mai fi decît puține rînduri, o singură scenă.

I-am sărbătorit cea de a șaptezecea aniversare. Era bucuros că ne adunăm la el, ne-a citit din scrisori. Mi-ar fi plăcut ca printre ele să fie și una de la Jona. Se vedea pe el cît de greu îi era să facă față. Era bolnav. Doctorii diagnosticaseră că suferea de Parkinson. Mîinile îi tremurau, și ca să le oprească își punea, de fiecare dată

cînd stătea, o mînă peste alta. Așa nu mai voia să trăiască. Medicamentele nu-l ajutau. În fiecare zi însă se tîra la serviciu. Chiar și în acea zi din iunie 1977 avea o întîlnire, se străduia să-și convingă o clientă să renunțe la divorț.

Se întorcea de la hotel la biroul său din Taunusstrasse.

Îl privesc. Merge agale, din cînd în cînd se oprește gînditor, nu e atent la cele ce îl înconjoară, nici măcar atunci cînd se pregătește să traverseze Piața Republicii. Nimerește în fața unui tramvai care îl lovește și rămîne între șine, un trup plăpînd din care viața se scurge. Ambulanța îl duce la spital unde va muri peste trei zile.

Eu însă o iau înaintea tuturor, îl ridic, e ușor ca un fulg în brațele mele, și îl duc înapoi pînă la pluta verde din curte.

Felix, strigă Elena.

CUPRINS

Lector : MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

Bun de tipar : 22.XI.1986
Coli de tipar : 22

Tipărit sub cd. 5228/986 la
Intreprinderea Poligrafică BACĂU
str. Mioriţei nr. 27
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Cunoscut publicului din țara noastră prin două romane de factură foarte deosebită (HUBERT SAU ÎNTOARCEREA LA CASABLANCA și HÖLDERLIN. UN ROMAN), scriitorul Peter Härtling (n. 1933) poate fi considerat la ora actuală drept unul din cele mai viguroase talente ale literaturii din R.F.G. Sub semnul amintirii — cheie de boltă a întregii opere a autorului — se înscriu și cele două microromane reunite în acest volum în care ficțiunea se îmbină fericit cu istoria și anecdotica pentru a crea portretul unor oameni, dar mai ales al unei epoci, cea dinainte și din timpul celui de-al doilea război mondial.

Lei 18,50